

Heemkundige Kring
De Vierschaar vzw

HONGARIJE

TUSSEN Oostenrijk en Roemenië, ietwat minder in oppervlakte dan driemaal België, maar met ongeveer evenveel inwoners als ons land (goeie 10 miljoen).

De bevolking bestaat voor 98% uit Magyarren (of zoals wij zeggen: Hongaren).

Het land is over het algemeen een laagvlakte (bekend is de “poesta”), waarin enkele meren liggen. Veruit het bekendste meer is het ondiepe (3 tot 4 m) Balatonmeer (596 km²). De grote rivier de Donau stroomt meer dan 400 kilometer over het grondgebied. Aan weerszijden van zijn oevers is de hoofdstad Boedapest gebouwd (meer dan 2 miljoen inwoners).

Zicht op de Donau te Boedapest

In de eerste tien eeuwen van onze tijdrekening werd het grondgebied achtereenvolgens ingenomen door de Romeinen, de Hunnen (basis van de gevreesde Attila!), de Germanen en de Slaven. Na het verval van het rijk van Karel de Grote namen de Ogoeren (vandaar achteraf de naam “Hongaren”), een stam die ten westen van de Oeral woonde, het grondgebied in. Er bestond ook een Fins-Oegriscche stam: vandaar dat we nu geconfronteerd worden met twee Europese talen die met geen andere verwant zijn, het Hongaars en het Fins. De benaming “Magyaren”, die de “Hongaren” voor hun hele eigen bevolking gebruiken, was eigenlijk de naam van het voornaamste stamonderdeel in het land.

Uitgegeven met de steun van:
De gemeente Wachtebeke
ArcelorMittal Gent

Het lidmaatschap van de Heemkundige Kring De Vierschaar vzw bedraagt €10,
exclusief eventuele verzendingskosten.

Losse verkoop van dit jaarboek: €10.
Rekeningnummer: 068-2294367-53.

Het lidmaatschap geeft recht op drie tijdschriften en een jaarboek, inzage van boeken en heemkundige tijdschriften in ons Documentatiecentrum en toegang tot ons praatcafé “Den Dhust”. Deze lokalen bevinden zich in de oostelijke vleugel van het oude rusthuis De Mey (zijingang) in de Godshuisstraat 13 te Wachtebeke en zijn toegankelijk elke eerste zondag van de maand, tussen 10 en 13 uur.

Het werkgebied van de Heemkundige Kring De Vierschaar vzw omvat de gemeente Wachtebeke en de Gentse deelgemeente Sint-Kruis-Winkel.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden gekopieerd of op een andere wijze verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt zonder de schriftelijke toestemming van de auteurs.

Ruildienst: Cesar David, Azalealaan 4, 9185 Wachtebeke

/2009/

© 2009 Heemkundige Kring De Vierschaar vzw
p.a. Luc. De Maesschalck, Marcel Herpelinckstraat 28, B-9042 Sint-Kruis-Winkel

INHOUDSOPGAVE

De Hongaartjes in Wachtebeke en Sint-Kruis-Winkel

Wies Creve

p. 5

De bunkers van Mendonk

Luc. De Maesschalck

p. 199

De schippersfamilie Mussche uit Wachtebeke

Petrus Stroobandt & Antoine Acke

p. 217

Wachtebeke in Amerika. Cyriel Van Puyvelde (1883-1937)

Guy Hoebeke & Albert Van Puyvelde

p. 249

1

**De Hongaartjes
in
Wachtebeke en Sint-Kruis-Winkel**

Wies Creve

Hongaarse kinderen, peuters soms, andere aan de drempel van hun puberteit, werden in de eerste helft van de twintiger jaren van de vorige eeuw, in België als pleegkinderen geplaatst.

Toen ze hier aankwamen waren ze bijna totaal ondervoed. Was het dan in dat land ginds in Midden-Europa zó slecht gesteld dat men daar zelfs niet meer in staat was de eigen aankomende jeugd te voeden? Blijkbaar. Hongarije was tot luttele jaren voordien gewoon een deel van de dubbelmonarchie Oostenrijk-Hongarije, en stond dus in de Eerste Wereldoorlog aan de zijde van de Continentalen, aan de zijde van ónze vijand Duitsland dus. Op het eerste gezicht dus nogal verwonderlijk dat precies België, dat het in die oorlog zo zwaar te verduren had gekregen, zich ontfermde over de nood van deze kinderen.

Dat de Hongaren het in hun hele ontwikkeling niet makkelijk hebben gehad, moge blijken uit wat wij hieronder, heel in het kort, ook nog over hun geschiedenis schrijven. En dus ook de periode vlak na die Eerste Wereldoorlog was een aaneenschakeling van onrustige, en vooral armoedige jaren. Wijzelf zijn waarschijnlijk niet chauvinistisch genoeg om ons te beroemen op de 'goede werken' die wij toen belangeloos hebben verricht. Want tot vandaag heb ik niet kunnen uitmaken wie de personen waren die het initiatief hebben genomen om deze 'reddingsoperatie' uit te voeren.

Gezien ons eigen land toen duidelijk minder welvarend was dan vandaag de dag het geval is, was het niet zo vanzelfsprekend dat hier zomaar 'economische' vluchtelingen werden opgenomen.

Bij een uiteenzetting die de toenmalige senator Lionel Vandenberghe op 25 oktober 2006 in de Belgische senaat heeft gegeven, ging het hier echt om een caritatieve immigratie. Volgens hem zijn in Wallonië geen Hongaarse kinderen terechtgekomen. Het is des te meer verbazend dat hij bepaalde gegevens put uit een jaarboek van de "Ligue pour la protection de l'enfance", waaruit zou blijken dat er tussen 1923 en 1930 niet minder dan 21.542 kinderen hier zijn aangekomen. De organisatie die achter dit jaarboek schuilging, was het "Comité belge de secours aux enfants de la Hongrie". Zoals reeds hoger gezegd, kennen we geen enkele naam van een hoger geplaatste verantwoordelijke die zich met dit comité bezighield. De omgangstaal bij de beter gesitueerden in die jaren was duidelijk het Frans. De 'Hongaartjes' zouden dan uitsluitend bij Vlaamse brave mensen ondergebracht zijn??...

Ook te Wachtebeke en te Sint-Kruis-Winkel arriveerden enkele kinderen. Ze werden met de meeste zorgen omringd door pleegouders en pleegzusters en -broers. Jammer genoeg werd hun verhaal nooit geschreven. De pleegouders zijn al lang overleden. De jongere leden van de opvanggezinnen zijn er nu ook niet meer, een paar zeldzame uitzonderingen niet te na gesproken. Wat wij zelf van hen nog kunnen zeggen, weten we alleen van te horen vertellen. En hier en daar blijft nog een getuigenis op papier achter.

De Hongaarse kinderen te Wachtebeke in 1925. Is de juffrouw vooraan de later in brieven vaak vermelde "juffrouw Irma Haemers"? Op de laatste rij, tweede van rechts, zien we de verder in dit boek veel besproken "Anna uit Hongarije", en naast haar, helemaal op de hoek, Julia Auer, nog een Hongaarse die bij de familie De Letter aan de Achterhoek werd opgevangen.

Een oproep die we daarom in ons tijdschrift nr. 3 van het jaar 2006 deden, heeft een zeer mager resultaat opgeleverd. Wij zullen het hier alleen maar moeten hebben over een Hongaars meisje dat hier ook is gebleven – én getrouwd – en over een tweede meisje, dat bij mijn grootouders werd 'geplaatst' en na anderhalf jaar terugkeerde naar Boedapest. "Anna uit Hongarië", zoals ze in onze hele kring stevast genoemd werd, is tot haar dood [1994?] met onze familie in contact gebleven. Per brief. En in soms

zeer penibele omstandigheden. De bijna complete verzameling van al deze brieven vormt een overzicht over een tijdsperiode van bijna zeventig jaar! En we menen dat de lectuur ervan sommigen van onze lezers zal verbazen, anderen zal doen glimlachen, en nog anderen met een aantal vragen opzadelen.

Wat we precies over deze twee Hongaarse onderdaantjes hebben kunnen verzamelen, laten we hierna volgen. Maar van het eerste meisje hebben we het getuigenis van de man die om het zo te zeggen bijna zijn hele volwassen leven met haar hier doorbracht; wat het meisje betreft, dat terugkeerde naar haar vaderland, moeten we haar verdere geschiedenis opmaken uit alle brieven die ze ons schreef en die we in extenso opnemen.

Achteraan, met dubbele strik, poseert hier Julia Auer. Vooraan rechts, van boven naar onder, haar pleegzusjes Elisabeth, Irène en Valerie De Letter. Links de gezusters Maria en Bertha Dhooge.

HONGARIJE

TUSSEN Oostenrijk en Roemenië, ietwat minder in oppervlakte dan driemaal België, maar met ongeveer evenveel inwoners als ons land (goeie 10 miljoen).

De bevolking bestaat voor 98% uit Magyarren (of zoals wij zeggen: Hongaren).

Het land is over het algemeen een laagvlakte (bekend is de “poesta”), waarin enkele meren liggen. Veruit het bekendste meer is het ondiepe (3 tot 4 m) Balatonmeer (596 km²). De grote rivier de Donau stroomt meer dan 400 kilometer over het grondgebied. Aan weerszijden van zijn oevers is de hoofdstad Boedapest gebouwd (meer dan 2 miljoen inwoners).

Zicht op de Donau te Boedapest

In de eerste tien eeuwen van onze tijdrekening werd het grondgebied achtereenvolgens ingenomen door de Romeinen, de Hunnen (basis van de gevreesde Attila!), de Germanen en de Slaven. Na het verval van het rijk van Karel de Grote namen de Ogoeren (vandaar achteraf de naam “Hongaren”), een stam die ten westen van de Oeral woonde, het grondgebied in. Er bestond ook een Fins-Oegriscche stam: vandaar dat we nu geconfronteerd worden met twee Europese talen die met geen andere verwant zijn, het Hongaars en het Fins. De benaming “Magyaren”, die de “Hongaren” voor hun hele eigen bevolking gebruiken, was eigenlijk de naam van het voornaamste stamonderdeel in het land.

Nadat de Hongaren door hun plundertochten in Centraal Europa tot in de 10de eeuw zeer gevreesd waren geweest, werden ze door keizer Otto I naar hun land teruggedrongen. Hun vorst Géza begon aan de organisatie van een staat, en na de vrede die hij met de Duitse keizer sloot trad het hele land langzaam toe tot de Roomse Kerk.

De zoon van Géza kreeg van paus Sylvester II de koningstitel in het jaar 1000. Die werd dus koning Stefanus I (de Heilige), die regeerde van 997 tot 1038. De koningskroon van Stefanus – die met het scheve kruis bovenaan – beschouwen de Hongaren nog altijd als het symbool van hun land.

De "scheve" Sint-Stefanuskroon

Tot 1301 waren alle koningen nog afstammelingen uit het huis Arpád. (Arpád was vorst van 886 tot 907). De mannelijke lijn van de dynastie is toen uitgestorven. In de voorbije drie eeuwen is er heel wat in de geschiedenis van Hongarije op te tekenen geweest, al of niet verbonden met wat elders in Europa gebeurde. Na 1301 werd, mede door de twisten die door de vrouwelijke afstammelingen werden aangewakkerd, nogal wat tijd afgelegd eer Karel I uit het huis Anjou eindelijk in 1307 kon gaan zitten op een troon die ongeveer 130 jaar stabiel is gebleven.

Maar in 1396 werden de Hongaren door de Turken in Nicopolis verslagen. Hoewel ze toen gesteund werden door een Bourgondisch leger, onder leiding van niemand minder dan hertog Jan Zonder Vrees. Het Turkse gevaar nam hand over hand nog toe, en de toestand werd er niet beter op toen de minderjarige Ladislaus V de troon moest bezetten. Hij werd bijgestaan door een regent, Johannes Hunyadi. Een man die groot aanzien verwierf door zijn strijd tegen de Turken en door zijn vastberaden leiding van het land. In 1456 versloeg hij bij Belgrado de Turkse sultan Mehmed II. Na de dood van

Ladislaus V werd de zoon van Hunyadi tot koning gekozen. Dat was Matthias (Corvinus bijgenaamd), nu nog in Hongarije en zelfs in de Europese geschiedschrijving een legendarisch vorst. Zowel op militair, sociaal als cultureel vlak heeft hij een blijvende invloed op de Hongaarse samenleving uitgeoefend.

Matthias Corvinus stierf in 1490. De Rijksdag der Hongaren koos de toenmalige koning van Bohemen tot hun eigen koning. Diens zoon, Lodewijk II, die het al een tiental jaren niet makkelijk had gehad, kwam om in de slag bij Mohács in 1526. De kroon werd toen betwist tussen de leider van de lagere adel Szapolyai, en Ferdinand van Habsburg, broer van keizer Karel V, die getrouwd was met de zuster van Lodewijk II. Beide kemphanen werden in 1526 tot koning gekroond! Er is jaren een strijd tussen de twee aan de gang geweest, strijd waarin de Turkse sultans steeds een rol speelden. Na heel wat verwickelingen bleef Ferdinands rijk beperkt tot een strook van Hongarije, met als hoofdstad het huidige Bratislava. Hijzelf verbleef in Wenen. De zoon van Szapolyai bleef baas in de rest, met de hulp van de sultan. Dit is een goede eeuw lang een rare situatie gebleven. Zelfs toen de Habsburgers, Duitse keizers toen, eigenlijk nog alleen de opvolging van koningen bleven uitmaken, behield Hongarije zijn aparte constitutie. Rond de Habsburgers zijn daar heel wat strubbelingen geweest. De hang naar zelfstandigheid van de Hongaren, los van Oostenrijk, is nog in het volle licht gezet aan het einde van de 19e eeuw, door de houding van de toenmalige kroonprins Rudolf (de zoon van keizerin "Sissi" die later zelfmoord pleegde). Eigenlijk zijn de Habsburgse keizers pas (enigszins!) geruste Habsburgse koningen van Hongarije geworden sedert keizer Karel VI van het Duitse Rijk in 1711 koning Karel III van Hongarije werd. Een paar jaar later was hij trouwens ook onze vorst hier te lande. Samen met de Hongaren hebben wij na hem zijn dochter Maria-Theresia, en haar zonen Jozef II en Leopold II als gezamenlijke regeerders gekend.

Bij de bijna overal uitdeinende revoluties in het jaar 1848 werden de Habsburgers wel een tijdlang van de troon vervallen verklaard. De nu nog vereerde vrijheidsstrijder Kossuth heeft toen een korte tijd de dienst uitgemaakt. Met de hulp van de Russische tsaar werden de Hongaren door de Oostenrijkers verpletterd. Maar men begon in te zien dat het zo niet verder ging. Beide landen behielden hun eigen constitutie en hun eigen wetten. Maar ze hadden dezelfde persoon als staatshoofd: in Oostenrijk heette die keizer, in Hongarije koning. Die had in beide landen formeel ook het laatste woord over het financieel beheer, en over het buitenlands beleid. In 1867 werd Frans Jozef tot koning van Hongarije gekroond. Hij bleef dat tot

1916, het jaar van zijn dood. Zijn opvolger, Karel IV (echtgenoot van keizerin Zita en vader van de nu nog levende Otto van Habsburg), hield het echter maar twee jaren uit, want op 16 november 1918 werd de Volksrepubliek uitgeroepen.

Dat bewind kwam dan ten val door toedoen van de Geallieerden. Toen richtten de socialisten, samen met de communisten, in maart 1919 al een Radenrepubliek op, onder leiding van de beruchte communist Béla Kun. Die moest eind juli al met zijn trawanten naar Moskou vluchten. De Habsburgers probeerden nog wel het heft weerom in handen te krijgen, maar ze moesten het afleggen tegen de minister van defensie, admiraal Miklós Horthy. Na de verkiezingen van begin 1920 werd de monarchale regeringsvorm hersteld. Hongarije werd opnieuw een koninkrijk... zonder koning! (Tot het einde van de Tweede Wereldoorlog ontvingen wij hier brieven met op de postzegels de tekst: "Magyar Kyr Posta", wat zoveel betekent als "Koninklijke Hongaarse Post". De zegels van vandaag dragen de simpele woorden: "Magyar Posta"). Horthy werd Rijksbestuurder (regent). Bij de Vrede van Trianon in datzelfde 1920 verloor Hongarije bijna 2/3 van zijn grondgebied, en ongeveer 3,4 miljoen Hongaren werden bij Roemenië, Tsjechoslowakije en Joegoslavië ingelijfd. In 1921 deed koning Karel IV tot tweemaal toe een mislukte poging tot staatsgreep, met als gevolg dat op 5 november van datzelfde jaar het huis Habsburg definitief van de troon vervallen werd verklaard.

Onder premier graaf Betlen werd aan de consolidatie van de staat begonnen. De kerk kreeg een veel grotere invloed, sociaal-democraten en zeker ook de communisten werden ofwel gehinderd, ofwel verboden, kleinere burgerij en landbouwers belandden in de oppositie en kregen het verre van gemakkelijk. Het bevoorrechte leger zorgde voor grote spanningen en het leven werd er in het algemeen niet beter op. In de twintiger jaren van de voorbije eeuw kon men in brede lagen van de bevolking zelfs van bittere armoede spreken. Hier kan men de periode situeren waarin Hongaarse kinderen, die werkelijk ondervoed waren, naar ons land werden gebracht, alleen met de bedoeling om ze hier op krachten te laten komen.

Het is er in de jaren die toen volgden, de dertiger jaren, eigenlijk niet beter op geworden. Men trachtte zoveel mogelijk uit de isolatie te geraken, die was ontstaan door de omknelling van het land door de geallieerden na de oorlog. Hongarije behoorde tot het vijandelijk kamp! De regering zocht contact met Italië en Oostenrijk, waar autoritaire regimes al gestalte hadden gekregen. De sympathie die de legerofficieren voelden voor het Duitse

nationaal-socialisme leidde ertoe dat fascistisch en antisemitisch gerichte organisaties steeds meer voor het voetlicht aantraden. In de dertiger jaren, en zeker na 1933, toen de nazis definitief aan de macht kwamen onder Hitler, nam de invloed van Duitsland in Hongarije nog toe.

Toen dan de Tweede Wereldoorlog uitbrak, trachtte de regering toch maar zoveel als mogelijk de neutraliteit te bewaren. Duitsland en Italië deden in de loop van 1940 en 1941 enkele concessies aan Hongarije, zodat dat land eigenlijk alle vrijheid van handelen verloor. En toen Duitsland in juni 1941 de Sovjet-Unie aanviel, verklaarde de Hongaarse premier ook de oorlog aan de Sovjets, zonder medeweten van de regent, admiraal Horthy. De Hongaren hebben aan het Oostfront slechts aan relatief kleine operaties deelgenomen. De machtigste fascistische organisatie, de "Pijlkruisers", die het staatsapparaat eigenlijk beheerste, werd niet vertrouwd door de regering, die al begon in te zien dat het voor de krachten van de "As" niet zo voorspoedig verliep. Horthy nam contact met de geallieerden in september 1944, precies de periode dat wij hier in het Westen al bevrijd werden. Alles moest in het geheim gebeuren, want Hitler, die het zaakje al een tijd met wantrouwen bekeek, had het land reeds in maart 1944 laten bezetten. Toen bleek dat Horthy in alle stilte met Moskou een wapenstilstand had gesloten, werd hij afgezet. Onder bescherming van de Duitsers werd door de Pijlkruisers een waar schrikbewind ontwikkeld. Hongarije werd van september 1944 tot april 1945 leeggeroofd, zowel door de Duitsers als door de Russen.

Onder leiding van Rákosi kreeg de communistische partij steeds meer greep op het bestuur van het land. In 1947 kreeg Hongarije zeer zware vredesvoorwaarden opgelegd, wegens de medewerking die het Nazi-Duitsland had verleend. Dat ging van zeer zware herstelbetalingen tot inbeslagname van de industrie. Er gebeurden deportaties naar Siberië; wie het kon, vluchtte naar het Westen. Ook terechtstellingen werden na schijnprocessen uitgevoerd.

In 1949 werd dan officieel de communistische volksrepubliek uitgeroepen, die door Rákosi met ijzeren hand werd geleid. Het is tijdens dit regime dat een groot deel van de nog bestaande industrie te gronde ging. Er ontstond een nijpend gebrek aan levensmiddelen en aan nog vele andere artikelen. Er werd zelfs een rantsoeneringssysteem ingevoerd. Ook de aanstelling van een nieuwe premier, Imre Nagy, die voor de bevolking wat gematigder wou optreden, kon de macht van Rákosi niet inperken.

Het is in die omstandigheden dat de onlangs gememoreerde volksopstand van oktober 1956 losbarstte. Het leger spande met het volk mee. Imre Nagy werd opnieuw premier. De Sovjetroepen, die aanvankelijk waren teruggetrokken, trokken op 3 november met grote overmacht terug Boedapest en andere steden binnen. Nagy en generaal Pál Maléter werden gearresteerd en later geëxecuteerd. János Kádár, die al in de regering Nagy had gezeten, heeft daarin een twijfelachtige rol gespeeld. Onder bescherming van de Sovjets werd hij de nieuwe eerste minister, maar het duurde nog tot februari 1957 eer hij alle macht terug in handen kreeg. Arrestaties, lange gevangenisstraffen, terechtstellingen waren aan de orde van de dag. Slechts stil-aan is de algemene toestand in de volgende jaren ietwat verbeterd, maar de collectivisatie had ook catastrofale gevolgen, vooral voor de landbouw.

Onder deze wisselende, maar steeds onáangename en vaak armoedige omstandigheden, hebben de Hongaren het noodgedwongen moeten uithouden tot de ineenstorting van het communistisch regime in 1989 en in het begin der negentiger jaren. Hoe het vandaag in Hongarije gesteld is, kunnen we nog geregeld in onze eigen media vernemen.

Hoe erg het er ook nog in de dertiger jaren van de vorige eeuw aan toeging in het Hongarije van toen, heb ik ook nog rechtstreeks uit de mond van een getuige die dan ter plaatse was, mogen vernemen.

Het gaat over pater Norbertijn Cyriel Slock, iemand van de Oudenburgse Sluis, geboren op 20 februari 1904. Als lagereschoolleerling op de Langelede was hij kameraadje van mijn eigen vader (*1902). Zo kwam het dat hij bijna zijn leven lang met ons in contact gebleven is. Hij kwam ons om de zoveel jaar bezoeken. Hij schijnt een schitterend student te zijn geweest.

Na zijn wijding, op 19 december 1931, werd hij eerst professor in Ierland, daarna pastoor te Manchester. Enkele jaren slechts is hij in Engeland gebleven... Aan de rooms-katholieke hogeschool van Godolö in Hongarije had men een professor Engels nodig, en Cyriel werd door zijn orde naar daar geroepen. Hij vertelde ons dat hij daar rondliep in een prachtige witte soutane, met een singel (gordel) in blauwe moiré zijde. Zijn studenten waren allen zonen uit rijke families, die niet wilden dat hun kroost met de arme lieden uit de omgeving ook maar enig contact hadden. Als iemand werd betrapt wanneer hij bij een gezamenlijke wandeling op het platteland toch iets weggaf, al was het maar een stuk worst, dan volgden er zware straffen. Cyriel was er het hart van in. Het was “dégoûtant” om te zien, zei hij, hoe de hogere stand neerkeek

op de arme lieden, die eigenlijk niet veel beter dan slaven waren.

Ik weet niet waar Cyriel heen ging bij het uitbreken van de oorlog. Na het einde van WO II is hij een tijdlang werkzaam geweest tussen de “displaced persons”, de vluchtelingen die van overal kriskras Europa doorkruisten.

Toen daaraan een einde kwam, kon Cyriel naar zijn abdij in Tongerlo terugkeren. Maar dat zinde hem niet meer: hij was aan een vrij zwerwersleven gewoon geworden. Hij ging dus in op een aanbod om pastoor te worden in een klein Frans dorp, Bucilly.

Toen hij voor de laatste keer mijn vader († 1971) kwam bezoeken, vertelde hij dat hij was verhuisd naar Parnac, vanwaar hij nog twee andere parochies bediende.

Toen mijn vrouw en ik in 1977 een rondrit in Frankrijk maakten, en via Orléans en Limoges naar het zuiden afzakten, zagen wij bij een korte halte, vanop een terras, aan de andere kant van de hoofdweg, een wegwijzer met de melding: “Parnac, 3 km”. Wij hebben die weg onmiddellijk gevolgd. We vonden op een pleintje voor een oud, niet zeer goed onderhouden kerkje, een viertal mannen die “pétanque” speelden. Eén van hen was Cyriel Slock. Toen ik op hem toeliep, en toen hij de Belgische nummerplaat bemerkte, wist hij direct met wie hij te doen had.

Hij leefde daar in een vervallen pastorietje samen met zijn hond (die zeven talen verstond, zei hij: de zes talen die hijzelf kon en soms moest spreken, plus Wabeeks). Veel volk in zijn drie parochiekerken zag hij niet meer. Hij moest leven van de taallessen die hij gaf aan de zoon en de dochter van een rijke baron, ‘die te dom waren om te helpen donderen’.

Ik zei hem dat hij nog altijd welkom bij ons in Wachtebeke zou geweest zijn. Maar hij antwoordde dat hij geen auto meer had (‘une vieille bagnole’) en dat hij moest rondtuffen met een bromfiets ‘Solex’. ‘Dat komt er niet meer van’, zei hij. ‘Ik zal dààr begraven worden’, wees hij naar een plek langs de oude kerkhofmuur rond de kerk.

Dat is er niet van gekomen. Naar mij is verteld – ik heb hem nooit meer gezien – is hij naar Tongerlo teruggekeerd toen hij zó oud geworden was dat hij ginder niet meer kon blijven. Hij is overleden in de abdij van Tongerlo (wanneer?...) en daar ook begraven.

De Wachtebeekse pater Cyriel Slock

MAGDA FARKAS

Op woensdag 19 november 2008 brachten Cesar David en ikzelf een bezoek aan Julien Copers, die nu verblijft in een rust- en verzorgingstehuis te Gent, precies op de hoek van het Sint-Pietersplein en de Sint-Pietersnieuwstraat. De man is ondertussen op 28 februari 2009 zesennegentig (96!) jaar oud geworden. Zijn gehoor is nog tamelijk goed, maar jammer genoeg ziet hij bijna niets meer. Toch belet dat niet dat hij nog over een fantastisch geheugen beschikt, en zijn verteltrant is navenant. Cesar en ikzelf kenden hem al van in onze prille jeugd, omdat hij heel vaak bij de David's van de maalterij op bezoek kwam. In die tijd naar eigen zeggen omdat hij in Robert een leeftijdsgenoot kon vinden. Wij maakten daarbij de bedenking dat er toen ook wel dochters 'op het hof' waren, en dat deed onze interpellant toch wel even glimlachen.

Bij David's was het in de veertiger jaren van de vorige eeuw werkelijk wat men 'de zoete inval' noemt. De hele jonge bende van Rechtstro, Kerkstraat, Walderdonk, Melkerijstraat en 'omstreken' was daar bijna permanent op speel- en avonturentocht. De wijdopen ruimte achter de maalterij en de zijdelings liggende melkerij werd benut, soms tot ongenoegen van de eigenaars en de omwonenden. We kunnen ons nu moeilijk voorstellen dat dit gebeurde over de hele oppervlakte waar nu de woningen in de wijk achter het postgebouw staan, en waarvan men slechts een idee krijgt als men langs Azalealaan of Parklaan binnenkomt.

Wanneer het ook maar geen pijpenstelen regende, waren wij daar gegarandeerd te vinden. Behalve... als Julien Copers op bezoek kwam. Julien, van Zaffelare afkomstig, is uiteindelijk tandtechnicus geworden. Maar eigenlijk had hij uitgesproken artistieke talenten. Hij kon op werkelijk dramatische wijze bekende en minder bekende gedichten 'voordragen'. Ik zie hem werkelijk nog, in mijn visueel geheugen, terwijl hij met vertrokken gelaatsuitdrukking zichzelf aan de koord omhoogtrok in het gedicht "De Zelfmoordenaar". Om nooit te vergeten! De bekende strijdtekst van Adama van Scheltema, "Te wapen!", kon hij ook met een ongekennde kracht aan ons ontvlambaar hart meegeven. (Nogal ironisch voegde Julien daar nu aan toe dat hij achteraf nog dikwijls 'te wapen' getrokken is tégen 'de wapens'.) Het kunstzinnige, het artistieke, moet wel enigszins in de familie Copers ingebakken geweest zijn. Zijn broer-priester Gustaaf, ook een negentiger en nu nog altijd rector van het Jozefienenklooster te Sint-Kruis-Winkel, promoveerde in de klassieke filologie, en is klastitularis geweest van de Grieks-Latijnse Retorica aan het Sint-Lievenscollege te Gent. En zijn oudste zoon, Leo Copers, nu ook al in de zestig, is een zeer bekend modern kunstenaar.

Die stelt tentoon tot in Azië en Australië. Hij heeft ook wel geregeld contact met een andere jongere kunstenaar, ook uit Zaffelare, de steenkappende beeldhouwer Marc Bundervoet. Het bloed kruipt waar het niet gaan kan!

* * *

We keren nu terug naar 1925. Toen vertrokken te Boedapest de treinen die in verschillende transporten die duizenden kinderen naar België brachten. Hoewel we hier in de streek niet anders dan meisjes gekend hebben, waren daar ook heel wat jongens bij. Er werd mij wel verteld dat die, over het algemeen genomen, vroeger naar Hongarije teruggekeerd zijn dan de meisjes. Een reden daarvoor is niet met zekerheid te achterhalen. Toch wordt, terecht of niet, beweerd dat er enige terughoudendheid bestond tegenover de nogal 'wilde', 'Hunse' karaktertrekken van die gastjes!

Het moet een helse organisatie geweest zijn. Vandaag, nu alles zo pijlsnel gaat, kunnen we ons nog moeilijk voorstellen dat die treinreis niet minder dan drie dagen in beslag nam!

De Belgische pleegouders, die zich vooraf hadden moeten kenbaar maken aan het comité dat de hele hulpverlening op het getouw had gezet, kregen een bepaald nummer toegespeeld, dat van belang zou blijken zodra de kinderen waren aangekomen. Zij werden ervan verwittigd dat de kinderen maar drie maanden in België zouden blijven. Er moest in de eerste plaats voor gezorgd worden dat de ondervoede kinderen opnieuw, tenminste wat de voeding betreft, in een toestand zouden gebracht worden die men 'normaal' had kunnen noemen. Indien de pleegouders er niets op tegen hadden, konden de kinderen eigenlijk ook zes maanden lang bij hun pleegfamilie doorbrengen.

Na die zes maanden zou het comité ontbonden worden en dus alle verantwoordelijkheid van zich afschudden. Wat betekende dat, indien de zorgfamilie 'hun' kind toch bij zich wilde houden, zij met aandrang verzocht werd een document te ondertekenen waarbij ze zich in alle opzichten borg stelde voor hun lieveling en alle verdere verantwoordelijkheid in verband ermee op zich nam. Inderdaad, hun lieveling. Vooral kinderloze echtparen hadden zich soms zeer sterk aan hun zorgenkind gehecht. Zij zagen het na enkele maanden bijna als hun eigen dochter, en zo zijn heel wat Hongaarse meisjes hier dan toch voorgoed gevestigd. Sommige van hen zijn voor altijd los van hun 'roots' gebleven, andere hebben later nog terug contacten met hun familie in Hongarije opgenomen, zowel vóór de Tweede Wereldoorlog als

daarna onder het decennialange communistische regime, en nog later nà de ineenstorting ervan.

Magda Farkas was één van de blijvers. Mijn eigen vrouw, Andrea De Vetter, zelf geboren te Winkel en die tot haar bijna achtste verjaardag daar woonde, herinnert zich bijvoorbeeld nog een andere, een zekere Hongaarse Kato, die bij haar burens aan het Spanjeveer verbleef, en naderhand samen met die burens naar Gent is verhuisd. Andrea zelf heeft als heel jong meisje nog nachten doorgebracht, samen in bed met Kato. Nog heel wat anekdotes in verband daarmee weet ze nog te vertellen. Nu is een foto van die Kato, die we hier afdrukken, het enige wat hier nog aan haar herinnert. Julien wist ons wel te vertellen dat Magda nauw bevriend is geweest met Kato, die later toch wel zwaar getroffen is geweest door ziekte, en dan op hogere leeftijd na een herseninfarct in een palliatieve verzorgingsafdeling zou overleden zijn.

Kato uit Hongarije, die op Spanjeveer onderdak vond

Er moet wel op gewezen worden dat het niet de Winkelse pleegouders zijn geweest die voor Magda en Kato, net zo min als het de Wachtebeekse waren die voor Anna – die we verder ten tonele voeren – hebben gekozen. Zoals reeds gezegd beschikten zij enkel over een nummer. In mei 1925, toen de kinderen in een Belgisch station aankwamen, droegen zij een nummer op de borst! Er viel dus niet te kiezen! Het was te nemen of te laten.

Zo arriveerde Magda Farkas bij het kinderloze echtpaar Victor Van Acker en Camilla De Coninck. Tussen haakjes: Camilla was de doopmeter van Maria Colpaert, die later de echtgenote werd van Maurice De Waele, en na diens overlijden van Lucien Hamerlinck. Magda was amper zes jaar oud toen ze hier aankwam. Ze werd te Boedapest geboren op 19 september 1919.

Het is een groot lot uit de loterij geweest! Algemeen werden de Hongaarse kinderen hier in de hele streek zeer goed aanvaard door de bevolking, maar Magda stak er wel een eindje boven uit! Zij assimileerde in een minimum van tijd ons Nederlands – of het 'schoon Vlaams' dat in die tijd daarvoor doorging – en in het plaatselijk schooltje wist men al gauw welk vlees men hier in de kuip had. Toen ze enkele jaren in de lagere cyclus had doorgebracht, wist de pastoor van Winkel, in die tijd de nu nog altijd bekende Marcel Herpelinck, haar zo ver te krijgen dat ze toneelschool begon te volgen. Het duurde niet zo lang tot zij al optrad op schoolfeesten en zelfs voor een provinciaal feest dat door de Vereniging van Hongaarse Kinderen werd georganiseerd.

Magda nam zelfs deel aan een opstelwedstrijd die door het Davidsfonds werd uitgeschreven: ze won die met vlag en wimpel en met een score van 82%! Magda had dus een meer dan gemiddelde intellectuele aanleg. Zo verwonderlijk moet ons dat niet lijken, als we ook maar een beetje geloof hechten aan de theorieën over genen en erfelijkheid. Haar vader, Férenc Farkas, is in Boedapest Hongaars kampioen schaken geweest. De gedrukte bewijzen daarvan in de plaatselijke pers van de Hongaarse hoofdstad uit de jaren van het toen nog Oostenrijks-Hongaarse keizer- en koninkrijk hebben we onder ogen gekregen.

De man was er trouwens bij het einde van de Eerste Wereldoorlog het hart van in dat zijn vaderland door de opeenvolgende vredesverdragen om zo te zeggen geamputeerd werd. Volgens Magda vergeleek haar vader het échte Hongarije met een diep soepbord, waarvan nu de randen werden afgeknipt. Inderdaad bleef na de Vrede van Trianon in 1920 van het historisch

Hongaars grondgebied nog amper één derde over, en ongeveer tweeëneenhalfmiljoen Hongaren werden nu plots Roemeen, Tsjechoslovaak of Joegoslaaf. Dit vermelden we maar even vluchtig om nog eens te onderstrepen in welke verwarring de Hongaarse samenleving toen was verstrikt.

Het moet ons dan ook niet verwonderen dat Férenc Farkas niet alleen Magda naar hier stuurde, maar ook nog haar twee zussen. Hij kon ze in Boedapest gewoon niet meer in leven houden!

* * *

We zijn nu eindelijk zo ver, dat Magda een echte inwoner van Sint-Kruis-Winkel was geworden. Maar zij verbleef hier onder een statuut, dat eigenaardig genoeg gewoon als “illegaal” kan betempeld worden. In zijn toespraak, die we hierboven al even hebben vermeld, zei de toenmalige senator Lionel Vandenberghe: alle Hongaarse kinderen die na de ontbinding van het zogenaamde comité hier toch in België gebleven zijn, woonden hier eigenlijk volkomen illegaal. Er is hoegenaamd niets geregeld geweest, maar in tegenstelling met wat heden ten dage gebeurt, keek niemand daarnaar om en stelde niemand zich daar vragen bij.

Magda werd hier goed verzorgd. Bijna vanzelfsprekend knapte ze in de schoot van het kinderloze pleeggezin alle mogelijke karweien op, maar ze bleef ook onderworpen aan de geest van die tijd. Alle ietwat ouderen onder ons weten maar al te goed dat het heel moeilijk was om zich uit het keurslijf van de toenmalige samenleving te wringen. Wie zoon was van een slager moest ook maar slager worden, de timmerman of schrijnwerker werd door zijn zoon opgevolgd, en dat gold voor praktisch alle zelfstandige beroepsmensen en zeker voor de boeren. Alleen zonen (en soms dochters) van mensen uit de zogenaamd betere burgerij of van ambtenaren konden na het lager onderwijs verdere studies aanvatten.

De toch wel zeer begaafde Magda wou eigenlijk toch verpleegster worden. Geen sprake van! Ze zou blijven helpen op het boerenhof, en zeker geen “ieffra” (juffrouw) worden tussen de andere zogenaamd “normale” meisjes van Winkel! Dat is dan voor Magda, die haar pleegouders voor de rest altijd dankbaar is gebleven, toch wel een diepe teleurstelling geweest.

En zo verliepen de jaren. Magda was in die tijd een aantrekkelijk jong meisje geworden. Nu en dan mocht ze al het huis uit, meestal in gezelschap van Julienne De Smet. En vanzelfsprekend alleen op zondag – in de namiddag,

want in de morgenuren was daar steeds de zondagsmis. Behalve bij enkele zeldzame gelegenheden, kermis of communiefeesten bijvoorbeeld, was op die zondagnamiddagen niet zoveel vertier te vinden.

Wat de meisjes wèl wisten: dat de jongelui 's namiddags bij voorkeur op het voetbalveld aan Pottershoeck te vinden waren. Het is onderpastoor Leo Bredael geweest, die de voetbalclub F.C. Wachtebeke heeft opgericht. Voor zover mijn geheugen mij niet in de steek laat, ben ik er vrij zeker van dat dit net vóór het begin van de Tweede Wereldoorlog moet geweest zijn, bij het einde der dertiger jaren. Heel wat mensen van toch enige betekenis in de gemeente kon de stichter voor zijn initiatief warm maken. De club heeft het nog jaren nà zijn vertrek van hier (12 maart 1943) volgehouden. De legendarische “Vlaamse Kermissen” die hier enkele jaren na elkaar werden georganiseerd, steunden uitsluitend op de levenskracht van de club, en dienden trouwens precies om de financies van de vereniging in evenwicht te houden. De eerste naoorlogse Vlaamse kermis had plaats in de hovingen van het klooster. Waarschijnlijk is men daarbij iets te licht omgesprongen met het respect voor de keurig aangelegde parkjes en bloemperken, want het is de laatste keer geweest dat de verantwoordelijken van het klooster – het weze pastoor-directeur of moeder-overste – hun fiat gaven voor de geplande jaarlijkse festiviteit. De clubleiding, met aan de kop van de trekkar o.a. apotheker Michel Coppens en “meester” Albert Marquenie, vond gauw genoeg een andere zachtmoedige ziel om voor hun feest een terrein ter beschikking te stellen. Brouwer Armand Brandes uit de Meersstraat is er jaren aan een stuk niet voor teruggedeinsd zijn achterliggende tuinen te laten innemen door dansende, spelende, lawaaierige en rondhossende feestvierders. (Op die plaats functioneert nu de wasserij “Onze Was”.) Bijkomend gunstig gevolg: heel wat vaste vrijages, die verder uitgedeind zijn tot hechte huwelijken en soms wijdvertakte gezinnen en families, zijn bij die gelegenheid 'ontsproten'!

Eigenaardig genoeg heeft men hier de naam van de voetbalploeg altijd uitgesproken als “FeeCee Wachtebeke”, nooit als “EfCee”, hoewel het hier eigenlijk om de Engelse afkorting van “Football Club” ging. De kleuren van de club waren blauw-wit, wat fel afstak tegen de zwart-witte kleuren van die andere ploeg, die op een veld aan het station speelde, op dezelfde plaats als heden ten dage de nu rood-witte Wachtebeekse club speelt. Er heerste een nogal vinnige rivaliteit tussen de twee Wachtebeekse clubs. De club van Leo Bredael – hij werd in de volksmond “de roste onderpastoor” of “de vliegende dame” genoemd, omdat hij met fladderende soutane als een gek altijd gehaast door het dorp fietste – was voor het brave volkje van

die tijd eerder “goed christelijk”, en dat was de club “van de statie” in de ogen van velen eigenlijk toch niet. De vereniging van Pottershoek was aangesloten bij het “Katholiek Vlaamsch Sportverbond”. Wij hebben het nog meegemaakt dat een heuse monseigneur de aftrap van een belangrijke match kwam geven! Vandaag kunnen wij ons nog moeilijk voorstellen dat een kleine dorpsgemeenschap op een zo duidelijke wijze in tegengestelde “clans” verdeeld was. Zelfs als het ging om een uitsluitend culturele of sportieve groepering, liepen toen nog steeds politiek getinte scheidingslijnen tussen de aangesloten leden door.

* * *

Julien Copers komt hier weerom ten tonele. Zoals we reeds zegden verscheen hij heel vaak bij de muldersfamilie David op het hof. Hij vond daar niet minder dan vier leeftijdsgenoten: twee broers en twee zussen. Zelf geeft Julien nu nog toe dat de dochter Esther eigenlijk de heimelijke magneet was die hem in die tijd naar dat adres aantrok. Dit alleen terzijde, want de jongedame is naderhand nog ingetreden bij de zusters Cisterciënzerinnen te Gent. Om iedereen ietwat zand in de ogen te strooien wanneer het om zijn eigenlijke bedoelingen ging, vertrok Julien dan maar in de namiddag met broer Robert naar het voetbalterrein. Ja, zo losjes als wij het nu kennen ging het er bij een ontluikende vrijage toen nog niet aan toe.

Rond het veld was daar meestal nogal wat volk komen opdagen. Julien en Robert stonden daar langs de lijn, maar Magda en Julienne waren daar ook!

En nu denkt iedereen dat het vervolg wel vlot kan voorspeld worden. Toch niet, het liep nog helemaal anders. Want de Winkelse meisjes kwamen daar eigenlijk hun eigen Winkels idool aanmoedigen en toejuichen. De echte ster van het veld was Leonce De Bruycker! (Hij was de broer van ons trouw medelid Arthur De Bruycker.) Een pracht van een atleet, een snelle en technisch heel begaafde speler; hij stak met kop en schouders boven zijn ploegmaats uit, zowel in lichaamsbouw als door zijn spelinzicht. Mijn generatie heeft dat meegemaakt, en de zeldzame ploegmaats van hem die nog in leven zijn zullen bevestigen wat hier over Leonce wordt gezegd. Hijzelf, die in zijn laatste jaren naar Mechelen is verhuisd, is intussen reeds overleden.

Toen Julien al enkele wedstrijden had bijgewoond, en al meer dan eens Magda samen met Julienne had kunnen gadeslaan, begon bij hem de gedachte aan de muldersdochter toch te vervagen. Wat meer is, in zijn hart

en in het geheim werd hij dolverliefd op Magda! Toen hij haar na een wedstrijd aan de arm van Leonce zag wegwandelen, was hij bijna ontroostbaar. Maar toch vastbesloten het er niet bij te laten..

Magda Farkas als jonge vrouw

Het kwam zo ver dat men ten huize De Bruycker ook wel in de gaten kreeg dat er tussen Leonce en Magda iets aan de hand was. Zoals dat in die tijd ging, helemaal “met de goesting” was dat toch niet. Wat had Magda tenslotte te bieden? Maar het is wel zo, dat er gaandeweg een viertalsploegje ontstond: Leonce en Magda, en Julienne, waarbij Julien Copers zich op kousenvoeten begon aan te sluiten. En waarempel, toen Magda begon te merken dat Leonce eigenlijk nog meer aandacht had voor de omgang met zijn sportvrienden in de toen nog talrijk voorhanden zijnde café's, begon zij zachtjesaan meer aandacht te besteden aan de bedachtzame, kunstzinnige en zachte jongeman, die Julien Copers was.

Wat er in die tussenperiode is gebeurd, kunnen we niet zeggen. We waren er niet bij. Julien zelf was daarbij nogal zwijgzaam. Alleen werd hier het

gezegde bevestigd, dat we allen kennen: “van het ene komt het andere”. In 1946 is Magda met Julien getrouwd. Dat huwelijk heeft meer dan 60 jaar standgehouden – tot aan het overlijden van Magda – en resulteerde in een gezin van tien (10!) kinderen. Over de oudste, Leo, hadden we het al hier wat hoger.

Eén pijnlijke noot is bij deze trouwdag te bespeuren geweest. Julien weet het nog, maar neemt het niemand kwalijk. Tenslotte was Magda bij haar pleegfamilie al meer dan twintig jaar thuis, maar is nooit 'officieel', 'administratief', een adoptiekind geweest. Wat dus meebracht dat ze geen enkele financiële aanspraak kon doen gelden, toen het om haar uitzet ging. De familieleden van de kinderloze pleegouders, die achteraf de aangewezen erfgenamen zouden worden, bleven daarbij heel waakzaam! Het kwam dus hierop neer: toen Magda trouwde, had ze, zoals Julien letterlijk zei “geen rotte knop”! Niemand zag daar op dat moment graten in. En... de liefde overwint alles! Wat Magda op die trouwdag nodig had, daarvoor heeft Julien zelf wel gezorgd.

* * *

Magda ging met Julien in Gent wonen. In de stad heeft ze een zeer actief leven geleid. Hoewel ze eigenlijk nog steeds niet legaal in het land verbleef, en hoewel ze bijvoorbeeld voor de burgemeester van Gent de telefoondienst verzorgde, kon ze zich door haar huwelijk nu wel Belgische noemen. Ze heeft nog lang contact gehouden met haar Winkelse kennissen. Ze was zeer goed op de hoogte van wat hier ter plaatse was gebeurd bij het einde van de Duitse bezetting en in de tussenperiode van de bevrijding tot de Duitse capitulatie. Ze kende het precieze onderscheid tussen "Wahrheit und Dichtung" van wat verteld werd over verraad en heldenmoed. De lotsbestemming van Albert De Smet en van Georges De Baets, die ze goed gekend had, was vaak een onderwerp van haar gesprekken.

Magda dook ook helemaal onder in het culturele leven van de stad Gent, evenals haar man trouwens. En zij was een geboren Hongaarse, dus, zegt Julien, zat dansen in haar bloed. Dikwijls nam ze deel aan danswedstrijden in het casino, waar ze bij de geregelde deelnemers en bezoekers een bekende ster was. Ook in letterkundige kringen was ze dikwijls te zien, en het mag een wonder heten dat ze daarbij nog de tijd vond om haar steeds aangroeiend gezin strak, maar met liefde, in de hand te houden.

Zoals we nog zullen zien wanneer we het verder zullen hebben over een

tweede Hongaars meisje, dat in tegenstelling tot Magda wèl naar Boedapest is teruggekeerd, werd met de Hongaarse familie ginds ver in het oosten meest contact gehouden door het zenden van pakketten met alle mogelijke goederen, meestal textiel of niet-bederfbare eetwaren. Ook Magda heeft ettelijke zendingen naar Hongarije laten vertrekken, hoewel ze niet altijd wist of die wel goed aankwamen. Eigenlijk, zegt Julien, was ze een "natuurwonder". Hij bedoelde daarmee dat hij na al die jaren nog altijd niet wist hoe ze zomaar alles voor mekaar kreeg. Hoewel ze een behoorlijk inkomen had, had ze tegelijk een groot "nest" kinderen te verzorgen, de pakjes die ze naar ginds ver stuurde moesten ook betaald worden, en haar activiteiten die ze op artistiek en cultureel niveau in Gent wou meemaken, vergden ook heel wat van haar tijd. Hoe rijmt men zoiets allemaal samen?

Stilaan versoepelden in de vijftiger jaren van de vorige eeuw de relaties tussen Oost en West. Het werd mogelijk het "IJzeren Gordijn" over te steken, mits een uitgebreide en vermoeiende, dikwijls plaaggeestige controle. Ook die limiet was voor Magda niet te veel. Zij stak nu en dan de grens over om terug met haar - soms verre - familie relaties aan te knopen. Wat meer is, toen de Hongaren naar hier kwamen, in 1957 al, om zoals vele andere landen een paviljoen op de Expo 58 op te bouwen, trok Magda daarheen om haar landgenoten daarbij te helpen. Op rustiger dagen werden die ook naar Gent uitgenodigd om hier nader kennis te maken. Nieuw was dat niet. Want na de Hongaarse revolutie van 1956 zijn heel wat Hongaren naar het Westen gevlucht, en twee van die mannen zijn een tijdje bij Julien en Magda in Gent gehuisvest geweest.

Magda is er dan ook in geslaagd om later samen met haar man naar Hongarije te reizen. Julien toont trots een kunstwerk en een wijwatervat, beide in gedreven zilver, dat ze ginds van de familie hebben gekregen, als dank voor alles wat ondertussen voor hen was gedaan. Zelfs waardevolle schilderijen werden hen aangeboden, maar dat kon niet lukken. De reden was eenvoudig. Bij de terugreis werd aan de grens de waarde van dergelijke cadeau's geschat, en de tegenwaarde moest dan in natura door België terug naar Hongarije gestort worden...

* * *

In 2006 konden Magda Farkas en Julien Copers hun diamanten huwelijksjubileum vieren. Op dat ogenblik verbleven ze samen reeds vijf jaar in een spacieuze service flat aan het Sint-Pietersplein te Gent. Op 25 augustus van datzelfde jaar 2006 is Magda (Magdolna, in het Hongaars) te Gent overle-

den. Haar gedachtenisprentje vertolkt precies het beeld dat we van deze uitzonderlijke vrouw kunnen meedragen. Haar man en haar kinderen prijzen zichzelf nog altijd gelukkig dat ze zó'n echtgenote, zó'n moeder hebben gehad!

Samen met haar foto, waarop we haar op rijpe leeftijd zien, laten we hier een kopie van haar rouwprentje opnemen. Niemand van ons zal de Hongaarse tekst kunnen begrijpen. Wij vertrouwen erop dat de Nederlandse tekst een getrouwe vertaling is!

*Foto op het rouwprentje van Magda
samen met de tekst die daarop voorkwam*

Bedroefd omdat we
haar zijn verloren,
dankbaar dat we
haar hebben gehad.

Herinnering aan

Mevrouw

Magdolna Farkas

echtgenote van de heer Julien Copers

geboren te Budapest
op 22 september 1919
en van ons heengegaan te Gent
op 25 augustus 2006,
gesterkt door de ziekenzalving.

De familie dankt u oprecht voor uw
blijken van medeleven.

TEDD A KEZED HOMLOKOMRA

Tedd a kezéd
homlokomra,
mintha kezéd
kezem volna.

Úgy érzik, mint
ki gyilkolna,
mintha életem
élted volna.

Úgy szeress, mint
ha jó volna,
mintha szívével
szíved volna.

Leg nu je hand
zo vertrouwd op mijn voorhoofd
als was het mijn hand.

Waak over mij
alsof mijn leven
jouw leven was.

Leg nu je hart
in mijn bloed
in mijn leven
alsof het jouw hartebloed was.

1928 József Attila

ANNA TOKÀES

Staatsbestel in Hongarije gedurende de levensloop van Anna Tokàes (1912-1994 (?))

1912 – Keizer-Koning Franz-Joseph I

1916 – Keizer-Koning Karel IV

1918 – Volksrepubliek

1919 – Socialistisch-communistische Radenrepubliek (Béla Kun)

1920 – Monarchie onder regentschap admiraal Horthy

1921 – Vervallenverklaring van de troon voor dynastie Habsburg

1925 – Anna komt voor één jaar naar Wachtebeke – loopt school op Langelede

1926 – Anna keert terug naar Boedapest

1930 en volgende jaren : fascistisch regime, gedomineerd door de “Pijlkruisers”

1940 en volgende jaren : bestuur totaal onder invloed van Nazi-Duitsland

1944 – maart: bezetting door Nazi-Duitsland

1945 – april: bezetting door Sovjet-Rusland

1949 – Communistische volksrepubliek

1956 – Opstand in Boedapest / eerst Imre Nagy / dan János Kádár premier

1989 – Val van het communistisch regime / van dan af democratisch verkozen republiek

BRIEVEN VAN “ANNA UIT HONGARIJE”

Uit wat wij uit latere brieven konden opmaken, is het Hongaarse meisje Anna Tokàes, dat hier in mei 1925 was uitbesteed op de Langelede bij het echtpaar Aloïs Creve-Stefanie Hesters, bij het begin van 1926 teruggekeerd bij haar familie in Boedapest.

Het boerenhof van Aloïs Creve-Stefanie Hesters zoals Anna het bij haar aankomst in 1925 aantrof. Helemaal links Stefanie Hesters, en daarnaast haar echtgenoot Aloïs Creve

Mijn vader, Maurits Creve, was in 1925 opgeroepen voor een legerkamp in het kamp van Beverlo. Zijn militaire dienstplicht had hij in 1922 volbracht. Hij schreef op 25 juli 1925 een typisch Belgisch “legerpostkaartje” aan zijn pleegzusje hier in Wachtebeke. Aan de voorzijde staan vier jonge knapen afgebeeld die op een tafeltje een legerkaart “bestuderen”. Als hoofddekseel dragen ze respectievelijk een Engelse kepie, een Franse kepie, een Belgische legerhelm en een Belgische legermuts, aan de voorste punt nog voorzien van de fameuze “truts” (kwast). Dat laatste knaapje (met korte broek!) draagt op zijn mouw de letter “M”, klaarblijkelijk door mijn vader zelf aangebracht; hij verwees daarmee naar zichzelf: Maurits. Als opschrift draagt de kaart de gedrukte tekst: “Le petit Etat Major”.

Op de achterkant van dit kunstwerkje prijkt een postzegel “Belgique – België”, 10 centiemen, met de beeltenis van koning Albert I. De poststem-

pel is niet meer leesbaar. Daaronder het geschreven adres: Mlle Anuska Tokàes (Al. Creve), Langeleede, Wachtebeke. Daarnaast, links, de volgende geschreven tekst:

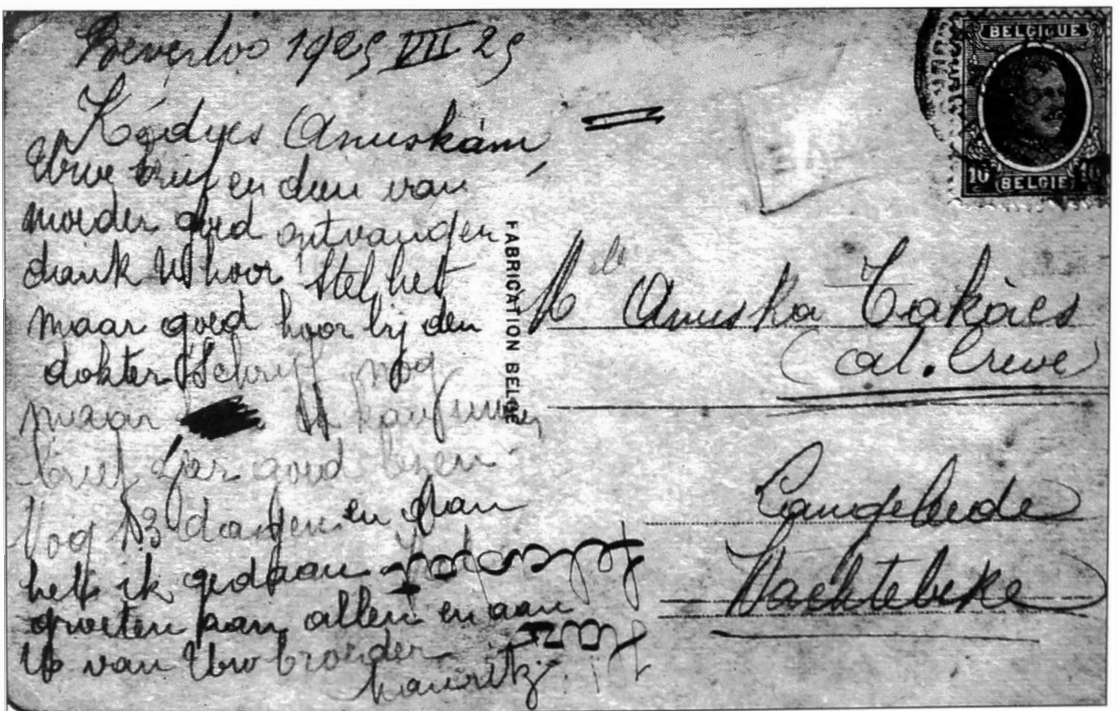
Beverloo, 1925 VII 25

Kédues Anuskàm,

Uwe brief en dien van moeder goed ontvangen. Dank u hoor. Stel het maar goed hoor bij den dokter. Schrijf nog maar, ik kan uwen brief zeer goed lezen.

Nog 13 dagen en dan heb ik gedaan. Vele groeten aan allen en aan u. Uw broeder Mauritz.

Met groenachtige inkt staat onderaan de kaart, in de omgekeerde richting, iets bijgeschreven in een kindergeschrift naar mijn mening, dat eruit ziet als: “Hazi feladat”. Hongaars waarschijnlijk, waarvoor ik geen vertaling ken.

Het kaartje waarvan sprake in de tekst en in een latere brief van Anna uit Boedapest. Het werd door Maurits Creve geschreven met aniline potlood! Hij was toen 24 jaar oud en voor een periode als milicien heropgeroepen naar het kamp van Beverloo. Hij veronderstelt dat Anna zijn Nederlands kan lezen, maar heeft zelf blijkbaar al een paar woorden Hongaars van haar meegenomen.

Uit de tekst valt op te maken dat Anna waarschijnlijk al een troetelnaampje had op de hoeve aan de Langelede: Anna werd al Anuska! En klaarblijkelijk hadden gesprekken met het pleegzusje mijn leergierige vader al geleerd dat de aanspraak: Lieve Anuska, in het Hongaars kon vertaald worden als wat hij schreef, Anuska nog mèt een verbuigings-“m”!

* * *

Wij laten nu de brief volgen, (zonder datum van verzending), die Anna Tokàes aan haar pleegouders schreef toen zij teruggekeerd was in Boedapest. De inhoud ervan laat ons met quasi zekerheid stellen dat het haar eerste brief was. Hij moet begin 1926 verzonden zijn.

Er dient hier opgemerkt dat wij de tekst letterlijk weergeven zoals zij hem neerpende. Diezelfde opmerking geldt trouwens voor alle andere teksten die zij schreef en die wij wij hier laten volgen. Wij plaatsen alleen maar een interpunctie, punt of komma, als wij overtuigd zijn dat dit voor een goed begrip absoluut nodig is. En mogen wij daarbij nog zeggen dat het bijna een wonder is dat dit jonge kind na een verblijf van amper anderhalf jaar in Wachtebeke al zó goed Nederlands had geleerd? Zij is nooit meer in Vlaanderen geweest, maar tot in 1990 (!) schreef zij nog altijd naar haar pleegzussen en -broers in het “Vlaams”, dat weliswaar steeds maar hulpelozer werd. Voor mij blijft ze een bewonderenswaardige dame...

Beste Ouders! Zusters en broeders!

Ik ben van dag goed toegekomen te 12 uur middag. Mijn vader en moeder was al aan de statie. Ik ben goed gezond geweest op de trein, Julia en Maria ook. Mijn eeten was nog maar half op. Mijn vader en moeder was zeer kontent van mij weer te zien. Vader en moeder kost mij niet kennen maar ik mijn vader en moeder wel. Wij wonen in een zeer groote huis. Mijn moeder en vader was toch zoo zeer kontent dat mij weer kunnen zien en dat ik zoo groot en vet geworden ben en zoo struis. Mijn moeder was kontent van dien kousen en wanten die ik gekocht hebt. En kontent van dien kleedgoed en voorschoot van Stephanie Chinitor en paast haar goed. t'is het toch zoo aardig hier in Budapest zoudt ik veel liever in Wachtebeke zijn op langeleede bij mij flaamsche ouders, zusters en broeders. Mijn vader die heeft toch nog niet veel werk. Naaste week zal ik naar de school ook moeten gaan en weer naar de klooster. Hier is goed weer maar een klein beetje gereegent.

Wij hebben toch zoo groot winkel niet gelijk moeder en vader peist. Mijn vader maakt juist zoo veel schoenen hoeveel moeten maken voor iemand.

Veel en veel dank en coplimenten van mijn ouder en mijn moeder en vader heeft gezeid dat hoe kunnen zoo goed zijn mijn Belgische ouders als mijn vader en moeder niet kennen en nog nooit niet gezien. En nogmaal veel bedank aan Beste ouders, van vader en moeder.

En ik heb veel geschreemt omdat ik van verdriet vergeten ben bedanken dat veel kleet en eeten maar dat heb ik geemol vergeten en nu wat beters moet ik schrijven maar als ik nog eens weer kun gaan zal ik dan nog veel bedanken. Veele totjes. Anna Creve. Veel coplimenten aan Henrie Van den Hende.

[Uit de brief kunnen wij besluiten dat ze naar huis is gereisd in gezelschap van leeftijdsgenootjes (?) Julia en Maria, die hier hoogstwaarschijnlijk ook ergens een tijd verbleven hebben. Wie waren dat?...

De vader van Anna was blijkbaar een schoenmaker, die alleen maar op bestelling werkte. Speciaal is toch wel de naam waarmee ze ondertekent: Anna Creve: ze had ginder de naam van haar pleegfamilie overgenomen.

Onderaan rechts van deze bladzijde heeft Anna een ruimte van $\pm 10 \times 7$ cm. wit gehouden, waarop zij een soort adres heeft geprojecteerd, dat ik als volgt tracht weer te geven:

*Tek Kollár Bela urnak
IX ker Ráday ueca 34
Budapest
Hongrie*

De brief bestaat uit vier kantjes op een formaat $\pm 14 \times 15$ cm., dus ongeveer vierkant. Anna vervolgt nu op kantje drie, waarschijnlijk enkele dagen later, want ze begint opnieuw met:]

Beste ouders, zusters en broeders!

Ik kan niet gewent worden hier in Budapest. Ik zoudt zoo gerne weer naar Wachtebeke gaan nog vandaag juist gelijk over 1 jaar en 5 dagen! Ben nu veele moe, ik heb kooppijn van 't schreemen. Wij zullen nog deze week onze bak krijgen, en als wij de bak ontvangen zal mij vader ook schrijven maar nu weet hij nog niet wat moet schrijven.

Mijn moeder was kontent van die boter. Ook ben ik nu juist zoo groot gelijk mijn moeder. Mijn hoed en mijn schoen past haar goed. 't Is het toch zoo aardig hongarsch spreken ik spreek altijd flaamsch. 't Is hier in Budapest altijd de zelfde schlecht. Mijn vader peist dat met de zomer zal toch verbeteren. Ik moch zondag naar de cinema gaan met moeder, vader en mijn tante van Tarnok [?]. En in twee weeken of drij zal ik naar mijn zuster gaan.

Mijn niechje van Tarnok gaan met de Paschen mee naar België naar Bohaute en ik zoudt (?) ook gerne mee gaan, maar naar Langeleede. Moeder en vader kun niet peizen hoe gerne ik weer naar Belgie naar Wachtebeke gaan. Ben ik maar ? kilo vermagert op de trein. Ik kan noch zoo veel niet schrijven maar als wij de bakken ontvangen dan zal ik veel meer schrijven en mijn vader ook. Mijn vader 10.000 fl. moeten betalen voor een brief. Dien brief schrijft altijd een nogal oude Madame die kunt Hongaarsch, Fransch, Duisch, Engelsch en dien leert kinders ook. Ik toch zoo gerne schreeuwen omdat ik Langeleede moeste verlaten. Maar ik zal nog meer schreeuwen als ik nooit niet meer kun weere zien. Ik sluit mijne brief en tot later.

Veel veel coplimenten en duizend totjes van

*Anna Creve
en haar ouders.*

Veel coplimenten aan: ons Irma, Gustaaf, Mar[.....rest onleesbaar], Alfonsken, Marietje, Suzanneke, Ireneken. Aan Irma Rijkart, aan onkel man, Marie Hillart, Jozef Inghels, Bertha van Renterghem, Irma Haemers, J. Amanda Van De Kapelle, Angèle de Schepper.

Nog eenmaal veel en veel coplimenten en totjes aan Moeder, Vader, Marie, Viktor, Coralie, Bertha, Maurits en ons Irma.

[Uit de brief kan men toch nog enkele interessante gegevens putten.

Er blijkt uit dat er een 'bak', een reiskist dus, werd nagezonden toen de meisjes uit België afgereisd zijn. En dat een nieuwe zending probleemkinderen naar hier zou komen, gezien het nichtje uit Tarnok ook naar onze streken (Boekhoute) zou afzakken. Anna had trouwens een zuster die in Tarnok woonde, en ongetwijfeld dus al gehuwd was en een stuk ouder dan zij.

De vader van Anna moest 10.000 fl. betalen voor een brief!? Was dat voor de verzending, of alleen maar als "honorarium" voor de dame die de brief voor hem moest schrijven? 'Fl.' staat hier voor de Hongaarse munt van toen, de "filler". Een filler was het honderdste deel van een "forint", nu nog altijd de standaardmunt van Hongarije.

Is juffrouw Amanda Van de Capelle een van de onderwijzeressen geweest bij wie Anna haar 'flaamsch' leerde spreken, of misschien wel de lerares? De 'J' bij de naam van Amanda verwijst wel degelijk naar ons gebruikelijke 'juffrouw'.

Het jaar waarin Anna van hieruit weer vertrok kan ook bij benadering afgeleid worden uit de namen van de kinderen van Gustaaf Celie-Irma Creve die ze in haar brief liet groeten. In dit zeer kinderrijke gezin is Irène de laatste die ze hier gekend heeft. Irène werd geboren op 15 augustus 1924; het volgende kind, Mariette, zag pas op 14 december 1926 het levenslicht. Zoals wij hoger reeds hebben vermoed, moet Anna tussen die twee data afscheid genomen hebben.]

Anna, met een grote strik in het haar, poseert hier in 1925 met de kinderen Celie. Van links naar rechts Suzanne, Irène, Alfons en Marie. Links Margriet Chinitor, die daar toen inwonende meid was.

De volgende brief in ons bezit dateert van juli 1926. Twee kanten van een formaat in quarto, groter en veel duidelijker geschreven dan de eerste brief. Wij laten hem hier volgen.

Pesterzsébet 1926 VII 7èn

Beste B. Ouders, Zusters en Broeders!

Wij hebben uwen brief en geld goed ontvangen wij danken u veel en aan Irma ook dat geld waar nu toch zoo goed. Dat is zeer spijtig dat de belgische frank stat nu schlech een frank koost nu 1785 K de fransche frank is nog beter of de belgische. Wanneer ik nog in Wachtebeke geweest ben dan waar de belgische frank 3000-3500 K dan waar 120 fr nog veel.

Wij danken aan u en aan Irma veel dat zoo veel geld opgezonden heeft voor ons en wij zalen dat betaalen als mijn vader een beetje geld zal hebben.

Nu hier in Hongarie goed weeder maar in 'gansche Mai, Juni altijd geregend en de Donau waar zeer groot en veel menschen moesten flochten maar wij hebben geen water had. Ist in België ook zoo veel geregend. Hier de tarwe, rogge en in de fruitten zijn vele schlechte de kaarsen waren 15-20 duizend kronen en wij hebben zoo maar 2 keeren geeten. Maar de peataten zijn niet kostelijk een kg koost 1000-1500 K over 4 maand waar ook al peataten maar dan koosten nog 20-30.000 kronen en de eerste salat een stuk war 15.000 kroonen maar op de laatste waar al 500-1000 kr.

Nu heb ik 2 maanden vacancie 20ste Juni waar de school gedaan en ik heb een goede certificat gekrijgen. Ik heb van Deutsch en turnen 1 punt maar dat is in België 5 punt. De halve certificat is 5 punt en de andere halve is 4 punt en dat is in Hongarie 1-2 punt en dat is de beste, 3 punt heb ik nicht. Nu schrijft ik zoo leelijk ik peizt dat huilder schlecht kunnen leezen maar nu is al laate en ik ben al (schlaafgierig?). Ik heb al veele flaamsch vergeeten en ik kun toch al zoo goed niet schrijven. Wie kunt mijn schrift best verstaan?

Van daage waar zeer waarm en heef veele gedonderd maar niet geregend. Zondag waar 30° C warm dan waar ik bij een kennis van mijn vader en met dizen familie waar ik uit gegon naar de Johannes berg en hebben wij veel plezier had. 10 uren komten wij auf de berg waar zoo donker van de veele boomen dat wij op ? meter niet koosten zien en hebben wij veel gezongt. Wij waren 600 meter hoog en wij hebben veele gevaalt!

Nu sluit ik mijn brief. Veel coplimenten aan allen en aan Irma en Gustaaf kinderen. Aan de familie L'Ecluse, Van Renteghem, Van de Hende, de Juffrouwen Ivonne, Marie Hillaart, Jozeph Hillart en aan de kleine Maurice Hillart, Marie Van Himme, Raschel de Vinter, Madeleine Ingels, Onkel Maan, nichte en Vies, Peetjen Leo, Tante Vineken, Kamiel, Familie Clauwart. Als iemand naar Gent gaat gewen de coplimenten aan Nichte

Louize, Leon, Paul, Nichte Berta, Tante ?, Oncel August.

Nu schrijft ik niet meer omdat ik zou mijn pennestok geel opeeten omdat ik zoo veel moet danken wat in flaamsch moeten schrijven. Ik kan nu zoo goed flaamsch niet meer of als ik naar huis gekomen ben.

Veel coplimenten van: Anna, Béla en Anna.

[Onderaan rechts schrijft ze weerom een volledig adres, waarop ze door haar pleegfamilie kan bereikt worden:]

Tek

Kollár Béla

Úrnak

Pesterzsébet

Ziuyi ueca 36

Hongrie Pest magye

[Wij kunnen uit deze tweede brief besluiten dat Anna reeds vóór mei 1926 terug was in haar vaderland, gezien zij over de maanden mei en juni een en ander laat weten. Zij heeft het daarbij meermaals over ‘kronen’. De kroon was tot in 1924/1925 een geldige munt zowel in Oostenrijk als in Hongarije. In dat laatste land werd zij daarna vervangen door de forint. Wat Anna hier schrijft over winkelprijzen, geeft ons te denken dat de twee munten nog door elkaar werden gebruikt; of tenminste dat men onbewust nog omrekende naar de vroegere munt. Zoals onze oudere generatie ook nog steeds een bedrag in euro omrekent naar de Belgische frank.

Voor wie het niet mocht begrepen hebben: bij haar opsomming van groenten en fruit bedoelt Anna met ‘kaarsen’ wel degelijk kersen.

Interessant blijft ook haar vermelding dat zij reeds, als tweede taal, Duits moet aanleren. Deze met ons Nederlands verwante taal zal haar later heel veel helpen om haar “flaamsch” zo goed als mogelijk te bewaren.

Bij de ondertekening zouden wij wel kunnen denken dat ook de moeder van Anna als doopnaam Anna had. De naam komt na die van haar vader voor. De familie schijnt in de korte tijdspanne tussen de twee brieven ook al verhuisd te zijn. De straatnaam in Pest, die paste bij het “zeer grote huis” waarover ze het in haar eerste brief had, is niet meer dezelfde. Pas nu valt mij ook op dat haar vader met de familienaam “Kollár” wordt genoemd, terwijl Anna zelf hier als “Tokàes” werd ingeschreven...]

Anna nog vóór haar terugkeer naar Boedapest in 1926, samen met haar pleegzus Bertha Creve, die later in 1928 getrouwd is met Henri Van den Hende. Beide echtgenoten worden in latere brieven dikwijls vermeld.

De volgende brief draagt als datum

Budapest, le 23 octobre 1926

Beste Belgische Ouders!

Is al lang geleden dat ik geschrijven heb. Maar dat is mijn schuld niet. Wij moeten zeer veele leeren. Wij hebben elf boeken en de Poetik, Fizik, Gezoendheidslehre is moelijk en wij hebben nog veele. Ik moet t'8 üüre in de schoole zijn ik moet altijd t'6 üüre op staan t'1 üüre middag kommen wir

uit dan zet ik op een traam en te 2 ürre ben ik t'huis. Van t'3 üüre leert ik tot s'avonds 8-9 ürre. Zóó heb ik geen plezirrige daagen.

Bij Mijnheer Pottelberghe heb ik den 13 szept. geweest in den Imperial hotel. Den 11sten szept. zaterdag nachmiddag hebben wij naar Tarnok gereizen. En maandag hebben wij terug kekommen t'8 üüre en t'9 üüre was ik wederom in Budapest met mijn vader bij Mr Pottelberghe daar heb ik veele geschpreken met Mr Pottelberghe en met een madame en een Paastoor. Allen hebben gezegt dat ik nog goed flamsch kun spreken.

Wij hebben van dag één brief gehad van Vosselaere. En dar schrijven zich dat ons Anna wilt niet naar huis kommen. En schrijven zij nog dat hij hebben gehöört dat in Hongarië die kinders woorden vercoopen. Dat is gansch waar. Over 2 maand hat in de gazet gestaan dat op buiten heeft een moeder 1 14 jaar meisken verkoopt voor 900.000 K, 1 10 jaare meisken 500.000 K en heeft nog een van 6 maanden willen vercoopen voor 150.000 K. Maar dat willten niemand koopen.

Wij hebben nu zeer schoone weeder. Maar de nachten zijn al koud. Is t'middag 10-12°C morgen 7 üüre ist 2-4 °C warm. Mijn vader heeft nog altijd weinig werk. Moeten wij hier for 1 maand 500.000 Kron betaalen. Dat is nog altijd genoeg veel. Ander nieuws hebben wij niet.

Feel coplimenten aan allen van mijn vader en moeder en van mij: Kollár Nusi.

[Dit stuk van de brief eindigt na anderhalf kantje van het in quarto formaat. Anna vervolgt nu op de overblijvende halve bladzijde, maar vreemd genoeg gebruikt ze nu een vroegere datum:]

Pesterszébet, 1926 le octobre 16án.

Ich gaf de coplimenten aan Irma, Gustaaf, Fonsken, Marietje, Suzanneken en aan Irèneken. Bertha van Renterghem, de familie l'Ecluse, Iwonne Lippens, Inghels Jozef, de juffr. Haemers, Onkel Maans, Nichte Irma, Onkel Leo, Tante Vinieken, en aan u allens.

Ik zal wederom lang niet schrijven omdat ik will eens naar Gent en Brüssel schrijven. Ich bitte die adresse van Nichte Irma en Marie die in Brussel woonen. Dat is niet schoon van mij dat ik nog daar niet geschrijven heb. Maar als ik niet vergeet dan zondaag zal ik naar Gent schrijven.

Nog een maal feel kussen (al) en coplimenten aan allen. Hoe heeft Mr. Pottelberghe naar huis gekomen?

Nusi Creve

Tek

Kollár Béla úrnak

Pesterzsébet Vas Gereben Ueca 18

Hongrie

[Het “raadsel” dat de eigenaardige datering op deze brief zou stellen, wordt misschien verklaard door het feit dat men op het oorspronkelijke, met de hand geschreven manuscript kan vaststellen dat het cijfer ‘23’ bij de maand ‘october’ pas nadien werd ingevuld. Toen de brief reeds helemaal af was?... En zou de schrijfster ermee begonnen zijn op de dertiende oktober? En verstrooid hebben ingevuld: ‘23’ in plaats van ‘13’?

De invloed van haar Duitse leergangen laat zich al voelen : ‘lehre’, ‘wir’, ‘nachmiddag’, ‘ich bitte’... Ook de overvloed van het “umlaut”, dat op veel plaatsen onnodig gebruikt wordt, duidt op die inwerking: bij de ‘ü’ bij ‘uur’ en bij de ‘ö’ bij ‘gehoord’ is die helemaal niet nodig.

Wie zou ‘ons Anna’ uit Vosselare geweest zijn? Dat die niet graag terugreisde naar Hongarije, waar kinderen ‘verkocht’ werden, is niet moeilijk te begrijpen!

Onze aandacht wordt toch speciaal getrokken door de reis van de heer Prosper Van Pottelberghe naar Boedapest in de maand september van 1926. Dat was dus amper één maand vóór de verkiezingen voor de gemeenteraad van oktober 1926. Na die verkiezingen zou hij burgemeester van Wachtebeke worden. Uit andere bronnen weten wij dat Prosper Van Pottelberghe graag verre reizen ondernam: hij is trouwens – in die vooroorlogse periode! – ook al op bezoek geweest in het “Heilig Land” en in Egypte. Maar wat kwam hij in Boedapest doen? Hield dit verband met de pleiade van pleegkinderen die in Wachtebeke en omgeving neerstreek? Maakten de ‘madame’ en de ‘pastoor’ in zijn gezelschap deel uit van een comité dat bepaalde regelingen daaromtrent moest treffen?...

De hoge huurprijs die Anna als ‘genoeg veel’ omschrijft doet ons nog eens bijzondere aandacht schenken aan het adres onderaan de brief: dit schijnt weerom een andere (goedkopere?) huisvesting te zijn.

De twee ondertekeningen begint Anna telkens met haar koosnaampje: ‘Nusi’ (van Anuska). Maar bij de eerste heet ze Kollár, bij de tweede ‘Creve’!!]

* * * 111.

[De volgende handgeschreven brief kunnen we bijna als een nieuwjaarsbriefje beschouwen als we de datum van 6 januari aan de hoofding zien. Anna is blijkbaar niet vlug aan het einde van haar mededelingen, want de

brief die daarop volgt (weerom in hetzelfde prachtig handschrift) is amper één dag later geschreven.]

Pesterzsébet, 1927 – I – 6.

Bete Ouders, Zusters en Broeders!

Wij hebben alle 2 brieven goed ontvangen. Maar de bak ist nog niet (gekomen) gekomen. Alles heeft zoo gebeurd: Wij hebben alle dagen gewacht, en ik heb gepeizt dan schrijven. Maar de bak komt nog niet. Dann heeft mijn vader in de comiteit geweest t'fragen dat waar de bak is. Daar hebben zij gezegt, als wij de bak tot 6 Januari niet ontvangen dan heeft in Deutsland gebleeven. Dien trein heeft zeer veele baken niet gebracht en in Deutsland kosten zij niet vooruit gaan, en moesten de laatste waggon in Deutsland laten blijven. En dien laatsten waggon zal naar Budapest kommen op 19 Januari. Dat is zeer spijtig dat juijst de onze is daar. Als wij zalen de bak ontvangen, dann zal ik seffens schrijven, is goed?

Anders is niet veel nieuws bij ons. Ik heb 2 weken vakantie gehad met Kerstdag. Ik moet nu zeer veele leeren en dat gaat toch moeilijk. Een nieuws is bij ons dat van 27ste December is de "pengö". Een "pengö" is 12500 Korona. En (dat) is nu zer moeilijk dat alles is in de wenekels is nog kronen en pengö en (dat) de Kroonen moeten altijd abrechnen in pengö. Tot de 31 Juli zal Kronen zijn en dan altijd pengö.

Ben ik zeere content en mijn ouders ook dat huilder zoo veele geschrijven hebben. En wij bedanken dien schone karte is zeer luitig. Ik heb al gewee- ten dat huilder een radio hebben. Nu is wel veel beter moeten niet (acht) aan de kahel zitten. En is wel plezirig voor huilder, als de luidspreek flamsch is de zang en musik is dikwils ook schoon. Ik heb al dikwils gehoord in Tarnok daar zijn altijd schoone concerten en alles. Daar kunnen concert hooren van de grootste staten van Europa. Dien Radiostatie is gansch groot. In de schlaafkamer van mijn onkel is een telefon en moeten maar in de boeuro telefoneeren dat wij willen van Paris of van London concert hooren en dan die inspecciois maakt alles en met 2 minuten hooren wij de concert. Corlie heeft geschrijven als ik eens naar Tarnok gaat dan kunnen wij met elkaar schpreken. Maar de Radio is gansch anders als de telephon en konnen met dat niet schpreken. Ik heb ook gerene met huilder eens schpreken.

Ben ik content dat Corlie en Maurits soo veel werk gehad voor Kerstdag. Nichte Maria en cozijn Jaen waren zeker kwaad op mij dat ik nog daar niet geschrijven heb maar als wij de bak zalen ontvangen dan zal ik schrijven. Ben ik blij (content) dat Irmats huisgezin is wederom grooter. Mariette heeft zeer schoone naam gekrijgen. Mariette-Camila zijn alle twee moderne namen en schoon. Ik zoo gerne zien die kleine. Irma heeft geschrijven

dat trek op Ireneken en als dat waar is dan zal zij ook een schoone kindjen woorden. En is goed gezoend? Die kinderen zien ook gerne de kleine Mariette. En Irma en Gustaf zijn ook blije niet waar? En ons Marie is meter, met 2-3 jaaren moet ook wat koopen voor zij. En Mariette is goed schriemt niet veel?

En ik heb gelezen in de brief van Irma dat Marguerite is niet meer daar. Ik heb altijd gepeizt dat Marguerite is een brave meisken. En nu wat zal maken. Zal zij t'huis bleiven?

[Nu draait Anna haar tot het einde volgeschreven blad om, en voegt er nog kleintjes aan toe, in de kleine open ruimte die rest naast de datum bovenaan:]

Veele coplimenten aan de huisgezin van Irma en aan al de Langeleedsche kennissen van mij, Anna.

[Anna vervolgt nu op een nieuw vel papier:]

B. PESTERZSEBET 1927 – 1 – 7

3) *Beste allen!*

Ik heb de andere stuk van mijn brief gisteren avond geschrijven. En van dag middag 12 uure hebben wij eene kaart gekrijgen van de Comiteit dat achter middag zalen wij de bak krijgen en tot 4 uure moeten nog omgaan. Maar mijn vader heef seffens omgegaan. Als ik naar huis gekomen waar al de bak t'huis. Ik heb niet geeten zoo (blij) content waar ik. Heb ik seffens alles gekijken. De paletot, de blouse, de kouse en alles is zeer zeer goed. Mijne andere paletot die braune is al veel t'kort en ik heb van 1926 Februari maar 2 paar kousen gehad gekrijgen. De (scho) chocolade en de servola (vleeschworsten) waren ook gansch goed. De caffee is ook goed bij ons zookne caffee is bij ons een kgr. 80.000 Kor. De hemd is juist gepast voor mijn vader. Moeder is ook blije voor alles bij ons kost nog altijd veel, bij ons kunnen zoo goede zeep en vanille niet krijgen. Van de katoen zal mijn moeder combinee en neuzdoeken maken.

De bak is zoo goed gemaakt dat in de comiteit kosten niet opdoen.

En ik ben ook contant voor de blouse die zal ik in de schoole draagen. De kouse zal ik zondag draagen. En de schrijf papieren waaren ook al wenig. Die schrijfboeken zalen goed zijn naaste jaar in de schoole daar moeten veele koopen omdat daar de snell schrijf en de machine zal ik leeren. Zoo bedanken wij alles. Ik zoo gerne aan huilder allen een groote totjen geven maar zijn huilder t'verre! Ik verzend toch voor allen in de brief 2 groote totjens en de dank van mijn ouders. Hij zalen dat nooit niet vergeeten. De say-

ette is nu juist goed gekomen, omdat, mijn handkousen zij al kaput en moet ik anbreien.

Anders zijn wij nogal goet. Mijn vader heeft met Kerstdag een beetje werk gehad. Zoo heb ik eene kleine Kristbaum gekrijgen, een paar kleine kousen bowen de andere kouse dat is nu de mode en op de tram is zeer koud. En eene roode blouse heb ik gekrijgen.

Marie heeft geschrijven dat ik ben zeker al groote. Daat is waar. Mijne alle kleeden zijn t'kort. Ik ben nu 153 cm lang en 44 kg zwaar en ben ik grooter als mijne moeder.

Mijne zuster is nog altijd in België. Mijn vader heeft gefraagt aan de comiteit dat wanneer zal een trein komen van België? En daar hebben gezegt dat in Maarz zal eene kommen. Als nu zal mijn zuster naar huis kommen, dann kunne zij nog tot 21 Juli de eerste klasse uit leeren. Als (dat) in België naar de schoole gaat dat woord hier niet (betaalt) berekend moet wederom gaan. En (dat) is aardig dat zij met 8 jaar naar de 1ste klasse gaat.

Bij ons is nu koud. Van de morgen 7 uure waar 10° C koud. T'21 December heeft 4 cm snee gevallen, maar nu is groote koude. Anders nieuws is niet meer bij ons. Maar ik peizt dat ik heb al veele geschrijven.

Wij hebben gelezen in de gazet dat bij huilder de geld is gestabilizeerd en nu is geen frank aber Belga. Bij ons de geld is ook al 1 ? jaar stabil en daarom is nu "Pengö". 1 Pengö is zilver, de andere kleine is koper, de groote is papier. Anders schrijf ik niet meer.

Feele dank en coplimenten van mijn ouders en veele totjes aan allen van mij.

Anna Kollár Creve.

[Over "de bak" is al een en ander te doen geweest. Blijkbaar gaat het over een aantal geschenk(jes) die Anna van haar pleegouders en pleegzussen en -broers meekreeg bij haar afreis, maar die ze wel niet met haar normale bagage mocht meenemen. De "waggon" heeft er wel zijn tijd over gedaan! Dat de bak stevig geconstrueerd was moet niet verwonderen. Pleegvader Aloïs Creve was in zijn vrije uren een bijna volleerd timmerman.

De omschakeling van het muntstelsel zal daar in het nu onafhankelijke Hongarije (van kronen naar pengö) nog wel meer verwarring gesticht hebben dan onze recente overgang van frank naar euro. Hoewel Anna niet verwonderd is dat het hier bij ons ook gebeurt. Zij schijnt ervan overtuigd te zijn dat de frank door "belga" vervangen wordt. Niets is minder waar. Ouderen onder ons herinnern zich nog dat men een waarde van 5 frank heeft willen omdopen tot "1 Belga". Die door niemand gesmaakte ver-

nieuwing sloeg niet echt aan, en spoedig was er van “belga” geen sprake meer!

We merken ook nog op dat de pleegfamilie Creve relatief vlug bij de aankomende technische vernieuwing heeft aangesloten: in 1927 schijnt ze reeds gezellig naar de radio aan het luisteren geweest te zijn. De uitzendingen in Hongarije schenen dan te verlopen volgens een systeem dat we hier bij mijn weten nooit gekend hebben...

Pleegzus Coralie werkte toen als modiste en ontwierp en maakte dameshoeden. Pleegbroer Maurits was in zijn drukkerij bezig. Beide waren nog niet getrouwd, maar schijnen toch al zelfstandig hun brood te verdienen, buiten de ouderlijke boerderij.

Nicht Maria, zelf doofstom, woonde in Vorst (Brussel) en was getrouwd met kozijn Jean, die aan hetzelfde euvel leed. Op hetzelfde adres woonde de ongetrouwde zus van Maria, nicht Irma, die eigenlijk het hele huishouden moest beredderen. Ze droegen de familienaam Hesters, en waren bloed-eigen nichten van de moeder van het hele pleeggezin, Stefanie Hesters. Een vaste gewoonte was het, tot in de vijftiger jaren, dat de drie elk jaar voor enkele dagen bij de Wachtebeekse familie kwamen logeren.]

* * *

De brief die nu volgt draagt geen datum. Hij is ook fel beschadigd, zodat wij wellicht hier en daar enkele puntjes of zelfs een vraagteken zullen moeten inlassen. Het geschrift is opvallend kleiner gehouden dan anders en dicht opeengedrongen. Hield dit verband met de verzendingskosten, die zo laag als mogelijk moesten gehouden worden? Wij denken dat dit schrijven in het voorjaar 1927 moet gepost zijn.

...peizt ik. Nu ben ik 16 cm. groter..... Ik zal toch nicht zoo klein zijn gelijk Moeder. Allen zegen dat ik zal zoo groot zijn gelijk Vader. Hier in huis weet dat niemand dat t'is mijn 2de Vader en wij moeten altijd lachen als dat zegen dat ik ook zoo groot zal zijn.

Nu heb ik genoeg geschrijwen van mij. Hoe zijn huilder? Corlie heeft veele werk? En Maurits ook? Corlie is gelukkig dat zij nicht hier ist Modeste. Hier hebben zeer weinig werk die meiskes en zijn toch veele van. Ik heb nu de eerste hoed gekrijgen van als ik t'huis ben, heb ik goed geschpaard met de hoeden hé? En ik heb nu eene schoone paltot gekrijgen eine zeer schoone gelijk Corlie eenmaal van Gent gekoopt voor nichte Irma, maar is veel

warmder met [silskilm prem op pusje (??)] en die heeft weinrot kouleur wat nu de moede is. Mijne braune paltot waar al zoo kort en klein dat is goed voor Anna. Vader heeft gezegt dat dien paltot moet 3 jaar genoeg tot dat ik van de mijne geld kan koopen. Ik verdient met het leeren nu in uwe geld vijf-tig frank, acht pengo. T'is nicht veele maar is toch goed van dat heb ik de hoed gekoopt en morgen de 15sten zal ik weder krijgen en van dat zal ik een paar leeren handschuhen koopen dat kost 63 fr. tien pengo, maar dat zal genoeg zijn voor 3 winter, nicht gelijk de andere, van dat moet ik 2 paar op eene winter, t'is dann veel koostlijker nichtwaar? T'is mijne geld en van dat maag ik altijd voor mij koopen wat ik will. Naaste keer zal ik eene sakose koopen enz. Ben ik toch blijde dat ik kan al geld verdienen hoor. Mijne Onkel zegt dat in de zomer zalt voor mij platz zuchen in eene boureau als ik de schnell en machien schrijft zal goed komen. Dann zal ik maar blijde zijn.

Wij zijn allen gezoend ik heb maar last met mijne keele. Omdat eene stuk van mijne amandels is nog in gebleiwen en in de winter woord dat gansch rot en dik. Maar ik heb alkochol gekrijgen en dat woord op 4-5 dag gansch goed.

Moeder is nu gezoend? En huilder allen? Bij Irmats zijn de gaasten ook gezoend? Mariett is al groot en is ook zoo eene kapoentje gelijk Irèneken? Ik zoo gerne al zien. Marietje en Fonsken zijn ook goede kinderen? Leeren zij goed? Marietje en Fonsken zijn nog in eene klasse?

In de boerderij is alles goed bij u en Irmats ook? Wanneer zal de eerste communie zijn van Fonsken en Marietje? Fonsken schlaapt nog altijd bij Bertje? En zij is altijd de geheele dag Metjen?

Vicktor fischt nog altijd en konst hij iets vangen? Henrie en Fons Van De Hende en Alois kommen nog Diensdag bij ons schpeelen? En dikwijls als ik daar waar. Dann waaren allen stout omdat zoo weinig komten schpeelen. Ik heb nog veel meehr liebs het muziek als in Belgen. Over een week waar ik op eene groote concert met mijne Tante van Tarnok. Zij war 2 maand in eene sanatorium in Buda. En omdat zij uit gekomen war ik met zijne mijsken in kinema en op de concert. Die is eene lieve Tante.

Hoe is met het weder bij huilder? Bij ons is nicht zehr goed. Gisteren op de 13ste nov. waar 1ste keer gefrozen. En morg van dag begint te schneeuwen. Over eene week t'middag waar + 20° C warm en nu begint t'schneeuwen. T'is toch aardig.

(Anders kann ik nu nicht mehr) [Deze woorden zijn doorgestreept en daaronder gaat Anna verder:]

Juffr. Haemers heeft mijne brief ontvangen? En Maurits mijne kaarte ontvangen?

Ja ik gaa vergeeten dat onze kiksken legt al 1 maand geene eiers. Heeft al

3 gelegte en nu kost eene ei 20-18 filler en dat is 1 fr. 26 cent.

Die Irène Toch en de meisje van Pottelberges is nog in België? Maar andere kinders heeft nog nicht gekommen hé? En ik heb in de gazet geleezen dat naaste jaar gaat geene trein met kinderen naar Belgen en nog van de jaar moeten alle hongarsche kinders naar huis kommen. Is waar hebben huilder dat zeker ook geleezen hé?

Ander nieuws kan ik meehr schrijwen. Moeten huilder ook zoo veele schrijwen hoor!

Lieve Mietjen!

Zùerst vraag ik vergiffenis van u omdat ik zoo lang gewacht met het kaarte verzenden. Maar dien kaarte is al juist 2 maand gemaakt maar ik altijd van u eene brief gewacht. Nu kon ik nicht meehr wachten ik moeste schrijwen en nu kost ik maar verzenden.

Ontvang dien kaarte als eene kleine gedenkenis van uwe hong. zuster : Annuska.

Veele coplimenten en veele totjes voor u allen en voor Irmats gansche huisgezien. Coplimenten voor Tante Vienikens, Vicktor Creves, Nichte Irma en Alois, Madelein l'Ecluse en de gansche Familie Henrie en Fons Van De Hende, Mietjen en Jozef Lippens, Joz. Inghels, Juffr. Haemers. Veele totjes voor Bertje van Renterghem, [Giza ??] schrijft nog bij de Weevers? En Madleine de Weever heeft nog (keine) geene [???] haar? En zij danzt wel de Charlston en de Black-betton. Vicktor kan dat dansen? Huilder luisteren het jazz-band (zoo heet in België ook?) dat zwaarte muziek op de radio, op dat können goed dansen hoor! In de winter zal ik dat leeren van mijne 2 groote nichtjes die dat goed kennen, die zijn Giza en Elza, zusters zijn in eene National-bank machien. [.....] Die zijn gansch modern meisje. [.....] allen van: Annuska.

[Het eerste wat opvalt bij deze lectuur is de vermelding van een '2e vader'. Nogal geheimzinnig. Bedoelt Anna hier haar pleegvader, Alois Creve, iets wat ginds niet zo evident is, en wat haar dus binnenpretjes bezorgt? Het zou kunnen, want wanneer ze vraagt of moeder nog gezond is, heeft ze het duidelijk over haar pleegmoeder, die in die laatste jaren van haar leven inderdaad met haar gezondheid sukkelde (ze is trouwens overleden op 22 februari 1929). Maar de reeds aangehaalde verandering van haar achternaam "Tokàes" in "Kolár" zaait voor ons enige twijfel. Was die Béla Kolár soms haar stiefvader? Tot hier onopgehelderd!

Een paar uitdrukkingen die voor ons niet direct zonneklaar zijn... met het

woord ‘modeste’ wordt ‘modiste’ bedoeld. Verder wordt met ‘metje’ eigenlijk ‘meetje’ bedoeld, in de zin van doopmeter. Fons Celie schijnt inderdaad soms bij Bertje (Bertha Creve) uitbesteed geweest te zijn.

Wij vragen ons ook nog altijd af wie de “andere” Anna was. Kleine Anna?... Anna uit Vosselare? Het meisje ‘van Pottelberges’?

De levensduurte in het Hongarije van 1927 wordt nog eens geïllustreerd door de prijs van een ei: omgerekend 1,26 frank. Ik kan me moeilijk voorstellen dat één ei in België in die jaren ook zoveel kostte.

Wat ons nog verder intrigeert: wanneer is Anna eigenlijk geboren? Hoe oud was ze toen ze hier aankwam? Heeft, onder anderen, juffrouw Haemers haar al zo ver kunnen onderrichten dat ze middelbare studies volgde toen ze naar haar vaderland terugkeerde? Want, ze volgde daar naast Duitse lessen ook die van fysica, letterkunde enzovoort, zoals we reeds hoger lazen, maar ook de cursus van wat wij steno-dactylo noemen (‘schnell-machien’ schrijft ze). Als men daarbij ook nog weet dat ze reeds helemaal enthousiast blijkt te zijn voor de moderne dans en voor de ‘zwarte’ jazz, dan moet men wel besluiten dat we hier over een tiener spreken. Dus moet ze in 1926 toch wel ongeveer 14 jaar oud geweest zijn, zodat we kunnen vermoeden dat ze net vóór de Eerste Wereldoorlog werd geboren.]

* * *

Op de volgende brief vinden wij weerom geen datum. Waarschijnlijk is hij in maart 1927 geschreven. Hij is versierd met getekende bloempjes en blaadjes in de aanspreektitel en bij de initialen van de opeenvolgende alinea’s.

Goede Paschfeestdaag!

Beste Auders, Zusters, Broeders!

De brief van huilder di ons Anna metgebracht heeft hebben wij goed ontvangen. Wij bedanken de schöne kaarte, ik koost dat gansch goed lezen en verstaan.

Anna is gansch goed toegekomen t’ 23 maart. Waart ik en vader aan de statie. Anna kan geen woord hongarsch en zoo bablen (spreken) wij altijd flamsch. Maar ik moest al een beetjen hongarsch ook met zij schpreken omdat zij is al 15 daagen t’ huis en koost nog hongarsch niet schpreken. Anna gaat al naar de hongarsche h schoole en heeft al eene boek gekrijgen. Zij heeft met den zelfden trein bij zij 4 paken gehadt. De 1 pak waar

gansch vool met boteram en waar zeker meer of 4 kg.

Is war nog ene hesp van 4 kg daar was nog beste van allen. Anna heeft zeer goed maar niet alles is een beetje fize. Met Anna is alles goed anders. Zijne groot bak war nach 10 of 12 daagen gekomen. Dat was ene aardige groote bak. Dat moesten huilder toch zien maar ik denk dat alles wat ik nu schrijft zalen de familie Vermeersch niet weeten hoor! Als wij de bak open gedaan waar, wij moesten toch kijken! De bak war maar half vool. En waar alles zeker op 10 platsen gezetten. De vanille poeder waar gansch uit (gepaken) gevallen en allen de klederen witte. Die gansche bak heeft zoo gezien gelijk dat alles ingeschneiten is. Die menschen op de statie, konnten zoo toch niet oppassen en zoo waar alles zeer schlecht. In de bak waren 3 kleederen, hemden, broeken en zoo alles van Anna. Waar nog een kg caffè en 4 kgr. bloem, 8 stuk chocolade, ? kgr. cacao, 2 kgr. suiker enz.

Is toch alles zeer goed. Als wij alles uit gepakken waren heeft moeder en vader gezeid dat huilder konnen alleen zoo schoon alles inpakken. Huilder konnten zoo schoon alles inpaken dat blijft alles op zijn platze van Belgen tot Hongaria.

Bij ons is al anders geen nieuws. De radio speelt bij ons ook schoon. Maar eene is toch spijtig, dat de huisheer met zijne familie gaat naar Amerika en zijne radio gaan wegpakken. Bij huilder is kristály detektor de radio? Mijne vader heeft ook gezeid dat eene radio zal koopen maar wij zullen toch hier niet lang blijven. Dien radio zoo niets koosten voor ons omdat onze onkel kann dat voor ons maken!

Ik gaat nog altijd naar de schoole en moet ik toch veele leeren – maar nu hebben wij 11 daagen vakantie en nu hebben ik een beetje tijd om te schrijven. Nu leeren wij juist van radio en nu heb ik al eene goede certificaat voor paschen. Maar ik weet nog niet wat ik voor de einde van deeze jaar met 2 maanden is al gedaan deeze 4 klasse maar voor mij is nog eene jaar en dan zal ik gansch gedaan zijn.

Ons Anna is nu 27 kg heeft eenmaal nu op eene week? kgr verswaard maar nu speelt en loopt zij toch veele. Ik ben nu 45 kgr maar ik ben al veele gegruut ik ben zoo groot gelijk mijne moeder. Ik ben 156 cm lang.

Nu maandag t' 11 april heeft bij ons veele geregend en gedondert dat was toch eene hondige weeder. Anna war toch verschoten. Ik ben nu toch zoo schau (bang) niet omdat ik nu weet al waarom dat is wij leeren toch veele over dat in de schoole. Hoe weder is nu in Belgen? Wachtebeke? Is de petaten al groot gegruut? Ik heb op onze hof al met mijne moeder mauze(ge-) en bloemen en boontjes geplant. Wij hebben eene hoender en die war nog gansch jonge als moeder gekocht heeft voor Kerstdaag en zij waar toch zoo eene schoontjen dat moeder wildegen niet kookten. En met eene week heeft eene eier gelegen en vandag heeft juist de 40ste stuk geleid maar zij heeft

alemets [.....] blijven staan van t' legen. Hebben huilder al kleine kikskes? Bij Gustaaf waaren toch schoon die kikskes hé? Ik maak dat violetjes omdat Bertje zal wel in zijne kok boek kunnen teekenen ik zal nog naaste keer anders ook teekenen.

[De enigszins raadselachtige en steeds terugkerende vermelding van 'ons Anna' krijgt ook in deze brief geen afdoende verklaring. Anna gaat met haar vader 'ons Anna' aan het station afhalen. Uiteraard moet dat meisje, die hier bij een familie Vermeersch (waar ?) was ondergebracht, heel wat jonger zijn dan onze schrijfster Anna. Zij woog, nadat ze al was 'verzwaard', nog maar 27 kilo, en, wat meer is, bij haar thuiskomst sprak ze geen Hongaars meer! Het schijnt ook niet zó evident te zijn dat ze al 'loopt en speelt'... ze had dus wel een en ander in te halen! Was 'ons Anna' – wel een stoute veronderstelling – misschien het stiefzusje van "onze" Anna? Wij wezen er toch al op dat die ook al een andere naam droeg... En in januari 1927 schreef Anna in een van haar brieven dat haar zusje (ongeveer 8 jaar) nog in België verbleef op dat ogenblik.

Een leuk intermezzo is wat ze meedeelt over de 'radio'. Hun huisbaas had er al een, waarvan het gezin van Anna duidelijk ook "profiteerde". Tussen haakjes: die vermogende huisbaas vond het daar in Boedapest ook niet zo lekker, gezien hij naar Amerika wilde trekken. Maar héél mooi is, dat Anna hier nog de 'kristal detector' moet hebben gekend. Mijn eigen vader experimenteerde daar al mee in de twintiger jaren. En toen hij is getrouwd (1929) kocht hij een "echte" radio, eerst een SBR, nadien een Telefunken (1939). Maar zijn oude kristalzoeker, waarmee men met veel geduld een zender kon opzoeken die men dan via een "koptelefoon" kon beluisteren, heeft hij aan mij cadeau gedaan. Jammer dat ik niet weet waar die gebleven is.

Nog enkele bemerkingen bij de woordenschat van Anna. Ik heb er geen idee van wat 'fize' in de tekst zou kunnen betekenen. Bij 'mauze(ge-)' komt weerom haar les in Duits kijken. Zij bedoelt 'groenten', maar omdat ze dit woord niet (meer) kent, grijpt ze naar het Duitse 'Gemüse'!

Hoe langer men erover nadenkt, hoe wonderbaarlijker het wordt dat Anna zich nog zo goed in het Nederlands kan uitdrukken. Wij moeten het als bijna vanzelfsprekend aannemen dat zij hier in Wachtebeke niet werd opgevoed met wat wij lang "ABN" genoemd hebben, algemeen Nederlands dus. De Wabeekse spreektaal komt er dan ook nog goed door: 'wildegén' voor 'wilde', 'schau' voor 'bang' (maar dat schrijft ze er zelf bij!), 'alemets' voor

'soms', en haar eeuwige 'huilder' voor wat wij hier als 'gulder' voor 'gij allen' gebruiken.]

* * *

De volgende brief is zwaar beschadigd. Bovenaan prijkt weerom een tekening, zoals Anna in haar vorige brief aan 'Bertje' had beloofd. In het midden een opengebloeide waterlelie zou men denken; aan weerszijden een bloemenslinger van ongeveer 8 centimeter lengte, met veel krulletjes versierd.

Pesterzsébet, 7 Juli 192

Zoute Allen!

T' is toch al lang geleeden dat ik aan u geschrijfen heb. En huilder zijn zeker al kwaad op mij. Maar wij hebben toch geene nieuws. Vader die heeft niet veel werk maar nu kunnen van beter leven. Nu kost alles zoo veele niet. En kunnen veel anders koken. Andere dingen, zoo de fleesch, brood, melk zijn verduurd. 1 l. melk is 40-50 cents (filler) en dat is 5-6000 K. Brood is 50 fill., fleesch 3 Pengö (38.000). Vader heeft eene week veele werk andere week niets. En dan nog Anna ook t'huis. Zij zal in september in de 2e klaase gaan. Nu moet zij al 1 weke niet naar de schoole gaan.

Ik heb ook vakantie van t' 15 Juni tot 15e September. T' is juist 3 maand. Ik staa morgen t' 7 uure op, dann foor den mittag maak ik handarbeit. Achter de mittagessen waacht ik alles ab en de flour wachen als dat gedaan is dan schrijft ik "Mijne leewen in België". Hier schrijft ik alles in wat in België gemaakt heb. Ik weet nog alles gansch goed. In begin schrijft ik de rijze nach België enz. Dat zal toch goed zijn voor t' leezen nach eenige jaaren. Mijne certificaat heb ik nog niet gekrijgen omdat Vader nog niet gansch betaalt. En nu ik ben met het 2e 4 klaasse ook gedaan. Ik gerne nog in eene hoogere schoole gaan. Hier is ook 4 klaase maar ik zoo dan maar 1 klaase gaan. Hier leeren schnell en maschien schrijft, Hongaarsche en Deutsche brief schrijft enz. En ik moet dat eene klasse hebben anders kon ik niets doen; in büroeù moet ook kunnen dat alles. Mijne vader heeft eene enkelbroeder die is gymnazial professor en wij peizen dat die zal iets doen.

Ik maak nu de nez was Victor ook maakt. Ik maak nu zoo klein deksel voor tafel. En zal ik nog filee ook maken voor de venster. In de schoole hebben wij klein deksels gebreien die zijn ook schoon. Ik heb in de eene gedaan t' is 't klein peiz ik voor tafel maar konnn dat grooter ook makken en dann is goed voor op de bloem tafelken die Vader gemaakt heeft. Ik zoo gerne eene deksel van mij ook verzendenden. Ik zal dat gansch kleine maaken en dan Bertha of Mietjen vort doen 't is ook eene schoone handwerk en t' is nu de mode.

Anders kon ik niet schrijven. Wij zijn allen gezoend. Maar moeder is niet gansch goed. Wij hebben naar Vosselaere geschrijven, dat wij gerne dat Anna terug gaan als zij willen of in Vosselaere bij eene andere familie zij hebben nog niets geschrijven.

Heb ik al zeker geschrijven dat onse Hausheer en zijne familie naar Amerika gegaan zijn. En nu woonen hier eene andere rijke familie die maan verdient op een maand 12 million Kr. Die is de direktor van 9ste grootste kleeed winkel van Budapest. En dien hebben twee meisje Madlein en Klaere van 12 en 3 jaar, die groote is in de schooljaar in pensionaat. Die heeft eene klawier en eene juffr. kommt bij voor leesen en ik ben ook altijd bij en zoo kon ik ook al goed op klawier speelen. Wij zijn alle achter middag 2 uure aan de klawier.

Hier is ene poliesie vriend van Vader en zijne kind heeft ook in Belgen geweest en ik schrijft de alle brieven en ik heb een maal geschrijven dat ik – wie de brief schrijft – ook in Belgen geweest ben enz. en zij hebben een paar regels geschrijven aan mij.

Hoe zijn u allen en in de stal is ok alles goed. Ik heb in ene brief gelezen dat Mr. Pottelberghe is de burgemister en is nu beter en waar woont zij. Kato is niet in Wachtebeke?

Hoe zijn de familie Celie en de gaasten? Zeker wel alles goed. Veele totjes aan u allen en aan Irmats. Voor huilder allen zal ik een zantje verzenden naaste keer. Nu is al t' veele in de brief nog eenmaal veele totjes... Coplimenten aan Henrie en Fons Van de Hende, aan Béla Peetje Leo, Tante Vieniken, Onkel Maan, Nichte Irma, Jozef en Mie Lippens, Madlein en aan de Familie l'Ecluse, Ingels, Bertha Van Renterghem, Juffr. Haemers, Angèle en aan de gansche Langeleede van: Anna.

[De drie, vier laatste regels heeft Anna nog in zeer petieterig schrift bijgevoegd, omdat het blad echt meer dan vol was. Hoewel ze al liet weten dat ze al genoeg geschreven had, moet haar plots nog een en ander in het hoofd gevallen zijn: ze vervolgt in kleine letters, verticaal aan de rechterzijde van de voorkant van de brief, draait verder – omgekeerde richting dus! – aan de bovenzijde en vervolgt aan de linkerkant, om te eindigen in de rand helemaal onderaan:]

Ik droomt altijd van Langeleede ik weet niet wat is [.....] toch zoo goed dat als ik over dag niet maar nachts ben ik in België. Ik heb zoo ongerust geweest dat iets niet goed is bij huilder, maar ik peiz dat alles goed is. / Heb ik hier ene kleine ding [.....] voor Bertje maar t' is schlecht gelukkt naaste keer zal ik schoonder daar teeken, is gut?

Anna.

[Er moet haar nóg iets van het hart, want zij draait het vel papier om en schrijft in nóg kleinere lettertjes aan de linkermarge van de brief:]

Heb ik met verdriet geleezen dat dien goede [.....] Victor Creve is tot. T' is toch zeer spijtig hij waar nog young voor sterwen, ik zal voor lezen.

[Victor Creve, broer van Aloïs Creve (de pleegvader van Anna), is inderdaad overleden op 2 april 1927. Hij was de dooppeter van de Victor Creve die als “nettenbreier” in deze brief vermeld staat. Die was pleegbroer van Anna, en inderdaad een kei in het breien van netten allerhande, zowel voor de ballen van de meisjes als voor de visvangst! ‘Nez’ staat bij Anna dus voor ‘net’.

Hoewel Anna schrijft dat het leven nu wat beter is, kunnen wijzelf dat maar moeilijk opmaken aan de hand van de soms fabelachtige bedragen die zij opsomt. Het gaat hier maar over Kronen, filler en pengö, waarvan wij de onderlinge samenhang maar niet snappen. Ongetwijfeld zullen de opeenvolgende rampzalige devaluaties van de munten in de overwonnen landen na WO I daar wel iets mee te maken hebben. Er schijnt zelfs voor een studiegetuigschrift klinkende munt op tafel te moeten komen, anders kan men het vergeten!

De ‘kleine Anna’ zou men eventueel weer naar Vosselare willen sturen. Waarom? Misschien volgt opheldering in een latere brief.

Bij de wetenschap dat Prosper Van Pottelberghe tot burgemeester werd benoemd, vraagt Anna zich ook af: ‘Kato is niet in Wachtebeke?’. Mijn vrouw heeft in haar jeugd te Sint-Kruis-Winkel, vóór 1938, ook een Hongaarse Kato gekend. Die verbleef bij pleegouders aan Spanjeveer. Het gaat hier over dezelfde Kato.]

* * *

In de maand november van datzelfde jaar 1927 wordt Anna door een ware schrijfwoede overvallen. Wij hebben hier een brief van 13 november, een van 18 november, en een klein kattebelletje van 19 november. De twee laatste stuks zijn waarschijnlijk tegelijkertijd verzonden. Aan de achterzijde van het laatste kleine briefje (19 x 12 cm.) schrijft ze een boodschap die uitsluitend door mijn vader kon ontcijferd worden: ze gebruikt namelijk het gotisch schrift, dat toen (en ook nog tot ± de vijftiger jaren) in Duitsland vlot werd gebruikt, en geen gelijkenis vertoont met het gedrukte gotisch.

Maar... zij gebruikt het om 'flamsch' te schrijven, in de wetenschap dat mijn vader dit schrift al in de Eerste Wereldoorlog moeizaam had aangeleerd, en tevens om aan te tonen dat ook zij nu Duitse lessen volgde.

Op de eerste brief tekent Anna een bloementak, waarop zeven bloemetjes staan, en zij vervolgt dan:

Pesterzsébet, 13 november, 1927.

Zehr lieve Allen!

T' is al juist 2? maand geleeden, dat ik voor u geschrijwen heb. Ik heb nog geene antwoord gekrijgen. Ik kan nicht gelooven waarom huilder zoo lang wachten. Alle daagen von 9-10 ure komt der post dan wachten wij altijd zoo ongerustig. Moeder zagt altijd als morgen nicht (schrijwen) krijgen wij brief dann moedt gij Anna schrijwen. Zoo nu kost ik nicht mehr wachten. Ik heb nog gepeizt dat huilder mijne brief hebben nog nicht ontvangen, maar dat konnt nicht zijn dann moet de brief teruggekomen. Ik ben al gansch verschhotten dat huilder zijn kwaad op ons.

Anders hoe zijn huilder allen, denkelijk gansch goed hé? De aardappels zijn al opgerapt? En is veele gegruid? Peizt ik dat al gansch opgerapt en nu is al weinig ist der werk op de land. Nu begint t' koud woorden zitten huilder zeker aan de stowe (kahl) en luisteren de radio. T' is toch veel beter lewen hier. Voor huilder ist noch verbeteret. Als ich daar waar dan was nog keine electriche lampe en radio. Nu is veel beter aan de radio stoppen peizt ik. En beginnen huilder t' dansen. Als ik nu daar zijn dan moeten huilder veele met mij dansen ja, ja, ik gerne nu dansen. Als iemand komt bij ons zondag dann moet ik altijd dansen maar gansch allein. Zegen allen dat ik moest eene ballerina (zoo dansmeisje) worden, maar t' is t' kostelijk voor ons.

Bij huilder konnen Budapest nog nicht hooren? Huilder hebben toch eene groote radio nicht waar? Mijne avonden zijn zoo goed nicht. Over dag leezt ik, help ik dikwels kochen. Ik heb al 2 maal gansch allein mittagessen gekocht als moeder nicht t' huis waar. Heb ik nu weder eene schoone handwerk geleert zoo genaamt Toledo als huilder kennen. Ik macht nu zeehr veele handwerk voor mij combineten en voor de kennissen en ik macht alle weeken zoo 3-4 neusdoeken. Zal ik voor huilder eene schoone neusdoek maken met toledo, ja ist goed maar als huilder nicht kwaad zijn en willen. En ik gaa helpen voor die meisken Madleine leeren omdat zij ist eene groote domrijk, zij waar 2 jaar in Budapest in eene englische pensionaat waar hongarsch leeren, zij gaat nog altijd daar maar woont t' huis. Alle weeken 2 maal komt bij hem eene klawier leererin al 2 jaar en zij komt nog zoo weinig. Zoo 2 uure achter mittag gaa ik leeren tot t' 6 uure zoo kon ik nog alle

daagen 1 uure lang op de klawier schpielen. En ik krijgt veele boeken van Madlein en van zijne moeder zoo heb ik altijd genoeg t' leezen. Hier zijn is geene nieuws. Vader heeft nicht veele werk maar genoeg voor t' lewen. En nog willen dat wij nog meer betaalen voor de huis en wat nu is t' is al zoo veele dat konnen wij dikwils nicht juist op de 1sten betaalen. Wij moeten alle manden op de 1ste betaalen, bij huilder nicht hé? Hier ist nu al 1 ganschhe week altijd kalt en regnet. Over 1 week waar + 20° C t' middag dat in gansche Europa waar bij ons t' warmst.

Huilder hebben al zeker gezinn dat ik zoo schlecht flamsch schrijwt maar ik kon bijna al 2 jaaren met niemand flamsch schpreken. Anna kost maar 2 maand flamsch en nu kont zij maar vader, moeder zegen anders niets. En als ik will met hem schpreken begint t' lachen en ist zoo eene zotrijk. En ik heb gepeizt als ik gansch vergeet t' flamsch schrijwen dan zal ik deutsch schrijwen. Maar ik weet niet hoe goet kann Maurits deutsch. Nu zal ik eene deutsche brief schrijwen met alle brief. Ik moet nu deutsch goed leeren als ik in de buroeu gaa daar moet ik goed konnen. Zoo zallt ik met het brief ook leeren deutsch en Maurits ook. En zallt zij mijne deutsche briewen goed leezen. Maar als zij zoo eene braawe jongen ist en dat zij voor mij willt doen. Ik zal altijd schrijwen en Maurits terugschrijwen ist goed? En dan zal veel beter zijn als ik het flamsch vergeet. Nu t' 8 Febr. zalt al 2de jaar zijn dat ik weg ben van huilder. Ben ik al op dien tijd veel verandert. Maar huilder zijn nicht veel verandert.

[De brief draagt geen ondertekening. Anna begint zelf al in te zien dat haar 'flamsch' stilaan achteruit zal gaan. Het Duitse gotisch, dat ze op 19 november zal schrijven, wordt nu al aangekondigd. Dat ze zo duidelijk naar het Duits wordt aangetrokken, is makkelijk te verklaren. Anna heeft haar kinderjaren nog onder het Oostenrijks-Hongaarse keizerrijk doorgebracht. Toen speelde het Duits bij de officiële instanties zeker al een voorname rol. Bovendien werden zowel Duitsland als Oostenrijk bij de internationale betrekkingen van Hongarije steeds maar belangrijker, reeds in de twintiger jaren, en later nog meer in de jaren dertig. En wat zeker niet te vermijden is, is een natuurlijke versmelting van het 'flamsch' met het Duits dat Anna dagelijks in de klas te verwerken kreeg.

Ze heeft veel moeite met de persoonlijke voornaamwoorden. Ze schrijft 'zij' als het eigenlijk 'hij' moet zijn, en 'hem' in de plaats van 'haar'. Anderzijds heeft zij woorden opgeslagen in haar geheugen, die ze alleen van horen zeggen heeft meegekregen. Als ze het over de 'stoof' heeft, weet ze nog dat dat eigenlijk een 'kachel' was ('kahl'). Mooi is ook dat ze met 'domrijk' een dommerik bedoelt, en met 'zotrijk' een zotterik...

Met wat in deze brief wordt gememoreerd kunnen we ook precies uitrekenen wanneer Anna van Wachtebeke voorgoed is vertrokken. Dat is op 8 februari 1926 geweest. Wij weten nu dus zeker, dat voor die tijd op de Langelede geen elektriciteit aanwezig was, om van radio nog te zwijgen!]

* * *

Er volgt nu zeer snel een volgende brief. Anna voelde zich verplicht direct opnieuw iets van zich te laten horen, zoals reeds uit de aanhef blijkt.

XI /18. 1927.

Zeer lieve Fader, moeder, zusters en broeders!

Van dag heb ik juist uwen brief ontvangen. Ik heb juist gisteren de brief verzenden. T' is aardig hé das juist maar een dag. Ik waar zoo content dat ik kost niet vertellen wat in de brief zett. Zoo met eene half uure kost ik zegen dat wij eene bak krijgen. Moeder en Fader waren zeer content en allen in huis zegen dat zoo goede menschen zijn niet in Hongarië gelijk in Belgen. Omdat ik ben al bijna 2 jaar t' huis en nog altijd schrijwen en bakken zenden voor ons.

De 5 fr. hebben wij ook ontvangen. Maar hier van 5 fr. konnen 2 maal voor u schrijwen. Toch bedanken wij omdat nog met bak en geld ook zenden voor ons. Aber wij peizen dat huilder konnen daar nogeenmaal zoo veele koopen gelijk wij hier. Niet omdat uwe geld zoo weinig kosten, maar omdat bij ons de suiker en alles kost 2 maal zoo veel gelijk bij huilder. Daarom zegt Moeder als t' u blijft van dien 5 fr. suiker of iets koopen. Maar huilder zalen daarom toch niet kwaad zijn peizt ik. En konnen wel verstaan hoe dat ik schrijft.

Mietje schrijft dat princ Albrecht is eene lieve man. T' is echt waar t' is nog jong genoeg. Bij ons in eene tijd schrijften de gazetten veele van hem omdat de aristocracia willen Albrecht voor onze konig maar Hongrië wilt geene koning. Princ Albrecht heeft in de onse pensionaat geweest op de 50ste jubil van de pensionaat en de gansche schoole bijna 300 kinders waaren op in gelijke kleid en turnen en dansen. Daar waar mijne vader en moeder ook. En dan heb ik Albrecht gezien. Zij is eene schoone jonge moderne gentleman.

En Mietje schrijft dat daar woord gezegt dat alle kindern mogen wieder in België gaan in de vakancië. Dat is zeer-zeer goed maar ik weet niet wat zal van de gansche [.....] woorden. Als de tijd komt dan zalen zegen dat mag niet, dat is de mode bij ons. Dat zal toch spijtig zijn.

Lieve Allen. Huilder schrijwen niet wat is met Julia en Maria. Julia schrijft nog bij Tante Vieniekes dikwils? En zij woont nog in Csepel, ik zoo gerne eens bij hem. Maar ik weet niet dat zij in Frany Fános of Alsó Fános Utea

woont en hoeveele 40 of 48. Ik gerne hem eenmaal zien. Tante Vieniekens zijn ook gezoend? Peetje Leo is ook goed? Als t' u blijft vraagen. Als Tante Vienike eenmaal Juffr. Marguiriet ziet de mijne coplimenten afgewen ja? (T' is dat bij Irmats alles is goed.)

Ben ik content omdat bij Irmats de kinders en zij allen gezoend is. In de boerderij is ook alles goed hé? Nog altijd de zelfste meid is bij Irmats. En wanneer zallt Irma portrait laten trekken van der kleinen? Zeker wel als de winter weg is? Ik zoo gerne al de kleine Mariette zien zij is ook wel eene schoontje kind als gansch Ireneken is. Ireneken en Suzanneken zijn ook wel groote kinders. Ireneken eet meer of Suzanneken? En Suzanneken is nu al fetter wenn geweest als ik daar waar? Ireneken en de kinders hebben mij nog niet vergeeten? Juffr. Haemers schrijft mij dat Marietje leert zeer goed. En Fonsken leert ook goed? Gustaaf en Irma zijn goed?

Ik leezt dat de pastoor is gestorwen. Huilder hebben dat niet geliebt denk ik dat huilder ook die Mr. Cammerman willen.

Nu bij ons is koud. Heeft 2 maal geschneuwte en frozt alle nacht. En wij hebben nog geene kohlen voor de winter. T' is toch slecht.

Mietjen fraagt omdat hoe is het het schoole. Nu gaa naar Pest alle weeken 3 maal t' achtermiddag. Die maschien en schnell schrift leeren en die gaat al goed en t' is toch niet zoo kostlijk. Ben ik nu toch blijde dat ik nog dat kon lernen.

Meer kon ik niet schrijwen. Peizt ik dat huilder mijn andere brief zondag zalen ontvangen. En dien woensdag. Dan hebben huilder nog tijd om de bak t' maken.

Mietje zegt dat als ik iets veel liefste hebben. Huilder zijn toch zoo goede menschen dat ik will ze niet zoo veele geld laten uitgewen, de bak kost wel genoeg. Maar als huilder toch willen for mij iets zenden dan als t' u blijft mij voor eene kleed goed of zoo eene schürze (vorschuit) gelijk als ik nog in België waar de klaas metgebracht maar nu moet zoo groot zijn gelijk voor Bertha genoeg is. Maar als niet veele kost. Nu heb ik alle mijne Belgische kleeden uitgegruit. Voor over de week heb ik nog altijd dien grünen en voor zondag dien dunker blau en de roote blouse met de zwaarte rok. Zalen huilder toch niet kwaad zijn hé? Ben ik content omdat huilder allen gezoend zijn. En omdat veele pataten (aardappels) hebben en in de stal alles goed is. Mietje heeft de mijne kaarte ontvangen?

Nu bedank ik uwe goedheid omdat op ons denken wij zalen dat nooit niet vergeeten wat huilder voor ons makken. En als mijne ouders of ik een maal beter zijn met het geld zallen wij dat alle goed bedanken en terug gewen. Nu veele coplimenten en hartelijke dank zoo van mijne ouders gelijk van mij. Veele totjes von u allen en dank von: Anna.

Veele coplimenten aan alle kennissen en vrienden von Langeleede.

[De brief uit Wachtebeke die Anna heeft ontvangen is duidelijk door 'Mietje' (Marie Creve) geschreven, want zij wordt ettelijke malen in het antwoord uit Boedapest vermeld. De pleegfamilie van de Langelede zendt nog steeds 'bakken' (zijn hier 'pakken' bedoeld?) naar haar "kind". 'Klaas' (dat zal wel Sinterklaas geweest zijn) heeft ook voor haar gezorgd: met kleren toen ze nog kleiner was. Maar de pleegzussen worden er stilletjes aan herinnerd dat hun hartedief ondertussen, na bijna twee jaar, wel al zo groot is geworden als Bertha.

Raar toch dat in het pak ook 5 frank (een geldstuk?) zou meegezonden zijn. Ging men er hier van uit dat men die franken ginds heel voordelig kon omwisselen in Hongaarse munt? Anna helpt onze brave Wachtebekenaren wel vlug uit de droom.

Met 'Princ Albrecht' wordt wel koning Albert bedoeld. Die was na WO I immens populair in de hele wereld. Door over hem te praten (wat de Hongaarse kranten namelijk ook doen) dwalen de gedachten van Anna weer naar België af. Ze schijnt er enigszins op te hopen dat er weerom vakantiedagen bij ons mogelijk zouden zijn. Ze vermeldt een Julia en een Maria die met 'tante Vieniken' (Seraphina Creve uit de Achterhoek, die steeds "Vieneken" genoemd werd) contacten zouden gehad hebben. Ze verwijst naar juffrouw Haemers en naar juffrouw Margriet (Van Mossevelde?). En ze schijnt op de hoogte te zijn geweest van de ietwat stroeve relatie die haar pleegfamilie had met pastoor Vanderstée (+ 1927), want ze vindt het wel goed dat die door Charles Camerman, die ze heeft gekend, opgevolgd wordt.]

* * *

Anna is wellicht nog niet uitgepraat over wat zowel 'Mietje' als de kranten te zeggen hebben over het 'kinderwerk'. Daarmee bedoelt ze de beweging die ijvert om kinderen naar pleeggezinnen te sturen. Ze vindt dat het plaatselijk bestuur de toestand in Hongarije mooier wil doen voorkomen dan hij in feite is. Daarom sluit ze snel nog een half blaadje briefpapier in, waarop ze schrijft:

Lieve Allen!

Mietjen schrijft, dat huilder niet weeten waarom die kinderwerk gaa gedaan zijn. Alle komt van de politik. Hier schrijven dat ook niet in de gazetten. T' is niet gedaan omdat hier alles goed is. Zij zegen dat maar in de gazetten, maar is niet waar : voor de rijken waar foor de horloog (krieg)

ook zoo goed gelijk nu en daarom weeten zij niet hoe de arme menschen zijn!

Ik will schreiwen dat als huilder zoo goed zijn en willen for mij vorschuit (schürze) zenden dan van zoo goed gelijk de andere St Niklaas met gebracht heeft ja. Maar zal eene kleed goed beter zijn. Niet zoo aarte gelijk de eerste waar. Soo gelijk die kleine frau ge[...kt] heeft. Veele totjes, tot later. Annuska.

[Op de keerzijde van dit korte briefje vervolgt Anna nu, zoals reeds hoger aangestipt, in lopend schuin gotisch schrift. Ze richt zich uitsluitend tot mijn vader, die dan 25 jaar oud was, en de jongste van het pleeggezin. Ze gebruikt eigenaardig genoeg haar ‘flamsch’ wanneer ze er niet goed uitkomt, maar de oorspronkelijke bedoeling is het Duits. Zij had met hem in die taal een beetje ‘geoefend’ op de Langelede. Hij had tijdens de oorlog ietwat Duits opgestoken van de soldaat die een lange tijd op het hof werd ingekwartierd, en die deel uitmaakte van het detachement dat de “elektrische draad” moest bewaken.

Ik probeer de tekst zo nauwkeurig mogelijk weer te geven. Het is mij nochtans duidelijk dat ik niet alle woorden correct kan ontcijferen zoals ze bedoeld waren.]

Pesterzsébet, 19 nov. 1927

L. Maurits!

Ich habe die [.....] Brief al ontvangen. En du hebt nog keine in maand nicht geschreiben of dat mij een karte ontvangen of nicht. Das ist nicht schön. Wann ich nar Bertha und nar Vicktor geschreift habe damals hat Vicktor nar mij geschreiben und das ist nun alte man nicht so junge man du. Und Vicktor heeft veel geschreift (voo) für mir.

Aber du müsze nicht zürnen (kwaad zijn) weshalb (warum) ich dir schreibe. Ich bin toch auch nicht zornig. Aber fallt es mir nicht gut. Ander kon ich jetzt nicht schreiben. Ich dank dasz für meine deutsche Brief sollt antworten.

Uwe L. z. Nusi

[Tussen mijn vader en Anna moet wel een bijzondere band bestaan hebben. Reeds toen hij haar schreef vanuit het legerkamp van Beverlo, in 1925, had hij reeds een troetelnaampje voor haar zoals we zagen. Nu nog ondertekent zij met een naam die ze voor anderen niet gebruikt: ‘Nusi’, afkorting van Annuska. En toen mijn vader in februari 1936, precies tien jaar na de afreis van Anna (februari 1926) als derde kind in zijn huwelijk een dochter kreeg,

noemde hij haar Anna. Tegen alle tradities in, een voornaam die nog nooit werd gebruikt in de familie Creve. Hij heeft de geboortemedeling naar Anna in Pest doorgestuurd.]

* * *

Er verloopt nu wel een tijdje eer we de volgende brief onder ogen krijgen. Handgeschreven vier kantjes...

Pesterzsébet 26 august 1930.

Zeer goede Vaderken, Leonie en Viktor!

Als t'U belijft Vaderken dien andere twee brief aan Mauritz en aan Bertje Van Renterghem gewen.

Ik fraagt vergiffenis van U allen omdat ik zoo veel gewacht met de schrijwen. Maar als ik naar huis kom ben ik zoo moe en heb ik zoo groote honger dat ik kont niet schrijwen. Zoo ik moet eerst eeten, als ik met dat gedaan ben dan is al dikwils 5 – ? 6 uur en zoo is al t'laat voor de schrijwen en op de zondaagen ben ik niet t'huis ben ik in Pest bij een goede kennis van ons. Maar van daag ben ik vroeger naar huis gekomen en zoo schrijft ik aan U.

T'eerst bedank ik aan U Vaderken en aan Viktor omdat mij zoo groote brief hebben gesschrijwen. Ik waar zeer-zeer content als ik de brief ontvangen heb. Ik ben content dat bij U gaat alles goed en zijn huilder allen gezoend. Vaderken hebben huilder ook wel geleezen dat hier bij ons waaren groote feesten voor de hl. Emericus (in hongarsch: szent Imre) die de sohn waar van onse eerste koning hl. Stefanus van diese jaar is 900 jaar dat dien hl. Emericus gestorven is. Op de 19 aug. S'avonds om ? 8 ure waar op de Donau eene eucaristische processie met 20 uitgeluchte schiff; eene schiff waar met eene groote kruis van electriche lampen, de ander met de hl. Kroon ook van veele lampen. Op de eene schiff waaren maar cardinals, en bioscopen en op eene andere waar de onse gouverneur Horthy met de erzherzogen en andere aristokraten. Ik kont niet afschrijwen hoe schoon waar das. Na dien processie waar fuurspeel op de Gellèrt-berg zoo veele mensch heeft de oude Donau niet gezien. De fuurspeel heeft zeer schoon geweest is goed dat zoo hoog (250 m) wordt dat gemakt hebben mijn ouders ook gezien van hier Pesterzsébet omdat zij konten niet weggaan van t'huis. De gazetten hebben geschrijwen dat op dien avond waar meer of 400.000 ziel aan de Donau. Andere dag 20 aug. waar de groote processie waarin heef 200.000 mensch geweest. Op de Andrassy straat heef de processie gegaan, welk is 2 km. lang. Ik heb eene stoel gekrijgen van eene familie die daar woonen op de Andrassy straat en zoo heb ik alles zeer goed gezien. Waaren

daar menschen dien al morgen 6 uur hebben daar gestatten omdat goed kunnen alles zien. De processie heeft begint om 9 uure en om 2 uure namiddag waar gedaan. Op dien tijd hebben altijd gekomen de Deputationen van alle Gemeinden van Hongrie met ihren muziek in zoo aardige kleeden wat ik nooit niet gezien heb. Na dien hebben gekomen de deputationen van de buitenlanden (auslanden). Bijzonderlijk de tirolischen waaren zeer aardig met zijnen kleeden, zij hebben eene kruis meegebracht welk is 160 kg zwaar! Waaren hier 500 belgische, hollandsche menschen. Onze pastoor wilt dat de belgische pleegouders zoet hier kommen in Pesterzsébet bij de familien, maar hebben in eene (premontrei) kloster platz gekrijgen, hebben gezegt dat is beter dat allen t'zammen zullen zijn. Waaren hier nog amerikaansche, engelsche, osterreichische, italiaansche enz. menschen, allen met zijnen eigenen flaagen. Ik heb nog gedenkt dat mijnheer Van Pottelberghe zal ook kommen of de pastoor. Maar zoet de best zijn als iemand van huilder komt. Ik kont niet zegen wat plezier zoet dat ons maken als iemand van U komt maar ik kon verstaan dat diese is zeer koostelijk. Maar ik hoop dat ik zal nog iemand van U zien eenmaal.

De kind van dien policie – van wiene ik heb al geschrijwen – is het nu in België in Lichtervelde en zal rond oktober naar huis kommen. Dan zal ik met hem veel flamsch spreken, omdat ik begint nu al veel fergeeten. Huilder konnen niet verstaan, hoe moeilijk is voor mij de flamsch. Ik heb al niet genoeg word voor de schrijwen, ik moet altijd met de zelfde worden afschrijwen wat ik denk. Hoe spijtig is dat ik niet beter flamsch ken. Vielmaal is met mij dat ik wil iets schrijwen, maar kont ik dat flamsch niet. Maar toch ben ik altijd blijde als ik voor U moogt schrijwen. Ik fraag U dat maag niet boos zijn als ik iets niet goed schrijft.

Vaderken! Bij ons heeft over 2 week eene vrouw geweest en heeft veele geschreit, en heeft mij gevraagd dat ik zoet eene brief schrijwen voor dien familie bij wiene de zijne zoon is. Zijne zoon is het al 19 jaar oud en heef over 5 jaar uitgegaan met zijne (schwester) zuster naar België in Waarschoot bij de familie De Reu. In de winter van diese jaar heeft zijne meisken dien al 15 jaar oud waar gestorwen en de pleegouder hebben geen eene woord niet geschrijwen van de dod van zijne kind. Nu heeft zij geweten dat zijne kind leewt niet meer en zijne zoon is het ook erg ziek. Dien vrouw is al meer of 50 jaar oud en zijne man heef in de weltoorlog gestorwen, waar gansch alleen met zijne klein kinders en nu is de eene gestorwen en de andere is ook ziek. Nu dien arme vrouw wilt naar België gaan om de grawe te zien van zijne meisken en zinne zoon zien. Onze pastoor heeft al een brief geschrijwen voor de pastoor van Waarschoot, de vrouw heeft al bij den liga geweest maar sonder geld konnen niets doen. Ik heb nooit niet gepeizt dat zoo dingen konnen in België gebuuren.

Op 25 aug. heb ik eene briefken gekrijgen dat Mauritz heeft eene kind. Ik ben zeer blijde. Maar ik zou verstaan hoe blijde zijt gij Vaderken. De familie Crewe is het weder grooter geworden met eene jongskén. Hoe is de kleine Cecilia de meisken van Corlie? En de kleine Andreetje is het eene goede jongskén? Hoe is Henrie en Béla? Wat nieuws is bij Irmats? Leevt Fonsken, Marietje, en Suzanneken? Irèneke denk nog op mij? En Cecilia en Regina zijn ook al zeker groot en schoon meisken. Ik fraagt van Irma dat als portret laten maaken van de kinders, bitte op mij ook denken. Mietje en Victor David wat maken? De kinders van Mietjen zijn braw? En bij U Vaderken gaat alles goed? Huilder zijn zeker ook wel gezoend. Bij ons is het niet de best. Mijn vader heeft nu zeer weinig werk, omdat nu is de zoo genaamde dodseason, maar wij hoopen dat als de menschen naar huis kommen van de vacantie zal meer werk zijn.

Nu schluit ik mijn brief: ontvangt de onse beste groeten en wenschen. Veel coplimenten aan U, en aan Irmats, Mietjen, Corlie, Béla, Bertha, Henrie en aan de familie Hende, Tante Vieneken, Peetje Leo, Fam. L'Ecluses, F. Inghels, J. Lippens, Juff. Haemers en al mij Belgische kennis.

[De afbeelding van de legendarische kroon van de heilige Stefanus op alle Hongaarse postzegels van die tijd kan ik mij nog goed voorstellen. De kroon, met erbovenop een scheefgezakt kruis, en met welke de eerste koning van Hongarije, Stefanus, in het jaar 1000 zou gekroond zijn, is eeuwenlang het nationaal symbool van dat land geweest. In 1920, hoewel de Habsburgse dynastie reeds verdreven was na de rampzalige Wereldoorlog I, bleef Hongarije theoretisch nog steeds een koninkrijk, dat echter als voorlopig staatshoofd een regent had. Dat was admiraal Horthy, die hier door Anna werd gezien in de plechtige “processie”. Zoals bij ons de “bioscopen” ook nog steeds veel bekeken worden, zal Anna met dit woord wel de Hongaarse “bisschoppen” bedoeld hebben; een woord dat ze hier in Wachtebeke alleen maar even sporadisch in de godsdienstlessen zal gehoord hebben. Miklós Horthy is regent van het land gebleven tot het einde van Wereldoorlog II. In 1944 probeerde hij van de alliantie met Hitler af te komen en afzonderlijk vrede te sluiten met de geallieerden. Dat is hem niet gelukt. Hij werd in Duitsland gevangen gehouden en kon zich na de oorlog in Portugal vestigen, waar hij in 1957 overleed. Het is opmerkelijk dat in 1930 nog steeds de “aartshertogen” en de andere “aristocraten” als de voornaamste gasten bij de plechtigheden genoemd worden, naast de kardinalen en de andere geestelijke hoogwaardigheidsbekleders.

België was ook vertegenwoordigd. Hoewel Anna en haar soortgenoten hoopten die in Pesterzsébet te kunnen herbergen, om eventueel daar in de

groep oude bekenden aan te treffen (burgemeester Prosper Van Pottelberghe ankert nog steeds in haar geheugen), werden ze gezamenlijk in een patersklooster ondergebracht.

Anna uit haar bezorgdheid voor lotgenootjes van haar, die nog in België verblijven. "Vlaams" zou ze nog met een terugkerende uit Lichtervelde willen hernemen; de droevige feiten in Waarschoot laten haar ook niet los.

Het ontdekken van deze laatste brief maakt bij mij toch enige persoonlijke emotie los. Het "jongskens" van wie ze op 25 augustus 1930 de geboorte verneemt, was ik namelijk zelf! Op 15 augustus ben ik de "grootte familie Creve" komen vervoegen!]

Zo zag Anna er uit op ongeveer 20-jarige leeftijd. De foto werd op ik weet niet hoeveel exemplaren afgedrukt en was in iedere "beste kamer" van de hele familie Creve te vinden. Zoals ze er hier voorkomt stellen alle kleinkinderen van de familie zich Anna voor.

Wij vinden nu vijf kantjes in klein octavoformaat; noodgedwongen heeft Anna haar handschrift ietwat kleiner gemaakt: ze wou zoveel mogelijk tekst op zo weinig mogelijke ruimte krijgen!

Pesterzsébet, 8 - VIII – 1932

Mijn Zeer Beminde Allen!

T'is het al lang geleden dat huilder van mij brief hadden gekrijgen, maar ik hab al ook lang geen brief gehadt van huilder.

De kleine brief van Mauritz heb ik ontvangen en ben ik content, dat de familie Crewe is het weeder grooter geworden met eene jongskén. Mauritz heeft nu al eene gansch groote familie. De kleintje is het goed gezoend? En de kleine Aloisken, die slaapt al goed denkt ik, zal nu al 2 jaar oud zijn niet waar?

Ik zoet gerne al lang schrijven, maar ik heb altijd maar gewacht, omdat wat goed zoet ik ook kunnen schrijven. Maar spijtig, als ik op deeze wacht, dan zal nooit niet meer schrijven. En dan nog deeze 40 heller is het tegenwoordig zoo groote geld voor ons dat zoet nog niets zijn, dat groote geld is, maar wij hebben niet. T'is zeer spijtig dat ik altijd maar schlecht kon en moet schrijven, ik moet altijd maar klaagen.

Ik ga al meer of zewen maanden lang bij eene bureau, daar hadden mij gezegt, dat als platz zal zijn, dan ik zal deeze plaats krijgen. Maar nu het is al meer of zewen maand, dat ik alle weeken eenmaal daar, en het is toch nog gaar niets. En dan kont nog zijn, als ik deeze stellung krijgt, eerst moet ik een jaar voor niets werken en dan na een jaar zal ik een klein geld verdienen. Maar ik moet nog Good dank zegen als deeze plaats krijgt. En als ik niet krijgt deeze plaats, dan weet ik niet wat zal met mij en met ons zijn. De verleeden jaar, en winter waar zeer schlecht maar ik heb nog wat kleed gehadt, maar nu al een jaar lang kost ik geen paar kousen krijgen, hebben wij nog veelmaal maar een half kilo brood voor gansche daag en dan komt vader t'huis abend, met 26 heller, dan konnen huilder wel denken, dat waat voor een winter hebben wij gehadt, en deeze zal nog schlechter zijn, omdat de geld is het ower al weeniger en vader nu is het al in zomer ook ziek, anders waar maar in winter van het koud ziek, maar nu is altijd schlechter zijne ziekheid, zoo zehen wij eene zeer schlechte winter voor. Ik kon niet afschrijven, mijn lieve allen, dat hoe bang ben ik dat wat zull nog met ons gebuuren. Dan nog bij ik ben al twee jaar niet de best met mijne longe (Lunge), ower twee jaar heeft mij eene docktor gezegt dat ik moet veel en goed eeten, veel buiten op de luft en mag ik geen valling krijgen, daarop moet ik zeer oppassen. Als ik (Fieber) warmheid heb dan moet ik ook docktor gaan. En nu heb ik al meer of viertien maanden altijd warmheid en ik kon toch niet bij docktor gaan. Ik kon niet afschrijven wat is voor mij daat,

ik weet dat ik ben niet gezoend en kont ik niet helpen op mij. Ik weet wel dat zal ik niet lange lewen hebben, maar zoet ik nog gern op mijne ouders helpen, maar hoe, dat weet ik niet. Nu schrijft ik niet meer van mij, omdat goed kont ik niet schrijwen en als t'u belieft niet kwaad zijn omdat ik zoo veel schlecht schrijft maar ik heb zoo kont zeggen niemand, aan wiene ik klaagen zoet konnen en is het toch zoo schlecht als man kont aan niemand klaagen. En deeze veele schlechte is het nog niet genoeg, van daag waar hier bij ons de hausfrau en heeft gezegt dat als wijde vier en zestig pengö wat wij voor 2 maanden moeten betaalen konden niet betaalen dan op de eerste september moeten wij uitgaan. Overmorgen moeten wij de geld gewen en wij hebben nog geen een heller. Moeder heeft al gansche daag maar geschriemmt kont niet eeten, is het gansch ziek en zoo ben ik ook. Vader heeft al 2 maanden zoo weenig werk dat wij eeten al twee of drie week lang maar brood en spek. Een half kilo brood en 10 dr. Spek voor 3 personen voor gansche dag, konnen huilder zeker wel denken wat is dat. En zoo zal ik nooit niet gezoend zijn. Ik zal maar 20 jaar oud zijn en heb ik nog zeer weinig goed gekrijgen van deeze lewen. Een jaar waar maar goed, bij huilder.

Ik hoop Beminde Allen, dat huilder zullen mij wat goed schrijwen en niet kwaad zijn op mij omdat zoo veele schlecht schrijft maar zoet ik ook gerne goed schrijwen, beter als zoo veele schlecht.

Wat nieuws hebben huilder. Ik hoop dat alles goed is bij huilder en allen zijn gezoend. In de boerderij gaat alles goed? Wat maken de kinders, de kleintjen van de familie? De kleintje van Viktor en Leonie is gezoend? Groeit schoon? En van Irma kleintjes wat nieuws is? Zijn niet allen kleintjes is het waar, maar voor mijn oogen is het Fonsken, Marietje en Suzanne. Irène altijd zoo klein als ik daar waar, doch is het 6 en half jaar verleeden dat ik heb hem laatste keer gezien. In waar voor school gaat nu Fonsken en Marietje? En dan hoe is Mietje met zijn maan Viktor David en de kinders? De twee kleintje zijn ook zeker al schoone jongsknen? En Coralie en Béla met de kleine Cecilia zijn ook goed? Werkt Coralie nu veel? Wat nieuws is het bij Bertha en Henrie? Ik kon peiezen, hoe eene kapoentje is de kleinste Van De Hende. Alfons en de andere broeders van Henrie zijn nog niet getrauwte? En bij Mauritz de nieuwe weet ik al dat zijn grooter geworden met eene kleine jongsknen, ik wensch veele gezoendhet voor zij alle vieren. Werkt Mauritz nu veel? Gaat de drukkerij goed? Ik wensch alle veele goed voor mij alle zuster en broeder en ik hoop dat allen goed gezoend zijn als mijn brief zullen lezen.

[Hier eindigt deze brief abrupt, zonder de gebruikelijke ondertekening. Anna blijft wel de op hoogte gebracht van alles wat in haar pleegfamilie

ondertussen is gebeurd. Ze weet bijvoorbeeld dat mijn broertje Stefaan in juli van dat jaar geboren is. (Ze wenst hem een goede gezondheid toe, en zal pas later vernemen dat het ventje al in 1938 overleed).

Voor het overige staat Anna de hele tijd aan de klaagmuur. Alles blijkt ginder in Boedapest schromelijk duur te worden, maar geld komt niet of maar weinig binnen. Vader verdient niet veel. Anna, nu toch 20 jaar oud en wellicht afgestudeerd in wat wij de middelbare school noemen, kan maar geen baan bemachtigen. En zij kan niet “afschrijven” (“beschrijven” wordt telkens bedoeld) in welke armoe ze daar eigenlijk leven. Hoewel ze dagelijks maar een mager rantsoen te eten hebben, blijft er niet genoeg over om de huishuur te betalen. Benieuwd of ze kunnen blijven, na 1 september!

En er is zelfs niet genoeg in kas om Anna toe te laten de dokter te raadplegen. Ze ziet het leven toch wel heel zwartgallig in: ze vreest door haar vele koortsaanvallen zeker niet oud te zullen worden. Een profetie die niet is uitgekomen. Als we haar verdere briefwisseling zullen volgen, weten we dat Anna ten minste 80 jaar oud geworden is.]

* * *

Er verlopen een paar jaren. We moeten er toch ook even aan denken dat de beginperiode van de dertiger jaren ook hier in het Westen niet zo rooskleurig waren. Onze ouders en grootouders hadden dan af te rekenen met de “grote crash” op de geldmarkt. Ook bij ons moesten heel wat vroege gepensioneerden uit die periode goed uitkijken om met hun pensioentje, dat niet vlug genoeg of helemaal niet werd aangepast, de hollende stijging van de prijzen bij te houden.

Pestszenterzsébet, 1935 nov. 16.

Mijn zeer Beminde Allen!

Huilder zeker wel denken, dat ik zal niet meer aan U schreewen, maar kont ik niet naalaten, dat nog eens niet t'schrijven.

T'is toch bijna 1 jaar lang, dat ik de laatste brief gekrijgen van huilder. Ik heb nog deese jaar 2 brief geschrijven en eene kart op Paschen. Kont zijn, denkt ik, dat huilder hebben niet gekrijgen mijn briefen. Of denkt ik, dat zoo is, dat allen wachten op einander met de schrijven en zeggen, dat naaste zondag zal ik schrijven en dan komt wat anders en zoo is gebuuren, dat in deese jaar heb ik maar eene brief gekrijgen. Dat kont nog zijn dat huilder zijn kwaad op mij, of willen niet meer schrijven, maar ik hoop, dat deese is niet waar en zullen toch mij eenige worden schrijven.

Voor deese brief schrijwen zitt ik hier de brieven t'lezen, wat op bijna 10 jaar gekrijgen heb ik, omdat waar ik bang, dat kont niet meer schrijwen of lezen, de lezen gaat nog zeer goed, maar het schrijwen is het niet meer zoo goed. Huilder konnen niet denken hoe plezirig is de brieven lesen van U. Hoe liewe dingen zijn daarin schrijwen huilder, ower 9 ? jaar, op 1926 31 maart, dat "Iréneken begint altijd beter t'spreken, t'is toch zoo een fel kindje", en nu is de kleine Ireneken is al eene groot meisje.

Hoe goed dese brieven lesen en dan neemt ik de portretten, de tafel is gansch vol en dan ben ik in gedacht weder bij U! Hoe goed zijn eens bij U vliegen en bij U gaan en nog eens flamsch spreken. Ik heb meer of 8 jaar niet flamsch gesprekt. – In februari zal al 10 jaar zijn dat ik weg ben.

Als 't U belieft niet kwaad zijn op mij, dat zoo veele dingen schrijft van de tijd, wat weg is, maar dat is toch zoo goed en schoon voor mij, dat huilder zullen dat vergeefsen mij, en niet kwaad zijn.

Bij ons op deese jaar is bijna niets gebuuren, wij moeten wachten, en wachten de betere tijden en zoo lewen gelijk wij konnen. Zoet vader nu voor de Kerstfeest wat werk konnen krijgen, maar spijtig zij is gansch schlecht met het gezoenheid en kont dikwils niet werken, nu begint al koud zijn, en ben ik toch zoo bang van de winter maar Good zal ons toch wat helpen.

In zommer kont ik wat geld verdienen en heb ik helpen het huisgeld betalen en wat kleed koopen, maar nu moet ik wachten op een andere.

Bij huilder heel zeker veel gebuuren op een jaar. Zijn huilder allen gezond? Vaderken is gezond? En U allen met de kinderen t'zamen.

Ik hoop dat zal een groot brief krijgen. Als ik goed weet in de laatste brief heb ik een portret can Corlie's kinderkens terug gezenden, hebben ontvangen? Ik heb al zoo eene portret en heb ik gepeinzd dat konnen, dat voor iemand gewen, die nog niet gekrijgen van het portret.

Bij den boerderij is alles goed? Zusters en broeders hebben werk genoeg? Als t'U blief, als portret laten maken in zommer mij een zenden als genoeg is, ik zal zeer-zeer dankbaar zijn, als huilder willen naaste keer zal ik opschrijwen, dat van wiene heb ik portret. Nu heb ik juist 33 stuk. Laatste keer heb ik op 20 januari 1935 een portret gekrijgen van de kleine Godeliewe. Zijn Irma en Mietjen huishouden good en wat maaken Bertha, Corlie, Viktor en Mauritz familie? De kleine Michel is al 5 jaar oud hé? En Lucien zal in december al 2 jaar zijn. Hoe goed zijn een groote totjes gewen voor alle kinderkens. Cecile van Corlie en Andréteje gaan al naar de school? Mariette leert goed? Hoe is Marietje Celie? Fonsken helpt in de boerderij? Gaat alles goed bij Irma? Gustaav is goed? en Irma? De kleine Hubertje is al 3 ? jaar oud zeker wel eene groote kapoentje. Ik wensch veele-veele gezondheid en geluk voor hem.

Wat maaken tante Vieneken en tante Corlie op Ramonshoek? En de gent-

sche en brusselsche familden? Ivette is al gansch grot, is het al 10 jaar oud niet waar? Tante Bertha in Gent ook goed? Ik zend voor allen veele coplimenten.

Hoe zijn Bertje van Renterghem en Madleintje Inghels en haar mannen, gaat met hem goed?

Zendt ik veele kussen voor Bertje en Madlein, zijne portretten zitten voor mij op tafel. Als moeglijk is als t'U belieft mijn haartelijke coplimenten geewen aan zij en wensch ik veele gelukk op haar werk en goede lewen.

Juffr. Haemers leert nog de kinders? Veele coplimenten zendt ik aan hem. Ik heb nog altijd de schoone teekeningen van haar teekeningboek, wat ik in de school gemaakt. Hoe goed waar dat maaken in de school, zoet goed zijn nog eens daar gaan om een beetjen flamsch leeren, omdat heb ik al veele vergeeten. Nog voor alle langeleedsche kennissen veele grus zendt ik.

Bij ons waar de gansche zomer heel heet en weinig geregnet, op lente heeft veele koud geweest en nog op 15 april geschneeuwd en in 12 mei veele gefrozen. De pataten is zoo duur voor een pengö kont men 5 kilo maar krijgen. Nu tot 20 oktober gansch zomer geweest naar nu is al 7° koud en friest hard, veele geld moeten wij nu laten verbranden wat voor de mond moet wegneemen.

Ik ben nogal genoeg gezoend, maar dikwils heb ik hoofdpijn en groote armbloedheid had ik, en van dat komt, dat ben ik zeer nerwösig, ik ben 23 jaar oud en heb ik zoo veele grijshaar als eene 40 jaarige frau.

Nu gaan ik schluiten en hoop ik dat met eenige daagen komt een brief met veele goede nieuws en moet ik niet meer denken, dat huilder kwaad zijn op mij. Fraagt ik schoon, als portret hebben, dan op mij ook zonden, omdat mijn galerie heeft maar niet eene portret nog vergrooten van deese jaar.

Nog eens veele-veele totjes voor kinderkens en zusters en vader en veele coplimenten aan broeders en alle kenissen van Langeleede van:

Anna en haar ouders.

N.B.: Wat is met Azor? Leeft nog? En Lea?

[Na bijna tien jaar klaagt Anna erover dat ze niet meer zo goed is in het schrijven van “flamsch”.

Waar ze er niet uit kan, gebruikt ze hier en daar wel een Duits woord; Duits was ginder trouwens de tweede taal, zeker in de dertiger jaren onder het bewind van Horthy. Anderzijds: lezen gaat nog goed!

Precies uit de lectuur van de brieven die haar van hieruit gestuurd worden, blijft ze de woorden puren waarmee ze zich tot ieders verbazing bij ons nog verstaanbaar kan maken.

Wij weten nu ook zeker dat ze in februari 1926 uit Wachtebeke vertrokken is. En met evenveel zekerheid dat onze nicht Irène Celie reeds op tweejarige leeftijd zo goed kon babbelen als ze nu nog altijd kan.

Hoewel haar vader ginds in Hongarije slechts sporadisch aan het werk kan, is dochter Anna nu toch al zo ver dat ze met werken wat geld kan binnenbrengen.

De kleine Yvette die in deze brief ook nog vermeld wordt, was de kleindochter van Leonie Creve, zuster van Anna's pleegvader Aloïs. Anna moet die nog gezien hebben toen Yvette nog in het wiegje lag, want die is geboren op 7 juni 1925, amper een achttal maanden voor het afscheid van Anna. Yvette werd een prachtige jonge vrouw. Ze kreeg twee zonen, maar zelf overleed ze reeds op 5 november 1954, slechts 29 jaar oud.

Het is moeilijk aan te nemen dat Anna op 23-jarige leeftijd reeds grijs haar had... Van ellende en de vele kopzorgen?... Intussen houdt ze toch vast aan haar herinneringen, met een "galerij" foto's die ze angstvallig bijhoudt.

"Azor" was de hond op het boerenerf, die ze daar altijd gekend heeft. Wie met Lea bedoeld wordt, weet ik niet; misschien was dat het paard?]

* * *

Een wel zeer belangrijke brief arriveert hier nu in het jaar 1937. Amper vier velletjes van 15 op 19 centimeter, zeer wijdlopend met de hand geschreven... Het was werkelijk groot nieuws en het moest er klaarblijkelijk zo spoedig mogelijk uit. Een stukje ervan laten we hierbij in fotokopie volgen. De lezer kan zich zo een idee vormen van het stijlvol handschrift dat Anna hier voor een deel ook in de Langeledeschool aangeleerd heeft. Als we ook even de zeer eenvoudige enveloppe bekijken, die bij deze brief hoort, dan moeten we wel toegeven dat de postdiensten reeds in die tijd prima werk konden afleveren. Vanuit Boedapest staat als adres simpelweg vermeld: Mijnheer Alois Creve – Wachtebeke – Langeleede – Belgium. Geen enkel post- of straatnummer is hierbij te vinden, maar de brief kwam toch maar ongeschonden aan.

1937 – III – 23.

Mijn zeer Beminde Allen!

Nu, met het Paschen komt ik eenige regeln aan U schrijwen, en goede Paschfeestdaagen wenschen.

Ik hoop, dat huilder hebben mijn brief waarin ik de geld en portret bedank, ontfangen.

Hoop ik, dat huilder zijn allen goed gezoend, en gaat alles aan best. Met ons is ook genoeg wel alles, ik waar maar een beetjen ziek, maar dat is al voorbij.

Bij ons is het al goed weder, maar al 6 weeken lang hebben wij zoo veele regnet, water gehadt dat erg is. Oweral in het gansche land is veel water. Nu begint al wat beter zijn en de weder is verwarmt. Zoo goed is dat de winter is al voorbij.

Met deese brief zendt ik eene portret van mij voor U op Paschen. Ower 2 week heb ik dat laten maaken. Kennen daar op mij nog? Als ik goed weet is al 7 of 8 jaar, dat huilder portret gekrijgen van mij. Nu met alle brieven zendt ik wat nieuws hé? Wat zeggen huilder aan de groote nieuws, wat in mijn latste brief staat. In deese ding heeft nog niets gebuuren, als wij konnen voor onse huishouden alles koopen, wat noddig is, dan in september zal ik de huwelijk maaken, anders met nog eene jaar op lente van 1938. Dat is nog groote tijd, maar wij konnen niets anders doen.

Ik hoop, dat zal ik eene brief krijgen met eenige tijd van U, niet zoo groote, gelijk laatste keer, maar eenige woorden, dat wat zeggen huilder op mijne portret en de nieuws van mij.

Nu schreef ik aal niet meer, zendt ik alle goede wenschen op Paschen veele-veel goed van de Gloke aan de kinders en goede gezoendheid aan Fader, zusters en broeders.

Veele coplimenten aan Juffr. Haemers, Bertha van Renterghem (als ik kont, zal ik aan hem portret zenden), aan Leintje Inghels, gentsche en brusselsche familden, alle kinders en groote. Veele-veele goed aan Faderken, goed gezoend aan het werk wat in het boerderij nu zal beginnen en veele zegen op het zijn werk.

Tot later. Veele totjes zendt: Anna.

[Dit heuglijk nieuws is wel het laatste wat wij over Anna nog kunnen terugvinden vóór de Tweede Wereldoorlog losbrak.

Wij weten met zekerheid dat de briefwisseling tussen Anna en onze familie in de jaren die nu volgden met grote regelmaat werd voortgezet. Met dezelfde regelmaat werden ook pakjes met gerieven en eetwaar allerhande doorgestuurd. Alleen werd die correspondentie bijna uitsluitend verzorgd door mijn tante Coralie Creve (echtgenote Albert De Clercq). De brieven die uit Pesterzsébet kwamen, deden de ronde van de hele familie, dat herinner ik mij nog goed. Maar uiteindelijk kwamen zij weerom terecht bij het vertrekpunt, bij tante Coralie. Na haar overlijden heeft haar dochter Cecile de

goede gewoonte voortgezet. Ik zie in mijn herinnering nog menig lang epistel voorbijtrekken, dikwijls vergezeld van amateurkiekjes van ginder ver. Jammer genoeg is ook Cecile in 2002 overleden. Bij de ontruiming van haar huis in de Stationsstraat is het hele archief (voorlopig?) verloren gegaan. Alleen de beide dochters van haar eveneens gestorven broer zouden ze nog in het bezit kunnen hebben. Wij wachten af...]

1937. m. 23.

Mijn zeer Beuimde
Allen!

Nu, met het Paschen komt
ik eenige regel aan u schrijven, en
goede Paschfeestdagen wenschen.

Ik hoop, dat hielder hebben
mijn brief waarin ik de geld en
postret bedank, ontfangen.

Ik hoop ik, dat hielder zijn
alleen goed gekoerd, en gaat alles aan
best. Het ons is ook genoeg wel alles
ik waar maar een beetje zieh,
maar dat is al voorbij.

/.

Fotokopie handgeschreven brief van 23 maart 1937

Een stralende Anna bij haar huwelijk in 1938. Bij het bekijken van haar bruidskleed zou men toch moeilijk kunnen denken dat ginds nog grote armoe heerste!

Wat nu volgt is een brief van vier velletjes in octavo, nog aangevuld met een kleiner velletje in het midden, dat gemerkt is met 5) aan de recto- en 6) aan de verso. Wij zijn nu al in 1941, in volle oorlogstijd. Zowel voor Anna als voor haar pleegfamilie is dat al de tweede grote oorlog die ze meemaken!

Pestnenterzsébet 1941 – juli 9.

Zeër Beminde Allen!

Het laatste brief van Bertha heb ik met het portretten goed ontvangen. Huilder konnen niet weeten, hoe blijde waar ik. Het brief en portretten drag ik altijd met mij en leest ik ook nog altijd dikwijls. Ben ik blij dat mijn brief en het portretten hebben huilder ontvangen.

Ik moet zoo lang wachten met het schrijven omdat wij mackten portretten van de kleine en het fotomaschien hebben wij nu konnten koopen. Hier zendt ik weerom portretten van het Paulken en ook eene van ons. Ik ben zeer blij om wij fotomaschien hebben, eene goede Rolleicord – nu konnen wij portretten maken van Paulken en konnen huilder ook zien hoe schoon en liefkindje hebben wij. Ik zendt ook eene van Bertha V. Renterghem ook. Is het zeer spijtig, dat haar man ziek is, maar ik hoop dat nu is het al beter, zoo jonge man kont toch genesen. B. V. Renterghem jongskens, of meiskens heeft? Ik zendt mij beste groeten en beste wenschen.

Met ons is het wel tegenwoordig. Maar mijn Paulken eet zeer schlecht. Ik ben nu juist zoo, gelijk Irma waar met Susanneken als ik nog bij huilder waar. Bij ons is genoeg schlechte tijden zijn voor eeten t' koopen, maar ik geewe alle geld voor eeten, als ik ziet dat de kind eet en is goed voor hem. Haar will niets eeten. Is nu 20 maanden oud en 11.75 kg. Is maar lang en mager. Nu is al goed warm bij ons en kont gansche dag buiten, zijn is al schoon braun. Tot nu heeft nog niet waarm geweest. Nog ower 2 daagen van Paschen heeft een week lang schneuw gefallen, heeft altijd geregnet, juist gelijk verleede jaar. Het boomen waaren voll met blumen en heef 2 cm schneuw darop.

Anders moogen wij niet klagen. Zijn wij gezoend, mijn man krigt twee keer zoo veel geld in het fabriek als ower 3 jaar. En ik heb ook stellung in het stadthuis, ik krijgt niet veel, maar ik kont mijn lewen lang hier zijn, en als ik niet zal al werken na 15-20 jaar, krijgt ik nog geld (ik weet niet hoe dat moet zegen).

Is het eene groote verandering bij ons, wij hebben al alles wat noddig is, maar nu is alles zoo duur (tauer) dat veele geld is noddig voor het lewen. Het fleesch is 3.80 P/kg. en ower 1 jaar war 1.80 Pengö. En owerall is zoo. En dan nog konnen wij niet krijgen, wij hebben al spek-, meel-, zücker-, brood-, petrool-boletta (een stuk papir) waarop wij deese dingen krijgen. Maar wij zeggen, dat deese is nog niet het schlechteste, en wij zijn ook blij, dat moeten wij niet hang zijn als fliegmaschien komt. Dat bij ons is doch alles best in

gansch Europa. Nu zijn wij ook in het oorlog op het sovjet-landen, maar is het doch niet zoo erg als in Frankrijk, Holland, bij u en owerall waar. Wij hoopen dat zal voor ons goede ende zijn deese oorlog. Wij zijn zeer blij als in radio sondermeldung komt op de deutsche radio, en hooren wij, dat hoe verre zijn al het deutsche truppen tegen het Sovjet en wij hoopen dat zullen nog weiter zoo schoon werken als tot nu. Wij koopen het "Signal", eene bildboek uit Deutschland, en zien op het portreten, hoe grootaardige, wat het deutschen maken. Zeer-zeer groote tijden lewen wij en nog konnen niet weeten wat zal gebuuren. Maar wij hoopen en lesen voor dat, dat het oorlog zal niet lang duuren en zal voor alle menschen goet zijn als beeinden zal.

Ik hoop, dat bij u alles goed. Moeten huilder niet bang zijn van het englischen fliegmaschienen? Als ik leest, of hoort, dat de englische fliegers fliecten ower de kontinens, dan ben ik altijd bang en denkt ik op huilder, dat hoe zijn u allen.

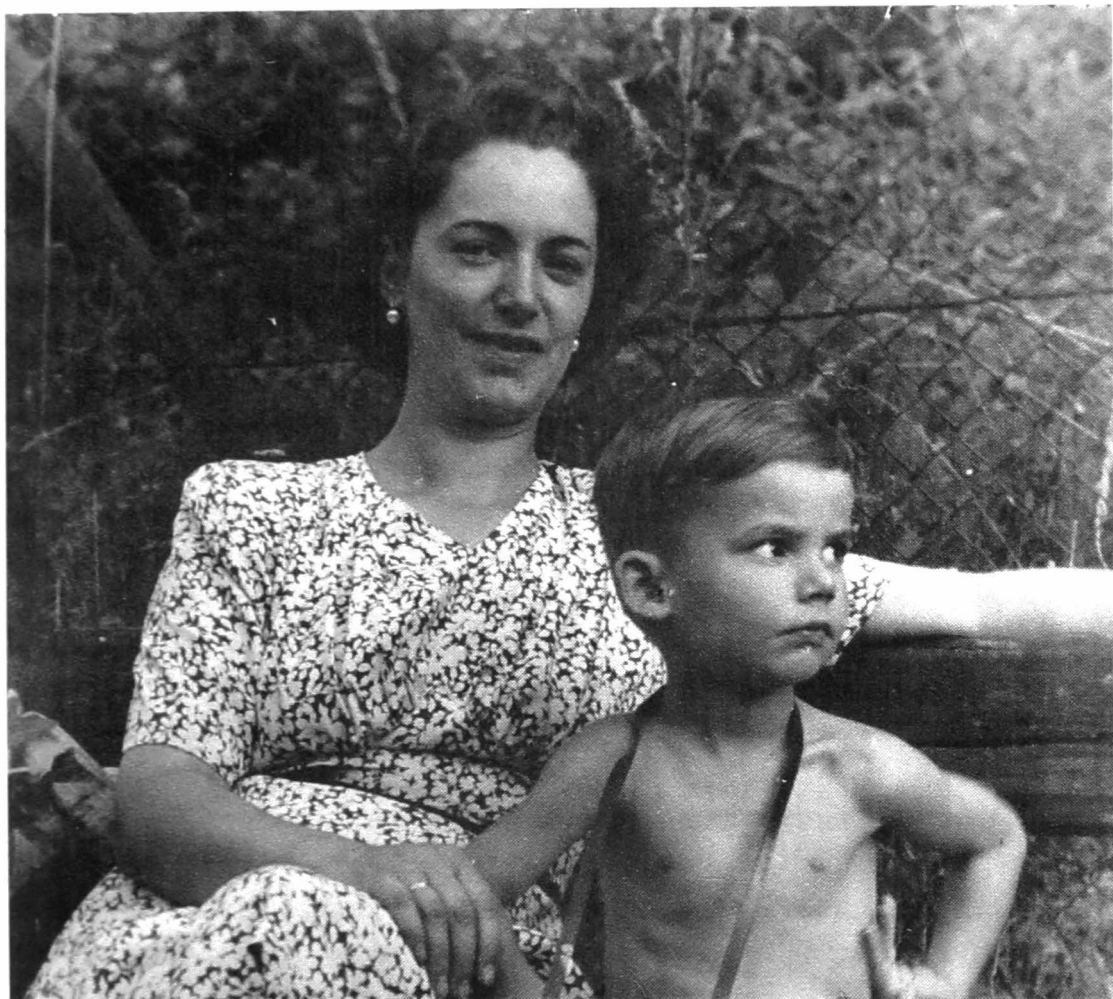
Ik hoop, dat huilder allen gezoend zijn en op het landen is alles goed. Zal goede, veele pataten en alles wat noddig is zijn. Het Lea werkt nog?

Ik zoet zeer gerne eens zien hoe is het alles op Langeleede. Ik denkt dat van de statie kont ik nog gansch alleen bij u na Langeleede gaan. Ik zegt dikwijls aan mijn man, dat als wij eens veele geld zoet hebben en als goede tijden kommen, zullen wij eens rijsen bij u. Deese is mijne groote traum al lange jaaren. Hoe plezirig zoet dat zijn, niets schrijwen van dat, maar eens, in eene schoone zommerdag kloppen aan het duur bij huilder op Langeleede. Maar ik weet niet hoe zoet ik konnen spreken, omdat het schrijwen gaat al ook niet het best, maar spreken dat is al zeer moelijk voor mij. Het "Onze Vader" en het "Wees gegroet" bid ik dikwijls in flamsch en ook fransch dat gaat nog wel.

Hoe nieuws is bij huilder? Vaderken en all zusters, broeders zijn goed? Het kinderen zijn gezoend? Hoe aardig, als ik denkt dat deese brief, deese kleine papierstück zal bij huilder zijn, in uwe handen, mij portretten zullen huilder zien en ik moet hier blijwen, zoet zeer goed zijn zoo klein zijn soms, dat zoet ook konnen met een brief gaan. Zullen huilder zeker wel lachen en zeggen, hoe aardig is onse Anna.

Ik verwacht eene groote brief wederom van huilder, voll met goede nieuws. Zendt ik veele-veele totjes, groeten en alle goede wenschen voor u allen, voor alle kenissen, famielden. Hoe zijn Corlie's in Brugge? Brüsselsche, Gentsche famielden? Hoe is Marietje van Irma, Susanneken, Ireneken en ook alle kinderen? Mauritz en Bertha hebben goed werk? Bij Irma en Marie gaan alles goed? Zendt ik nog eens veele totjen voor Vaderken en voor allen: Anna. Viktor's zijn nog t' huis in het boerderij?

[Wat in deze brief bij de eerste lectuur opvalt is het prachtige, stijlvolle hand-

Anna met haar zoontje Paul in 1943. Naar het gebruik dat men ook bij ons aan de oosterkant van de Schelde huldigt, draagt ook zij haar trouwring aan de rechterhand.

schrift van een volwassen, ontwikkelde vrouw. Zij is zoals wij weten in 1937 of uiterlijk begin 1938 getrouwd, heeft een zoontje van 20 maanden oud, en is zelf vastbenoemd op het stadhuis als bediende; zij vermeldt dat zij zelfs later nog een pensioen zal krijgen! Is Anna zwanger van haar tweede kind? Wij weten dat zij later nog een dochter heeft gekregen, die ze ook Anna heeft genoemd. Men zou het denken, want zij zegt dat ze eruit ziet als haar pleegzuster Irma was voor de geboorte van Suzanne.

Zij heeft nog altijd veel interesse voor het reilen en zeilen van haar pleeggezin, nu er weerom een nieuwe oorlog over Europa stormt. Weet zij niet dat ook hier bij ons, zoals in haar vaderland, rantsoeneringszegels bestaan? Wij schrijven juli 1941; pas enkele weken vroeger is nazi-Duitsland de Sovjetunie binnengevallen, en Hongarije is gevolgd. Gedurende de eerste weken, en zelfs gedurende de eerste maanden van de oorlog in het Oosten, braakten de

Duitse kranten en tijdschriften (ja, wij kenden ook “Signal”) de zegebulletins over de bezette landen en over hun bondgenoten uit. Niet verwonderlijk dat de Hongaren die snelle opmars toejuichten, in de hoop dat de oorlog vlug zou beëindigd zijn! Zij konden toen nog niet weten wat hen nog te wachten stond! En mooi ook, Anna was dan nog zeer bezorgd wanneer ze eraan dacht dat “engelse vliegmaschiene” over de Langelede zouden vliegen!

De brief eindigt toch met een mooie droom, bijna sprookjesachtig. Wim Sonneveld zou er een liedje mee geschreven hebben, met als hoofdpersoon een “Catootje”... Beeld u in: heel klein, in een brief gesloten, van ver naar hier gezonden worden, en dan plots aan onze deur kloppen... Wat een verrassing!]

* * *

De onbeschrijflijke verschrikkingen en de ellende in de eerste helft der veertiger jaren gaan voorbij, met alles wat het volk van Hongarije daarbij heeft meegemaakt. Terwijl wij hier eerst de roes van de bevrijding kenden en de staat en de economie er stilaan weer bovenop kwamen, moesten Anna en haar familie ginds de pletwals van het Sovjetcommunisme leren aanvaarden. Heeft de strengheid van het regime ervoor gezorgd dat Anna zó lang heeft gewacht om opnieuw met “het Westen” contact op te nemen. Was ze bang voor de censuur? Men zou het kunnen denken bij het lezen van de volgende brief, die eigenlijk alleen maar over vage algemeenheden handelt, en maar heel terloops de tragedie die het satellietland van Moskou nu doormaakt van heel verre en voorzichtig vermeldt.

Deze brief is met de schrijfmachine ingetikt, wat er schijnt op te wijzen dat Anna ergens op een kantoor werkzaam was.

Pestszenterzsébet, 31. Mei 1948.

Lieve Irma, Gustaaf en Kinderen!

T'is al zeer-zeer lang geweest, als ik aan huilder geschreven heb. Van mijne oude brieven, dien op 22 jaar gekomen zijn van Wachtebeke ziet ik, dat hoe schoone brieven heb ik van U Irma en van kinderen gekrijgen en ik heb zoo weinig geschreven. Nu ook met het gelegenheid, dat op 6. april Suzanne een kindje gekocht heeft, komt ik aan U gratulieren voor het eerste kleinkindje en ook wenscht ik aan Suzanneken en het kleintje alles goed. In het Corlie's brief lest ik, dat alles goed gedaan is en als ik ziet met eenige dagen zal al het kleintje 2 maanden oud zijn. Zendt ik veele kussen aan Suzanneken en aan het kleine Rita, zendt ik ook mijn groeten aan het papa ven het kleine. Als ik mijn portretten zien van Wachtebeke, dikwijls ziet ik Suzanneken op het

portret met mij, wat op 10. januar 1926 is getrokken ook met Uwen kinderen. Ik zegde aan mijn moeder, dat Suzanneken trekt zeer op mijn kleine, is juist zoo wit en heeft zoo blonde haar en ook willt niet veel eeten. En nu is ook al moeder.

Van Corlie heb ik een zeer schoone en zeer lange brief gekrijgen laatste keer. Ben ik altijd zeer blij, als brief komt van U en leest ik, dat bij huilder Irma gaat ook alles goed. Ziet ge Irma zoo goed uit gelijk vroeger? Het laatste portret van U bij mij is met het groote prijsvarkens op huildere hof. Hoe is Gustaaf? Werkt nog altijd zoo veel? Heben huilder altijd nog zoo veel beesten? Hoe leggen het hunders en hoe staan het landen met het pataten en rogge? Bij ons zijn wij bang, omdat wederom zeer weinig is geregnet op deze lente en als weinig tarwe en rogge zal zijn, dan kregen wij wederom zoo weinig brod en mehl. Nu is gansch koud en waait het wind van nord men moet vuur maken in het stof. Anders zijn wij nogal'wel. Het kindern zijn gezoend, maar Paulken is zeer mager is al 8? jaar oud en wegt 25 kg. loopt altijd, kunt geen minuten gerust zijn. Van het gansche familie ik ben het dikkste, maar ik heb bijna altijd hofdpijn.

Ik leest in het Corlie's brief hoe schoone feest waar op Sinxen met het plechtige Communie; Corlie vraagt, dat gaa ik niet eens kijken? Huilder kunnen niet mij peinzen, hoe gerne ik nogeens in mijn lewen huilder kijken, nogeens Vader zien en het langeleedische huis, het lochting, het hof, wat heeft ik op alle samsdag schoon gemakt van het hui en andere dingen. In gedenkt vlog ik naar Langeleede, maar zekerwel is al veel verandering met alles, en zoet ik nooit niet meer het kleine Anna zijn, dat is al voorbij en wij moeten onze lewen dragen als goed is of niet. Hoe schoon zoet zijn het kinderen van het familie Crewe eens t'zamen zien. Voor deze kinderen zoet ik zekerwel eene aardige vrouw zijn van het verre land Hongrie, denken zeker wel, dat Hongrie een zeer aardige land is. Hongrie is een zeer schoone land, maar met een tragische volk. Onze geschichte is voll met tragedie. Maar Hongrie heeft een sterke, werkzame boerenvolk, dien kunne goed werken en zien zeer gerne het God en het aarde, op wat hun leven overleven.

Op het portret, wat ik laatstekeer gekrijgen heb, ziet ik hoe eene schoone juffrouw is Ireneken geworden en ook het kleinste: Hubert is ook al een groote jongskén. Ireneken lacht zeker wel ower mijn aardieg vlaamsche taal. Ik leest in Uwen brieven, dat als ik weggegaan van Wachtebeke nog lang heeft Ireneken op mij gedenken, en aan duur heeft gekijken als huilder vraagten: waar is Anna? En zegde: is weggegaan bij haar moeder.

Ik weet wel Irma, dat huilder hebben geen tijd voor het schrijwen, maar zal ik zeer content zijn, als soms eenige worden krijgt ik van het kinderen. Moogt ik U Ireneken vraagen, om mij eens chrijwen? Hier zendt ik eenige postzege-len. Ik weet niet, dat welk jongens spaaren dat, ik vraag U weitergewen.

Zendt ik nu zeer veele totjes en veele groeten voor U allen. Zendt ik veele coplimenten aan Vaderken en voor zusters en broeders.

Uwen Anna.

[De ondertekening is met de pen gedaan. Uit de hele brief blijkt dat het er in Hongarije niet al te best aan toegaat. Het valt op dat Anna gedurende al die woelige periodes soms lange tijd laat verstrijken voor zij weerom eens schrijft. Dat is zo bij het einde der dertiger jaren geweest, en ook nu vinden wij geen enkele brief tussen 1941 en 1948. Europa bevond zich toen in volle “Koude Oorlog”. Onder het communistisch regime schijnt ginds ver nog altijd “rantsoenering” te bestaan: zelfs brood, toch een primaire levensbehoefte, is zomaar niet te krijgen. Heel veel over de toestanden daar komen we niet te weten. Bestond er echt een censuur, en was Anna ietwat bang daarvoor? We krijgen alleen te horen dat de Hongaren toch wel een sterk volk zijn en dat er dus wel hoop is... voor de (verre?) toekomst.

Hoewel Anna het bijna de hele brief lang over het gezin van Gustaaf Celie-Irma Creve (die haar pleegzus was) heeft, wordt er op geen enkel ogenblik allusie gemaakt op het dramatische lot dat die familie trof: het overlijden van de oudste zoon, Alfons, op 3 juni 1942, in volle oorlog dus. Hij was amper 23 jaar oud! Anna had ondertussen wèl een foto ontvangen die in de dertiger jaren nog genomen werd op dat boerenhof aan de Langelede. Irma, die trots poseert met het “prijzvarken”, werkelijk een reuzin van een zeug. Wij drukten die foto trouwens al af in ons 3e nummer van de 31e jaargang van het tijdschrift van de Heemkundige Kring, in 2004.]

*Anna in
de eerste jaren
nà
Wereldoorlog II*

De brief die nu volgt is met de schrijfmachine heel compact op twee kanten kwartoformaat geschreven.

Pestszenterzsébet, ten 2. Nov. 1948.

Zeer lieve Fader, Zusters en Broeders!

Wederom een groote tijd is voorbij van mijn laatste brief en hebben huilder al lang niets gehooen van ons. Maar het tijd gaat zoo rap, loopen zeer het weeken, manden. Ik zegde al lang tegen mij, dat morgen gaa ik al voor U een brief schrijven. Dan komt het morgen met het veel werk, het tijd loopt zeer rap voorbij als men veel werk heeft, en het schreven blijft wederom voor morgen. Ik vraagt U zeer om niet kwaad zijn voor mij, dat is niet eene ondankbaarheid van mij, omdat denkt ik zeer veel op U.

Nog op 12. September heb ik een brief ontvangen van Ireneken Celie. Ik waar zeer blij, omdat deze brief waar zeer lang en newens heb ik nog 8 portretten ook gekrijgen van haar. Zoo heb ik nieuws van huilder gehad en hoopt ik wel, dat nog altijd gaat alles om t'best bij U allen en mijn brief vindt U allen in goede gezondheid.

Van onz kont ik tegenwoordig melden, dat zijn wij gezond en zoo mogt men niet klaagen. Maar in gansche zomer hebben Paulken en Anne-Marie het kinderhoesten gehad. Paulken heeft dat naar huis gebrengen van andere kinderen en na acht dagen begint het kleine ook hoesten. Twee weken lang weet het dokter niet dat het is kinderhoesten, omdat Paulken heeft al verleeden jaar een serum /injektio/ gekrijgen om niet ziek t'zijn, zoo maar naa 14 daagen moeten wij toch zien wat is dat. Hebben dan twee wederom het serum gekrijgen en zoo voor Paulken waar het ziekte niet zoo erg, maar het kleine waar 14 dagen lang zeer ziek, bleeft het eeten niet in haar maag en kunt nachts niet slaapen van het hoesten. Nu hoesten nog wat, zal dat nog een jaar lang zoo zijn, maar dat is al niets. Ik moet veel met haar naar dokter gaan en ook veel in beutenlucht, bijzonderlijk newens het Donau /stroom/ zijn, en zoo gaat het zomer voorbij. Veele kindern kreeg hier Tbc naa dien ziekte, maar Goddank het dokter zegde, dat haar longe is gans klaar (zuiwer).

Hoopt ik zeer, dat gaat alles om t'best bij Vaderken, zusters en broeders huishouden. Nu is al het veele werk bijna voorbij, moeten in beuten zoo veel niet werken en mogen zeker wel rusten. Leest ik in het Ireneken's brief, dat bij U heeft veel geregend in den zomer en daarmee is het tarwe en rogge niet goed gelukt. Is dat zeer spijtig, omdat van deze is het grootste noodigheid. Verleden jaar waar het droogheid en nu het veel water, ja zoo is het altijd in het leven. Bij onz, hoe wij dat hooren, deze jaar waar veel beter, gelijk het 1947. Waar genoeg warm en genoeg is geregnet. In juni heeft een beetsen t'veel geregend, waar juist gelijk in herfst, kunten wij dag na dag

niet in beuten zijn, waar overal water en water, dat is 40 dag zoo geweest. Nu het herfst waar ook zeer goed en warm, het regen is juist goed gekomen voor het velden en kont men goed zaaien. Wij kunnen al zien, dat het God heeft een goede weder gegeven, omdat wij krijgen nu al meer brood, 25 dg/dag voor een persoon, 40 dg meel en 30 dg suiker/week, dan het kindern kreegen boter op bonnen. Kunt men al brood in vrei koopen en ook suiker, meel, vet en vlees, maar dat is zeer kostelijk voor onz. Wij hebben al kolen en haut ook, kunt men dat ook in vrei kopen. Maar het textil en het schoeien zijn nog de zelfde duur. Ik heb van het baumwolle van U, een broekje en rokje gemakt voor het kleine. Dat waar al voor hem zeer noddig en dat is hier onbetalbaar. Ik heb het ganse zommer gebreien, maar nu is al gans klaar gemakt. Van het stof is voor mij een winterrok voor blouse gemakt, dat zal ik nog lange jaaren kunnen dragen, dat is heel fijn. Zoo denkt ik veel op U, ik moet deze dingen dag na dag in mijn hand nemen en met groote dankbaarheid denkt ik naar verre.

Andere nieuws nog bij onz, dat het jongens wiene al bijna een jaar bij onz is, werk al van augustus. Verdient nog niet veel, omdat is maar leering, maar kunt toch iets helpen voor haar eeten. Zij werkt in het zelfde fabriek, waarin mijn man ook werkt. Zoo moet ik zeggen, dat als schlechter niet wordt, mogen wij niet klaagen, omdat waar onze leven al veel schlechet ook. Maar wij zijn al bang gazet in onz hand nemen, of het radio luisteren. Hopen wij doch zeer, dat alle problem kunnen doch eens op konferencie, zonder oorlog goed maken. Mijn schwager zegde, dat in Slovakei is veel schlecher als hier, kunt men zonder bonnen niets krijgen, hebben weinig eeten en weinig geld. Het hongarse volken kommen nog alle daagen met volle treinen naar Hongrie. Onze familden zijn nog altijd daar en weten niet wat zal met hem gebeuren.

Van mijn ouders kunt ik geen goed nieuws schrijven. Vader is ziek en ik ben bang, dat op een dag kunt niet opstaan. Het dokter zegde, dat moet veel en goed eeten, heeft weinig bloed. Is al gans zwak voor het werken en spijtig tegenwordig is bijna geen werk. Is zeer droevig voor mij haar armoed zien en maar weinig kunnen helpen, omdat onze leven is ook zwaar.

Het meisken van mijn enkelzuster, is naar huis gekomen van Holland. Ik heb met hem gesproken, maar hij klapt zeer rap, zoo ik kunt bijna niet verstaan haar. In het schreef is het vlaamse en hollandse spraak bijna eens en in het spraak is veel anders. Het kleine kunt geen een word hongars niet zeggen, klapt altijd tegen haar ouders en zusters hollands. Is zeer veel sterker geworden en gegroeit. Weegt 9 kg. meer of hier t'huis. Waar juist 9 manden in Leiden. Haar ouders zijn zeer blij, dat het kindje zoo goede plaats gehad bij zeer brawe mensen, dien geen kinderen hebben. Ik heb van deze hollandse familie een schoone bidboekje gekrijgen en een andere boekje

met hollandse en hongarse worden. Zijn niet t' veel worden daarin, maar zal mij zeer goed helpen in mijn vlaamse taal en zoo mogt ik hopen, dat zal ik nooit niet vergeten deze taal.

Nu lieve Allen, gaa ik mijn brief sluiten en hoopt ik zeer, dat zal ik alles goed hooren van huilder. Zendt ik zeer veele groeten, totjes voor U van groot tot klein. Zendt ik veel complimenten voor familden, voor juffr. Haemers, L'Ecluse en Lippens familie en de Wewers wonen nog altijd in Wachtebeke? Wenscht ik goede gezondheid voor Vaderken en voor U allen:

[zij ondertekent nu met de pen:]

Uwen Anna.

Lieve Ireneken!

Ik kunt U niet vertellen hoe groote vreugde heeft mij gemaakt Uwe zeer lieve en lange brief en ook het veele portretten. Als ik lest het brief en vertelt voor mijn moeder, die juist bij onz waar, weenten wij alle twee. Ganse dag waar Uwe brief tegen mijn hand en eens het portretten, dan het brief neemt ik in mijn hand. Zoo groote brief en veel portretten heb ik al lang niet gekrijgen. Ik kunt Uwe brief gans goed lezen en ook goed verstaan juist gelijk een hongarse. Ik heb gepeinzt /gedacht/ dat Uwe schreef zal ik zoo goed niet verstaan, gelijk wat mijn zusters /Corlie, Marie, Bertha/ schrijven, ik ben met haar al 22 jaar in briefwisselen, maar ik ziet dat gaat gans goed.

Ontvangt lieve Ireneken mijn beste dank voor het brief en het portretten. Zoo kunt men zien, dat hoe eene groote tijd is voorbij van 1926, waneer ik naar huis gekomen van Wachtebeke. Ge zijt al eene juffrouw, Suzanneken is al moeder. Zoo een lief en sterk kindje heb ik nog bijna niet gezien. Hoe lief is haar wagen, lacht zoo gelijk een jaarige kindje. Kunt ik denken, hoe zien haar gerne het ganse familie. Ivette ziet ik maar t'eerst op portretten, is eene schooone, moderne vrouw en haar kleine is op portret zoo lief gelijk een pop. Nichte Louise is zekerwel gelukkig zoo schoon kleinkinder t'hebben. Marie-Louise is ook een gans groote en schoone meisen. Van Uwe zuster Marietje ziet ik wel, dat is gans goed en sterk. Moet zij lang in Gent blewen? Op Uwen familie portret ziet ik dat het kleinste: Hilda is ook een groot meisen en Hubert is ook een groote jongen. Kunt men niet zien, dat Uwen Pa is al 60 jaar, staat zoo recht gelijk ower 22 jaar. Dan ziet ik nog op portretten met kleine Rita het kleine Stefaana, dien heb ik ook nog niet gezien. Is Stefaana zekerwel een schoone meisen, heeft zeer lief wezen.

Nu lieve Ireneken ontvangt nog eens veele dank en kussen van zij en hopt ik, dat als ge tijd heeft zal iets vertellen mij van U, Uwen schreef kunt ik zeer goed lezen en verstaan, ben ik zeker wel gelijk een vremde vrouw voor U, omdat 22 jaar is een groote tijd, ge waar nog een gans klein kindje, maar

doet mij zeer groote vreugde, als ik van U hoort. Uwen brieven en portretten zijn het schoonste gedenkenis van U; Ontvang veele groeten, wenscht ik goede gezondheid voor Uwe vader, moeder, zusters en broeder.

[Nu ondertekent de briefschrijfster met de pen : Anna, en gaat dan in de smalle marge verder, verticaal, in haar prachtig handschrift:]

Lieve Ireneken! Als ge Bertje Van Renterghem ziet, als t'U belijft mijn beste groeten gewen tegen haar. Haar nieuwe naam weet ik niet, zoo durft ik tegen Bertje op zijne weduwe naam niet schrijven. Vraagt maar hem voor mij schrijven.

[Al wie Irène Celie kent en weet hoe welbespraakt die wel is, zal niet verbaasd zijn dat zij naar Anna in Boedapest een wel ellenlange nieuwsbrief heeft geschreven! En wij krijgen de indruk dat de Hongaarse correspondent de brieven die zij uit Vlaanderen ontvangt, niet alleen gebruikt om haar “vlaamsch” na 22 jaar nog bij te houden, maar zelfs om het stilaan aan te passen! Haalt zij, in 1948, niet sommige woorden uit die brieven van hier? Zij heeft het nu over “mensen” waar zij vroeger altijd “mensen” zou geschreven hebben, “vlaams” in plaats van “vlaamsch”, en “gans” in plaats van “gansch”. De zogenaamde “nieuwe spelling” werd bij ons in 1947 van toepassing. Wij mogen dus aannemen dat Irène Celie precies die spelling gebruikte, die van lieverlede door Anna overgenomen werd. Dat komt ook tot uiting in haar overgebrachte “complimenten”, mèt “m”, daar waar ze vroeger steevast “coplimenten” schreef! Haar interesse blijkt ook uit de vermelding van het beknopte hongars-nederlandse woordenboekje, en uit de vergelijking die ze maakt tussen de uitspraak van datzelfde nederlands in Nederland tegenover die in Vlaanderen. Het woord “katoen” moet ze in dat boekje niet gevonden hebben, ze houdt het bij het Duitse “Baumwolle”.

Dat het ginds aan de oostelijke kant van het IJzeren Gordijn nog steeds niet om te juichen was in die veertiger jaren, moest zeker niet alleen aan het “kinderhoesten” gelegen hebben (waarschijnlijk wordt hier de “kinkhoest” bedoeld). Alle levensnoodzakelijke producten zijn in die Oostbloklanden blijkbaar nog alleen officieel “op de bon” te koop. Bij ons was dat systeem, hier algemeen “rantsoenering” genoemd, al lang nog slechts een vage slechte herinnering. Maar wat wij hier tijdens de oorkogsjaren kenden, de “zwarte markt”, hoefden ze daar ook niet uit te vinden. Bijna alles was ook te koop, als men maar genoeg geld had om op tafel te leggen.

Er heerste wel een algemene onrust in Hongarije. Anna meldt dat het in Slovaakije ook niet deugde, bij zoverre dat heel wat mensen uit de daar wonende Hongaarse minderheid, met volle treinen naar hun stamland terugkeerden.]

De volgende brief komt pas enkele maanden later:

24. jun. 1949.

Zeer lieve Vader!

T' is wederom lang geleeden, dat van mij brief hebben U gekrijgen. Uwe laatste brief nog van februari heb ik goed ontvangen en zeker wel mijn kaart op Paaschen is ook angekommen. Spijtig, dat mijn brief voor Uwe verjaardag t'laat is gekommen, ik heb nog in tijd opgezonden, waar zeker wel lang op het weg. Al lang wil ik aan U schrijwen, maar komt altijd wat anders bij. Eerst waar ik ziek, dan het kinderen, nu Goddank zijn wij nogal wel, het kinderen zijn gezond, maar mijn zenuwen zijn niet gansch goed, ik moet brom krijgen om wat beter t' zijn. Dan hier in het zelfde hof, warin wij woonen is eene kleine jongens gestorwen en ik waar bang, dat mijn kinderen krijgen ook zoo eene zware ziekte. Goddank zijn alle twee gansch gezond en het dokter zegde, dat moogt ik gansch rustig zijn. Paulken eet zeer goed, meer of zijn vader, maar is nog altijd zeer mager, omdat loopt altijd in beuten. Anne begint wat beter uitzien en dat is het grootste vreugde voor mij. Hier zendt ik portret van het kleine, is nog verleden jaar gemakt, maar is nu klaar gemakt, omdat het film waar nog niet allen gemakt, zoo moet ik ook wachten met het schrijwen, omdat ik will al deze portret zenden.

Nu zoet ik gerne weten hoe is mijn lieve belgische Vaderken? Ik hoopt zeer, dat gansch goed is, in volle gezondheid. Wat nieuwe is in het boerderij? Hebben in lente goede weder gehad voor het velden? Bij ons heeft een heel droog winter en lente gewest. Tot 8. mei heeft maar twee keren geregnet, schneuw bijna geen geweest. Van 8. mei tot van dag hebben wij goede weder, veel regnen, ziet juist zoo uit gelijk het verleden jaar. Dat is zeer goed voor het velden en wij lezen in gazetten, dat zal nog meer tarwe en rogge zijn, gelijk verleden jaar en het andere planten groeien ook zeer goed. Vruchten zijn ook veel en dat is zeer goed voor het kinderen. Als Gods ons helpt, dan deze jaar krijgen wij meer mehl en beter brod. Nu is al ook veel beter, gelijk ower 2 jaar. En wat wij zeer hoopen: dat het oorloggevaar is voorbij, wij hoopen, dat zal al niet meer zijn en het menschheid kunt vooruitgaan, mogen de menschen schooner en beter lewen.

Hoe zijn Viktor en Leonie en het kinderen? Hebben zeker wel veel werk. Gaat in boerderij alles goed. Het beesten zijn schoon? Ik zendt voor hem veel kussen en groeten.

Ik denkt altijd zeer veel op U allen en ower einige dagen heb ik gedromt, dat met het engelsche koningin heeft ik vlaamsch gespreken. Morgen nog weet ik gansch goed wat voor een worden heeft ik tegen hem gezegdt. Natuurlijk aardig een droom waar dat. Als eens het grenzen wat vrei zoet

zijn, dan gaa ik spaaren, om bij U rijzen.

Nu lieve Vaderken gaa ik sluiten, want gaa ik nog voor Corlie ook een brief schrijven over het verlorene pak is. Het hongarsche post vraagt mij, dat moet ik antwoorden, dat het pakjes heb ik gekrijgen of niet.

Zendt ik aan U lieve Vader veele groeten en kussen en ook voor Irma en haar huisgezin, Bertha en haar familie en aan alle langeleedische kenissen [Daaronder voegt ze er met de pen nog bij:] Uwe Anna

N.B. Ik zendt eenige postzegelen voor kinderen.

[De verjaardag van haar Belgische vader (° 14/02/1864, Valentijnsdag), die toen net 85 jaar oud geworden was, moet voor Anna wel een datum geweest zijn om in ere te houden.

Zij houdt er nog steeds, na al die jaren, familiale gevoelens op na. Dat blijkt uit haar bezorgdheid over nog maar eens een dreigende oorlog. Komen haar ‘zenuwen’ uit die angst voort? (Broom – soms als bleekmiddel, ook als desinfecteermiddel gebruikt – werd als farmaceutisch preparaat zeker in het verleden als kalmerend middel gebruikt).

Haar relaties vanop verre afstand tracht zij in de realiteit ook vast te houden door het verbeteren van haar woordenschat: zo schrijft ze nu ‘juist’ waar ze vroeger ‘jujst’ schreef, en ‘vlaamsch’ waar dat eerder altijd ‘flamsch’ is geweest. Haar reeds legendarische ‘totjes’ zijn nu door ‘kussen’ vervangen. En in haar verbeelding hangt zij ook nog altijd aan onze taal vast: die gebruikt ze zelfs in dialoog met de Engelse Queen!

De correcties die ze nu aan haar Nederlands aanbrengt, plukt ze dus uit de brieven die ze van hieruit ontvangt. Daarbij dient nog opgemerkt dat het Nederlands dat ze hier leerde nog in wat wij noemen “de oude spelling” gebeurde. En dat de brieven die haar geschreven werden door pleegzussen en pleegbroers – allen geboren vóór en de eerste paar jaren na de eeuwwisseling 1900 – ook wel bijna alle in die vorm zullen geweest zijn.

En bijna profetisch: zij droomt ook dat er eens geen grenzen zouden zijn... Zij heeft het IJzeren Gordijn gekend... Eigenlijk zou ze vandaag nog eens moeten kunnen terugkeren...]

* * *

Tussen andere nagelaten papieren vinden we nog een foto van een jongetje van ongeveer tien jaar, waar op de rugzijde volgende tekst werd geschreven:

Liewe Bertje!

3.XII.50

Hier staat Paulken in zijne nieuwe pullower, wat is van uwe wolle. Is zeer content, omdat zoo warm is en ik ben blij, dat mijn werk is. Nog eens veel-veel dank. Paulken zendt veel kussen voor u met mij t'zamen. Anna.

[Blijkbaar hadden de Hongaren het een vijftal jaren na het einde van de oorlog ook nog niet zo breed. Na een kwarteeuw vonden de pleegzusters het nog altijd nodig ginder zeldzame goederen, zoals breiwool, te bezorgen. In dit geval gaat het om Bertha Creve, echtgenote Henri Van den Hende.]

* * *

Aan datzelfde “lieve Bertje” denkt Anna bij de verjaardag van haar pleegzus. Bertha werd geboren op 6 mei 1901. Nú adresseert Anna een vrolijke ansichtkaart aan “Madame Henrie Van Den Hende-Creve, Wachtebeke-Langelede – Pr. Oost-Vl. - Belgium.” Het valt op dat ze nu “Langelede” met maar één “e” schrijft. Dat heeft ze waarschijnlijk opgemaakt uit correspondentie die ze van hier uit heeft ontvangen.

1.V.951.

Mijn lieve Bertha!

Ik kom met geheel mijn hart U eene schoone verjaardag wenschen. Vraagt ik voor U van het Hemel nog lange leven in volle gezondheid met veel geluk. Hoopt ik wel, dat mijn kart vindt U allen in goede gezondheid. Zendt ik veel kussen en veel groeten voor U allen. Anna.
Veel groeten ook voor Vader.

* * *

Tussen alle brieven van Anna die hier zijn aangekomen, zit ook een getypte brief van haar pleegzus Coralie Creve, die op een of andere mysterieuze wijze vanuit Boedapest naar Wachtebeke teruggekomen is. Hoewel wij de stroom teksten van Anna hiermee onderbreken, laten we hem hier ook volgen. Hij illustreert perfect hoe onze pleegfamilie nog steeds tot in details meeleeft met de verre pleegzus, die ze in meer dan 25 jaar zelfs niet meer gezien of gesproken hadden!

Moerbeke-Waas, 22 Okt. 1951

Zeer lieve Anna en familie!

Hier ben ik reeds met antwoord op uw brief van 12 Okt. die wij op 17 Okt.

ontvangen hebben. Ge ziet dat ik U deze keer niet lang laat wachten en begin vooraf op Maandag omdat men dan nog zo aan geen werk bezig is anders blijft het misschien weerom lang uitgesteld.

Vooreerst moet ik U schrijven van Albert dat ge gerust moogt schrijven zo dikwijls als ge wilt en uit alle landen van de wereld dat trekt niemand zich hier aan.

Wanneer dat bij U zo niet is moogt gij het mij ook gerust zeggen, ik moet zeggen dat wij ook ongerust waren over U, wij meenden dat ge soms niet meer op dezelfde plaats woonde omdat het zo lang geleden is dat wij iets van U gekregen hadden.

Wij hebben hier in de zeitung eens gelezen dat duizende mensen die niet braaf waren voor de staat moesten verhuizen en wij meenden soms dat gij daar ook bij waart omdat ge hier in België geweest zijt.

Gelukkig is het niet zo en zien wij dat ge nog altijd op dezelfde plaats woont, daarom waren wij zo blij eens een brief van U te krijgen en wil ik U seffens gerust stellen.

Verleden week hadden wij nog van U gesproken: als ik naar de winkel geweest was, zegde ik, als ik tehuis kom weet ik niet meer hoeveel alles kost en Anna was maar 12 jaar als ze bij ons was en die wist hoeveel alles in Hongrie kostte.

Gij hebt toch altijd zeer goed alles geweten en onthouden, ik denk wel dat ge bijna de enige zijt die nog vlaams kunt, ge ziet dat ge zelf naar Holland moet schrijven voor andere mensen ook.

Het is zeker daarmee dat Paulken ook zo goed leert, hij trekt voorzeker op zijn moeder, van uw man weten wij dat zo goed niet die kennen wij zo niet hé. Als hij zo voort gaat zal hij een grote geleerde kunnen worden en zal het U zo veel niet kosten als ons voor Lucien.

In de stad zijn er grote scholen waar de kinderen naar toe kunnen gaan en tehuis komen slapen maar hier moeten ze altijd ver weg naar de stad en kunnen niet naar huis komen en dat kost veel. Lucien heeft nu 6 jaar in Dendermonde geweest en heeft daar nu gedaan nu is hij in Leuven in de universiteit (verder dan Brussel) misschien nog voor 5 of 6 jaar als 't God belieft dat wij gezond mogen blijven en dat hij braaf blijft en daarna nog 2 jaar soldaat dan zal hij misschien al 26 of 27 jaar zijn, het is toch lang hé, maar dan zal hij misschien toch een goede plaats hebben.

Cecile begint nu deze maand aan haar 5e jaar in dezelfde stelling, ze klaagt nog dikwijls van hoofdpijn, de ene keer is ze goed en de andere heeft zij het alle dagen.

Albert en ik zijn tegenwoordig goed aan onze maag wij kunnen goed eten en gevoelen niets, eerst hebben wij pillen gehad van de dokter die niet goed waren en nu hebben wij andere uit Holland en daarmee is het gedaan.

Maurice neemt die ook, ik denk dat die ook 't zelfde heeft als uw man, hij heeft dat reeds vele jaren en heeft reeds veel bij de dokter geweest en heeft ook lang moeten in bed blijven tot 's middags maar nu is dat beter, en neemt hij die pillen van ons "Roter pillen" uit Holland, hij moet ook altijd zeer veel werken. Moest ik weten dat ik die pillen ook voor uw man en misschien voor U ook zou kunnen opsturen zou ik dat gaarne doen maar ik weet niet of dat mag.

Maurice woont van Juni in zijn zeer groot huis en heeft dan nog meer moeten werken. Adrienne had soms zo veel pijn in haren rug dat zij haar in een zetel moest zetten maar zij dacht dat het moeheid was, maar dan zijn ze toch bij den dokter en seffens onder radiographie gegaan en hebben gezien dat haar ruggraat kapoet ging, zij is dan in Juli in Gent bij Esther David geopereerd, een stuk been uit haar been gesneden en dan in haar rug gestoken, ene zeer grote en gevaarlijke operatie: zij heeft eerst 14 dagen altijd op haar buik moeten liggen en juist was het zomer, en bijna 100 kgr. zwaar is zij en dan altijd plat op haar rug tot nu toe; zij heeft 5 weken in het hospitaal (lazaret) geweest dan hebben zij haar naar huis gebracht en nu ligt zij nog altijd plat tot naaste week, dan moet zij terug naar Gent gevoerd worden voor onderzoek en dan zal zij weten of ze mag en kan gaan.

Gelukkig heeft zij veel moed, zij heeft nog nooit geklaagd, zij lacht en ziet er gans gezond uit en kan zeer goed eten en slapen dat zal misschien veel helpen voor haar genezing. Zij hebben alle dagen een vrouw die anders in de drukkerij helpt en Anna is nu ook thuis gebleven uit de school en 's avonds komt ene juffrouw (ziekenverpleegster) om Adrienne te verzorgen. Het is te hopen dat het nu goed zal zijn wij zullen het U dan wel nog eens laten weten. Aloïs is in Duitschland soldaat maar mag op 27° November naar huis komen, dat zal veel helpen voor Maurice.

Anders is alles goed in de familie, vader nog altijd fris en gezond, kan goed eten en slapen en geeft de varkens eten en helpt wat op 't hof. 's Zondags gaat hij nog naar de kerk met een autobus die naar Langelede om de mensen komt ofwel met de auto van Marie die zij gekocht hebben van Madeleine als ze terug naar Congo gegaan is, die heeft nu van in Mei haar 3e kind, een jongen Erik, alles is goed maar zij is daar veel alleen met zwartten, haar man die dokter is voor koeien en paarden moet soms 5 of 6 weken weg.

Michel en Cesar David zijn nog soldaat, André van Bertha is reeds lang thuis en Paul is nu in Dendermonde in school waar Lucien geweest is.

Alfons van Victor moet nu ook soldaat worden en Maurice gaar naar Zelzate naar school, daarmee hebben zij niets dan Marie-Louise om te helpen.

Bij Irma en Suzanne is alles goed. Rita is een schoon kindje.

Wij zijn verwonderd dat gij ook zo veel van muziek kent, hetzelfde wat wij gaarne horen: Lehar, Strauss en Liszt enz. maar Lucien hoort liever Bach – Haendel – Mozart en Beethoven. Het Trubadore van Verdi horen wij hier alle Zondagen om 2 u. als een operaconcert begint in de radio. De Vrouwen van Windsor kennen wij van muziek maar wij hebben het nog niet gezien en dat is zeker zeer schoon.

Ik heb moeten lachen als ik zag dat gij meende van een klavier te vinden in België. Wij hebben ook veel aan moeder gevraagd om een te kopen maar daarvoor waren wij ook niet rijk genoeg met zoveel kinders en dat kost veel nietwaar, wij hebben gelukkig een oude zeer schone en niet te kostelijk kunnen kopen. Misschien kan Paulken wat op de mandoline van zijn vader spelen en Anne zingen, dat is ook schoon, ik hoor ook zeer gaarne zingen.

Ik bedank U ook veel voor het portret, zij zien er niet dik maar toch goed uit, maar uw man maar 57 kgr. Dat is toch te weinig, die zou wel verbeteren als hij wat zwaarder wordt.

Vader heeft zijn kaart ontvangen op zijn verjaardag en was zeer blij en mijn zusters ook maar het is niet schoon dat zij nog niet geschreven hebben, ik zal het eens zeggen maar ja ge weet ook dat het niet gemakkelijk gaat: altijd werk en 't is gelijk gij schrijft in den zomer moet men veel werken om eten te hebben in de winter, zo heeft men altijd werk.

Wij mogen zo niet zeggen van het weder gelijk gij, nog nooit hebben wij geen slechte zomer gehad als nu, van verleden jaar winter en zomer altijd regen bijna alle dagen; in Augustus stond op veel land water zodat er zeer weinig patatten zijn en dan weten wij nog niet of zij goed zullen blijven in de winter, want er zijn veel rotten.

Van als het bij U beginnen regenen is, is het hier goed geworden, nu gisteren heeft het de 1e keer geregend sedert een maand, 's nachts soms wat vriezen tot min 3°celsius maar over dag schoon weer, zo was het nog goed voor patatten en beeten uit te doen.

Hier is een portretje van Madeleine en postzegels van Marie en andere familie heb ik nog niet gezien, en ik wil niet wachtem anders duurt het te lang, ik dank U ook voor de schone postzegel die op uw brief stond.

Ook een portretje van ons en 2 zusters van Albert met 1 haar dochter.

Wij hebben een zeer schone reis gemaakt naar Chamonix, Frankrijk en Zwitserland, in Juli, wij moeten de reis niet betalen, alleen eten en slapen. Spijtig dat ge van uw ouders altijd zo slecht nieuws moet schrijven, en nooit wil beteren, als men gezond is heeft men zo veel niet nodig maar als men voor den dokter moet werken is het nooit genoeg, en dan niet meer kunnen werken! Kunnen zijn geen pensioen trekken van de Staat? Dat is zo wat geld voor zieke of oude mensen, dat is hier in België toch zo.

B. Van Renterghem is ook reeds 3 keren geopereerd in lazaret maar is nu

toch goed heb ik gehoord.

Lippens en l'Ecluses wonen nog altijd nevens ons 't huis en Juf. Haemers in Gent maar die heb ik in lang niet meer gezien.

Nichte Irma uit Brussel heeft hier 14 dagen geweest, die is 65 jaar en moet niet meer gaan werken, ook Jean en Maria zijn goed alsook de Gentse Familie en de kleine Paul van Yvette heeft een broertje Carlos. Ge ziet op enige maanden hoeveel nieuws hé maar zult ge alles verstaan ik weet het niet, wij verstaan uw brief nog gans goed.

Nu zal ik maar eindigen want ik schrijf van 4 tot 6 u. Ik denk wel dat gij nu alles weet en ontvangt zeer vele groeten van Albert, die ook gaat visschen als hij een dag niet moet werken, van Cecile en Lucien en gans de familie, maar bijzonder van Uwe Belgische Zuster

Coralie.

[Het is verbazend vast te stellen dat een brief van meer dan vijftig jaar geleden herinneringen oproept aan alledaagse dingen die we zelf gekend hebben, maar die bijna totaal uit ons geheugen waren gewist. Zo kon ik me haast niet meer inbeelden dat pastoor Perquy een autobusdienst naar bepaalde wijken (hier de Langelede) inlegde om de kerkgangers naar zijn zondagsmissen te krijgen. Dat moest eigenlijk toch wel. Mijn grootvader Aloïs Creve was in 1951 al 87 jaar. Hoewel hij een leven lang trouw elke zondag naar de Sint-Catharinakerk was afgezakt, kon men van hem moeilijk verwachten dat hij nog te voet of per fiets van de Langelede naar de parochiekerk zou komen. Helemaal niét de zondagsmis bijwonen was toen nog geen optie. Pas pastoor (later deken) Van Baeveghem, die hier in 1966 aankwam, is later op de idee gekomen om in de gebouwen van de toenmalige school op Langelede een kapel in te richten.

De overgrote meerderheid van onze familie had in die tijd – en ook nu nog – nogal wat maagklachten. Een fenomeen dat in wijde kring bekend was. Terwijl daar nu doeltreffende medicatie voor bestaat, werd toen inderdaad geregeld de grens overgestoken om de fameuze “Roterpillen” hier naar de lijdende Belgen te halen – of was het, te smokkelen? Die gele blikken doosjes met het rode opschrift “Roter” zie ik in mijn geheugen nog terug.

Eén bijkomend vraagje kan men zich nog stellen bij de brief van Coralie Creve. Had zij uit de brieven die zij zelf van Anna kreeg kunnen opmaken dat Anna bepaalde Nederlandse woorden niet meer begreep? Dat zou kunnen uitleggen waarom zij in haar eigen brief woorden als “zeitung”, “stehlung” en “lazaret” gebruikte. De tweede taal voor Anna ginder in Boedapest was immers het Duits.]

We vinden nog een wenskaartje met rode rozen, waaruit de postzegel en dus ook de verzendingsdatum is weggeknipt. Maar omdat het over de verjaardag van Irma Creve gaat, moet het kaartje verzonden zijn in 1956. Irma is namelijk al overleden op 24 augustus 1957. Ze was op 6 juni van dat jaar precies 67 jaar oud geworden. En we vinden later nog een niet gedateerde brief die over het huwelijk van kinderen van Irma gaat. Hier volgt nu de tekst die Anna waarschijnlijk in 1956 schreef.

*Madame Gustaaf Celie-Creve - Wachtebeke-Langelede -
Pr. Oost-Vl. - Belgium*

Mijn lieve Irma!

Op Uwe verjaardag komt ik bij U met mijn beste groeten. Vraagt ik van Hemel veel geluk, goede gezondheid en nog veel schoon verjaardag. Zendt ik mijn beste groeten ook voor Gustaaf en kinderen. Veel kussen van : Anna.

* * *

Wij vinden nu een kort getypt briefje – twee kantjes in octavo – zonder datum. Maar omdat daarin het huwelijk van zowel Hubert als Cecile Celie worden vermeld, weten we dat het over 1957 gaat.

Mijn lieve belgise Zuster Irma!

Met het gelegenheid van Uw verjaardag, komt ik bij U met mijn beste groeten en hartelijke wensen. Ik ben blij, dat zijt ge tussen Uw familie zoo schoon en lief daagen en vraagt ik van Hemel op U nog veel zegenvolle jaaren met gezondheid en vreugde.

In mijn ziel vliegt ik bij U en geef ik ook schoon bloemen en veel totjes aan U.

Ben ik blij, dat Ireneken vertelde van Uw huishouden, Uw huisgezien zoo veel. Denkt ik altijd veel op U allen en met het grootste dankbaarheid spreekt ik altijd van U.

Ik hoorde met blij, dat Hubert en Cecile gaan trouwen in deze jaar. Het familie Creve wordt ja rap grooter. Vaderken moogt niet klaagen. Ik meende, dat in Wachtebeke is geen familie, die zoo schoon en groot geworden op deze tijd, gelijk de Uwe.

Hoe gaat altijd het werk in het boerderij? Bij ons deze lente is abnorm koud geweest. Nog op deze daagen in bergen sneeuw is gevallen. Koud en regnen dat hebben wij altijd. Mijn kinderen leeren goed en met 3 weeken zal het school eindigen. Paulken als geluk heeft, zal wederom werken in zom-

mer. Anneken wordt zeer lang, maar is mager. Eeten alle twee tegenwoordig goed. Mijn man waar met zijn maag zeer ziek. Alles is uitgekomen. Nu is al beter. Ik heeft dag na dag hoofdpijn en ook veel werk. Men moet nu alles kuisen en alles alleen.

Ik hoorde al lang niet van Corlie. Zijn laatste kaart is nog van 14-ten april. Ik hoopt toch dat gezond is. Met Lucien gaat alles goed? Ik meende, dat nu heeft ze veel leeren, want nu zal ze einden. Ik denkt veel op hem.

Ik hoopt wel, dat Bertha heeft mijn laatste brief op zijn verjaardag goed ontvangen. Het kart heeft Anneken gemaakt. De bloemen zijn uit ons lochting. Hoe zijn de kleintjes: Marijke en Marc. En ook het klein Piet. Als ik goed weet, bij Michel's is ook het kleine gekomen. Op mijn familie-boom kunt ik niet genoeg plaats vinden om allen opschrijven van het fam. Creve. Op een groot papier heeft ik alle leden van het familie opgeschreven met het datum van het geboren. Dat is mijn familie-boom.

Lieve Irma, ontvangt nog eens mijn beste groeten. Zend ik ook mijn complimenten aan Gustaaf, met het hoop dat zijn werk zal het Hemel bezegen. Zegd aan Ireneken, vergeet niet mij. Nogeens veel-veel kussen aan U allen. Uwe Anna.

[Deze laatste twee woorden schreef Anna met de pen. Ze hield toch wel zo stipt mogelijk de evolutie en vooral de aangroei van haar pleegfamilie bij, reeds dertig jaar nadat ze van hier was vertrokken.]

* * *

Einde van de jaren vijftig en vooral in de zestiger jaren wordt de correspondentie steeds maar drukker. De volgende getypte brief beslaat drie kantjes octavo.

6. juni. 1958.

Lieve en beminde Zuster Corlie!

Lieve Albert, Cecile en Lucien!

Het brief van Corlie heeft ik goed ontvangen en met groote vreugde leest ik, dat eindelijk mijn kleen pak is doch aangekomen bij U. Ben ik al beschaumdt, dat is verloren en juist meende ik, dat gaa binnen kort eens reclamieren. Ik durft een andere niet zenden tot wanneer ik niet weet, dat het goed ankomt of niet.

Hoopt ik zeer, dat mijn brief vindt U in goede gezondheid en hoopt ik, dat U allen spreken al veel van het vacantie, van een schoon rijs voor U in zomer. Denkt ik ook veel op Lucien. Hoe is het tegenwoordig, is nog op wereldtoonstelling in Brussel? Is dat doch beter of soldaat zijn. Zoet ik gerne hoo-

ren, dat zij moet niet soldaat zijn en moogt t'huis blewen.

Van deze week heeft hier een kollegine van mij een kaart ontvangen uit België, een tsesco-slovakise kennis heeft het gezenden van Brussel uit het wereldtentonstelling. Op het kart ziet men het Pavillon van het "Heilige Stuhl" /van Vatican/ en van het U.S.A. Altijd schrijven nog het gazetten van het toonstelling. Zullen huilder ook gaan eens kijken?

Bij ons gaat alles t'zelfde, werken wij, het kinderen leeren hard. Bijzonderlijk Paul, wiene heeft zoo lange tijd nog niet newens boeken niet gezetten, gelijk tegenwoordig. Maar spijtig voor het leven is dat niet genoeg. Zeer moeilijk hier tegenwoordig werk kreegen. Paul als niet gaat naar het uniwersität, dan moet nog iets anders leeren in een fabriek en dat is nog 2 jaar. Maar zeer moeilijk een plaats kreegen. Dag na dag lopen wij en loopt Paul, telefoniert na kenissen en ik ziet zoo, dat mijn enkelzuster zal wat kunnen helpen, want zij hebben veel kenissen. Paul will nu elektrotechniker zijn. Ik ben bang, want is gevaarlijk met het elektrisch, maar het maschienen in het fabrieken zijn ook gevaarlijk, men moet doch oweral, nog op strasse of t'huis ook oppassen. Maar Paul zegde, dat kunt oppassen, en ik ziet, dat maakt het niet zoo,---

Ben ik blij, dat hebben huilder een schoon feestdag gehad met het huwelijk van Alfons Creve. Ik zendt voor Alfons en zijn vrouwken een schoon, lange en vreugdevolle leven. Waar wonen zij nu? Bleven in Wachtebeke? Mauritz Creve is nog altijd soldaat? Zendt ik veel groeten voor Viktor en Leonie en ook veel kussen aan Marie-Luize, van wiene vertelde mij in een brief in deze week het meisken van Bertha V. Renterghem.

Van dag is het verjaardag van ons Irma. Het eerste verjaardag, wat zij in Hemel viert. Op onze kerkhof aan het kruis geef ik van dag bloemen, spijtig ben ik verre van zijn graf kunt ik mijn bloemen en bidden maar hier op kruis doen. Hoe gaat het met Gustaaf Celie? En met het meiskens?

Ik hoopt zeer, dat vaderken is altijd beter en nu met het zomer zijn ziekte is gans voorbij en is wederom zoo goed gelijk vroeger. Zendt ik mijn beste groeten en veel-veel kussen voor Vaderken.

Bij ons het lente waar zeer slecht, bijna geen een warme schoone dag. Tot 1 mei waar koud en het mei waar zoo warm, dat kunt ik niet vertellen hoe veel hebben wij lijdin hier in werkplaats van het warmheid. 2-3 keer komt zoo erg heet tijd boven 30°, dat nog de nacht waar zoo warm gelijk anders in juli. Zeer weinig regnen geweest 2 keer op ganse maand, zoo dat voor boerderij is niet goede tijd geweest. Gisteren avond hebben wij een groote regnen, met veel hemelluchten en dondern gehad en van dag is gans goed, het noordse wind koud heeft gebrengen.

Mijn man heeft zeer groote hoofdpijn gehad in warm en ik ook en heeft ik altijd groote slapriegheid, dat kunt zeer moeilijk werken.

Op 8. Juni zal Paulken zijn eindexam doen. Kunt wel denken, hoe hard en zenuwige dag zal het zijn nog voor mij ook.

Mijn man kreeg het medicamenten van Belgie, 1 injeptions/week. Op eerste keer heeft alle dag 1 gekreegen, maar waar zeer sterk, moogt het niet zoo kreegen. Met eenige tijd zullen wij weten, dat hoe helpt het.

Zendt ik veel-veel groeten aan ons lieve Mietjen en aan Viktor David. Hoe is hij tegenwoordig? Zendt ik mijn beste wensen voor hem. Hoe zijn Madleine in Congo? Schrijven dikwijls? Moeten zij nog lang in deze warme land woonen? Kommen niet naar huis naar Brusselsche tentoonstelling kijken? Van deze zomer kreeg ik al vacantie ook, maar ik zoet gerne gans alleen op een plaats zijn, geen mensen niet zien, maar slapen en slapen, nog eeten will ik zoo zeer niet, gelijk slapen. Is weinig wat ik slaapt, 6-7 uurldag.

Lieve Corlie! Ik denkt veel op U en ik heeft een lieve kollegin hier in fabriek en aan deze kollegine vertelde ik veel van mijn belgische leven. 33 jaar is al voorbij en voor mij is alles zoo, gelijk zoet gisteren bij U waart ik.

Het vlaamse woorden-boekje van Zelzate is gekomen hier bij de hongaarse familie, voor wiene ik het brieven vertelde. Het jongens van deze vrouw probieren al iets te schrijven. Voor eenige daagen zal ik het boekje vraagen en zal ik voor mij het worden afschrijven.

Nu gaa ik sluiten lieve Corlie, hoopt ik zeer, dat met U allen gaat goed en huilder hebben zoo groote warme tijd niet gelijk wij. Zendt ik veel-veel groeten en kussen voor alle zusters en broeders, met het hoop, dat allen goed zijn. Schrijft mij naastekeer, hoe gaat het alles met Lucien.

Veel groeten ook van mijn huisgezin: Uwen Anna.

[Als naar gewoonte ondertekent Anna met de pen. Hoewel wij na haar briefje uit 1957 niets terugvinden tot deze brief uit het Expo-jaar 1958, moet zij er toch van op de hoogte gebracht zijn dat haar oudste pleegzuster, Irma Creve, in augustus 1957 overleden is.

We hebben er het raden naar wat de inhoud van het pakje was, dat ze zelf naar hier heeft gestuurd. Wou ze toch eens iets in ruil doen? Het was de vaste gewoonte hier in het hele pleeggezin haar jaarlijks meer dan één pak met nuttige goederen te zenden. "Lieve Corlie" had de gewoonte bij al haar zussen en broers de ronde te doen om het pak samen te stellen!

Anna is blijkbaar ook bezorgd om het behoud van haar "vlaams". Dat is weerom op te maken uit wat ze schrijft over het woordenboekje uit Zelzate. We kunnen ook veronderstellen dat ze zich nog steeds herinnert dat jufvrouw Haemers haar in de Langeleedse klas heeft aangeleerd hoe ze in brie-

ven de beleefdheidsregels moest naleven: het valt toch op dat ze – in àl haar brieven sedert de twintiger jaren, altijd de hoofdletter "U" gebruikt als ze haar correspondent aanspreekt.]

* * *

De volgende brief is pas enkele maanden later verzonden. Het is een zeer lang getypt epistel van vier bladzijden in kwarto:

2. nov. 1958.

Mijn zeer lieve Corlie ! Lieve Albert en Cecile!

Heeft ik al lang zoo groote vreugde niet gehad, gelijk gisteren, wanneer ik t'huis kwam. Alle dag, wanner ik op hof komt kijkt eerstekeer het postkast om brief t'vinden. Dag na dag waar niets in. En als ik in keuken gaat, ziet ik op het tafel een brief van U en newens een pak. Op het zelfde dag zijn alle twee gekomen. Ik weet niet wat ik t'eerst moet doen, lezen of het pak kijken.

Ik weet wel, dat huilder hebben ook zeer veel werk en men heeft niet altijd goede tijd voor het schrijven, maar ik waar doch een beetje bang, dat hoe staat het alles bij U met het gezondheid of iets. Mogt lieve Corlie niet denken, dat ik will meer brief van huilder, maar verstaat zeker wel, als iemand niets hoorde van iemand, denkt op alles. Maar ben ik zeer content, dat huilder zijn gezond en ook Vaderken, met zijn groot ouderdom.

Lieve, lieve Corlie! Wanneer zal ik zoo gelukkig zijn U allen deze groote goedheid een beetje bedanken. Zijt gij zoo goed gelijk een engel. Een engel in ons kindheid, wanneer rond kerstfeest meenden wij altijd, dat zal bij ons kommen met alle schoon en fijn. Dat voelde ik altijd, wanneer ik van U pak kreeg, een engel zijt gij ook, wiene is blij als goed kunt maken. Gij weet ook zeker wel hoe groote vreugde is als men in zijn hart op eenige minuten voelde deze groote en openhartig vreugde, wat voelde ower veel-veel jaar als kind. Spijtig kunt ik niet gans goed afschrijven wat ik will met dat zeggen, maar ik hoopt, dat zullen verstaan, dat het vreugde en dankbaarheid komt uit geheel mijn hart.

En in het pak kreeg altijd iemand iets, mijn man is blij, dat heeft deze zeer fijne koffie, wat maakt zoo fijn geur in keuken en is een medicin voor hem. Paul is al owermorgen 19 jaar maar eet nog altijd zeer gern het chocolaat. Het spek waar ook zeer fijn. Ik ben zeer content voor het zeep, bij ons heeft zoo fijn geur niet en maakt het wezen zoo zeer droog. Ik zal zeer spaaren met. Een beetje heeft ik nog gehad van het zunlicht zeep nog van 1957, dat heeft maar ik gebruiken, want deze geur herinnert mij op het tijd wan-

neer ik bij U waart. Leegt ik in het kast tuschen het zakdoeken, en dan voelde ik altijd deze geur.

Mijn man zendt het beste dank voor het paletot. Dat is gans fijn en als ik een beetje kleiner laat maken, zal juist goed zijn vor hem nog alle dag niet maar voor fischen vangen.

Het blousen zijn juist goed voor Anneken. Het wit waar al op zij wanneer ik naar huis kwamt en met een donkerblouw rok is gans goed nog voor zondag met een pullower. Ik spaart met deze blousen zeer veel, omdat hier betalde het pullowers veel. Deze lichtblauw van Stefaana is zijn zondag pullower met een broek of rok. Het bruin broek van Cecile is nu juist goed voor Anneken en naar het school is juist goed warm en moet zoo geen rok draagen, maar een voorschoot. Bij ons is het broek zeer grote mode voor het vrouwen ook in winter. Met een pullower is schoon, maar moogt men niet dick zijn. En hoe zal ik vertellen met vreugde van Anneken om het chale, dat is juist gelijk bij ons in winkels men ziet. Heeft zoo fijn kleur en juist gepast met het lichtblouwe pullower. Ik kunt U niet vertellen hoe ziet Anneken gern zoo fijn dingen. Heeft een gans andere natur, gelijk ik. Zal een gans moderne meisken zijn. Hier bij ons maken het meisken groote mode en spijtig ik ziet, dat al in het school kunt men zien, dat iemand verdient veel geld en het andere veel minder. En nu het ouders gewen veel meer geld voor het kinderen, als vroeger. Nu de mensen wat verdienen gewen alles voor eeten en kleeden. Vroeger nog nevens een groote familie kunt men natuurlijk door lange jaaren, met hard spaaren huis koopen of laten bouwen, nu een wooning met 1-2 plaats betalde duizend en duizend forint en zeer weinig mensen zijn zoo gelukkig wiene kunt dat koopen. Lange jaaren moeten wachten veel familien voor een wooning t'rijgen, 2-3 familien leven in eene grootere wooning en kunt wel denken hoeveel ze ruzzie /twist/ is tuschen deze mensen. Maar ik wil niet van dat schrijven.

Het hemden zijn ook nuttige stucken voor ons, van allen kunt ik met een nieuwe boord. Ik heeft een vrouw, wiene kunt dat goed maken.

Bedankt ik zeer het vanille, wat is zeer fijn en ook het spekken en soep-blokckens. Ik heeft nog van het andere ook, want ik spaart zeer met dat. Het fijnste soep is van ons. Met een beetje rijs of met groenten kunt men binnen kort een fijn soep kreegen.

Tegenwoordig gaat ik naar het fabriek van ? 8 morgen tot namiddag 4 uur. Dat is slechter gelijk vroeger, want 2 uur waar ik alle dag gedaan en heeft ik bijna een namiddag, kunt ik nog mijn huiswerk doen. Maar nu gaan ik nog koopen in winkels, oweral zijn op deze tijd veel mensen, wiene ook van werk kommen en altijd is ? 6 wanneer ik naar huis kwam. Kunt wel denken hoe weinig tijd is dat wat ik heeft. Kunt ik maar kooken, eeten en moet ik al in bed gaan, want altijd ben ik zeer moe.

Ja, lieve Corlie, t'huisbleven, maar met weinig geld zal dat ook niet goed zijn. Zoet ik niet klaagen als ik met mijn hoofd goed ben, andersmal kunt ik veel werken, maar als mijn hard hoofdpijn komt, dan voelde ik mij, dat zal ik in andere minuten dood zijn. In zomer waar mijn bloeddruk 195 hoog. Kreegte ik 4 sorte medicin, maar van het brom ben ik zoo, gelijk een mens wiene veel drinkt. Zoo kunt men niet werken. Ik heeft een goed plaats, maar zeer veel werk en heeft ik t'veel geweten, will ik alles het best doen.

Ben ik zeer blij, omdat gij waar zoo veelekeer in het tentoonstelling lieve Corlie. In cinema zal ik ook wel eens zien. Bedankt ik het zeer schoon kaart wat ik van U gekreegen heeft juist op het dag, wanneer ik voormiddag op post gegewen het brief voor Marie. Daarom heeft ik niet van gesreven.

Ja bij ons in het winkels kunt men alles schoon en fijn ook kreegen, maar men kunt dat niet betalen als 2 kinderen heeft, wiene betalde tegenwoordig zeer veel, wij zijn blij als maar kunnen koopen wat zeer noddig is. Ik ziet niet gern het winkels gaan kijken, want men kunt niet verstaan hoe moet men werken, om dat alles zoet kunnen koopen. Is niet genoeg als vrouw en man werkt, is noddig, dag alle 4 in een familie verdient. Ik en Anneken draagen alles zeer gern wat van U komt en dat is een groot help. Ik heeft nu ook meer kleen en schooien noddig, t'huis kunt met alles men sparen, maar alle dag weg gaan, gaat alles vroeger kapoet.

Met het gezondheid staan wij nu nogal wel. In september waar mijn man 2 weeken t'huis, want zij waar met zijn hoofd ook niet goed, moet rusten. Nu is nogal wel. Gisteren heeft mij geholpen in het wasen, eerstekeer in zijn leven. Het kinderen waaren niet t'huis en ik staat met veel wasen. Zondag moet ik alles kuisen en naaien en alles zorgen, wat men op het ganse week noddig heeft.

Paulken leert nog altijd zeer goed en als goed leert, kreeg wat meer geld. Nu kreeg voor een maand 180 forint, juist voor tram, soms een cinema en eeten op zijn werkplaats is genoeg, dat is een zakgeld, zoo geef ik hem dat niet meer. Zegde altijd, dat kreeg weinig van mij. Maar spijtig alle tweede week is zij van middag 2 tot 10 uur in werk en rond 12 uur komt naar huis. Gisteren heeft nog zoo laat honger gehad en heeft bij maanschein in keuken wat kokken. Andersmal kreeg koffie, of thee, melk zoo laat, maar heeft zoo groot honger, dat deze niet genoeg waar. Ik ben bang dat zijn maag zal kapoet zijn zoo laat eeten en seffens naar bed gaan. Spijtig zij is zeer mager. Anneken groeit zeer zij kleeden van verleden jaar zijn zoo klein, dat men moet lachen, hoe kunt dat ower een jaar dragen. Zal nog hooger zijn, dan Paulken. Het witte mutsje zal zeer goed zijn in koud, want zij heeft zoo veel haar, dat kunt anders niet draagen. Een lange stuk haar vindet ik in het mutsje, dat is zekerwel van Cecile. Zij heeft een zeer schoon haar, meende ik, lange is het? Anneken leert zoo goed niet, gelijk Paul en ben ik bang,

wat zal maken als hier gedan heeft. Hij wilde naar bureau niet gaan, want betalen zeer weinig, zegde.

Denkt ik veel op alle leden van familie Creve. Hoopt ik zeer, dat zijn allen gezond. Zoet ik gerne al eens portret zenden van ons allen, maar heeft Paulken altijd geen tijd, om photos maken. Heeft ik al een film gekopen in het maschien en vraagt ik zij alle zondag, zegde altijd ja, ja, maar maak altijd wat anders. Darrom ben ik altijd zeer zenuwig, heeft ik al geen help. Anneken moet alles helpen; Tegenwoordig hebben wij al na 26 jaar ook goede water in hof, moeten wij al niet meer naar het straat loopen voor water. In hof hebben wij een put, maar geen goed water is in, nog wasen moeten wij altijd van straat het holen. Wij moeten ook geld bijgewen, omdat deze werk maken met het water, maar is een groote help. Als regnet hebben wij groote slijt en dragen wij altijd in wooning met het schooien.

Ben ik zeer dankbaar tegen U en Rafael voor het wordenboekje, helpt mij dat zeer, mijn hoofd is dikwijls zoo zwaar, het gedachten staan in en ben ik zeer blij als ik een woord vindt, wat mij helpt uitzeggen, wat ik wilde.

Zegt maar aan onze lieve Marie, dat bedankt ik zeer veelekeer zijn goedheid, omdat helpt het pak zenden. Vraagt ik op zij veel zegen van Hemel en geeft dat in goede gezondeheid terug. Hoe veel tijd heeft nog Raphael om priester t'worden? Zal dat ook een schoon feest zijn. Hoe leeft het nieuwe paar en ook hoe zijn Michels. Hebben geen andere kindje? Is al zoo groot het familie, dat moet ik altijd op papier nakijken, dat wiene is met wiene heiratet. Heeft ik al Arlette ook op familieboom opgesreven. Hoopt ik zeer, dat zijn gelukkig op zijn schoonste tijd van zijn leven. Moet Lucien doch naar soldaat gaan? Bij ons gaan nu het jongens. Binnen koort zal Paul ook gaan, ik weet niet hoe mager zal zijn, want nu eet veel en nogal goed en is doch mager.

Van dag is het dag van dooden. Denkt ik met geheel hart op ons Irma en moeder. Spijtig bij ons regnet ganse dag, het schoon bloemen zullen rap kapoet zijn. Ower morgen moet ik op het begravenis gaan van mijn enkelzuster vaders, waar 68 jaar oud en heeft veel leiden gehad, heeft kanker gekreegen ower 4 maand.

Mijn moeder is tegenwoordig ook zeer mager, ben ik altijd bang, dat iets ziekte heeft, maar will nooit niet bij dokter gaan. In zijn leven heeft maar 1-2 keer bij dokter geweest. Vader werk nog, maar zijn kracht is altijd minder, mijn moeder heeft veel zorgen tegen zij.

Hoe gaat het leven bij den familie Celie? Als ik wat meer tijd heeft, zal ik voor Ireneken ook schrijven. Mijn kennis Maria kreeg al 2 maanden geen brief van familie Bruyckere uit Zelzate. Van Bertha V. Renterghem kreegde ik in zommer een brief, maar heeft ik een kaart gezenden, zal ik hem ook schrijven.

Hoe gaat bij Viktors? Marie-Luise heeft mij nog in lente een lief brief gezenden. Van Berthas hoorde ik zeer weinig? Weet ik wel, dat hebben zeer veel werk, maar hoopt ik, dat Bertha en Henrie en ook het jongens zijn goed. Hubert en Paul gaan niet trouwen? Hoe schoon zoet zijn – denkt ik – het twee lieve kleine. Jujst van dag waar in mijn hand zijn doopfeest-suiker doos. Moet ik het kast al rijen maken, want altijd hasten wij en bijna vindt men niets. Zendt ik veel groeten aan Annie en André.

Zendt ik veel groeten ook aan Mauritz en Adrienne. Anna-Lucia is een blijde nieuwe vrouw. Stefaana leert nog in school? Veel groeten aan Andrea en Alois. Kussen aan het klein Piet.

Hoe zijn dan Cecile Celie en zijn man André, en dan Alfons met zijn vrouw? Op den dag 30. Oogst rond middag denkt ik veel op U en zegde ik tegen mijn kinderen, nu is al het familie t'zamen, hoe goed zoet zijn een televisio en kijken U allen. Ben ik blij, dat alles is zoo goed en schoon waar.

Lieve Corlie! Nogeens veel-veel- dank voor het lieve lange brief, en voor het pak. Ik heeft al geen worden om mijn dankbaarheid t'afschrijven. Een zuster van mijn bloed kunt zoo goed niet zijn en dag na dag voelde ik altijd warmheid rond mijn hart als ik het kleeed, het paletot, het pullowers aankleedet, Uw paletot is tenewordig zeer goed vormij, want jujst genoeg warm en nog bij regnen kunt ik ook draagen, droogt het zeer rap. Is nog altijd zeer schoon, kunt men zien, dat is van beutenland want hier het loden is niet van zoo goede wolle. En het goede warme kousen, chalen en het groote bedlaken, wat kunt ik zeer goed gebruiken, alles alles is zeer goed en groote help. Mijn man staat newens mij in keuken en zij draagt ook het goede bruine pullower van U. Oppast zeer, en zal nog lang goed zijn. Van het wolle zal ik nu voor ons allen handschoenen maken. Mijn leven is niet genoeg lang, om U dat alles bedanken.

Bedankt ik ook het postzegels, live Corlie, denkt gij nog daarop ook. Spijtig hier kunt men geen neiuwe kreegen, moet ik naar Budapest gaan, maar na 4 uur, wanneer ik uitkwam van fabriek zijn al de winkels toe. Maar nu gaat Paulken naar Pest, zal ik hem vraagen. Betalde ook niet veel, maar men moet tijd hebben voor alles. Zoet ik gerne ook wat andere geschenkje ook zenden, maar tijd en tijd is noddig voor alles. Zoet ik gerne het zelf doen, kinderen maken het zoo goed niet, zoet goed zijn opeens hier en da ook zijn. Hier newens mij zijn het portretten van het ganse 33 jaar van U. Ik ziet op eens, dat op 7. November zal het 25-ste jaar van het huwelijk van Madleine Inghels. Hoe leven zij? Nog in Wachtebeke. Denkt ik op hem met liefde, en zendt veel groeten op zijn zilverfeest. In deze maand zal het Uwen 30-ste ook en het 20-ste van ons. Zware jaar voor mij, zoet ik niet gern nogeens maken.

Nu moet ik al eindigen. Nogeens veel dank en dank voor Albert voor zijn helpen en Marie ook.

Zendt ik mijn beste groeten voor U allen, Vaderken, zusters en broeders en zijn familieleden, klein en groot. Mijn hart is doch zwaar, dat ik zendt wederom maar worden, brieven voor U en voor uwen groote goedheid.

Goede gezondheid en slapwel, want het is wederom laat avond.

[Weerom ondertekent de onvermoeibare briefschrijfster met de pen: *Uwen Anna*. Daaronder volgen nog enkele regeltjes in een ander, mooi en goed leesbaar meisjeshandschrift, dat van Anna's dochter. Wellicht werd haar alles nauwkeurig door haar moeder vóórgeschreven...]

Lieve tante Corlie!

Veele dank voor het goede chockolade en schoon chale en pullover. Ben ik zeer blij en zal ik het chale goed gebruiken. Veele kussen van: Annamária.

[Uit deze ellenlange brief valt wel een en ander te rapen over de toestand in het Hongarije van toen. Hoewel Anna nooit rept over ook maar gelijk welk politiek feit – we zoeken in al haar brieven vruchteloos naar een verwijzing naar de fameuze Hongaarse volksopstand van oktober-november 1956 – kunnen we ons wel enigszins indenken hoe het leven daar verliep. Er was een woningprobleem, en gebrek aan heel wat voor de hand liggende levensnoodzakelijkheden. In een voorstad van Pest, de ene helft van Boedapest, is nu pas waterleiding aangelegd. Tegen betaling uiteraard! Tot dan werd het nodige water gewoon uit een put op de hof gehaald, en blijkbaar was het niet zo gezond. Heel wat luxeproducten bleken daar eerder zeldzaam: koffie, chocolade, vanille, zelfs “soepblokjes”, de bij ons algemeen bekende “bouillonblokjes”! Kwaliteitszeep schijnt ook zo zeldzaam geweest te zijn, dat Anna een stuk zeep dat ze van hieruit kreeg, meer dan een jaar zuinig bewaarde! En vooral textiel schijnt voor de gewone man praktisch onbetaalbaar geweest te zijn. Anna verwijst fijntjes naar de scholen. Daar kan men bij vergelijking merken uit welke stand de kinderen komen. Het doet mij onwillekeurig denken aan de “Miller”-rage die ook bij ons jaren geleden gesprek van de dag was. Anna laat ook merken dat het haar hard valt na vier uur 's avonds, wanneer ze van haar werk komt, langs de winkelalages te wandelen. Kopen kan ze toch niet!

Ze werkt waarschijnlijk op een kantoor. We kunnen anders toch niet het verzorgde typewerk verklaren. Ze heeft er waarschijnlijk migraine bij opgelopen. De studies van haar zoon Paul verlopen ook volgens een systeem dat wij hier niet kenden. Hij is bezig in de elektromechanica, brengt uren in een fabriek door, en schijnt daarvoor enigszins financieel vergoed te worden.

In deze brief valt ook bijzonder op dat Anna, hoewel zij na tientallen jaren nog wonderbaarlijk genoeg “vlaams” schrijft, nooit het gebruik van onze persoonlijke voornaamwoorden heeft gesnapt. Wanneer ze over haar man spreekt, verwijst ze naar “haar” werk, en als ze het over een meisje heeft, gaat het vaak over “zijn” kleren. We moeten deze verwarring goed in het oog houden om alles wat zij ons wilde meedelen goed te begrijpen.]

* * *

De volgende brief komt een zestal maanden nadien al aan:

18.juni.1959.

Mijn beminde zuster Corlie, lieve Albert, en lieve Cecile!

Zijt niet kwad op mij, omdat zoo lang wachte met het antwoorden, op Uwe lieve brief en kaart. Het geel goed is gelukkig toegekomen, heeft mij groote vreugde gedaan. Bedankt ik aan U lieve Corlie zeer. Op deze week zal al gemaakt zijn en heeft ik een zeer fijne, schoone kleed hebben voor zomer. Zonder deze stuk wat op eerst niet bij waas kunt ik maar een blouse laten maken, maar nu een gans komplett kleed is van. Wanneer ik deze brief bezig ben schrijwen, ben ik gans in flamse kleeden gekleedet, schrijft ik flamse taal, maar spijtig ben ik erg verre van U.

Ik hoopt zeer, dat mijn brief vindt U allen in goede gezondheid en met Lucien gaat ook alles goed. Ben ik altijd blij, als van zij schreef.

Het school is hier beendet voor Anneken, maar Paul zal in oogst vacantie hebben, wanneer will nevens het Balaton staanwasser of in wouden en bergen in beuten een tours maken met eenige andere jongens. Wij hoopen zeer, dat zal zoo slecht weder niet zijn in oogst, gelijk nu is, want hier gans koud geweest en regnet zeer veel. Het Donau is wederom zeer hoog.

Met Anneken zal ik 2 weken van 24 juli vacantie gaan in het pension van het fabriek waar ik werkt. Voor Anneken moet ik geen geld betalen, want nog niet 14 jaar oud is. Naaste jaar moet ik al betalen. Zoo voor ons 2 betalde ik maar zoo weinig, dat t'huis moet men ook zoo veel voor koken uitgewen. Newens het Balaton is deze pension en veel andere fabriekswerkster zullen daar rusten. Ik waar nog nooit niet op zoo vacantie, hoopt ik zeer, dat het hoofdpijn en maagpijn zal daar zoo veel lijden mijn niet doen. Mijn bloeddruk nog altijd rond 200. Ik heeft al brill en ik voelde, dat is nu beter, heeft ik niet van morgen tot avond hoofdpijn, gelijk vroeger. Maar na 3 manden kunt ik al zonder brill niet werken. Gisteren heeft ik t'huis vergeten en moet ik naar huis gaan om het brill, want kunt ik al anders niet werken.

Mijn man zal newens het Donau zijn vacantie doen met fischenvangen en zijn zuster kwam uit Tsescoslovakei bij ons rond 15. Juli voor twee week. Waar al 18 jaar niet bij ons en nu komt met zijn meisken, wiene waar al alle jaaren

hier op vakantie.

Mijn man rokt al eenige weken niet en zij zegde, dat is nu beter voor zij, maar hoofdpijn heeft zij nog altijd. Ik meende, dat zal wat dikker zijn en zal beter eeten. Anneken is zeer mager, will maar brood eeten met vet en soms boter, gekookte eeten will niet eeten. Spijtig ik ben bijna ganse dag niet t'huis en ziet ik niet wat zij maakt.

Als Paul gelukk heeft, dan moet zoo lange tijd niet bij soldaaten zijn. Nu als niet leert, zoet zij in oktober soldaat zijn, maar tot 1961 moet het niet doen, omdat zij nog leert tot 1960. En dan kreeg nog 1 jaar om zijn werk precise t'leeren in het fabriek. Als iemand na het tijd is, dan moogt maar 3 maanden gaan, maar ik meende dat moet men groote geluk hebben voor dat.

Hoe gaat alles met Lucien? Is al gewoont bij den soldaaten? Komt nu dikwijls naar huis. Hoe is zijn vrouw Arlette? Zendt ik mijn beste groeten voor hen.

Met groote blijde leest ik in uwe brief hoe een lieve, goede meiske is Cecile. Gij zijt gelukkig met zij. Spijtig Anneken is een gans andere karakter en zal ik nog zware daagen hebben met zij, want is zeer gern wegloopen van t'huis. Nu moet zij in vakantie t'huis werken en moet al koken leeren. Maar stoppen of iet naaien als iet kapoet is, dat gaat niet. Neemt een andere kleeed, maar naait niet. Nu leest al veel boeken en hoopt ik, dat zal niet zoo veel bij zij vriendin loopen.

Ik hoopt zeer, dat op Langeleede en in Wachtebeke zijn het zusters, broeders goed en Vaderken is ook gezond en fitt. Denkt ik veel op Leonie, is al gans genezen?

Hoe gaat alles bij Bertha, zeker wel hebben nu met het zommer veel werk. Hoe staan het familieleden bij Bertha, het kleintjes zijn al zeer lief.

Het fam. Celie staat goed? Ireneken zal nu zeker wel vakantie hebben. Gaat rijzen, of iets tours maken op zijn vakantie? Marietta en papa Celie hebben zeker wel veel werk. Bij U waar ook veel regnen leest ik van het gazette. Het kersen op boomen waaren kapoet van het veel water.

Hoe gaat alles met Mietjen? En met Mauritz en zijn familien? Adrienne is gezond? En hoe is het jonge paar Anna en zijn man. Stefaana is ook zeker wel t'huis. Groeit zij al niet, meende ik, gaat zijn leeren goed? Hoe veel heeft zij nog achter? Denkt ik veel op alle familie-leden, klein en groot. Het kleine Piet en zijn broertje zijn gezond?

Rafaël heeft nog een jaar niet waar? Komt naar vakantie t'huis? Hoe is Godeliewe? Gaat niet trouwen? En het Congo's familiden hoe zijn? Zendt ik veel kussen aan Marie en groeten aan Viktor David en aan alle familieleden van hem.

Huilder lieve Corlie gaan deze jaar rijzen? Als ik goed weet verleden jaar waaren gij niet. Met vliegmachien zijt 4 uren lang bij ons, komt bij ons eens vakantie maken, goed?

Ower eenige weken staat hier in gazette, dat met 15 juli spijtig moeten wij voor het oude kleeden wederom bij zoll betalen, juist gelijk vroeger, voor 1956.

Gij vraagt lieve Corlie van het coffie. Ja ik moet hier voor ? kg. 70 Ft betalen, maar als ik het hier koopt betalde 100 Ft. Ik schrijft het niet omdat ik klaagen will, om het veel geld, maar gij vraagt het in uwe laatste brief. Spijtig, dat huilder moeten zeker wel niet weinig betalen, want dat komt uit verre landen naar Belgie ook, ik meende, dat bij U koost het ook niet weinig. Maar bij ons is het deze geld erg veel, bijna 100 kg. meel koost zoo veel, doch is een groot mode in espresso drinken. Ik heeft kollegine, wiene hier op werkplaats moet alle dag wat coffie drinken, anders kunt niet werken. Ik heeft het niet noddig, want mijn bloeddroek genoeg hoog, maar wat ik will. Mijn man is ook gewoon het drinken, maar ik koopt hier op eens maar 2-5 dkg.

Van dag eeten wij belgise suppe, en alle zondaagen kookt ik nog van het vanille poedding, smakt zeer goed. Ben ik zeer blij, dat het zomer is hier, groenten kunt men koken. Mijn maag is al eenige weken niet goed, want als ik vruchten eet, heeft ik maagpijn, moet ik alles koken voor mij. Men moet nu veel geld uitgewen, want deze primoer groenten betalen veel. 1 kg. pataten betalde nu zoo veel, gelijk 4 kg. in oktober.

Lieve Corlie! Hoopt ik zeer, dat mijn brief vindt U in goede gezondheid en zullen huilder een schoon vacantie-rijze maken met Albert en Cecile.

Wenst ik aan de ganse familien alles goe met de hoop, dat allen goed zijn. Binnen koort zal ik naar Marie ook schrijven. Ik hoop, dat mijn Paul will al eens wat portret maken van ons. Als zij tijd heeft, dan geen film is in maschien, of geen goede weder is, zoo kunt ik het niet kreegen van zij. En zij is erg weinig tijd t'huis. Mijn ouders zijn nogal wel. Is een wonder, dat mijn vader met zijn ziekte in zijn ouderdom nog kunt werken. Mijn moeder loopt zeer veel. Alle dag komt rond 9 uur van Budapest van vader t'huis. Nu ziet beter uit, hij zegde, dat kunt beter eeten. Zij is al 69 jaar en begint nu wit haar kreegen, maar ik heeft ower 15 jaar meer gehad. Mijn Paul heeft ook zeer veel grijz haar.

Nu moet ik al eindigen. Zendt ik veel-veel kussen aan U allen, denkt ik alle dag op U en in bed denkt ik tegenwoordig veel op U, ik meende, dat droomt ik zoo meest van U en van mijn lieve, goede leven bij U.

Zendt ik mijn beste groeten aan Madam in het winkel ook.

Uwen Anna en familie.

[Anna gaat nu eindelijk eens met vakantie! Samen met haar dochter vertrekt ze voor een poosje naar het Balatonmeer, dè toeristische trekpleister in het westen van Hongarije. Ietwat uitgestrekter dan Overmere-Donk: het meer

is 78 km. lang en op bepaalde plaatsen 15 km. breed. Er zijn nogal wat strandstroken langs de oevers, zodat het er in de vakantiemaanden overvol is met zomergasten. Het heeft er de schijn van dat het regime bepaalde faciliteiten aan arbeiders en bedienden toestond, zodat die daar op relatief goedkope wijze konden recupereren van hun stresserend fabriekswerk en van hun "200 bloeddruk"! De brave echtgenoot, die waarschijnlijk elders tewerkgesteld was, kon niet mee. Hij mocht gaan vissen aan de oevers van de Donau! Bij het hele systeem moet men onwillekeurig denken aan "Kraft durch Freude", waarmee in het nationaalsocialistische vooroorlogse Duitsland overvloedig propaganda werd gevoerd.

Anna schijnt te denken dat de Wachtebeekse pleegfamilie over genoeg middelen beschikte om een vliegreis naar Boedapest te bekostigen. Hoewel dat wellicht wel zo was, heeft niemand in die jaren ook maar even met de gedachte gespeeld een trip naar de overkant van het IJzeren Gordijn te wagen. De schrik voor het communisme zat er danig in. Zeker als men dan uit de brieven van Anna moest vernemen dat de beklagenswaardige vrouw ook nog tol moest betalen bij de douanediensden voor geschenkjes die van hier uit het Westen werden toegezonden! Een dergelijke ondraaglijke presie van de overheid op haar burgers konden wij ons hier niet voorstellen. Anna heeft dan ook nooit meer een van haar pleegzussen en -broers teruggezien.]

* * *

De onderlinge briefwisseling en het eenzijdig verzenden van pakjes moeten in die periode wel fel geactiveerd zijn. Amper enkele maanden nadien is daar al een nieuwe brief: 4 kantjes octavo, getypt met een waarschijnlijk nieuwere schrijfmachine:

7. december 1959.

Mijn beminde zuster Corlie, lieve Albert, Cecile en Lucien en Arlette!

Met het hoop begint ik mijn brief, dat mijn kaart zal nog in tijd op Uwe verjaardag ankommen. Uwe brief met het zeer schoon kaart heeft ik juist 2 dag voor gekreegen, wanneer ik het mijn brief verzenden heeft. Anneken waar zeer blij en bedankt zeer het schoon kaart en zendt U veel-veel kussen ook op Uwe verjaardag. Van U kreeg veel meer, dan van ons. Maar hoe weet gij lieve Corlie zoo goed, wanneer is Anneke geboren? Uwe lieve hert vindt altijd tijd voor goed t'maken.

En nu eerst en vooral de meldung van het pak: op den dag 4. December waar gans goed, zonder shade gekommen juist 1 dag voor St. Niklaas. En nu moet ik wederom zeggen, ja gij doet meer voor mijn kinderen om zij vreugde t'maken, dan wij. Kunt wel denken hoe hard wachtet Anneken het

postman al 1 week lang. Alle dag wanneer ik naar huis kwam kijkt rond, heeft het post hier geweest of niet? Ben ik ook gelijk een kind, slaagt groot mijn hert, wanneer op tafel zitt alles, gelijk in het märchen.

Lieve, lieve Allen! Hebben huilder wederom maar goed gedaan, denken altijd op ons en wij kunnen maar zoo weinig doen voor U. Kunt men het warmheid niet afschrijven wat men voelde, wanneer men Uwen groote goedheid ziet. Moogt niet denken, dat ik het schreef mar alleen, omdat wij iets krijgen van U, maar deze goedheid, wat huilder doen voor een vremde familie, wanneer huilder hebben ook juist genoeg zorgen en Uwen leven is ook zoo leicht niet. Dat kunnen maar het engelen weten, hoe groote goedheid is dat, wat is al zoo weinig op deze vereld. Het menschheid wordt al zoo egoist en spijtig het leven maakt het.

Bedankt ik lieve Corlie Uwe lange brief, zijt zoo lief en vertelde mij van het italiansche rijze. Ja dat waar een ewige eindruck. Ben ik blij, dat U allen mogen gezond bleven en deze schoone daagen goed beleven. Van Italie ziet ik gern het photos, cinema en het bilden dien zijn hier ook in onze muzeums. Spijtig mijn kinderen komen met mij niet gern. Eens is genoeg deze zien en ik kunt het niet genoeg kijken. Wij hebben hier hollandse en flaaamse maldern ook van het jaar 1500-1700 en van moderne ook. Veel dank voor het portretten. Op de eene meende men, dat huilder in theater zijn. De andere is een schoon weg, wat voelde men in het catacomben? 2 duizend jaar kunt men daar teruggaan in het tijd. Anneken spaart nu het schoon kaarten, en deze italiansche van U is ook bij zijn galerie.

Als ik op den dag 4.dec. naar huis kwam weet ik seffens, dat het pak is hier. Goede geur heeft het coffie. Waar al alles uitgepakt bowen het tafel. Avond eeten wij margarin met pataten, dat is zeer fijn. Dan eeten koekjes en het spekken. Het chocolaat moogt maar op St. Niklaas avond opdoen. Het eene pak doet ik weg, spaart ik het voor het kerstboom. Klein stukjes maaken wij van en hingen op het takjes van het kerstboom. Kunt wel denken hoe blij is iemand als een chocolaat vindt tussen de andere spekken. Wanneer wij aan tafel zitten en het avondmal eeten, op eenige minuten heeft ik zoo groote vrieden in mijn hert, wat al lang niet. Dat waar een feestliche minut, wat men weinig voelde in zijn leven. Men voelde hoe groot is het vrieden en goedheid en hoe goed zoet zijn dat het mensen helpen elkander en niet vechten en oorlog maken.

Mijn man is zeer blij met zijn coffie en heeft gezegd dat het best van alle medicinen. Dat zal voor een ganse maand genoeg zijn voor zij. Voor moeder geef ik ook een beetjen van en een stukjes chocolat en soepblokjes, wat zijn zeer-zeer fijn. Het kaas is voor Anneken, het koekjes voor Paulken. En nu moet gij mij uitlachen, voor mij heeft het grootste vreugde het handdoek gemaakt, wat is schoon voor oogen, goed voor het hand en goed voor was-

chen. Dat zal ik in bureau meebringen en daar zal ik het gebruiken. Het puddingpoeder is een gansch extra. Zondag zal ik van maken voor het kinderen. Het Ozo zal ik met pataten bakken, ik weet wel dat bij U eet ik het zeer gern, maar dat is maar gansch warm goed. Hier gebruiken men het niet, maar daarom zijn zoo veel maagziekte menschen. Het rijst doet ik in soep en met soepblokjes het fijnste soep, nog beter dan het vleeschsoep. Maar ik ziet, de huilder hebben 230.- fr uitgegeven voor deze dingen en dan nog het pak aan het post. Mijn schuld wordt altijd grooter, wanneer kunt ik deze een beetje teruggewen.

Ik betalde nu al het tol. Meest voor het coffie, 70% van hier het waarde en het chocolaat 60%. Deze twee waar 123.- forint, de anderen maar 1-3 forint, maar 20% van het warde van hier. Zoo alles waar 140 forint. Is goed dat wij al 2-ste dec. kreegden het geld in werkplaats, zoo kunt ik het leicht betalen. Voor het goede margarin betalde ik maar 3 forint. Voor het handdoek betalde ik niets. En ben ik zeer blij, dat schnijden niet af, hebben aan het tol opdoen, maar gansch voorzichtig.

Zoo lieve Corlie veel-veel dank wederom en wederom. Geef U het hemel duizendmal terug in gezondheid en gelukk.

Bij ons andersmal gaat het alles gelijk vroeger. Anneken leert zeer goed, maar heeft veel hoofdpijn. Ik meende dat zij ook brill moet dragen, maar het will niet. Paul is mager, maar eet zoo veel, gelijk wij 3 t'zamen. Op werkplaats kreeg voor 1.- forint/dag middag-eeten. Alle dag vleesch en soep, pataten enz. en nog fruchten. Als zij op het keuken iets helpt, kreegde nogeens hoe veel maar kunt eeten.

Mijn man heeft tegenwoordig veel hoofdpijn, want op zijn ziekte het winter is niet goed. Ben ik bang, omdat wat zal ons het nieuwjaar brengen. Kunt zijn, dat zij kunt niet meer zijn werk doen zonder help, wat zij nu niet heeft meer, omdat zijn baas in pension gaat. Maar van deze ben ik al lang bang eens moet men door zijn. Met 2 jaar moet zij gans t'huis bleven in pension, maar kreeg 75%, wat nu verdient en deze ook niet veel, is maar juist voor eeten genoeg voor 4 persoon. Paul zal soldaat zijn en zijn help moogt ik niet rekenen, want zij staat op zoo groote verdienen niet.

Lieve Corlie!

Zendt ik veel groeten aan U allen, hoopt ik zeer, dat met nieuwjaar kunt gij mij schrijven, dat Lucien heeft een goede stelling gekreegen, wat ik wensch uit geheel mijn haart. Geef mijn goede wensen aan zij beiden. Veel wensen zendt ik aan Vaderken, zusters, broeders, voor Leonie en Adrienne, voor het fam. Celie en alle leuten van fam. Creve.

Geef ook het groeten van mij aan Madame in het winkel eet zij mad. De Schepper?

Kunt gij nog mijn brief verstaan? Ik voelde, dat gaat mij al zoo goed niet,

moet ik ikwijls het wordenboekje in hand nemen, dat is een zeer groote help voor mij, veel dank zendt ik altijd in mijn gedacht voor Marie en Rafael, dien het gekoopen hebben. Mijn hoofd will al zoo niet werken gelijk vroeger, ben ik altijd maar moe.

Veel dank zendt ik aan Albert, wiene helpt altijd met het pakken, ik ziet zijn handschrijf, ontvang een warme handdruck en dank van mij.

Nu gaa ik sluiten, want Anneken will ook eenige regelen hier schrijven. Uwen: Anna.

[En inderdaad, dochter Anna schrijft nu in haar eigen handschrift wat nu volgt. Alleen de laatste zes woorden zijn door moeder Anna zelf nog bijgevoegd, eveneens in handschrift).]

Lieve Tante Corlie!

T'eerst bedankt ik zeer het schoon kaart en goede wenschen op mijn 14e verjaardag. Dank ik ook het schoon St. Niklaas pak met Paul t'zamen. Uwen goedheid zal ik nooit niet vergeten en wenscht ik voor Tante Corlie verjaardag ook goede gezondheid en gelukk. Anna.

Veel dank van mijn man ook.

[Met de hulp van haar woordenboekje, dat ze opnieuw vermeldt, slaagt Anna er nog altijd in een goed begrijpbare brief samen te stellen, na zoveel jaren afwezigheid hier, en zonder dat ze in de praktijk ooit gelegenheid heeft gehad nog haar “vlaams” te spreken, laat staan te schrijven. Ze laat trouwens terzijde even opmerken dat ze interesse heeft voor cultuur in het algemeen. Ze is nog altijd onder de indruk als ze musea bezoekt; haar kinderen zijn door hun schoolopvoeding, èn door de levensomstandigheden, blijkbaar niet even enthousiast.

Het dochtertje, de kleine Anna, op 15-jarige leeftijd in 1960

Hoeveel moeite hier in Wachtebeke ook gedaan wordt om het toch niet te benijden levenspeil van de Hongaarse vrienden ietwat op te krikken, het is niet alles goud wat blinkt. De gestuurde pakketten worden ginds door de douane (voorzichtig, dat wel!) opengemaakt en gecatalogeerd. Er schijnt daar een hele lijst te bestaan met de tarieven die de ontvanger te betalen heeft. Anna betaalt 70 forint voor de koffie, waar die daar ter plaatse toch 100 forint kost. Ze is dus al blij dat ze 30 forint "profijt" doet!

Wat zoon Paul in de fabriek overkomt, is voor ons een reeds lang bekend verschijnsel! Bij het helpen in de keuken kan hij makkelijker aan meer voedsel geraken, makkelijker dan het gewone voetvolk. Het is bij ons, zowel in de legerdienst als in internaten en bij jeugdverenigingen, nooit anders geweest!

Anna's man zou binnen twee jaar al met pensioen gaan, aan 75% van zijn huidig loon. Anna zelf is nu 47 jaar! Wij zijn tot nu nooit aan de weet gekomen hoe oud haar echtgenoot wel is. Zou het leeftijdsverschil zó groot zijn dat Frank nu al de zestig nadert?

Laatste vraag bij deze brief: wie bedoelt Anna, nu al voor de tweede keer, "madame in het winkel" hier in Vlaanderen? Een mevrouw De Schepper? Hoewel "nichte Louise" die ze in haar brieven vermeldt, ook die familienaam draagt, vermoed ik dat het eerder gaat om een goedwillige dame uit Moerbeke. Daar wonen hele stamtakken "De Schepper", en "lieve Corlie" woonde in die periode zelf te Moerbeke-Waas, waar haar man Albert stationschef was. Vandaar ook dat hij instond voor de verzendingen (per spoor) van de pakketten naar Boedapest.]

* * *

Op 15 januari 1960 stempelt de "Magyar Posta" in Boedapest een ansichtkaart met de brug over de Donau af. De kaart heeft afmetingen die in verhouding staan tot de respectabele breedte van de stroom daar: ze is 22 centimeter lang op een hoogte van meer dan 10 centimeter. Hier volgt de tekst: *Madame Viktor David-Creve - Dorp - Wachtebeke - Pr. Oost-Vl. - Belgium*

14.1.1960.

Mijn beminde Zuster Marie!

Met het gelegenheid van Uw lieve verjaardag komt ik ook met mijn hartelijke groeten en wensen. Vraagt ik van Hemel nog schoon en gezondvolle jaaren tussen Uw lieve familie. Veel-veel zegen op Uw leven en op Uw werk. Hoopt ik zeer, dat mijn kaart ontvangt in volle gezondheid. Hoe gaat met Viktor David? En hoe zijn alle Uwe familieleden? Zoet nu goed zijn in Congo, want bij ons is een zeer hard winter gekomen. Wij hebben dezen

dag -20° C koud, over een week waar geen eis op straat en nu groote sneeuw en koud. In België leest ik in gazett is ook groote winter. Oppast Uw gezondheid. Zendt ik veel-veel kussen en groeten aan U en ook aan Uw familie. Veel-veel kussen van: Anna.

[Marie Creve is geboren op 21 januari 1893, en het heeft er alle schijn van dat Anna ginds in Boedapest de verjaardagen van haar pleegfamilie goed in de gaten hield.

En niet alleen dat. Wij herinneren ons allen nog het memorabele Congo-jaar 1960. Ook de Hongaarse pers schijnt daarvoor aandacht te hebben gehad... al was het misschien maar om de bevolking er op te wijzen dat ook in het Westen niet alles melk en honing was.]

* * *

Uit het jaar 1960 vinden we nu nog een getypte ansichtkaart, waarop men door een booggewelf op de verlichte overkant van de Donau uitkijkt. Volgens de bijna onleesbare Duitse omschrijving op de verso zou het hier gaan om een deel van een versterkt huis van de Donau-vissers, uit lang vervlogen tijden.

*Madame Henrie Van den Hende-Creve - Wachtebeke - Langeleede,
Pr. Oost Vl. - Belgium*

Mijn lieve Zuster Bertha, lieve Henrie! Lieve Paul!

Ontvang mijn beste dank voor het dopsuiker van het klein Ria. Hoopt ik zeer, dat het kleine en ook Hubert en het moederke van klein Ria is goed gezond. Het pak van 25-ste juli is goed gekomen en ontvang mijn beste dank, omdat nog altijd zoo lief en goed zijt tegen ons. Wij hebben een ker-mis-dag, wanneer alles uitpakken op het tafel, wij hebben een beetje gelijk huilder ook bij ons zoet zijn met deze dingen. Hoopt ik, dat huilder zijt goed gezond en ook alle familieleden, Marijke en Mark zijn goed? Veel-veel kus-sen aan U allen: Anna.

* * *

In datzelfde jaar 1960 zendt Anna nu nog een buitenmaatse ansichtkaart, waarop de bruggen over de Donau te zien zijn, samen met een paar prestigieuze gebouwen in Boedapest. Deze kaart, handgeschreven, en ginds ver door de post gestempeld op 19 december 1960, is haar kerstwens voor onze familie.

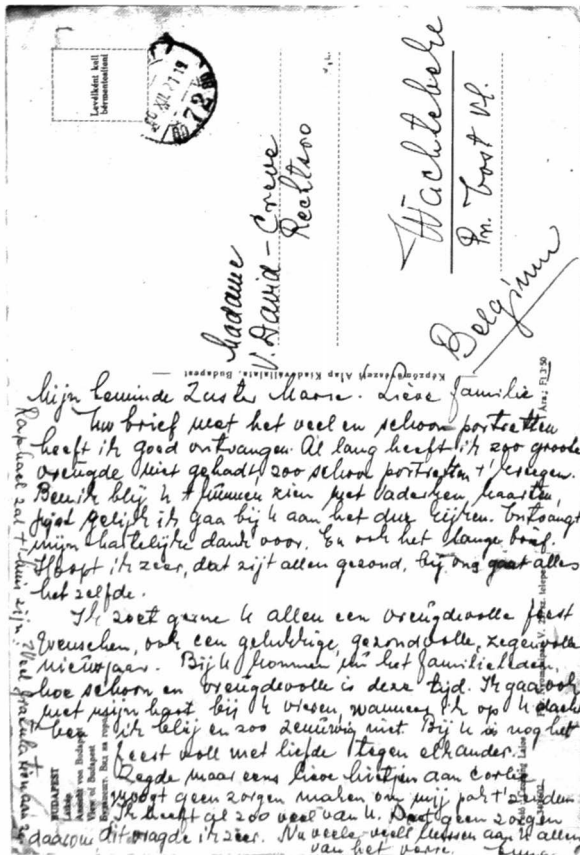
Madame V. David-Creve - Rechtsro - Wachtebeke -
Pr. Oost Vl. - Belgium

Mijn beminde Zuster Marie! Lieve familie!

Uw brief met het veel en schoon portretten heeft ik goed ontvangen. Al lang heeft ik zoo groote vreugde niet gehad, zoo schoon portretten t' kreegen. Ben ik blij U t' kunnen zien met Vaderken kaarten, juist gelijk ik gaa bij U aan het deur kijken. Ontvangt mijn hartelijke dank voor. En ook het lange brief. Hoopt ik zeer, dat zijt allen gezond. Bij ons gaat alles het zelfde.

Ik zoet gerne U allen een vreugdevolle feest wenschen, ook een gelukkige, gezondvolle, zegenvolle nieuwjaar. Bij U kommen nu het familieleden, hoe schoon en vreugdevolle is deze tijd. Ik gaa ook met mijn hart bij U vieren, wanneer ik op U dacht ben ik blij en zoo zenuwig niet. Bij U is nog het feest vol met liefde tegen elkander. Zegde maar eens, lieve Mietjen, aan Corlie "moogt geen zorgen maken om mij pak t' zenden". Ik heeft al zoo vel van U. Doet geen zorgen daarom, dit vragde ik zeer. Raphael zal t' huis zijn. Veel gratulation aan zij.

Nu veele-veele kussen aan U allen van het verre. Anna

Handgeschreven tekst van 19 december 1960
op de ansichtkaart die aan Marie Creve gericht was.

Na het overlijden van de echtgenoot van pleegzuster Marie Creve, Victor David, typt Anna nu een brief op kwarto formaat, recto-verso.

29-sten jan. 1961.

Mijn lieve belgische zuster Marie!

Lieve Familie!

Wanneer ik het kaart op Uwe verjaardag schreef, meende ik niet, dat naastekeer moet ik op deze droewige nieuws aan U schrijven.

Van het Corlie's brief weet ik het groote slaag en weet ik, dat heeft gij lieve Marie op zoo koort tijd moet twee groote slaag owerleven.

Ontvang uit diepste van mijn hert mijn medelijden. Waar ik zoo zeer blij wanneer laatstekeer van U deze veel en schoon portret gekomen is, en meende ik niet, dat binnen zoo kort tijd Uw lieve en goede man zal U verlaten.

Doet mij spijt, dat in het flamse taal kunt ik mijn gedachten zoo goed niet afschrijven, maar huilder weten zeker wel, dat achter deze arme worden zijt mijn hert en uit diepste van het denkt ik tegenwoordig op U. Nu ben ik nog meer blij, omdat ik deze portretten gekreegen heeft, zal eeuwig een schoon gedenkenis zijn van U en van deze vreugdevolle leven, wat U t'zamen met Uw man beleften.

Lieve Mietjen! Gij heeft nog een groote slaag: Vaderken moet verloren op deze koort tijd moet gij wederom aan een grave staan.

Maar hoopt ik zeer, dat na zoo schoone, brave, kristelijke leven zijn alle beiden in het schoonste plaats: in het Hemel. Zij hebben daar zijn familieleden en zekerwel helpen U in deze zware leven.

Uw man heeft een schoon familieleven gehad, gij waar het beste vrouw en zijn kinderen hebben maar vreugde gemaakt. Ik hoopt zeer, dat Uw kinderen zullen U nog meer beminden en zal gij nog veele zegen en vreugde hebben door Uw kinderen. Gij heeft dan nog het beste zusters en broeders en zoo staat niet alleen in het welt, gelijk veel mensen staan.

Ik heeft een kennis in het gemeente: Lichtervelde. Ower 30 jaar vertelde ik voor hen het brieven, dan lange jaaren niet meer doet ik het, want deze hongarse familie al weg van hier. Maar ik heeft zijn adres en op nieuwjaars alle jaaren zend ik hem een kaartje of briefje. Zij schreef, dat op deze 30 jaar zij is gans aleen gebleven. Vader, moeder, alle 2 zuster is dood, zij is gans alleen in het huis, warin zij kind waar. Zij is nu rond 50 jaar oud en moet werken om leven t'kunnen. Ik denkt veelekeer op deze arme juffr. Zij is niet getrouwd en staat gans alleen.

Van het brief van Corlie leest ik, dat Cesar heeft een zeer lieve vrouw, wiene is juist gelijk Uw meisken. Dat is een groote vreugde en ben ik zeer blij, dat het familie Creve is grooter geworden met een lieve vrouwje. Denkt ik dik-

wijls op mijn kinderen getruwenis: zullen gelukkig zijn, hoe zullt mij zien deze vreemde mens, voor wiene ben ik maar een vreemde vrouw. Spijtig bij ons hoort men meer slecht of goed, nog van eigene kinderen ook. Voor veel mensen maken het jonge paaren zeer schlechte leven.

En heeft gij Mietjen een zeer lieve dochter: Godelieve, wiene zal zekerwel u nog meer lieven en beminden.

Hoe staan tegenwoordig Madleine en zijn man? In liege waren ook met het staking zware dagen. Van alles lezen wij uit het gazette en hooren wij van het radio. Ik hoop wel, dat is voor groote tijd weg en Uwen leven gaat gelijk vroeger. Maar ik meende ook, dat deze staking is maar op groote plaatsen, waar veel mensen werken in fabrieken.

Ik heeft na lange tijd het pakje van U goed ontvangen. Zendt ik U ook mijn beste dank en kunt niet afschrijven, hoe dankbaar zijt ik aan U omdat nog altijd denken op ons allen. In zoo zware tijden na zoo verre zenden U Uwe goedheid. Geef U onze lieve Heer duizendmaal zoo veel.

Mijn ouders zijn ook het zelfde, mijn vader is zeer zacht, voor Kerstfeest meende ik, dat zal al in bed bleven. Maar dat is bijna onmogelijk. Na eenige dagen waar zij wat beter, mijn moeder kookt altijd, wat zij gerne heeft en alles wat sterk maakt. Zij hert is sterk meende ik, maar zijn beenen is gans kapoet, alleen kunt niet meer gaan. Op Kerstfeest waar zij t'huis, maar als schneeuw en koud is kunt niet naar beuten kommen. Mijn moeder heeft een zeer zware leven, want moet zij alleen naar alles loopen, alle dag met tram rijden in koud, in wind en in regen. Maar zij is nog het best, en klaagt niet, want weet wel, dat ik kunt maar weinig helpen. Danse dag ben ik niet t'huis en met geld staan wij zoo goed niet, dat ik veel zoet kunnen geven. Ik helpt voor zijn klederen, dan het haut en kolen helpt ik kreegen. Mijn moeder heeft weinig noddig, maar zij moet 2 plaats vuur maken, dan tram en huisgeld betalen, zoo alles wat verdienen gaat bijna weg. En moeten nog alle manden 70.- Forint verdienen om het dokter t'kreegen.

Mijn Paul schreef, dat zij goed gezond is, maar heeft hard werk. Geen minuten hebben zij en soms kunt een brief niet lezen wat zij kreeg. Eeten kreegen zeer goed, maar slapen kunnen weinig en dat doet zij gern.

Mijn lieve en beminde Mietjen sluit ik mijn brief met het grootste medelijden denkt ik op U en vraagt ik voor U goede gezondheid en hoopt ik, dat na zoo groote slag geef U het Hemel nog veel zegenis.

Geef mijn medelijdenis aan Uw kinderen ook en wenst ik hen alles goed in zijn leven.

Veel kussen aan U en Godelieve en ook aan Uwe familie-leden: Anna.

[Inderdaad vielen in de familie Creve, zoals Anna die gekend had, vrij vlug enkele sterfgevallen na elkaar te betreuren. Gustaaf Celie, weduwnaar van

de oudste pleegzuster Irma Creve, kwam plots om het leven op 1 februari 1960; Victor David, van wie hier sprake, overleed op 27 december 1960; Anna's geliefde pleegvader, Aloïs Creve, is zachtjes heengegaan op 12 januari 1961, net een maand voor zijn 97e verjaardag. Hij heeft dus twee schoonzoons overleefd, zij het niet zo lang.

Een uitgeweken Hongaarse familie die nu al jaren in Lichtervelde woont, en die Anna in Hongarije heeft gekend, wordt door haar nog vrij geregeld aangeschreven. Behoorden die mensen tot de velen die na de opstand te Boedapest in 1956 naar hier zijn uitgeweken?

Het heeft er de schijn van dat de media in het communistisch regime wel aandacht besteden aan de westerse landen, zoals België, wanneer het hier niet te goed gaat. De ouderen onder ons hebben nog een levendige herinnering aan de woelige stakingen in de winter 1960-61, die gericht waren tegen de omstreden zogenaamde "Eenheidswet" van vader Eyskens. Met "liege" wordt hier duidelijk de vurige stede "Liège", Luik, bedoeld.]

* * *

Wij vinden nu nog een volgende brief van pas enkele maanden later, getypt, vier kantjes octavo:

1. okt. 1961.

Mijn beste Zuster Corlie, en lieve familie !

Uwen brief van 29. Oogst heeft ik goed ontvangen en zendt ik U mijn beste dank.

Ik schreef tot nu toe niet voor U, omdat ik meende, dat kunt ik met eenige dag wachten iets schrijven van deze Madame uit Györ. Ower eenige dag heeft ik van zij een brief, warin schreeft, dat is naar huis gekomen van Belgie en heeft een zeer goede en plezirige vacantie gehad. Vertelde ook, dat heeft bij U geweest en U waren ook in Moerbeke. Hoe spijtig, dat deze vrouw woont zoo verre van Budapest en kunnen wij met elkander niet spreken van U en van Belgie. Zij schreef dat tegenwoordig zeer veel werk heeft, maar hoopt wel, dat met eene gelegenheid kunt doch bij ons kommen en kunnen wij met elkander spreken, zal deze mij schrijven omdat ik t'huis zoet zijn. Doet mij zeer spijt, dat waar zij tweekeer zoo lief en ik ben niet t'huis.

Van het pakje schreeft, dat deze komt naar Hongrie in een pak en zal mij verzenden door zijn zuster, wiene woont in Budapest. Ik verwacht het zeer, want zoet ik gerne weten, wiene is die zoo lief zuster heeft. Als iets komt, zal ik U seffens een kaart zenden.

En nu lieve Corlie bedankt ik U wederom zeer, omdat denkt op ons en zendt voor ons kousen, coffie en chocolaat. Het kousen zal zeer goed kommen, want nu begint al morgen koud zijn, tot nu ganse september waar zomer met 28-32 graad warm over middag. Dat is zeer goed voor ons, maar 2 manden lang geen drupel uit het wolken niet gevallen. 2-3 week hebben wij nog geen een stukje wolken niet gezien, nu is wat veranderde, maar regnen komt niet. Alles is greis uit het zand, het boomen, het gras is uitgedroogt kunt wel denken, hoe kostelijk is het groenten en vruchten.

Mijn man bedankt het coffie en ik ben zeer blij, omdat moet ik geen geld uitgewen als het toekomt, want nu moet ik alle dag veel geld uitgewen.

Wij hebben een groot werk gehad. Twee plaats moeten wij opnieuw aan het muur, want bijna 15 jaar waar al gans kapoet, dat betalde zeer veel, dan kolen, hout voor het winter, eenige vruchten, groenten konzervieren voor het lange winter enz.

Op 20. Oogst Paulken voor 4 daagen naar huis geweest, en nu op 23. Sept. wederom voor 2 dag. Het trein moet altijd ik betalen waneer teruggaat en bij ons is het zeer kostelijk. Natuurlijk als naar huis komt heeft geen geld in zijn zak en dat is ook natuurlijk, dat zit niet t'huis, als hier is. Heeft zij een partner-meisken, wiene in het zelfde straat woont, 2 huis verder dan wij en maken t'zamen iets program. Als weggat maak ik pak voor zij, kunt wel denken, zitt ik in armoed eenige tijd.

Paul is wederom zeer mager, want heeft zoo werk, wat mee vanmorgen vroeg tot avond moet zij in beuten zijn en ganse dag eet maar konzerven en vruchten. Als t'huis komt kookt ik wat zij eet gern, maar spijtig ik moet gaan wereken en kunt ik niet veel doen voor hem. Nu is al bijna een jaar voorbij, maar is nog veel voor hem.

Anneken gaat ook al naar school, leert nog meer, dan verleden jaar. Nog drie lange jaar, nog meer of voor Paulken. Anneken leert in een techniker school, voor bureau-werk. Ik gaat werken gelijk vroeger, mijn hoofdpijn is wat beter, want kreeg ik medicin.

Morgen gaat mijn man wederom nar het hospital kontroll laten maken, het laatste waar niet goed. Twee dag waar zij vissen aan het Donau, maar kunt niets vangen, omdat het water is niet goed in zoo warm en stille tijd. Hoopt ik zeer, dat Albert heeft meer gelukk. Deze jaar heeft maar eenige gans kleine gevangen mijn man. Hier gaan ook zeer veel mensen en nog vrouwen ook vissen en nog schiessen ook.

Ik ben blij, dat huilder zoo goed zijn in Uwen wachtebeckse huis en lochting, als eens wat portret heft van, denkt met een ook op mij.

Denkt ik veel op onze lieve Marie en hoopt ik zeer, dat zij is goed gezond. Hoe schoon zoet zijn; wanneer Mietjen ziet Rafel Mis doen. Zendt ik hen mijn beste groeten en kussen.

Ik zendt veel gelukks-wensen voor het nieuwe paar, voor Mauritz en zijn vrouwtje. Ja het fam. Creve goddank wordt altijd grooter en zal niet uitsterven. Maar ja het ouders blewen langst alleen en is een feestdag, wanneer bij het ouders kommen.

Bij ons juist zoo met het boerenmensen. Zeer veel leuten kommen naar het stad in fabrieken werken, en het jongen willen al niet in zijn dorp bleven en hard boerenwerk doen. Is nog gelukkig, dat werken al veel met machiënen op het velden, maar alles kunt men met maschien niet doen en voor maschien is ook noddig het mens. Wij vraagen dikwijls, hoe zullen bewerkt zijn het velden?

Hoe veel schoonst is het leven in klein plaatsén, dan in groote stad. Ben altijd zenuwig in het stad en zoet ik zeer gerne in andere plaats verre van hier leven, tussen boschen, bergen en velden. Als ik tijd heeft gaat ik naar zoo film kijken, op welke men groote bergen, wouden kunt zien. Doet mij zeer spijt, dat men kunt hier geen een film niet zien wat ik Belgie gemaakt is. Duits, engels, amerikaans en frans is altijd, maar geen holland, of belgise. En zoet ik ook zeer gerne nogeens hooren: Jeugt Belgen, jugt in vreugde voll akkorden..... Als men het nieuws van rond het wereld kunt zien in cinema, kunt men hooren het "Himnus" /Vaterland lied/ van deze land, maar het belgise hoorde ik spijtig nog niet. Als ik mijn oogen toe doet, ziet ik nog altijd het groote stroom: Schelde bij Antwerpen. Deze vrouw van Györ waar zeker daar ook geweest.

Ik bedankt U zeer het schoon kaart van het zee, als nog niet het bedankt heeft. Ik heeft al een ganse kollektion van schoon kaarten.

Andermals geen nieuws is bij ons, mijn ouders worden al gans oud, mijn moeder hoord zeer slecht en ben ik bang, dat moet zij nog altijd bij vader gaan op zijn werkplaats en zoo veel tram, auto en autobus loopt op het straat. Is een groot gelukk alle dag, als het ganse familie in gezondheid naar huis komt avonds. Met mensen loopen gelijk wiene het zin verloren heeft. Allen zijn zenuwig en men is t'avonds moe gelijk een dier in zijn stal. Lieve Corlie! Geeft mijn beste dank aan lieve Bertha ook voor het coffie en chokolaat en voor Mietjen voor het kousen, als hier zullen zijn, zal ik aan beiden ook schrijven.

Hoopt ik zeer, dat bij U is allen gezond en hebben een schoon tijd, voor het lochtingwerk en s'avonds gaan U rusten goed, naar Uwen werk.

Ik waar ower eenige daag bij mijn enkelzuster. Zijn zoon – ook Paulken – moet geoperierd op zijn beenen en op lange tijd moogt geen sport maken, en zoo zal naar beutenland ook niet kunnen gaan. Laatstekeer waar zij in Bonn en Duisburg, rond Paschen. Is dat een ongelukk en is het van het hard sport gekommen op zijn knien. Maar kunt zijn, dat zoo moet niet soldaat ook niet zijn, want zij wordt al 20 jaar. Ik waar ower 2 week bij zijn vaders

graf, deze arme mens is al meer dan 2 jaar dood. Paulken al tweede jaar probiert naar uniwersität gaan en gaat niet. Nu wordt al 20 jaar en zal beter zijn als gaat werken en zijn moeder helpen. Nog is een jonger jongens: Pieter ook, die heeft 2 jaar voor leeren.

Nu moet ik al sluiten, live Allen, want moet ik in bed gaan, omdat word al laat. En gelukkig slapen kunt ik nog goed, dat heeft ik nooit niet genoeg. Veel mensen klaagen, dat kunnen niet slapen, onze huisvrouw is ook zoo.

Wij hoopen zeer, dat binnen koort zal al wat regnen kommen, dat is nu het grootste probleem. Hopen wij ook, dat zal niet vroeg en hard winter zijn, want men heeft lijden genoeg met het veel influenza en ben ik bang voor mijn Paulken niet ziek t'zijn.

Zijt niet kwad, omdat ik zoo veel probleem schrijft, maar mijn hert is leichter geworden en hoopt ik, dat huilder verstaan mij.

Zendt ik veel groeten voor U allen, aan Cecile, Lucien en Arlette ook, kust ik het lief kleintje en alle zuster en broeders, in dorp en op Langeleede ook en fam. Celie. Van B. Van Renterghem hoorde ik al lang niets.

Nogeens veel kussen van Uwen: Anna.

[Voor bepaalde (meer gegoede?) Hongaren schijnt het in die periode toch mogelijk geweest te zijn met vakantie naar het Westen te komen. De dame uit Györ brengt van hier bagage mee, waarin ook wel iets voor Anna is verpakt. Daardoor moet Anna deze keer geen douanerechten betalen!

Zoon Paul zit wellicht bij het leger. Van zijn dienstplicht moet hij nog één jaar vervullen, en het heeft er alle schijn van dat moeder Anna hem zo goed als mogelijk verwent wanneer hij met verlof naar huis... èn naar zijn lief komt!

Frappant is wel dat onze briefschrijfster zo uitvoerig en bijna nostalgisch beklemtoont dat het leven in een grote stad toch eigenlijk niet je dàt is. Ze zou de stadsdrukte willen ontvluchten en op het land gaan wonen. Landleven dat door de jongere mensen ontvlucht wordt: in de stad valt meer te verdienen. Hier in West-Europa hebben wij hetzelfde verschijnsel gekend, enkele jaren lang.

In de tekst wordt ook aangetoond hoe sterk het menselijk geheugen kan zijn. Na meer dan 35 jaar uit België weggereisd te zijn, herinnert Anna zich nog het Belgisch volkslied, dat zij op de Langeledeschool moet aangeleerd en gehoord hebben. Zij heeft het zeker niet in haar "woordenboekje" teruggevonden. En de tekst die wij nu nog 'kennen' ("O dierbaar België, o heilig land der vaders") werd pas in 1938 goedgekeurd. Ik herinner mij inder-

daad nog een flard van het lied dat Anna zal aangeleerd hebben, en dat ze nu op haar manier herhaalt: “ Juicht Belgen, juicht in vreugdevoll’ akkoorden...”. Dit noem ik een sterk staaltje...]

* * *

Er verloopt een jaar voor wij de volgende brief vinden. Getypt, drie kantjes octavo:

6. okt. 1962.

Mijn beminde en lieve Allen!

Kunnen U zeker wel al niet weten, wat met ons is, omdat zoo lange tijd is voorbij van mijn laatste brief. Maar bij mij is wederom het tijd, wanneer met het huishouden heeft ik alle dag veel werk, deze tijd is wanneer men konzerviert alles voor het winter. Alle dag doet ik 2-3 kg. groenten, vruchten enz. wat komt zeer goed op winter, wanneer ik tot laat avond ben op werkplaats. Dan moet ik denken, op Paul wiene komt met 2-3 maanden naar huis en eet zeer gern het jam en vruchten, want deeze kreegten bij zoldaten niets, of gans weinig. En ik kunt al zoo rap niet meer werken gelijk vroeger. Als mijn tijd op werkplaats gedaan is, ben ik al zoo moe, dat dikwijls moet ik ?-1 uur blewen zitten en niets doen, dan gaa ik koopen en mijn huiswerk doen. Mijn hert maakt zeer zacht mij.

Uwen lieve lange brief is goed angekommen, ben ik blij, dat U goed waren en hoopt ik zeer, dat tegenwoordig zijt ook goed.

In mijn laatste brief vertelde ik van Balaton, maar heeft ik niet schrijwen, dat na een week komt bij ons Paul voor een week, wij weten, dat zij maar september moogt kommen, maar heeft zij goed gewerkt en moogt vroeger kommen zijn zommern met ons en met het zijn meisken, wiene heeft nog zijn broertje meegebringt bij ons, zoo moet ik alle dagen voor 5 mensen kooken 3-4 keer per dag. Kunt wel denken, dat heeft ik geen rust niet gehad. Maar het is al voorbij, naaste jaar moet ik al anders het doen, want ik heeft al zeer noddig een beetjen rust, gans alleen, zonder het familie en ook zonder menschen op eene stille plaats, als ik will nog lewen en werken.

Het zommer is al zoo verre voor mij, gelijk al 10 jaar geweest is. Hier is het herfst en binnen koort tijd komt het winter.

Wij hebben een zeer droog jaar gehad, van lente tot nu, dat men kunt niet afschrijwen hoe eene schade is voor het landen en menschen. Alle groenten en vruchten is zeer duur, men moet alle geld naar het eeten gewen, wat verdient heeft. Men hoopt altijd, dat het naaste jaar zal beter zijn, maar nu is al 2-3 jaar het zoo. Het menschen zijn al zoo klug, maken zoo veele wonder:

raketen, vliegen naar het Cosmos enz. maar kunnen met het weder niet beter maken, meer regnen maken.

Andersmal onze leven gaat vooruit gelijk vroeger. Anneken gaat wederom naar het school, leert ganse dag. Heeft zij deze zomer niet gewerkt, maar maakt een beetje iets in huishouden. Dat waar mij grooter help in het groote warm, als zij 1-200 forint verdient. Zoo leert zij het huishouden ook.

Mijn man is nogal wel, niet beter, maar slechter ook niet hoe ik het ziet, maar klaagt altijd op zijn beenen. Kreegt nu een nieuwe medicin, van ene dokter, die verre woont van Budapest en zij hoopt dat zal helpen. Gaat vischen, heeft een schoon groot gevangen, maar deze jaar waar ook niet goed, want het water in Donau is zeer weinig. Van dag is al oktober en morgen vroeg waar 14° C warm, wat op deze tijd een wonder is. Middag is 24° en moeten wij geen paletot nog niet dragen. Als vroeger een beetje regnen zoet geweest zijn, dan men moet blij zijn, vóór zoo schoon weder. Maar op velden kunnen niet werken, het graan kunt niet groeien zonder water.

Men denkt dat is een gezonde weder, met zoo veel zonnenschein, en doch groote valling geweest, alle tweede mensen zijn in, Anneken en ik waren ok, mijn man is zeer soms in, nog in groote winter heeft zij geen valling.

Paul schreef al in alle brief, dat met 2-3 maand is wederom t'huis, deze is het tijd, wanneer het dagen loopen zoo niet, hoe het zoldaten willen. Zij wachten alle dagen het nieuwe jongens, en dan nog 100 dag, wanneer zij naar huis mogen kommen.

Mijn moeder is gezond, maar begint zeer oud worden. Vader heeft weinig werk en zij moeten op 2 plaats veel geld uitgewen om winkel en t'huis, dan het tram enz. Ik meende, dat deze winter kunnen al deze niet voortdoen en dan moet ik voor zij alles koopen, wat noddig hebben. Als mijn kinderen al iets verdienen, dan kunt ik het doen, maar zoo, weet ik niet hoe zal het zijn. Mijn man heeft veel medicin noddig en ziet niet, dat wij kreegen nu minder geld na zij, zijn koffie, kino, het fïsschen, dat moet zijn en ik ben al ziek, als ik ziet hoe het geld voorbij gaat.

Nu is al genoeg van het klagen, kunt zien, dat alles is gelijk vroeger, arme mensen, bleven arm.

Hoopt ik zeer, dat bij U gaat alles zoo goed gelijk vroeger, Uwen zomer waar beter, gelijk het meine, hebben U een schoon reis gemaakt? Cecile werkt nog op zijn plaats? Hoe eene meiskeen heeft Bertha? Kunt zoo goed helpen als het noddig is? Onze Marie hoe stelt met gezondheid? Godelieve is nog t'huis? Zeker wel vergrooterde wederom het fam. Creve op deze zomer met een kleintje? Hoe is het twee kleintje bij Lucien? Hoe gaat zijn werk? Denkt ik veel-veel op U.

Hoopt ik wel, dat U lieve Corlie met Albert t'zamen zijt gezond en voor U zullen kommen het rustige, lange herfst en winterdagen, wanneer kunt men

meer lezen, dan het televisie zien, radio hooren. Hoe het tijd vergaat op mij zoo zegde ik, dat het herfst en een winter ziet ik beter, als een zomer, mijn zenuwen zijn veel beter bij koud en kunt ik meer werken. Op heet zomerse dagen ben ik al ziek van het groote warm en men heeft geen rust over nacht en dag. Deze jaar waar eene zoo.

Hier zendt ik eenige postzegels, geef maar aan iemand, wiene spaart het Op de brief doet ik een, wat hier de mensen spaaren, zal ik van deze sorte nog meer zenden, maar zonder het poststempel wil ik het niet zenden. Zal ik zeer blij zijn van U iets hooren en zendt ik voor alle familieleden goede gezondheid en goed vooruitgaan in zijn werk.

Veele kussen zendt U: Anna.

[Hoewel Anna vroeger reeds schreef over de pensioenverwachtingen van haar man, laat ze nu weten dat haar vader nog altijd, zij het moeizaam, aan het werk is. Eerder konden wij al vermoeden dat de man eigenlijk schoenlapper was. Nu spreekt zij over de “winkel”. Was hij dan een zelfstandige, die niet pensioengerechtigd was, en moest hij bij wijze van spreken blijven werken tot hij er bij viel?

Dat Anna als tweede taal in haar studiejeugd wel degelijk Duits had geleerd, blijkt hier weer uit het gebruik van het woord “klug”. Een Nederlands woord voor “slim” of zelfs “leep”, kon ze blijkbaar in haar woordenboekje niet vinden.]

* * *

Rond Kerstmis van 1962 schrijft Anna nog vlug een wenskaartje:

*Madame H. Van Den Hende-Creve - Wachtebeke Langeleede -
Pr. O. Vl. - Belgium*

*Mijn beminde Zuster Bertha en Lieve Henrie
Uit geheel mijn hart wenst ik aan U allen schoon en vroolijke Kerstfeest.
Hoe zijn het jongens? Bij André gaat alles goed? Veel-veel totjes aan kleintjes.
Denkt ik veel aan U en zendt veel groeten en kussen van verre. Anna.*

* * *

Het zal wel zo zijn, dat Anna in de lange winteravonden meer tijd vond, zoals ze in haar vorige brief schreef. Want amper 4 maanden nadien schrijft ze opnieuw. Twee kantjes octavo, met de schrijfmachine:

8. febr. 1963.

Mijn beste zuster Corlie! Lieve Allen!

Met groote vreugde heeft ik Uwe lange, lieve brief ontvangen dezen week. Ben ik blij, dat U allen gezond zijt in deze groote winter. Alle dag lezen wij in gazette en hooren in het radio, dat oweral in west-Europa is zoo hard winter, groote schneeuw enz. Bij onz is al 5 week deze hard koud.

Gij vraagt om vader, maar met groote droefheid moet ik aan U vertellen, dat op 27-ste januari, zondag namiddag 2 uur zij is gestorven. Wij moogen in hospitaal zondag van 3-5 uur gaan, om juist 3 uur waar ik daar met mijn moeder, maar ower een uur zij is al owerleden. Leegt nog op het bed, zij waar nog warm, en mijn moeder heeft zeer zware uren na dien. Zij heeft een operation gekreegen nog diensdag, vrijdag waar zij zeer schlecht, met zijn longhe fieber gekreegen, kreeg zij penicillin, dan ? It bloed, maar kunt het niet helpen. Op den laatste dag van januari zij is begraven. In zeer groote schneeuw en koud waar het begravenis. Aan het grave moeten wij wachten met het priester t'zamen, want het mensen konden niet genoeg rap werken met het hard erde. Waren het zeer droewige uren en daagen.

En nu is hier mijn moeder zonder help. Zijn kolen van Kerstfeest is al weg, wij kreegten ook ower 2 dag 2 q hout, zoo kunt ik mij wat helpen. Ower dag zij is bij ons, t'zamen met mijn man, maar zij gaat altijd in koud slapen en is een wonder dat maar een beetjen valling heeft en niet groote ziekte.

Ik kreegte hier in het fabriek iets geld, help voor het begravenis, is goed, dat ik werkt, omdat door mij kreeg mijn moeder nu dokter en medicin, andersmal moet het betalen. Geld kreeg niet, ik probiert nu iets vraagen, maar omdat ik werk, moet ik voor mijn moeder zorgen. Mijn vader waar in het ouderdom van 77 jaar, maar voor mijn moeder is een groote slaag.

Paulken waar juist t'huis, wanneer mijn vader gestorven maar op de begravenis kont niet zijn, ower een dag moet terugrijzen en zijn civil-kleed heeft al meegenemen. Nu wachten wij zij op alle dag, maar juist tegen het westliche grense, wat onder het Alpen is, waar het grootste schneeuw en wegen zijn allen onder schneeuw, zoo dat het soldaten moeten ook gaan helpen. Tot 15. Februari zal Paul doch t'huis zijn.

Anneken heeft 2 week vacantie in het school, omdat weinig kolen hadden, deze week gaat zij al wederom. Zoo het exaam kreegden ook 2 week later. Mijn man is nogal wel, soms gaat het schneeuw wegdoen, andersmal zitt in goede warm en leest het boeken.

Denkt ik veel op Cecile in deze koude tijden, hoopt ik zeer, dat zij gezond is. Nu van dag is het weder wat verbeterde, maar s'nachs waar nog 14° C koud. Groote nebel is morgen gekomen, zoo zekerwel zal zoo groote koud niet meer zijn. Maar men is nu bang van het water, omdat alle flammen, het

Donau is toegevrozen en als rap komt het goede tijd, zal groote overstroomingen zijn. In Belgie is ook zoo gevaarlijk met het water? Wij drinken al lang zeer schlechte water, men voelde, dat medicin is darin. Zekerwel carbol enz. darin, om gezond t'maken.

Wij hoopen zeer, dat vroeg lente zal zijn en zullen wij vergeten deze schlechte winter, hoe slecht al zeer lang niet geweest.

Nu ga al schluiten, vergeef mij het vouten, maar ik moet zeer haasten in mijn werkplaats.

Ik wens an U allen goede gezondheid en hoopt ik zeer dat na deze slechte tijd zullen het schoone kommen, wanneer U met Uw lochting kunnen werken.

Zendt ik veel groeten aan Marie, Bertha, Mauritz en Viktor en ook aan zijn familieleden.

Veel kussen zendt U: Anna.

[Bij temperaturen tot 14 graden onder nul zal het voor de grafmaker zeker geen licht karwei geweest zijn om het graf van Anna's vader te graven. De Donau, toch een machtige stroom, is vastgevroren; dat maakt de watervoorziening zo twijfelachtig, dat de overheid zich verplicht ziet de voorhanden zijnde voorraden met chemische middelen te bewerken om ze drinkbaar te houden.

Zoals we al vermoedden, is Anna's moeder nu weduwe van een zelfstandige en kan niet op financiële overheidshulp rekenen. Anna zelf, in loondienst, kan ietwat bijstand genieten om haar alleenstaande moeder te helpen. Wat de "q" bij de toegestane hoeveelheid hout betekent, kunnen we alleen maar raden. Is het een afkorting van "quantum" of "quintaal"? Een kwintaal werd vroeger altijd gelijkgesteld met 100 kg., maar het woord is zo archaisch geworden dat we het niet meer horen gebruiken. In deze context zou het dus om ocharme 200 kg. stookhout gaan.

Nu schrijft Anna voor de eerste keer duidelijk dat ze deze brief IN haar werkplaats schrijft. Dat dachten we al. Want we kunnen ons moeilijk inbeelden dat iemand, die voortdurend op de laatste forint moet letten, thuis zomaar over een schrijfmachine beschikt.]

* * *

De volgende getypte brief arriveert reeds enkele maanden nadien. Weerom is hij getypt op 3 kantjes in octavo:

18. okt. 1963.

Mijn Lieve en zeer beminde Allen!

T'is wederom een lange tijd voorbij, van mijn laatste brief en ben ik zeer bang, dat huilder zullen al kwaad zijn op mij. Maar ik kunt aan U zoo vreugdevolle brief niet schrijven en ik meende, dat het slecht heeft ik altijd veel t'veel geschrijven.

Ik bedankt U zeer het laatste brief van U, dan het brief van het huwelijk van Paul van den Hende. En hoe aardig, juist op deze dag kreeg Marc en Marijke een broertjes: Filip. Hoopt ik zeer, dat de nieuwe paar en het lief kleintje is heel goed.

Dan ontvangt ik het schoon kaart van Oostende, wat zoo schoon is, dat men kunt niet genoeg zien. Deze jaar hebben wij ook veel kennis gehad, wienen naar beutenland kunten rijden, nu spaaren het menschen voor auto en rijden naar beutenland.

Ik hoopt zeer, dat Marie heeft ook schoone dagen gehad in Zwitserland met zij gansche huisgezien. Hebben zij goede tijd gehad? Hier heeft ik ook een kollegine, wiene 4 week lang heeft in Zwitserland gerijzen bij familden, heeft zij zeer veel schoon vertelde voor ons. Ik zoet gerne eens rijden om schoone bergen, wouden kunnen t'zien en bijzonderlijk goede, frisch lucht t'hebben, want bij ons heeft het men bijna nooit niet van het veel fabrieken. In het gazette staat, dat na London Budapest komt, warin de slechtste lucht is. Als ik een beetjen beter will hebben, dan moet ik bijna 1 uur met autobus rijden, dan heeft men wouden rond Budapest.

Hoopt ik zeer, dat U hebben goede en vroolijke zomer gehad en tegenwoordig zijt gezond van klein, tot groot.

Mijn man is wederom in hospitaal, met het beginn van september waar zij op eene dag wederom veel slecht geworden. Zij weet niet wat zij doet, verloorde geld enz. Nu is in een hospitaal voor zenuwenziekten. Moet ik alle tweede dag bijgaan, laat avond komt ik maar naar huis. Nu is wat beter, maar moet nog 1-2 week daar bleven. Zij is gansch veranderd. Vraagt niet nooit wat wij t'huis doen, vraagt niet het kinderen. Will zij maar veel medicin kregen, eet goed en slaapt goed, maar is vermagerd. In deze hospitaal zijn gansch erg ziekten, men wordt ziek dezen t'zien. Gansch jonge mensen legen daar zoo, dat men kunt niet weten, dat nog kunt werken in dezen leven.

Kunt wel denken, hoe zenuwigheid waar bij ons, tot zij naar hospitaal gegaan. Anneken zegde, dat kunt zoo niet leeren, gaat eenige daagen niet naar het school, gaat werken zoeken. Maar zij is nog niet 18 jaar oud, en zoo kreegde maar half geld. Zoo moet zij voort leeren. Deze is voor zij het laatste jaar, lente zaal zij het eindexaam doen. Zij is veel vermagerd, veel maag en hoofdpijn heeft. Ik ben al bang naar huis gaan, wat windt ik avonds daar.

Heeft ik veel geld weg voor het hospitaal, mijn man heeft 400.- Ft verloo-

ren, zoo heeft ik juist genoeg zorgen. Daarom zijt niet kwaad op mij, omdat ik zoo lang geen brief niet verzenden. Een week lang waar ik t'huis van het werkplaats waar ik in ziekstelling, minder geld kreeg ik zoo. Kunt ik U zeggen, dat doet mij pijn wanneer ik morgen opstaan moet. Maar genoeg van het klagen, een hoop heeft ik: alles zal eens voort zijn, en zal ik een blijheid hebben als morgen zal het kommen.

28. okt. 1963.

Heeft ik ook zeer lang geen nieuws van U, moogt ik hopen, dat zal ik nu veel hooren van zusters en broeders.

Deze regelen schreef ik na eenige dagen, want ik moet t'huis bleven. Waar ik wederom ziek. Bij ons morgen vriest al en wij moeten ons warm kleeden. Veel influenza ziekheid is, tegenwoordig. Anneken kreeg nu 2 sorte injections en nog andere medicin, om sterker t'worden.

Mijn moeder zijt nog t'best, helpt mij in het koken, en huiswerk. Zij woont niet met ons, zij heeft nu al 30 jaar in zelfde huis een woning met twee plaats, in zomer is dat zeer gemakkelijk, maar in winter is zeer koud, betalde veel zijn kolen, wat ik moet aan zij gewen. Nog een jaar moet ik hard werken, dan zal Anneken ook iets verdienen, als zij het school kunt gelukkig eindigen.

Paul zoekt ook een andere plaats, omdat verdient weinig en helpen zij niet in het leeren. Maar spijtig, wanneer het werkplats laat zij niet gan, zij moet daar voort werken voor weinig geld. Naaste jaar will zij naar het universität gaan, maar wiene zal het geld gewen, dat weet ik niet.

Ik staat ook zeer slecht op mijn werkplaats, als ik een beter zal kreegen, gaa ik ook. Nu in winter moet men 10 uur hier bleven, kreeg ik geld daarom, maar men eet het op, als ganse dag hier is.

Hoe is Lucien en zijn live familie? En Cecile heeft schoon rijze gehad deze zomer? Hoopt ik zeer, dat alle familie-leden zijn goed en gezond.

Als een beetje tijd heeft, schreef maar eenige worden van U.

Zendt ik mijn beste groeten en denkt ik altijd veel op U allen en ben ik altijd blij als soms droomt ik van Wachtebeke.

Veele-veele kussen en groeten van: Anna.

[Nog maar zelden zoveel klachten in één brief! Anna heeft met tē veel tegenslagen af te rekenen om ook, zoals sommige gelukkigen, naar het buitenland te kunnen om de gezonde lucht op te snuiven, die er in Boedapest niet is.

Niet voor de eerste keer moeten wij lezen dat haar echtgenoot maar een zwakke en vaak zieke man is. Maar ditmaal moet hij toch wel erg geraakt

zijn: hij is geestelijk duidelijk op de dool, en heeft zelfs geen interesse meer voor zijn eigen gezin. Anna wordt er zelf ziek van. Zij heeft bovendien een hoop geldzorgen. De kosten in het ziekenhuis en voor de dokters lopen hoog op. Ze denkt al aan de onbetaalbaarheid van universitaire kosten. Ze hoopt dat het ooit toch beter wordt. Maar dan zal dochter Anneke eerst haar eindexamen moeten halen, dan zal Paul eerst beter betaald werk moeten vinden, dan zal Anna zelf moeten kunnen uitkijken naar een betrekking die meer opbrengt dan wat zij nu kan verdienen.]

* * *

Er volgt nu snel een nieuwe brief:

2. januari 1964.

Mijn beminde Allen!

Eerst en vooral zendt ik mijn beste wensen aan U met het nieuwjaar. Uit mijn hert wenst ik aan U gezondvolle jaar, veel gelukk én vooruitgaan in het leven. Vraagt ik van Hemel op U allen veel zegen en zoet ik gerne weten, dat huilder allen zijn tegenwoordig ook goed gezond.

Met het veel feestdagen heeft ik veel werk gehad, zoo maar nu kunt ik aan u iets vertellen van ons.

Met vreugde kunt ik melden, dat het pak juist voor het feest gans goed gekomen en wederom waar kermis bij ons. Wederom waar het tafel voll en elk heeft zij iets gevonden darin. Wanneer ik het alles ziet, voelde ik gans tegen mij U allen en mijn hert waar wederom voll met dankbaarheid, omdat huilder ons deze vreugde maken. Alles is zeer fijn en nog lang kunnen wij het gebruiken. Ben ik zeer kontent om het handdoek, wat is een fijn stuk, hoe weet gij, dat bij ons kreeg men het voor veel geld en van deze heeft men nooit niet genoeg. Bij ons zeggen: frottier handdoek, dat is nog beter gelijk het damast. Ik weet niet omdat deze worden zijn gekend bij U? Veel-veel dank voor alles. Deze jaar heeft ik geen kerstboom niet gemaakt, omdat moet men geld uitgewen, dan met het ziekheid van mijn man gaat alles anders, gelijk vroegers. Zoo deze pak war onse kerstfeest. Ik will nu niet veel geld uitgewen, men weet niet wat gebeurde met mijn man en moogt ik niet zonder geld staan.

Onder mijn rust tijd waar mijn man wederom schlechter en moeten naar hospitaal voeren. 2 weeken lang waar zij daar en voor het kerstfeest komt zij naar huis. Nu kreeg wederom 3-4 sorte medicin, injeksions, maar het dokter zegde, kunt geen goed mij zeggen van zijn ziekte. Zijn hert is nogal wel en daarom kunt zij deze ziekte nog overleven. Spreekt al gans slecht,

zijn rechte kant is kapoet, en moet ik zijn onderkleeden, en ook wat bowen is, alle dag uitwaschen, enz. zoo kunt wel denken hoe zware dagen zijn dezen voor mij. Mijn kinderen zijn al t'huis voor maar het slapen, kunnen niet eeten gelijk vroeger, wij zijn allen zeer zenuwig. Mijn moeder is met mij, wiene juist ower een jaar in zelfde zware leven gehad.

Mijn rust-tijd waar schoon, maar zeer koud. Slapt ik veel en leest ik, het best waar, wanneer ik gans alleen kunt zijn, en staat ik aan het fenster, kijkt ik naar het bergen en het Donau, wat onder het rust-huis waar. Ik moet niets betalen voor deze schoon week, alleen maar het rijze betalde ik. Dan kreegde ik nog 2 keer geld in december om mijn goede werk.

Ik zegde hier al lang, dat zal ik een andere plaats zoeken, want kunt ik al zoo veel niet werken, gelijk vroeger. Nu kreegde ik 100.- Ft/mand meer geld als het baas zegde, dat help zal ik voor werk ook kreegen. Hier rekenen allen rond mij, op maschienen en in het hoofd, hoe het komt, hier maken het rechnungen en het fabriek wordt nu 2-keer grooter, zoo kunnen meer menschen laten werken. Zoo ik vertelde, dat wat goed ik ook gehad, maar moet ik nog meer en meer gezondheid om deze werk kunt doen.

Anneken heeft nu vacantie, Paul leert nu 7 maanden voor naar universität gaan, als zij geluk heeft.

Mijn lieve Corlie! Met groote droefheid leest ik van het dood Marie Celie. Lieve, arme meisken, zij waar nog jong om het sterven. Ja ik weet dat zij ziek geweest, maar, van deze zoet zij nog kunt lang leven. Bij ons men alle dag hoort tragische dood tussen het kenissen en veele jonge mannen met hert sterven. Deze zenuwigvolle leven maakt het.

Bij ons is tegenwoordig betere tijd, maar het ganse december waar hard koud met veel schneeuw. Wanneer ik rijzen moet deze morgen begint regenen en voor deze dag waar -10° C koud, ik meende, dat zal ik niet kunt gezond naar het rusthuis ankommen.

Hoopt ik zeer, dat bij U waar lief en schoon het kerstfeest en en nieuwjaar. Het kleinkinderen waren zekerwel bij U en hebben blijheid gehad. Mijn huisheer heeft TV en mijn moeder waar daar, ik gaat vroeg slapen, Anne en Paul waren bij eene familie met het jongens en meiskens. Zij hebben vreugdevolle Silvester gehad.

Mijn moeder is nogal goed, zijn voeten zijn al wat oud, maar helpt mij en voor het kerstfeest heeft mij helpt koken enz. Zij woont niet bij ons, maar in zelfde hof woont zij.

Lieve Corlie! Vraagt ik U aan Ireneken en zijn zusteren en broeder mijn medelijden gewen ower het dood van Marijken. Ik denkt altijd met liefde op zij en op mijn oogen staat zij, gelijk waar, waneer ik op Langeleede waar. Hoe stonden anders het familden? Zuster, broeders zijn goed, gezond? Hoe stond Mauritz met zijn gezondheid? En U allen, hoe gaat Cecile naar zijn

*werkplaats, hebben huilder ook zoo erg schlechte december gehad?
Ik spreek soms met mijn enkelzuster ower telephon, want 2 jaar lang waren
wij niet bij elkander, zij werkt ook, zijn man verdient zoo goed niet, gelijk
het eerste, wiene dokter waar. 3 kinderen heeft zij, het meisken zal heiraten,
wanneer zij woonung hebben, de andere: Paul leert op universität, de klein-
ste is 19 jaar oud en werkt bij het TV. Het moeder van mijn enkelzuster is
ook alleen gebleven ower 3 jaar en woont nu bij zij en helpt in huishouden.
Mijn enkelzuster zegde, dat zitten altijd maar naar huis, niet gelijk vroeger,
wanneer hebben zij meer gezondheid en meer geld gehadden.*

*Lieve Corlie! Zijt maar zoo lief, zegde tegen mijn lieve belgische zusters en
broeders en zijn familieleden, dat ik zendt aan zij veele veele groeten en
wenscht ik een gelukkige, zegenvolle Nieuwejaar.
Zendt ik veele dank voor het pak, wat heeft ons groote vreugde gemakt in
onze zware leven.*

Nogeens veele kussen en groeten van Uwen: Anna.

[Weerom ondertekent Anna haar brief met de pen, en voegt er dan met die-
zelfde pen links in de marge, verticaal, nog bij:]

Veele dank voor Uwe lieve lange brief. Anna.

[Het leven in het Hongarije van toen moet geen sinecure geweest zijn, als
wij de details die wij in de opeenvolgende brieven te lezen hebben, aan-
eenrijgen. Wat de koopkracht van werkende families aangaat, die is wel
zodanig aan banden gelegd, dat werkende mensen elke forint moeten
omdraaien voor ze hem uitgeven. Onze correspondenten zien er hier van af
kosten te maken voor de eindejaarsfeesten: ze vinden het al voldoende dat
de inhoud van het uit België aangekomen pak als geschenk kan verdeeld
worden.

Wat Anna over de handdoek schrijft, is misschien voor velen onduidelijk.
De woorden “frottier” (bij ons: “frotté”) en damast bestaan ook in ons
Nederlands. Terwijl frotté een weefsel met ruw oppervlak betekent, is
damast een éénzijdig glanzend weefsel, meestal met ingewerkte figuren.

Ook de nodige gezondheidszorgen vragen heel wat overleg voor zij op ade-
quate wijze kunnen verkregen worden. Anna is er toch een weekje tussen-
uit geweest! Maar dat heeft ze ook wel nodig, want ze moet nu harder wer-
ken in de boekhouding om nog een honderd forint per maand meer te ver-
dienen.

Wij denken ons te moeten inbeelden dat de (huur)woning waarover de familie beschikt, als een deel van een soort woonerf moet gezien worden. Anna vermeldt toch dat haar moeder apart woont, maar wel “in hetzelfde hof”.]

* * *

Er volgt nu een met de machine getypte brief van 4 kanten octavo:

25.X.1964.

Beste Zuster Corlie en lieve familie!

Na lange tijd komt ik wederom bij U met mijn brief. Zijt niet kwad op mij, omdat op Corlie's lieve regelen antwoorde ik maar nu. Met mijn gedacht vliegde ik al veelekeer bij U, denkt ik veel op Wachtebeke, maar om het brief schrijven heeft ik tegenwoordig zeer weinig tijd.

In deze zomer en herfst will ik onze woening klaar maken, omdat naaste jaar zal ik daarop geen geld hebben. Wij hebben 5 plaats en alle jaar moet ik iets klaar maaken, het muur gaat bij ons zeer rap kapoet, bijzonderlijk wanneer regnet veel. Dan het duuren maakt ik zelf met oil klaar, 3-keer moet ik het witt oil daarop doen en bijna alle dagen moet ik iets van doen. En het dagen loopen erg voorbij.

In deze zomer mijn moeder kunt al zoo goed niet werken, ik moet meer t'huis kuisen, kookken enz. Wannere het groote warmen geweest, ik waar al bang, wat zal met mijn moeder zijn, omdat zij heeft dagen, wannere kunt niet opstaan. Nu is al beter, maar will niet naar dokter gaan, altijd geef ik hem medicin, wat ik meende, dat goed is.

Dan heeft ik zeer veel probleem met Anneken, zij will niet doen wat ik zegde, heeft kenissen, wiene zeggen, dat zij is al 19 jaar oud, moogt doen, wat zij will. 2 maanden lang waar weg van t'huis, soms komt naar huis voor eenige kleeden, soms komt een telephon. Nu is wederom t'huis, maar ik zegde, dat zij moogt niet deze moderne leven doen als zij bij ons will leven. Bij vremde mensen zekerwel moogt zij alles doen, maar zij heeft niet genoeg geld voor alleen t'leven. Zoo is het wederom t'huis, zij waar zeer mager, eens ziek geweest, eenige daag in hospitaal geweest. Ik heeft zoo veel zenuwigheid, dat kunt ik het niet afschrijven. Wat ik voor hem zegde, doet het niet's en ik moet verstaan, dat als zij ziet, dat kunt alleen alles niet betalen voor het leven, dan zal naar huis kommen en zal zien, dat het leven is niet beter beuten het familien, tusschen vremde mensen, vriendinen, wiene zijn goed tegen hem als zij geld heeft, dan maken hem schade. Ik ziet al, dat heeft zware dagen gehad. Moogt zij laat avond niet naar huis kommen,

maar spijtig, hier in deze groote stadt het jongen menschen leven een gansch abnorm leven. Zij leeren van elkander deze moderne leven, en het ouders moeten zien hoe gaan deze jonge leven kapoet. Andersmal heeft zij een goede werkplaats, maar nu is wat bang, dat kunt zijn, omdat zij is het jongste, moogt niet daar bleven. Zij heeft zoo veel noddig, nu komt het winter, schoenen, kleeden, paletot, zijn deze alle uitgegroeit en zij verdient nog zeer weinig. Zij maakt nu een program, wat geld zij heeft en wat moet zij koopen, maar zij moet 2 maanden werken voor een paletot, zoo moet ik nog hem helpen.

Paul werkt ook, en avonds 4-keer/week gaat zij naar het uniwersität. Leert zij zeer veel en moet zij s'nachts op zijn newens het boek. Zij is mager, veel cigaretten rokt, maar heeft goed appetit, eet goed. Zij heeft ook altijd probleem met het geld, altijd koort is het.

Zoo gaat onze leven. Ik ben bang van deze winter, hoopt ik zeer, dat zal niet erg koud zijn, moeten wij niet veel geld verbranden met kolen en hout. En zullen wij niet ziek zijn. Als men werkt en gezond is, moogt niet klaagen. Bij ons waar al veel ziekheid, hoopt ik, dat mijn moeder zal gezond bleven.

Met eenige daagen komt Allerheiligen, mijn man grave gaa ik schoon maken. Tot nu hebben wij nog niet veel koud gegadt, alle bloemen nog van zommer zijn schoon. Bij ons op graven doen op deze dag krisantenum, dat is zoo schoon op graven, gelijk het schneuw. Deze tijd is het schoonst bij het dooden.

Ik ben nog altijd op mijn werkplaats, nu is wat veranderd mijn werk, heeft ik zoo veel zenuwige dagen niet. Ik will al weggaan van hier, omdat zoo zeer zwaar geweest. Ik heeft twee goede kollege in het timmer, roken niet, hebben gern het goede lucht, juist gelijk ik. Rond ons zijn veel fabrieken en zoo hebben wij hier geen goede lucht. Onze fabriek wordt nu altijd groter, maar spijtig het plaats is niet genoeg, zoo wij zijn twee-drijkeer zoo veel persoon op eene plaats gelijk vroeger. Kunt wel denken hoe moeilijk zoo werken, als zoo veel mens op een plaats werk, spreekt op telephon enz.

Ik leest gern in Uwen brief, dat Cecile auto koopt. Tegenwoordig is het al t'huis meende ik. Gaan U allen met hem s'sondags mee? Is eene groote auto? Het garage is al gansch kler? Zijn huilder doch zeer gelukkig, dat Cecile is een zoo goede meisken, hebben U geen probleem met zij. Als huilder eens photo hebben van het auto, zendt maar een voor mij ook. Ik wenscht aan U veele schoone rijze mee. Bij ons koopen ook nu veele mensen auto, in het zelfde huis, waar wij wonen is een Trabant, dan newens ons een Wartburg en oweral in straat en meer en meer auto ziet men, zoo is al gevaarlijk voor een oude mensch op straat gaan, wiene kunt niet genoeg oppassen.

Mijn Paul leert al in uniwersität, op januari moet zij veel leeren, dan moet

zij nog laat avond en s'nachs ook leeren. Ower dag werk zij, zoo heeft zij geen tijd.

Ik hoop zeer, dat mijn brief vindt U allen in goede gezondheid. Onze Marie is ook goed gezond? En hoe zijn het lieve kleinkinderen van U?

Hoe zijn Bertha en Henrie? Moeten zij meer rusten, nu met het winter zal dat toch mogelijk zijn. En hoe zijn Adrienne en Mauritz en zijn familieleden? Adrienne is al gans goed genezen? Ik denkt altijd veel-veel op U nog nevens mijn werk dacht ik veel op Langeleede, op mijn lieve belgische zusters en broeders.

Nu met het winter gaa ik soms bij kenissen en kijkt ik het televisie, onze huisheer heeft een schoon, groote. Bij onz waar het zomer gans goed, niet erg heet, en nu regnet veel. Spijtig, wij moeten al lang vuur maken, zoo het leven betalde wederom meer. Het vruchten en groenten betalde ook veel, want deze jaar voor het boerderijs waar niet het best. Maar men hoopt, dat naaste jaar zal beter zijn. Nu staan wij voor het winter, men weet niet hoe hard zal het zijn. Een half jaar moet men vuur maken, met veel geld verbranden. Ik werkt nu nog namiddag ook en kreeg ik voor deze tijd + geld. Ik zoet gerne veel hooren van U. Lieve Corlie, gij moet nu oppassen met het eeten, want deze tijd is kritisch, en moet ook oppassen van het koud. Voor mijn moeder zegde ik altijd, dat moogt niet influenza kregen, kleederde warm. Ik moet werken gaan, kunt ik niet t'huis bleven, als zij ziek wordt.

Wat maken op Langeleede? Viktor én het fam. Celie zijn goed? Ik zendt voor allen veel-veel groeten. Kust ik veel onze Bertha en zijn familie.

Zendt ik aan U allen veele groeten, denkt ik veel op U en nu aan het nieuwe werkpartneren vertelde ik veel van Belgie. Ik doet mijn oogen toe en dan ziet ik het langeleedische hof, en huis, het boomen op het hof, het lochting, gelijk over veele jaaren.

Met veel kussen beeindet ik mijn brief met het hoop, dat mijn regelen vinden U in goede gezondheid.

Uwen: Anna.

[Opnieuw heeft Anna het in deze brief over haar behuizing. Zij beschikt over 5 kamers in een waarschijnlijk groter samengesteld woningenblok. Lang voor er hier van huisjesmelken sprake was, klaagt zij ook al over de toch niet zo goede toestand van het geheel, doordringende vochtigheid enz. Hoewel de “golden sixties” ook wel al een terugslag hebben op de landen in het Oostblok (zie maar naar de verwijzingen naar TV, Trabants en Wartburgs (!) en naar de heraanleg van grote straten en lanen in Boedapest), blijft er een nijpend tekort aan geld voor de gewone man. Zeker wanneer de jeugd, onder invloed van wat daar allemaal uit het “rijke” Westen doorzijpelt, een totaal andere levensstijl nastreeft dan de vorige generatie. Vandaar

haar klachten over het gedrag van haar dochter, 19 jaar oud. Maar die moet twee maanden werken om een nieuwe mantel te kunnen betalen, en haar zoon, student maar toch ook werkend, heeft ook altijd een tekort aan geld.

Een raadselachtige passus in haar brief blijft voor ons voorlopig de verwijzing naar "mijn man grave".

Dat graf gaat ze even fatsoeneren rond Allerheiligen. Gaat het hier werkelijk om de rustplaats van haar echtgenoot? Tot nu ontdekten wij nooit in een van haar brieven een verwijzing naar het overlijden van haar man. Wel heeft ze vaak genoeg van zijn wankelende gezondheid melding gemaakt. Of moeten wij hier begrijpen dat het gaat om de man van haar moeder? Wij hopen het nog te ontdekken.]

* * *

Haar volgende brief volgt prompt op de voorgaande. Ze tikt weerom vier kantjes vol op het nu al bekende octavoformaat:

Budapest, 4. December 1964

Lieve en beminde Zuster Corlie! Lieve Albert en Cecile!

Op 1-sten december heeft ik het lieve, zeer-zeer lange brief van Corlie goed ontvangen. Kunt wel denken, hoe blij waar ik, omdat van augustus hoorde ik niets van U. Zitt ik neer en twee-drijkeer lest ik het, dan wederom eens. Corlie kunt alles zoo goed vertellen, dat met het ende van het lezen, voelde ik, dat bij U ben ik, zitt ik bij U en hoorde ik, wat U mij vertellen van Uwen leven.

En nu van dag is het pak ook aangekomen gans goed met alle fijn in. Avonds wanneer ik naar huis kwam, komt moeder, met groote vreugde op zijn wezen, ik weet seffens, dat het pak is hier.

Wederom hebben wij een kermis, juist voor den dag St. Niklaas is het hiergekomen, ik heeft nu geen zorgen om moeder en kinderen wat t'gewen. Twee kolleginne in het werkplaats geef ik ook iets van het leckergoed. Vinden alles zeer fijn en waren blij belgische chocolaat eten. Mijn moeder kreegde nu het coffie, want zij moet het drinken, en nog margarine, wat is zeer goed op brod. Kinderen kunnen ook meebringen, want bij ons het boter zoo goed niet, en betalde veel. Ik moet voor het pak 110.- forint betalen. Meest is voor het coffie: 35.- forint, en voor het chocolaat: 24.- forint. Voor pudding maar 4.-, spekjes 9.-, rijs 3.-, cacao 9.- enz.

Ben ik zeer blij met het handdoek, dat is al bij mij in bureau, is het altijd newens mijn hand, denk dan ik altijd op U.

Lieve Corlie, ik kunt U niet genoeg bedanken, dat maken ons altijd, en jaarenlang zoo groote plezier, in onze zware leven maken feestdagen wanneer een brief, photos of pak kommt. En dat maken al bijna 40 jaar. Ik meende, en weet ik het wel, dat geen een andere meisken, wiene ower 40 jaar in Belgie weest, kunt het zeggen.

Ik weet wel, dat het leven wordt al bij U ook zwaar, hebben huilder ook zorgen met zelf en met familieleden en doch nog jaarenlang op ons. En wat heeft ik aan U gegewen? Niets, soms een brief, en groote dankbaarheid in mijn hert tot mijn laatste dag van mijn leven.

In Uwe brief ziet ik, dat zijt blij met het auto van Cecile. In onze straat hebben al ook eenige mensen auto, wij hebben een schoon breid straat gekreegen deze zomer gans nevens ons, is zoo goed geluchtet s'avonds, dat men kunt aan het neon, gazette lezen. Darop gaat een autobus ook, zoo op ? uur zijn wij in het stadt.

Tot van dag waar bij ons zeer schoon herfst, in oktober veel geregnet, maar in november veel zonnenschein en schoon weder hebben wij gehad. Nu begint al vrozen en heet een ganse nacht schneeuw gefallen, met St. Niklaas is wintertijd. Tot nu moeten wij niet vuur maken, kunt men wat sparen.

Ik hoopt zeer, dat met uw gezondheid zijt wederom goed, ja de lente en herfst is moeilijke tijd. Maar gij zijt gelukkig, dat moet niet geoperierd moeten gaan. Ik ben ook juist zoo. Opeens mogt ik maar weinig eeten, geen zware eeten, geen alkohol, speck, servolaat enz. eet ik niet. Groenten, goede soupou, gekokte fleesch, dat is goed voor mijn maag en gal. Nu eenige daagen waar ik wat voll met water, dick geworden mijn been, waar zeer moeilijk 10-12 uren lang zitten. Ik kreegde medicin en als ik veel slapt gaat het voorbij.

Zijt gij lieve Corlie zeer lief, gij verstaat mijn problemen met mijn kinderen zeer goed en ik ziet, dat bij U hebben ook problemen met het jongheid. Als men hier doch een beetjen meer kunt verdienen, zal alles anders zijn. Anneken heeft nu een zeer goede winterschoenen gekocht, en deze paar betalde meer, of zijn 2 weken belohnung, moet ik nog 100.- Ft bijgewen. Nu moet 2 weken werken om mij het teruggewen, kunt wel denken hoe moeilijk is zoo kleeren koopen voor een jonge meisken, want alles schoon en fijn vindt men hier in winkels. Paulken laat maken zijn eerste goede zondaagskleed. Zij verdient 1400.- forint en het betalde 2000.- forint. Om het betalen zoet kunnen, geef mij geen geld nu, maar naastekeer. En moeten jaaren voorbij zijn wanneer zal een beetjen meer verdienen.

Wij hebben nog geen televisie, het betalde 4-6000 forint en men zitt zoo veel newens, dan Paul leerde minder en ik zal weiniger slapen. Zoo gaa ik soms bij kennissen, wiene televisie hebben, is schoon als van theater laten iets zien of goede film.

Wij hebben nu een schoon nieuwe brugge. Het alle 7 brugge waren in oorlog kapoet door het duitsen soldaten, en het laatste is nu op nieuw gebouwde is. Hier zend ik postzegels van, ik heb nog eenige, naastekeer zal ik het zenden, om het poststempel darop t'zijn.

Ben ik blij, dat ik leest van Albert wiens zoo veel nog kunt werken, is een gelukkige mens, wiene nog in pension zoo schoon het leven kunt maken, werken is zeer goed, en met zijn werk helpt U zeer veel, want bij ons is ook het, dat het werkmenschen, bijzonderlijk in het gebouw moet men zeer hard betalen. Hier maken ook veele huizen, gansche stadten zijn gebouwd op eenige maanden en is weinig werkman.

Ik hoopt zeer, dat Henrie van Den Hende komt beter, maar moet zij heel veel rusten, en op zenuwen oppassen. Gelukkig, dat zij zoo goede zoonen hebben. En Bertha is een ideaalste vrouw. Spijtig, dat kunt ik niet bij U gaan helpen, rechnung en maschienschreef zoet ik doch kunnen helpen. Hoe zijn het lieve tweelingen?

Als ik eens naar Langeleede zoet kunnen gaan, is het alles veel veranderen zoet ik zien. Ik meende wel, dat Irene en Hubert Celie hebben elk een schoon huis laten maken. Huilder allen gaan doch zoo schoon vooruit. Natuurlijk moeten veel werken, maar weten wel, dat waarom. Cecile is zekerwel blij met zijn schoon familie.

Uwe brief lieve Corlie kunt ik gansch goed verstaan en als ik het leest voelde ik, dat ik met U spreek. Ik bedanke aan Albert, dat met mijn pak gewerkt heeft, ik ziet, dat U alle drij hebben werk meegehad, want is op Zelzate post gegeven. Nogeens, veele-veele dank voor.

Hoe gaat met Bertha Van Renteghem in Zelzate? Hoorde ik maar van U iets van hen.

Nu gaa ik al sluiten, want zaterdag namiddag is, nu moet ik nog lopen iets koopen voor zondag en oweral is voll met mensen het winkels, allen komen nu uit het werk. Hier zijn al zeer veele mensen van het omtrek /rond van Budapest/ het stadt wordt al erg groot. Budapest heeft bijna 2 millioenen volk en gansche Hongrie heeft 10 millionen. Dat is niet goed, maar hier vinden beter het werk.

Ja met het boeren gaat alles anders, gelijk vroeger juist gelijk bij U. Doen al niet gern het werk op landen, beter in het fabrieken. Ik zoet zeer blij zijn weggaan van Budapest en in een rustvolle klein stadchen leven. Ik ben gans ongelukkig tusschen zoo veel mensen oweral.

Nogeens veel-veel dank verzendt ik aan U voor Uwen groote goedheid en hoopt ik zeer, dat mijn brief vind U in goede gezondheid. Zendt ik veel groeten voor alle zusters, broeders en aan alle famielineleden.

Uwen Anna

NB. Als Raphael kunt gebruiken het postzegels, dan zal ik nog meer zenden

in alle brieven. Van het pak geeft ik aan mijn moeder ook, nu kreegde zij het koffie, in het plaats mijn arme man.

[Het antwoord op de vraag die we bij een vorige brief stelden, laat zich reeds vermoeden bij het begin van deze brief. Is de echtgenoot van Anna intussen overleden? Ja! Zij verdeelt de inhoud van het pak aan haar kinderen, zelfs aan collega's op haar werk, en... aan haar moeder geeft ze de koffie! Die kreeg haar man vroeger altijd. En in het postscriptum vermeldt ze dat ook nog eens uitdrukkelijk: moeder kreeg de koffie, "in plaats van mijn arme man".

Wij krijgen hier ook een inzicht over de inhoud van de pakjes die na bijna veertig jaar nog steeds door de pleegfamilie naar Boedapest gestuurd worden, en daar met grote vreugde uitgepakt worden. Typisch is wel, dat ook daar de "Belgische chocolade" expliciet vermeld wordt!

We zijn met deze brief midden in de zestiger jaren aangeland. En dat laat zich merken. Het land in het Oostblok wil ook voor vol aangezien worden: er worden nieuwe bruggen over de Donau geworpen, de bedrijvigheid in de bouwsector neemt bredere vormen aan, en ook de verkeersaders worden breder, en zelfs met neonlampen verlicht! De hoofdstad van het land zal weldra twee miljoen inwoners tellen: dat lijkt bijna op een waterhoofd op een te klein lichaam!

Anderzijds eist het meedrijven met het langharige Beatle-tijdperk ook zijn tol. Er zijn heel wat problemen met de aankomende jeugd. Hun eisen worden zo hoog gesteld, dat ze financieel nauwelijks haalbaar zijn. Als men leest wat de dochter moet presteren om een paar schoenen te kopen: 2 weken werk plus een lening bij mama van 100 forint! De zoon Paul verdient 1400 forint per maand, maar moet voor een nieuw pak 2000 forint neertellen. Als een TV-toestel dan tussen 4000 en 6000 forint kost, vraagt men zich af hoe een doorsnee werknemer dat ooit kan bekostigen. Anna spreekt nog niet over krediet aankopen; die waren er ginds wellicht ook wel.

Anna en haar gezin wonen duidelijk in een voorstad van Budapest. Hoewel zij last heeft van haar benen, kan zij nu met de bus binnen het halfuur het centrum bereiken. Voor iemand die "water in de benen krijgt" is dit wel meer dan een "stap" vooruit. Waarschijnlijk heeft Anna het over het ook hier gevreesde flebitis, een ontsteking van de aderen dus.]

* * *

Het volgende teken van leven dat we vinden is een ansichtkaart. Ze geeft een binnenzicht van het trappenhuis van het Hongaarse parlement, en is met de pen haastig geschreven op de 24e van een winterdag in 1965. De datum is niet zeer goed leesbaar, ook niet op de poststempel.

65.T.24.

Mijn beminde Allen!

Het lieve lange brief van U en eene van Irene Celie op zelfde dag is gekomen. Veel dank voor. Ben ik zeer blij veel van U hooren. Irene schrijft veel van fam. Celie. Verstaat ik het gans goed. Irene is zeer blij tusschen zijn zusters en broeder.

Hoopt ik zeer, dat zijn U allen goed en Cecile heeft niet te slechte weg naar Gent. Bij ons veel schneeuw is gevallen met groot koud. Vandag is zoo erg niet meer, maar water en ijs is oweral. Wij hebben kermis met het pudding en fleschblokjes, veel dank voor. Met veel liefde kust U allen: Anna.

Niet lang daarna heeft Anna de tijd gevonden om iets meer te laten weten. Vlak na nieuwjaar typt zij een briefje van twee kantjes octavo:

5.jan.1966. Budapest.

Mijn beminde en lieve Allen!

Eindelijk kunt ik aan U laten weten, dat het pak is van dag goed angekomen. Nog voormiddag telefinierte ik bij den Toll-bureau, dat van november kreegde ik deze pak niet. Hij zegden dat moet ik nog twee weken lang rust zijn, want is 25.000 stuk pak is gekomen van beutenland, als na 2 week komt niet, dan moogt ik reklamieren.

Zoo kunt wel denken hoe groote vreugde hebben wij gehad, dat alles is goed gekomen.

Alles is zeer fijn, bijzonderlijk het veele pudding powder, wat het ganse familie eet zeer gern. Rijst kunt men nu bij ons maar soms kreegen en niet zoo veel, hoe veel will. Het margarine is juist goed voor mij en Anneken, want wij alle twee hebben pijn in het gal en dat zal goed zijn op brod.

Zeer groote vreugde is met het kousen, juist goed, want tot nu hebben wij veele keer hard koud. Tegenwoordig morgenis rond 10° C onder 0. Mijn moeder zendt U ook veele dank voor.

Het soupenblokjes zal ik maar zondag gebruiken, is één feest bij ons, als ik belgise soupe kookt. Maar ik ziet, dat deze betalde zeer veel, bijzonderlijk het tomaten. Moeten huilder doch zoo veel geld niet uitgewen, bij ons is het

een goedkoop, want zomer 1.- Ft is een kg. tomaten, wat alle familien konzervieren zelf.

Het schocolaat is zeer fijn en wij zullen met dat sparen, alle dag een stukjes voor elk, want zoo fijn komt niet alle dag bij ons.

Het zeep is zeer fijn ook, elk kreegde een stuk van. Als wij ons wassen, denken altijd op U met groote dankbaarheid, want bij ons probieren wij al alle zeep. Maar ik ziet, dat bij U betalde het zeer veel.

Veele dank voor het handdoeken, dat is altijd goed in een huishouden, dat kunt men goed wasen. En is goed gebruiken alle dag. Ik ontvang van 2 stuk, maar op het Uwen papier zett: 3 paires de chaussettes usagées. Dat is het kousen? Maar bij ons is 2 paar gekomen en in Uwen brief ook 2 paar staat.

Alles, wat in pak geweest legt op het tafel bij ons en ik voelde wederom, - wat al lange jaaren altijd – dat U zijn een beetjen bij ons gekomen. Onvangt duizend dank voor en hoopt ik wel, dat deze goedheid opgeschijwen in Hemel en God zal U bezegen.

Ben ik zeer blij, dat eindelijk is hier het pak, want mijn moeder al een maand lang durft niet weggaan nog naar winkel niet, want wachtet altijd het postman.

Dan nog veele dank voor het doops-suiker, waar gans fijn. Zendt ik veel kussen voor het kleine Alain, zijn gij lieve Marie, doch een gelukkige moeder, goede kinderen en zoo schoon familie hebben. Ziet ik op doops-kaartje, dat “heerom raf” doopte het kleintje. Wenscht ik alles goed voor het moeder van kleintje ook. Kunt zij zelf melk gewen aan het kleine?

Van dag hebben wij een thelephon gedaan aan eene rijze bureau met mijn kollegine en wij vraagden, hoe veel koost een rijze naar Belgie, naar Gent. Het betalde retour: 1200.- forint. Bijna wat ik een maand verdiente. Als ik moet niet meer werken, zal ik veel tijd hebben, zal ik doch eens bij U gaan, nogeens U allen zien en kijken hoe schoon is mijn lieve Wachtebeke geworden en hoe groot is het fam. Creve.

Voor het pakje heeft ik nu 120.- forint betalen, 10-keer zoo summa en kunt ik naar U gaan. Ik moet nog een beetjen wachten en goede gezondheid hebben.

Mijn beminde Allen! Nogeens veele-veele dank voor het pak, voor alles wat darin waar, en voor Uwe meewerken, moeten U nog het naar Zelzaete sturen, dat is genoeg moelijk en doch maken uit liefde. Duizend-duizend dank en kussen van ons allen.

Nu gaa ik al sluiten, want mijn tijd is koort, ben ik tot laat avond op mijn werkplaats.

Onze gezondheid is nogal wel, maar ben ik bang voor mijn Moeder, wiene kunt al niet goed oppassen. Zal ik blij zijn, als het winter voorbij is.

Ik wenscht U nogeen vreugdevolle, zegenvolle Nieuwjaar. Goede gezondheid en goed vooruitgaan in het leven.

Hoopt ik zeer, dat mijn regelen vinden U allen in goede gezondheid. Denkt ik alle dag veel op U en zal ik Uwen goedheid nooit niet vergeten.

Binnen koort zal ik wederom vertellen van ons. Met veel groeten en kussen.

Uwen Anna.

[Bij de reeds klassiek geworden beschrijving van de inhoud van het nieuwjaarspakket uit België vallen een paar zaken toch wel op. Het viel eerder nog niet voor dat Anna een produkt niet zo nodig moest worden toegestuurd. Tomaten, schrijft ze, zijn in de warme Midden-Europese zomer daar heel goedkoop te krijgen; bovendien is het ginds nog altijd zo dat de huisvrouwen er genoeg “konservieren” om de winter door te komen. Lieve Corlie moet dus geen geld meer uitgeven aan geconcentreerdé tomatensoep.

Wij krijgen ook de indruk dat de nijvere echtgenoot van Corlie, Albert, de Hongaarse douane enigszins om de tuin tracht te leiden. Het blijkt dat bij het pak een lijst moest gevoegd worden met vermelding van de inhoud. En dan wel in een voor de toldiensten te begrijpen taal. Nederlands schijnt daar niet bij te zijn, Frans wel, zoals wellicht ook Engels en Duits. Albert vermeldt dus op een pakje textiel dat het om “chaussettes usagées” gaat, reeds gebruikte sokken dus, die helemaal niet in het pakket te vinden zijn! En uit de brief van Anna kunnen we uitmaken dat de wakkere douaniers toch om de tuin geleid zijn.

Wanneer Anna vertelt over haar droom om toch nog eens naar België te komen – wat trouwens nooit meer gelukt is – kunnen we besluiten wat ze per maand ongeveer verdient: iets meer dan 1200 forint. Dan zal haar kantoorwerk ongeveer evenveel opbrengen als wat haar zoon Paul verdient: 1400 forint. Wellicht omdat haar brief zo kort is, belooft ze vlug opnieuw te schrijven. En ze houdt woord: reeds op 15 januari, een tiental dagen na deze brief, vertrekt reeds een volgende.]

* * *

Een getikt briefje van drieëneenhalf kantjes octavo:

15.jan.1966.

Mijn beminde Zuster Marie!

Ben ik blij, dat met het gelegenheid van Uwe lieve verjaardag kommt ik met mijn beste groeten aan U. Uit dipste van mijn hert wenst ik aan U volle

gezondheid, veel zegen van Hemel és veel vreugde door Uwen lieve kinderen.

Gij zijt doch een gelukkige moeder, want heeft zeer lieve en goede kinderen, wiene zijn bijna allen rond U.

En ziet ik, dat Uwe familie wordt altijd schooner, grooter met lieve kleinkinderen. Ontvangt nog eens mijn dank voor het doopkaartje en suiker, wat ik laatste keer ontvangen heeft. Ik hoopt wel, dat het kleintje is goed en groeit schoon. Mijn moeder is zoo gelukkig niet.

Ik hoopt wel, dat mijn brief vindt U in volle gezondheid en gij moet in deze hard winter oppassen om gezond t'bleven.

Bij ons van 15 november is altijd wintertijd. Nu 2 weken hard vriest, schneeuwt, waaid hard, maar hopen wij, dat het maart zal beter zijn en het lente zal lang niet duuren, gelijk anderen jaaren.

Weet al zeker, dat het pak is goed angekommen bij ons. Waar een groote plezier, ik en moeder kunnen nu het warme kousen goed gebruiken, ik doet alle dag aan het. Het vanille smakt zeer goed en het toll is maar 20%, zoo ook 20% waar het soupens-blokjes, margarine en zeep, wat is gans fijn.

Ik ben altijd blij als van U hoort, ben ik blij, dat Godelieve heeft zoo brave man, het is schoonst in het leven, wannéér men elkander zoo lieven.

Bij ons is dikwijls russie, omdat laat kommen naar huis, dan beginnen ganse nacht leeren, 1-2 uur slapen is het ongezond en men gaat rap kapoet. Maar doet het niets, zij moeten dansen, cinema, TV kijken, dan nog werken enz. en weten niet waarom zijn zenuwig. Het radio speelt luit ganse dag, ik ben al gans ziek van als zondag t'zamen zijn. Ik zoet gerne een klein plaats, warin warm is en kunt ik rust zijn met een boek, meer vraagt ik al niet van het leven.

Hoort ik altijd met veel genoeg van Rafael, spijtig, dat ik kun hem niet in leven kennen, maar van het brieven. Nogeens moet ik zeggen, zijt een gelukkige moeder. En vraagt ik van Hemel nog lange jaaren voor U, om Uwe familieleden t'kunnen believeen.

Hoopt ik wel, dat met het nieuwjaar waren U allen t'zamen, zusters, broeders en met mijn ziel waar ik ook bij U.

Mijn lieve Zuster !

Als eens tijd heeft, vertelde mij hoe gaan Uwen dagen voorbij en vertelde wederom iets van Uwen lieve familieleden.

Mijn moeder is nogal wel, maar kunt al zoo goed niet werken gelijk vroeger en kunt op hem niet oppassen, gaat veel naar beuten, maar zij is zeer bang wanneer het waaid. Zij kunt maar 4-5 uren slapen, en is vroeg op en tot 11 uur gaat niet naar bed. Kunt wel denken hoe veel moet zij vuur branden. Het kolen en hout zal nu 25% duurder zijn, het vleesch ook, het kaas, boter, wat zij eeten gernt. Ben ik bang omdat mijn geld zal nu 20% minder

zijn. Eenige kleeden zullen minder betalen, maar eten moet men alle dag, maar kleeden koopen wij veel minder. Men moet meer betalen het tram en autobus, en waarschijnlijk voor het woonung ook. Ik weet niet hoe zal het voor mij zijn. Nog 2 jaar en gaa ik in pension met 50% wat nu kreegde en alles word duurder. Het kinderen willen niet helpen, want verdienen weinig ook. Als mijn man nog leeft, heeft ik meer geld, maar zijne ziekte betalde ook zeer veel.

Nu gaa ik sluiten, nu ben ik op mijn werkplaats. Om wat meer t'kunnen verdienen, werkt ik alle dag tot 7-8 uur. Dan gaa ik naar huis, soms kookt ik iets en dan gaa ik in bed zoo moe, dat kunt ik niet weten wat ik maakt.

Bij U gaat nu mijn beste groeten en op het feestdag van Uw verjaardag zal ik tusschen U zijn en geeft ik een dikke kus op Uwen wezen, met Uw kinderen. Veel dank van mijn moeder voor het kousen en ook veel groeten.

Met veele kussen en groeten Uwen : Anna:

Zendt ik hartelijke groeten en kussen aan zusters en broeders en ook zijnen familien, klein en groot. / Hoe is Marie-Luize? Kunt men al gratulieren?!

[Anna, nu weduwe, ziet het eigenlijk niet meer zo goed zitten. Zij snakt naar rust, al was het maar alleen met een boekje in een hoekje. Maar rond zich ziet ze niets anders dan haar kinderen en de jongeren met wie die omgaan. En dan draait het om fuiven en dansen, film en televisie, en dan moet ze verdragen dat de hele dag verpest wordt door steeds maar door-draaiend krijsend lawaai, dat men sedert korte tijd "muziek" noemt. Ze kan er niet tegen. En financieel wordt het ook al niet rooskleurig. Binnen twee jaar met pensioen met de helft van wat ze nu verdient. Het troost haar niet dat kleding en apparaten ietwat goedkoper zijn en niet zo vaak moeten aangeschaft worden. Want, zegt ze, eten moet men alle dagen, en daar wordt alles met de dag duurder. Waar horen we dat in de laatste jaren ook wel in ons eigen "rijk" westers land?]

* * *

Op 2 maart 1966 overleed Adrienne Cheyns, echtgenote van Maurits Creve. Anna heeft ginder in Boedapest ook een rouwbericht ontvangen.

Zij reageerde daar onmiddellijk op. De brief werd met de tikmachine geschreven, en met de hand ondertekend:

9. maart 1966.

Mijne beminde belgische Broeder!

Lieve Familie!

Met het grootste verdriet heeft ik ontvangen het droevige brief van U.

Vindt ik geen worden om afschrijven mijn groote verdriet over Uwen groote slag.

Uit geheel mijn hert ben ik newens U in deze zware tijden en met U leest ik ook uit diepste van mijn hert voor het ziel van Adrienne.

Ik staat minutenlang met het brief in mijn hand, en kunt ik niet verstaan, wat ik ziet. Hoe is het toch zoo rap gekomen.

Ontvangt van het verre het diepste middelijden van ons allen.

Uwen: Anna.

[Ik ben nog altijd verbaasd als ik deze lijnen lees. Veertig jaar (!) nadat zij België heeft verlaten vindt zij nog altijd echte troostwoorden, die blijk geven van haar verstomd medeleven. Heel wat eigen mensen van hier kunnen niets anders dan iets vluchtigs over “deelneming” neerschrijven.]

* * *

Een drietal maanden nadien schrijft Anna een getypte brief op anderhalve kant in kwarto:

Bpest, 21.VI.1966.

Mijn lieve en beminde Allen! Lieve zuster Corlie!

Het is al zeer lang tijd voorbij van mijn laatste brief. Denkt ik alle dag op U allen en bijzonderlijk nu in het gazett kunt men van Belgie lezen.

Ik hoopt zeer, dat huilder zijn allen goed gezond. Lieve Corlie, het laatste keer tegen mij geschrijvende brief is altijd bij mij en leest ik het dikwijls. Ik hoopt zeer, dat Mauritz met zijn gezondheid is al wel, en het groote slaag voelde zij al zoo zeer erg niet meer. Stefaana is het al t’huis van het school? Zijn huisgezien staat uit lieve brawe kinderen, zekerwel helpen elkander.

Nu zijn wij in het tijd van zomer, bij ons het weder is zeer rap veranderdt, eene dag is heet warm rond 30 C. dan komt een regnen, waaid zeer en andere dag is gans koud. Dat waar op 1. Juni, wanneer wij moeten op zondag gans groote vuur maken, want zonder vuur kunt men niet zitten.

Tegenwoordig is gans warm, rond 32° C in werkplaats en ziet men dat zal eenige dag zoo duuren. Spijtig voor mij en mijn moeder dat is niet goed, hoofdpijn kreegen van en eeten kunnen zoo goed niet.

Andersmal deze tijd is al volle zomer bij ons. Wij kunnen zien, dat het winter waar zoo lang en erg niet, gelijk vroeger, wij hebben het groenten en vruchten 2-3 week vroeger, dan andere jaaren. Voor het landen waren goede regnen en schnijden al het granen op felden.

In ons familie gaat alles gelijk tot nu. Paul leert zeer veel en maakt het examen /kolloquimen/ tot nog 15. Juli. Anne heeft 2 vout gemaakt, zoo moet nog 2 maanden meer leeren en als het goed gelukt, dan maakt het eind-exaam. Ik ben al bang, want zij is zeer zenuwig en will niet meer leeren. Zij is al geen kind, weet al wel wat zij maakt. Ik geef zij mijn help wat ik maar kunt.

Mijn moeder is nogal wel, kunt zij het warm beter owerleven, gelijk verleden jaar, maar zijn beenen zij genoeg kapoet en wil géén minuten rust zij, will niet neerzitten, en gaat zeer laat avond om bed slapen, moet zij altijd iets loopen op hoof nog om 10 uur avond ook.

Ik maakt mijn werk op het bureau, wij hebben soms slechte dagen, moet men loopen en werken gelijk een maschien, en ik nu begin te voelden, dat ben ik al zoo jong niet, maakt ik het al zoo moelijk en zenuwig.

Als ik naamiddag naar huis kwamm, kijkt 'ik eerstemaal op kast, kijkt ik naar uwen brief. Maar ik weet wel, dat huilder hebben nu zoo veel tijd niet gelijk in winter.

Cecile heeft al zijn vacantie gekrijgen? Maakt deze jaar rijzen met het auto? Hier zijn wederom veel mensen uit beutenlanden, oweral hoord men vreemde taal op straat en winkelhuizen. Wiene maakt groote rijzen deze zommer uit het familie?

Hoe zijn het kleinen bij Lucien? Ik kunt wel denken hoe lief zijn alle twee. Hoopt ik zeer, dat Marie en zijn huisgezien zijn goed, ook Bertha en Viktor en alle langeleedise familieleden. Denkt ik altijd veel op allen. Neemt ik avonds het portretten of het oude brieven, dan vindt ik mij ook iets jonger en spreekt ik veel met U. Hoe staan het groenten in uwen hof? Hebben huilder ook zoo goede weder dezen jaar gehad?

Ik hoopt, dat mijn brief vindt U in goede gezondheid en huilder zullen een goede zommer hebben. Zendt ik mijn beste groeten voor alle familieleden.

Van het verre, Uwen: Anna.

* * *

Einde november 1966 volgt nog eens een brief, gericht aan pleegzuster Marie Creve. Twee kanten kwarto, compact met de schrijfmachine volgetikt:

27. november 1966. Budapest.

Mijn lieve en beminde Zuster Marie!

Gisteren heeft ik Uw lieve, lange brief en het schoon portret met het postzegels goed ontvangen. Mijn moeder zegde jujt dezen dag, wat nieuws is uit

Belgie? Ik zegde, moet ik al schrijven, want lang hoorde ik niet van mijn belgische zusters. Na eenige minuten kwam Anneken naar huis en in zijn hand is Uwe brief. Waar ik zeer kontent.

En nu ontvangt mijn hartelijke gratulation aan Uwe grote vreugde, dat het 18-ste kleinkindje is gekomen. Zendt ik mijn beste groeten en veel kussen aan Godelieve en tegen haar man, wiene zijn zeer simpatischen voor mij, ben ik blij, dat hun kunte ik op portret zien bij deze schoone familie-feest. Ben ik altijd zeer blij als portret kreeg ik van U, en deze is eene uit het liefste. Ben ik blij, dat alles is goed afgelopen en wenst ik veel geluk en gezondheid voor U allen.

Gij lieve Mietjen ziet gans goed uit op portret, zijt een gans flinke dame en eene gelukkige grootmoeder, wiene zoo schoon familie heeft. Ontvangt nogeens mijn hartelijke dank, omdat nog altijd denken op mij en geeft mij van deze schoone portretten.

Michel en zijn vrouw is een schoone paar, zeer simpatische mensen, Soer Agnes verandert niet, juist het zelfde gelijk vroeger, maar zijn kled is anders, ik weet wel, dat heeft zij een zware post in zijn werk, helpen veele mensen, wiene zieken zijn. Heeft doch een schoone leven.

Dan Rafaél, wiene hier is zeer ernstig, juist hoe een professor. Ik kunt niet genoeg U gratulieren zoon lief en goede zoon van U en eene goede mens, wiene leert zoo veel en heeft een schoon plaats in het leven. Zij is zeer-zeer simpatisch, maar spijtig, dat zoo verre is en kunt ik hem niet in leven kennen. Ik neemt zijn portretten nog van kindheid, waar altijd een simpatische, wiene trekt zeer op Vaderken Alois Creve.

Uwe brief, lieve Mietjen kunt ik gans goed lezen en verstaan. Gij schreef zoo schoon nog altijd, wordt gij al lange jaaren niet ouder. Ik hoopt, dat nog lange jaaren zal veel vreugde hebben met Uwe schoon en groote familie, en met zusters en broeders. Zij zeer gelukkig met elkander zoo schoon t'zamen zijn. Met mijn licham ben ik veelekeer nog altijd bij U en ik weet wel, als ik in Belgie bleef over 40 jaar, ben ik een andere mens en zoet ik meer vreugde hebben tusschen zoo lieve, brave mensen, met zoo schoon groote familie. Onse familieleden zijn verre van ons, wiene hier is, eenige is maar, hebben ook veele zorgen, wij zien elkander soms jaarenlang niet. Ik heeft maar meest goed kenissen, maar natuurlijk is het anders gelijk een zuster of broeder.

Mijn moeder en kinderen zijn nogal wel, maar moeder word nu opeens zeer oud. Zijn beenen gaan niet goed, heeft veele pijn en als zij zitt verslaapt seffens. Kunt mij al niet helpen, als ik naar huis gaat moet ik altijd nog kookken, waschen, kuischen alle dag. Mijn bloeddruk ik altijd hoog kreeg ik injektions. In het fabriek hebben wij dokter en deze geef mij het injektions. Moeder kreegde ook B1 en B12 om sterker t'worden. Ik weet wel, dat is reu-

matisme, maar will nooit niet bij dokter gaan en nu is al t'laat om helpen. Ik ben bang van het winter, het leven is meer zwaar in deze maanden. Wij hebben een slechte zomer gehad, juist gelijk bij U, maar het september en oktober waaer gans schoon en warm met veel zonnenschein. November is wederom slecht, veel regnet en van dag is al zeer koud. Heeft hier ook al sneeuw geweest. Nog 3 maanden is voor ons, wat zeer zware zullen zijn. Mijn moeder heeft nog altijd het goede warme chape van Adrienne, dat is gelijk een kachel, alle dagen zegde, hoe groote goed gedaan het hem Adrienne, wanneer het gezenden. Wij spreken altijd, hoe tragädie is, dat zoo rap moet vergaan van het leven. Nog 15 jaar kunt zij leven en Mauritz bezorgen en vreugde hebben met zijn lieve kinderen en schoon familie. Ik hoopt dat Mauritz zal goede vrouw kreegen voor het huishouden. Ja, als zoo verre niet zijn wij tegen elkander, met gern gaa ik helpen, naaste jaar gaa ik naar pension, zal ik genoeg tijd hebben. Maar Belgie is doch zeer verre.

Ik weet niet hoe kunnen U mijn regelen, mijn flaamse taal verstaan, ik voelde, dat schreef ik al zoo goed niet meer, vergeet ik al veel. Moet ik doch het meer doen. Maar gebeurde, dat nog in mijn droom klaapt ik flaams en morgen weet ik gans goed, wat ik gezegde. Als ik zeer zenuwig ben, dan denkt ik veel op Wachtebeke, op mijn lieve Langeleede, op het hof en vaart en op U allen. Op wintertijd hoe anders waar het schneeuw bij U, schoon geblewen lange tijd. Ik kreegde schneeuwbaal op mijn hoofd van Mauritz als groote schneeuw gevallen is, en het vaart waar voll met ijs en ik loopt beuten met andere kinderen. Hoe schoon waar ons lochting onder het schneeuw. En het eerste bloemen: schneeuwkllokjes, wat vor een vreugde waar voor mij.

Ben ik blij, dat het hongaarse koren hebben zoo schoon gemaakt bij U. Ben ik blij, dat Uwen gazetten zoo schoon schrijven van ons, voelde ik het zeer goed.

Bedankt ik U lieve Mietjen het schoone postzegels en ik zendt U ook eenige voor Rafaél.

Ik leest in Uwe brief, dat zal Corlie wederom mij pak zenden. Dat is één groote vreugde voor ons allen. Mijn moeder is zeer blij en wacht al alle dagen het postman, maar ik zegde, dat zal rond Kerstfeest hier zijn. Is eene zeer groote goedheid van U tegen mij, omdat maken mij het pak, ik heeft niet genoeg worden om deze goedheid t'bedanken. Geeft U het Hemel met gezondheid en schoon lange leven en veel vreugde terug.

Ik hoopt wel, dat het lieve kleine Marnix is goed gezond en hebben U nog veel plezier met zij. Heeft gij Mietjen doch een schoon, groote familie. Is een schoone feest wanneer allen t'zamen zijn. En spijtig kunt ik het niet zien. Zoo maar eens met T.V. zoet ik gerne U allen zien, gelijk U ziet bilden

van Hongrie. Mijn moeder zegde altijd, waarom koopen wij geen T.V. Maar het betaalde hier 6000.- Forint en alle manden is 50.- Forint moeten betalen om het kijke te kunnen. Dan veel geld is wanneer iets kapoet gaat, mijn geld is weinig voor dat. Het kinderen willen niet helpen, en voor mij alleen gaat het niet. In alle huizen zijn al T.V., maar klagen, dat betaalde zeer veel.

Nu lieve Mietjen zal ik sluiten, waar ik zeer blij met Uwe brief en hoopt ik, dat zullen meer van elkander hooren. Zal ik voor Bertha en Mauritz ook brief zenden, maar ik moet meer tijd hebben. 10 uur ben ik niet t'huis alle dag en nu komt het wintertijd, wordt het nog meer, want hier in werkplaats heeft allen meer werk.

Hoopt ik zeer, dat mijn regelen vinden U in volle gezondheid en alle Familieleden van fam. Creve zijn goed. Naastekeer zal ik aan Corlie eens schrijven.

Zend aan U allen veel kussen, aan Oscar zendt ik veel gratulation en groeten.

Uwen hongaarse zuster: Anna.

[In de wetenschap dat haar pleegbroer Maurits sedert het begin van hetzelfde jaar 1966 weduwnaar geworden is, zou ze eraan denken, zelf weduwe, hem ter hulp te komen. Zij verwijst naar de warme sjaal die Adrienne, Maurits' vrouw, indertijd gestuurd heeft. Die sjaal moet dan wel al een heel tijdje dienst gedaan hebben!

Hoewel ze erover klaagt dat haar "flaams" moeilijk wordt, begrijpen wij toch heel goed hoe ze uitlegt dat een TV-toestel voor haar nog altijd onbereikbaar is. 6.000 forint + nog eens 12 x 50 forint = 600 forint per jaar daarbij aan kijkgeld... het wordt inderdaad wat veel voor iemand van wie we in 1964, twee jaar eerder, nog konden lezen dat die ongeveer 1400 forint per maand verdient. Het zal twee jaar later nog niet veel meer geweest zijn!]

* * *

De brief die nu volgt is eveneens met de machine geschreven en zoals trouwens altijd, met zwierig handschrift ondertekend.

Budapest, 25.IV.1967.

Mijn lieve belgische broeder Mauritz!

Zijt niet kwad, omdat wederom neemt ik weg van Uwe weinig tijd, maar lange tijd will ik al iets terugzenden voor U, wat ik ower 41 jaar tusschen oude zantjes en brieven meegebracht van Wachtebeke.

Verleden zondag waar erg schlechte weder, koud wind, regnet, en ik waar alleen t'huis. Ik neemt mijn belgise brieven en portretten en tusschen vindt ik een oude papier, wat is een kontrakt van het langeleedise huis, als ik goed verstaat, natuurlijk maar eenige worden verstaat ik.

Zijt niet kwaad, dat is het zoo lange tijd bij mij geweest, ik meende, dat zal voor U zoo bijzonderlijkste waarde niet, maar het is toch het Uwen. Ik ziet gerne alles, wat oud is, oude huizen, kleeden, het historie, ik leest zeer gern van en als ik tijd heeft gaat ik veel in muzeums. In Budapest zijn veel schoone, rijke muzeums, hier zijn schoone bilden van Rembrandt van Rijn, van Rubens, Van Dijk enz. Darom zullen huilder wel mijn zonde vergewen.

Dan tusschen het oude brieven vindt ik een kaart van U, wat is geschrewen door U in Beverloo, als gij soldaat waar in het jaar 1925. Ik heeft altijd groot plezier met deze kaart, want staan daarop 4 jongens: "Le petit Etat Major". Op het rechter kant staat een lief jongens en daarop is geschrijven: "M", dat is zeker wel Uwe naam. En schrijft tegen mij hongars: "Kedves Anuskám". Zoo heeft ik plezirige minuten van zoo oude gedenken.

Hoopt ik ook zeer, dat Uwe familie-leden zijn ook goed en het lieve kleinkinderen kommen veel bij U. Ik vraagt U zeer, als portret heeft van Uwe kinderen en het kleinkinderen zendt maar eenige voor mij. Ik ben altijd zeer blij, wanneer mijn portretten-galerie grooter wordt.

Ik heeft een brief gevonden van Alois, schreef hij van zijn huwelijk-feest, vertelde hoe lief gezongen Vaderken met zijn 92 jaar. Alois schrijft mij zoo lief, gelijk wij elkander al gezien in het leven. Hij schrijft, dat kunt mijn brief goed verstaan en hoopt, dat nog eens in 't vlaams kunnen wij met elkaar spreken. Van onze rijze-bureau gaan veel mensen dezen jaar naar veele landen en ook naar Belgie ook. Ik zal erg sparen, zal ik iets verkoopen en op een schoone dag zal ik voor Uwen duur staan!!

Mijn moeder is tegenwoordig niet het best, kreeg veel B12 injektions, maar het lente is niet goed voor het oude mensen, nog voor jonger ook niet, want alle dag is een andere weder. Wij hebben al 25° C warm gehad en nu vriest in vroeg morgen.

Mijn kinderen leeren nog altijd, het huis is voll met boeken, zoet ik gerne dat eens rust zoet zijn in onze wooning.

Schrijft naar mij lieve Mauritz van Uwe familie-leden en veel van U.

Veel groeten zendt van het verre: Uwe Anna.

[Mirakels bestaan niet, maar wat Anna hier nu doet, mag wel een half wonder heten! Het stuk dat zij, na 41 jaar zoals zij zelf schrijft, terugstuurt, is niets anders dan de verkoopovereenkomst van een hofstede aan de Langelede (nu nummers 124 en 124A). Dezelfde hofstede waarop Anna uit Hongarije haar Wachtebeekse tijd heeft doorgebracht. De akte is met de

hand geschreven, draagt een zegelstempel van de République Française, waarop een gevleugelde figuur is te zien, en met een waarde van 50 centimes. Ze dateert van 16 oktober 1798. Pieter Gijsel, de eigenaar, draagt het goed over aan Emmanuel Hesters, en met de kleindochter van deze Hesters, Stephanie, is mijn grootvader Aloïs Creve getrouwd, de pleegvader van onze Hongaarse Anna. Tussen haakjes dient vermeld dat mijn vader na ontvangst van deze brief haar een foto heeft gestuurd, waarop een viergeslacht Creve prijkt: haar pleegvader Aloïs, zijn zoon Maurits, kleinzoon Aloïs en achterkleinzoon Piet Creve.

Is het de door haar beschreven voorliefde voor historie en musea geweest, die haar na die lange jaren nog in staat stelde te gissen welk familiaal belangrijk document zij zonder het goed te beseffen had meegesmokkeld? Ik laat hier de integrale tekst ervan volgen:

«Heden Date onderschreven verklaerd ende bekend Pieter Gijsel filius Judocus, binnen de commune van Wagtebeke, mits deze voor absolut vercocht thebben aan mijnen schoonzoon Emmanuel Hesters tot het gemelde Wagtebeke, Die bekend gekocht thebben Eene behuisde beschuerde ende bestalde hofstede zoo de zelve met huis, schuere, boomen ende voordere catheylen, gestaen en gelegen binnen 't gemelde Wagtebeke op den wijck de Langeleede, groot in boomgaerd groensel hof en agterliggende medegaende hofland 350 Roeden salvo justo, abouterende oost den traegel van het nieuw gedelfde langeleede, zuyd dhoore of Representanten van de weduwe Francies Van den Berghe, west Isabella Gijsel ende noord Joannes Thoorens. Eertijds geweest Marquette grond ende erve geworden door den generaelen incoop van de proprieteit anno 1698 gedaen, ende over zulken belast met den gereparticeerden Marquette coopschat daer op rentegewijs g'affecteerd, als mede met de altijdduerende pastoraele, over den vrijdom van de thienden, den vercooper zuyver en onbelast competeren bij vercaeveling geformeert bij zijne ouders van daten twintigsten april 1700 tnegentig waertoe gerefereerd word den cooper niet min ten vollen bekend waar om hij zich met aldien is vergenoegende zonder naermaels eenige precieze grootte te kunnen of willen pretendeeren, dat voor en omme de somme van Een hondert seshien ponden derthien schillingen en vier grooten courant geld boven en ongemindert de naerschreven conditien te weten: Dat den cooper tsijnen laste moet nemen ende den verkogten goede zal blijven volgen de sienelijke ende onzienelijke servituten passagien ende doorwegen mitsgaders alzulke kerk arme en andere onlosselijkheden geene gereserveerd, weder die alhier genaemt sijn ofte niet, wan of niet min de agterstellen van dien in cas van subjectie als ook van de prochieonkosten

per vercooper zullen gezuverd worden tot en met elken valdag in den gepasseerden jaere sesse der fransche republicque, zonder verder, mitsgaenders comt ook 'tcoopers laste 'tstellen dezer zegel en reglen van Enregistrement, ende waert bij aldien hij cooper hem geliefde te bedienen van erfvenesse verklaerd den vercooper alhier eenswege te geven ende verleen en procuratie spetiaele ende irrevocable aen.....

Ende elken thoonder dezer omme over hem van het vercoogte goed uyt erven te gaen voor Juge competent ende den cooper tsijnen coste ende laste met alle het gone daer voorts aencleeft daer inne te doen ende laeten erven met de solemniteyten in gelijken geuseerd.

Aldus verkogt ter goeder trouwen onder d'obligatie en verband als naer regte Dezen vijfentwintigsten Vendémiaire, zevenste jaer der fransche Republicque.

(get.) Pieter Gijssel.

* * *

Korte tijd na deze uitwisseling, Boedapest-Wachtebeke en omgekeerd, typt Anna opnieuw een lange brief aan mijn vader:

Budapest, 11.7.1967.

Mijn beminde belgische broeder Mauritz!

Al zeer lange tijd will ik aan U schrijven. Maar het dagen lopen zoo zeer rap weg, alle dag morgen zegde ik tegen mij, dat heel zeker van dag gaa ik al schrijven. 10-12 uren lang ben ik niet t'huis en als ik zondag t'huis ben, waschen, kuisen enz. beendet niet.

In dezen dagen waar 41 jaar, dat ik weggekomen ben van U. Maar kunt ik zeggen, geen een dag gaat niet voorbij, zonder op U, mijn lieve Wachtebeke t'denken. Ower 42 jaar in dezen dagen beginte het schoonste jaar van mijn leven en zal ik het nooit niet vergeten, hoe lief en brav waren hulder tegen eene vreemde meisen, wiene komt bij U om alles goed en schoon ontvangen. En heeft ik zoo veel van goedheid van U gekrijgen dat na 40 jaar kunt ik voelden.

Lieve Mauritz!

Hoopt ik zeer, dat mijn brief vindt U in goede gezondheid en ook Uw familieleden zijn ook allen goed. Van Corlie hoort ik van U en heeft Marie ook iets vertelde van familieleden. Ik ben zeer blij, dat Corlie en Marie zoo lief zijn en schrijft mij, maar natuurlijk jaarenlang waar het zoo. Corlie heeft nog altijd zoo schoon familieleven, ik ben altijd zeer blij wanneer vertelde van

zijn leven. Spijtig bij ons het zoo niet. Hier zijn de mensen zoo goed niet tegen elkander en het kinderen zijn zoo brav niet tegen het ouders.

Van Mietjen brief weet ik, dat gij kreegde een help voor huishouden. Hoopt ik zeer, dat deze lieve vrouw zal U goed helpen in zware werk met het drukkerij en huishouden, en ook in winkel.

Bij ons alles het zelfde is. Ik gaa alle dag nog werken, hoopt ik nog deze jaar. Met het einde van jaar gaa ik naar pension en als ik gezondheid heeft, zal ik 10 dag/maand werken, omdat weinig pensioengeld zal ik kregen. Juust half gelijk nu. Alles is duur, zoo moet ik nog iets maken om geld t'verdienen. Dan heeft ik zeer veele tijd, maar weinig geld. Maar gezondheid hebben, dan moogt men niet klagen.

Mijn kinderen leeren nog altijd, Anneken zal eindelijk zijn eindexamen doen, en Paul leerde nog 3 jaar op uniwersität. Alle twee is nog t'huis en werkt.

Mijn moeder wordt al gans oud, 77 jaar in september. Kunt al bijna niet werken, juust op zijn klein huishouden, want zij is al 4 jaar alleen. Zij leeft zijn tweede kindheid.

Bij ons het weder begint gans schoon zijn. Deze weder juust gelijk verleden jaar, vroeg lente en niet hard winter, wat is een groote geluk voor ons. Van dag scheint het Zonne en op straat en kunt men sneeuwglukjes zien. Mijn kinderen kommen laat avond naar huis van het school, mijn moeder is ziek van het koud, zoo kont wel verstaan, waarom ben ik zoo blij, dat deze winter gaat rap voorbij.

Lieve Mauritz! Hebben huilder het T.V.? Ik ben altijd zeer blij, wanneer soms kunt ik iets zien van Belgie. Maar spijtig laatste-keer ziet ik een straat van Brussel met veel mensen, vallon en flaams en het police waar ook daar, omdat veel mensen willen vechten. Oweral op het wereld maken het mensen ruzzie, zijn oweral zenuwachtig. Als ik op Belgie denkt, ik zegde, dat in Belgie is het onmogelijk, tusschen zoo lief en brave mensen. Natuurlijk in groote stadten het leven is anders. En bijzonderlijk het jongen maken het, wiene hebben genoeg tijd voor iets.

Ik heeft eens veel postkaart gekrijgen van Corlie, met het bilden van Wachtebeke. Tusschen deze is het bild van Uw huis. Ik ben blij dat ik kunt denken, dat na lange rijze in wat voor een huis zal mijn brief ankommen en hoopt ik zeer, dat zal doch niet kwaad zijn op mij omdat schrijft ik zoo goed niet meer gelijk vroeger. Ik weet wel, dat mijn worden zijn niet gelijk een ander mens, trekt op het kinderen's brieven. Kunt wel denken, dat hongars kunt ik het anders doen. Zijt doch niet kwaat daarom. Ik weet wel, dat op 2-3 week wederom in Wachtebeke, zoet het beter gaan. Ik spreekt luid soms flaams, bijzonderlijk bidt ik flamsch. Soms in mijn droom spreekt ik flaams en morgen weet ik wel, wat ik gezegde heeft.

Nu maar een vraag, lieve Mauritz! Ik weet wel, dat gij heeft weinig tijd en deze heeft gij noodig voor Uwe familie, maar eenige regelen zendt mij, vertelde gij mij een beetje van Uwen leven, bijzonderlijk van deze jaar, wat zoo zwaar waar voor U. Ik hoopt zeer, dat heeft gij al nog veel schoone dag met Uwen kinderen en kleinkinderen. Stefaana is gelukkig met zijn man? Hoopt ik het zeer. Nu zendt ik aan U allen mijn beste groeten en hoopt ik zeer, dat mijn brief vindt U in goede gezondheid.

[zwierig met de pen ondertekend:] Uwe: Anna

[Uit deze brief kunnen we eindelijk opmaken dat Anna hier niet zeer lang verbleven heeft. Ze heeft het over “het schoonste jaar” van haar leven. Des te meer moet het ons verwonderen dat ze zich nog altijd zo duidelijk in onze taal verstaanbaar maakt.

We leren uit deze brief eveneens iets over de sociale toestanden in Hongarije in die jaren. Grof berekend zal Anna dus met pensioen gaan als zij ± 55-56 jaar oud is. Haar twee kinderen zijn dan een eind in de twintig, maar wonen nog steeds thuis en studeren nog.

Anderzijds schijnt Anna zich nog te bekommeren om de evolutie in ons land. Ze schrikt er waarschijnlijk van dat hier – in Brussel! – zo gevochten wordt door al die brave mensen.]

* * *

Enkele maanden later schrijft Anna weerom naar pleegzuster Marie, weduwe Victor David.

15-januari 1968.

Mijn beminde belgische Zuster Marie!

Doet mij groote vreugde, dat met het gelegenheid, van Uwe lieve verjaardag, moogt ik bij U kommen met mijn beste wensen. Vraagt ik van het Hemel op U nog veele, zegenvolle jaaren tusschen Uwen lieve kinderen en kleinkinderen en ook het goede zusters en broeders.

Hoopt ik zeer, dat mijn regelen vinden U in goede gezondheid en zijt gij wederom blij, met een kleinkindje. Als ik goed weet, Godelieve rond Kerstfeest verwacht zijn tweede kindje en hoopt ik wel, dat gelukkig is het gekomen.

Zoet ik zeer gerne eens bij U gaan kijken, hoe U leven, hoe gaat bij U alles met het winter. Deze tijd is niet goed voor het kleine kinderen en oude men-

sen. Ik heeft veel zorgen met mijn moeder, moet ik alles aan zijn hand dragen, zij is al bang beuten gaan met zijn slechte beenen. Ik zegde altijd tegen mij, dat nog 60 dag en deze winter zal doch voorbij zijn.

Wij hebben nu een week erg koud gehad. Alle dag waar nog over dag bowen -10° C koud en nachts rond -20° . Kunt wel denken, hoe veel geld moeten wij verbranden, meer, hoe veel wij eeten. Na een week is begint sneuwen, dan regenen, als nachts vriest, zullen wij morgen bang zijn op straat gaan.

Andersmal gaat het leven voort, als gezondheid is, moogt men niet klaagen. Wij moeten erg veel werken, als ik naar huis gaat rond 6 uur, moet ik t'eerst vuur maken, dan koken, kolen holen naar moeder, water holen enz. Zoo rond 11 uur gaat ik naar het bed. Tot nu kunt ik goed slapen, maar nu rond 3-4 uur nachts ben ik al waker en kunt ik niet meer slapen. Ik moet medicin nemen op slapen t'kunnen. Natuurlijk is het van het zenuwen en van het veel probleem.

Ben ik altijd blij, wanneer van U brief komt, zoet ik gerne iets weten van Uwe familieleden. Hoe staat met het gezondheid Madlein, hoopt ik zeer, dat zij is gans genezen en zijn been is juist zoo goed, gelijk vroeger.

Godelive met het kleintjen en met zijn man hoopt ik zeer, is ook goed. Hoe gaat met Rafael en andere zuster en broeders.

Gaat gij Mietjen bij Corlie kaarten? En Viktor, Mauritz, Bertha gaan bij U soms zondag? Huilder zijn doch lieve en goede tegen elkander. Zoo kunt men het leven beter dragen.

Hoe gaat alles met het familie Celie? Wordt ook een schoon groote familie, want Hubert en Cecile hebben lieve kinderen, Suzanne zijn meisen zijn al gans groot. Hoe staat nu met het bloeddruk Suzanne? Ik weet wel hoe voelde men het, want lange jaaren leidt ik ook mee.

Lieve Mietjen! Op Uwe verjaardag, het is juist zondag, zal ik met mijn ziel bij U zijn. Ontvangt nog eens mijn beste groeten wenst ik aan U alles goed en schoon, wat het Hemel aan het mensen gewen kunt. Zijt gij doch een gelukkige vrouw, met goede kinderen, zusters en broeders.

Zendt ik ook veel groeten aan Corlie, Mauritz, Viktor, Bertha en zijn familie-leden.

Veele kussen van het verre van: Anna.

* * *

Tussen alle andere correspondentie tussen Boedapest en Wachtebeke vinden wij een briefje uit februari 1968. Het is geschreven in een moeizaam handschrift, dat duidelijk niet van Anna zelf is. Het is ondertekend door ene Julia, die ook in Wachtebeke moet verbleven hebben, wat duidelijk blijkt uit

de inhoud van de brief. Heeft ze die samen met Anna geschreven, en haar gevraagd die naar de familie Celie-Creve te sturen? De brief is daar in ieder geval aangekomen.

Awé Maria. †

Budapest 1968 II 20ém

Mijne lieve weldoeners vrouw Clercq-Creve

Met zeer treurige kaart hebben wij het brief ontvangen, waar ik zie dat mijne lieve koedhartige Jufvrouw Margriet is niet meer int leven. Ik pijn zeer treurig dat ik mijne koede in zeer lieve Jufvrouw verloren heb die voor mij zoo zeer liefde geweest is, ik kan dat niet opschrijven in groete truiigheid in mijn haart voel. Ik zal blijven bidden voor het lieve ziel dat zie noen kunt int ewigheid. Mijne lieve koede Jufvrouw Margriet die zoo veel schonen in koedheid geleerde heeft ik in nóch veele kinderen die aal op gegroet zijn, ik kan mijne lieve Jufvrouw Margriet noit niet vergeeten, ik zal alletijd blijven bidden voor de ziel in voor alle overleedende zielen.

Ik vraag u austeblieft schrijf gij mij toch is mijne lieve Jufvrouw lang ziek geweest? In heeft zie veel geleeden voor zie gesterb is, overleden is? Ik wachte alletijd het antwoord op mijne brief, wat ik aal vroeger geschreven heb, ik denke zoo veel aan u, in ik voelde dat iest wat gebeurd met mijne koede in lieve Jufvrouw die alletijd zoo veel zorgt aan ons. Ik blijwe in mijn leven alletijd dankbaar voor allemal die voor mij 1 jaar geschenkt waar ik gelukkig geweest pijn, als ik in het lieve land in Belge land geweest pijn, dat kan ik noit niet vergeeten. Ik vraag van den lieve God dat u allemal beloond en zeggend met koede gezondheid in lange leeven vol geluk in koede moed. Nu vraag ik austeblieft blijf gij mijne vriend in mijne tante in schrijfwe mij op diese brief een antwoord in tot latter ook als gij kunt in als gij een betschen tijd hebt voor mij. Ik blijwe uwe dankbaar hongarsche vrouwe blijven met mijne kinderen, vele groeten in varme kuisen voor u in voor uwe familie in noch eens in alletijd dank ik u dat gij zoo koed geweest zijt mij laten weten het treurig komision wat zeeker noch mijne lieve Jufvrouw in latste ure gevragt hebt of gewensche hebt.

Ik welde bloeme zenden met de vliegende post, maar het post maakt diet meer niet. Nu heb ik gehoord dat vroeger kunde zoo zenden maar nu niet meer.

Vele varme kuisen en groeten voor u en voor uwe lieve familie van uwe dankbaar Julia in van mijne kinderen.

Austeblieft schrijf een antwoord.

[Wie is – of was – Julia? Zij heeft duidelijk ook een jaar school gelopen bij juffrouw Margriet Van Mossevelde. En ze heeft die “lieve jufvrouw” ook

nooit vergeten, zoals ook Anna lang over juffrouw Haemers heeft geschreven. Juffrouw Margriet heeft de meisjes ook wel fel willen doordrenken van het belang van de godsdienstige opvoeding. Julia begint al met het "Ave Maria" en mobiliseert in haar brief alle hemelse scharen om haar weldoenster te belonen.

Alles wel beschouwd blijft het toch verwonderlijk dat iemand, die hier als kind meer dan veertig jaren geleden wegging, zich nog kan verstaanbaar maken in een weliswaar zeer mank Nederlands. Wij geloven niet, als wij de stijl en de woordkeuze in deze brief nader bekijken, dat de brief door Anna geschreven werd, hoewel hij door haar werd verzonden. Wij weten ook niet of Julia ooit van hieruit een antwoord gekregen heeft.]

* * *

Zoals de vorige brief die aan pleegzuster Marie (soms Mietje, soms Marietje) gericht was, is ook deze getypt en beslaat ook drie kantjes octavo.

20.V.1968.

Mijn lieve en Beminde Zuster Marie!

Met groote vreugde heeft ik Uwe lieve brief, het schoon portret en postzegels ontvangen. Zendt ik voor U veele hartelijke dank.

Het kleine ziet zeer lief uit en kunt ik wel denken, dat het kleinste is juist zoo een gezonde, lieve kindje, en U allen hebben veel vreugde met hem beide.

Hoopt ik zeer, dat mijn regelen vinden U allen in goede gezondheid en ook hoopt ik zeer, dat met Albert gaat alles goed en zijn ziekte is veel verbeterd. Denkt ik alle dag veel-veel op U, ik weet wel, als men minder gezondheid heeft, dan het ganse leven is zeer moelijk.

Bij ons gaat alles gelijk vroeger, maar met het lente het weder veranderd zoo erg rap, op eene dag is bowen 30° warm is en andere dag bijna vriest, maar hebben wij geen regnen. Alles gaat uitdrogen, het velden, hebben groote schade darmee. Alles groenten moeten wij meer betalen, zoo het leven verbeterd niet. Deze jaar is eene gans abnorm. In april waar al sneeuw wanneer het boomen voll staan met bloemen, dan eenige dag zoo erg warm, dat wij hebben altijd hoofdpijn, en nu is wederom gans koud, men moet vuur maken in het wooning. Hoopt ik zeer, dat huilder hebben een betere lente en hebben genoeg regnen.

Het postzegels zijn gans schoon en zijn van vremde landen, van wiene hebben U het gekreegen? Ik spaarde hier ook eenige, en als Raphael het noddig heeft, zal ik het zenden. Maar spijtig, op het post maken het soms gans kapoet,

als ik eenige schoon zendt, moet ik zelf gaan opzenden, en vraagen om schoon laten het blijven.

Mijn moeder waar van januari gans zwak, moet ik t'huis bleven, zijn beenen zijn al gans kapoet en zij is erg mager. Maar eeten kunt zij gans goed en nog laat avond kunt vlees eeten. Is zeer blij, wanneer ik belgische soupe kookt, en kunt ik aan U zeggen op 7 dag van een week kookt ik 5-maal belgise soupe met een beetjen vlees, ei, enz., want ik kunt niet een dag verlaaten zonder soupe, mijn mage ook niet het best /mijn geel werkt niet goed/ en een goede soup is het fijnst wat ik will eeten.

Mijn lieve Marietje! Weet gij, hoe schoon kunt gij nog schrijven? En hoe goed kunt ik het verstaan? Hoe doet het gij, want in Uwe leven moet gij ook zeer veel werken. Geef U het Hemel nog lange jaaren in deze gezondheid. Zijt gij een gelukkige moeder, zoo schoon familie hebben en en elk is zoo goed tegen U en tegen elkander. Ik zegde: zoo weet men, 'wanneer heeft zoo veel gewerkt in zijn leven. Maar spijtig niet alle ouders zijn zoo gelukkig.

Ik ben blij, dat in het stadt het studenten maken al geen russie. Maar nu maken het in Frankrijk, ik denkt, dat is doch niet goed voor het mensheid, altijd maar vechten met elkander. Maar men kunt wel zien, dat het mensen nog binnen het familie zijn niet rustig en maken dag, na dag russie.

Hoe gaat alles met het broeders, zusters? Van Mauritz heeft ik al lang geen nieuws en ook van Langelede. Zendt ik alle familie-leden veel groeten en kussen.

Mijn direktor van mijn werkplaats is tegenwoordig in Nederland, in Amsterdam. Hoe goed is voor hem, met vliegmaschien ower eenige uren is het daar. Mijn baas waar in april in Parijs voor 8 dagen. Nu gaan van hier het mensen oweral in het wereld. Maar het betalde zeer veel.

Mijn Anne heeft nu een nieuwe werkplaats, maar is niet goed, omdat ganse dag moeten lucht maken en het oogen maakt het kapoet. Nu moet zij een andere plaats zoeken en zij is zeer zenuwig daarom. Ik durft al niet spreken tegen hem, en durft ik al niets vraagen hoe zij stelt met deze probleem. Is het best als men niets ziet en niets zegt, zoo kunt men wat vrede hebben in het familie. Het best is, als men in bed gaat en kunt slapen zonder medicijn.

Denkt ik zeer veel alle dag op Albert, ja ik moet hem veel bedanken, heeft zij jaarenlang veel werk gehadt met mijn pakken. Alles is altijd zoo schoon gemaakt waar en zal ik het nooit niet vergeeten en zal ik altijd met het grootste dankbaarheid op zij denken. Ik heeft hier kennissen wiene suiker hebben en ik ziet wel, dat deze ziekte zoo erg niet, maar moeten diete maken in het eeten en natuurlijk medicin kreegen. Zijn nog klein kinderen ook in deze ziekte. Nu gaa ik al sluiten mijn brief met het hoop, dat zal U allen in goede gezondheid vinden en soms zal ik van U eenige regelen kreegen.

Veele-veele kussen van: Anna.

[Albert (De Clercq), echtgenoot van Coralie, was inderdaad overleden op 9 juli 1968. Eerst als stationschef, en dan later ook, toen hij met pensioen was, is hij tot dan altijd de man geweest die instond voor de zendingen naar Boedapest. Alles wat de hele familie verzamelde en voor Anna dienst kon doen, kwam jarenlang bij hem terecht. Hij zorgde voor de rest. Zoals altijd heeft Anna nogal zorgen als het over ziekten en ongemakken allerhande gaat. Zij heeft wel door dat Albert aan diabetes leed, en weet ook wat er scheelt als haar gal ("geel", schrijft ze) nu en dan protesteert.]

Het memorabele rebelse jaar 1968 schijnt ook in Hongarije niet onopgemerkt te zijn gebleven! Anderzijds zien we dat de contacten met het Westen toenemen... voor diegenen die geld genoeg hebben of verdienen! Voor Anna en haar Anne schijnt dat nog niet weggelegd te zijn.]

* * *

De volgende brief in ons bezit is weerom aan mijn vader gericht:

12.oogst.1968.

Mijn lieve belgische broeder Mauritz!

Wederom een groote tijd is voorbij van mijn laatste brief. Met het gelegenheid van Uwe verjaardag komt ik bij U met mijn beste wensen. Hoopt ik zeer, dat zijt al wederom goed, Uwe gezondheid is veel verbeterd. Vraagt ik van het Hemel op U veele zegen, zijt nog lange jaaren blij met Uwe lieve familieleden, kinderen, kleinkinderen, zusters en broeder t'zamen.

Hoopt ik wel, dat kunt gaan wat rusten met het zomer-tijd en hoopt ik wel, dat het weder is doch verbeterd, want weet ik van het brieven, dat deze zomer hebben U zeer veele regnen gehad. Bij ons waar het juist anders. Van mei hebben wij zoo erg warm gehad, dat men waar al gans ziek van. Lange weeken rond 32-35° C. waar alle dag en geen regnen. 15-20 jaar hebben wij zoo drog weder niet gehad. Spijtig kunnen wij het zien in het winkels ook, want het groenten zijn erg duur. 2-3-keer, gelijk andere jaaren.

Ik waar nog niet zommern, want ik kunt niet weggaan van mijn moeder. Moeder is al 78 jaar oud en zijn beenen zoo kapoet zijn, dat eenige daagen kunt niet gaan. Dan versterkte een beetjen als goed in het bed ligt. Andersmal eet goed, slapt ook goed, maar soms klapt zoo aardig, ziet soms mensen wat niet zijn en klapt van meiskens wiene bij zij kommen. Spijtig zijt vel alleen, maar ik moet gaan werken, hoe lang ik maar het kunt maken. Nu heeft ik al een goede plaats, heeft ik maar een baas, niet 8-10 of nog meer, gelijk vroeger. Ik nu maakt het schnellschrijft en maschienschrijft, nu

ben ik een echt secreterin nevens het man, wine baas is bij het rekenen. Het eerste man in het fabriek het direktor, dan komt het oberingenieur, zoo komt mijn baas. Wij hebben nu een schoone groote gebaude met 6 stock, zoo kunt men zeggen dat is een kulturische werkplaats, want 9 jaar lang hebben wij geen plaats niet gehadt voor het werken, maar nu owerall maken schoone fabrieken en werkplaatsen.

Ik heeft in het verleden weken een brief gehadt van Bertha en een van Corlie. Ik weet wel, dat Albert gestorwen is. Ik weet wel, dat heeft zij erg ziek geweest, maar men hoopt, dat nu zoo goede medicinen zijn, zal nog genezen, of beter komen. Doet mij erg spijt, dat zoo moet het gebeuren, waar doch zoo oud niet en heeft goede familieleden gehadt en alles om nog lang t'leven willen. Maar nu alle dag hoort men veel tragödie, want 30-40 jaarige mensen storwen op eenige minuten, zonder ziekte. Ik lest in het gazette, dat deze is oweral in het wereld het zoo.

Hoopt ik zeer, dat zal gij Mauritz gaan newens het zee voor eenige daagen, moet gij doch wat rust hebben en niet altijd maar werken, werken. Gij moet laten het werk voor het jonge mensen, heeft gij live, goede kinderen, zeker wel helpen in het winkel. In onze ouderdom moet men al goed spaaren met het kracht. Ik heeft altijd groote bloeddreok is het rond 200 en als ik wat rust heeft komt seffens beter. Ik zoet ook gerne weggaan van t'huis, heeft ik gelegenheid, maar kunt ik mijn moeder niet alleen laten, want kookt ik hem, wast ik en alles wat zij noddig heeft, moet ik maken. Doch voelde ik dat eenige dag moet ik gaan rusten, want men draagt alle daag t'veel. Hoopt ik zeer, dat Uwe Madama maakt goed Uwe huishouden, kookt goed voor U en zoo heeft gij toch een minder probleem.

Hoopt ik ook zeer, dat U allen gaan nu meer bij Corlie, of Corlie komt meer bij het zusters, broeders, in deze zware tijd is het zeer noddig. Ik weet wel, en weet gij ook goed, dat in deze tijd alle goede word is een medicin.

Vraagt ik U zeer, als een beetje tijd heeft eenige regelen mij t'schrijwen van U en Uwe leven. Ik heeft nog altijd Uwe alle brieven t'zamen, neemt ik het in mijn hand dikwijls en ik kunt zeggen, mijn hert is zoo zwaar niet, want ik Uwen regelen leest. Ik hoopt nog altijd, dat als deze jaar niet, maar naaste jaar vroeg, wanneer nog geen warm nie is, gaa ik eens bij U. Spaart ik al tegenwoordig ook, en hoopt ik, dat het Hemel zal mij helpen om deze 40 jaarige droom t'waar zijn, U allen terugzien.

Nu wenst ik nogeens uit diepste van mijn hert goede gezondheid, veel zegen en veel vreugde in het leven.

Uwe hongarse zuster: Anna

[langs de zijlijn van de brief voegt ze er vlug nog wat bij. Zowel de onder-tekening van de brief als die bij het randschriftje doet ze met de pen!]

Ik moet doch bij U gaan, want kunt zien, dat mijn flaamse taal is al zoo goede niet, gelijk vroeger! Anna.

[Hoewel Anna, zoals ieder van ons, wel eens lust heeft om ietwat vakantie te nemen (dat bedoelt zij met het woord “zommern”), krijgt ze daartoe weinig of geen gelegenheid. Zij moet voor haar oude moeder zorgen en wat meer is: zij moet zo lang als mogelijk blijven werken! Zij is wel een heel goede secretaresse geweest, want haar machineschrift is echt perfect! Nog eens komt haar oude droom naar boven... toch nog eens naar Wachtebeke terugkeren! Het is er helaas nooit van gekomen!]

* * *

Amper drie dagen later schrijft ze ook naar haar pleegzuster Marie.

15.oogst, 1968.

Mijn beminde belgische Zuster MARIE!

Ower eenige dagen heeft ik van Corlie een brief ontvangen, warin leest ik alles van Albert ziekte en dood. Van Bertha heeft ik ook een brief gehad, warin ook staat alles van deze droewige tijd. Ik voelde mij zoo, gelijk ik zitt in het groote verdriet met het ziekte en dood van mijn man. Ik kunt het verstaan, hoe moet men lijden, wanneer men hoopt, dat zal alles beter zijn, zal iemand genezen, wiene zoo lange jaaren newens ons leefde en hoe groote slaag is het, wanneer men ziet, dat opeens alles is beeindigt.

Denkt ik vroeg morgen, ook avonds, wanneer ik dikwijls alleen ben, op Corlie, en weet ik wel, dat deze daagen zijn voll met hartpijn en zullen nog veele daagen kommen, tot wanneer deze pijn minder zal worden. Gij lieve Marie heeft ook beleft deze zware tijden, omdat Uwe lieve man waar ook opeens weg van U. Maar zoo is het leven. Als men geen goede man heeft, dan is een ganse leven kapoet, maar als men een goede man moet verloren, dat is ook een erg slag. Men weet niet, hoe is het goed in het leven.

Hoopt ik zeer, dat zijn U nu meer bij Corlie en ook Corlie kunt nu meer bij U gaan. En heeft ook lieve kinderen en familieleden. Staat niet alleen en staat niet vergeeten door zijn familie.

Bij ons ziet men dikwijls oude mensen, wiene alleen leven en hebben zeer droewige leven. Nu beginnen al meer denken op het oude mensen, maken club voor hen, kunnen naar cinema gaan minder betalen enz.

Mijn lieve Mietjen! Nu vraagt ik iets van U. Ik heeft een kennis, wiene in het Hauptstadt-Bureau ingenieur is bij den huisbouwen. Het man van deze vrouw is een docens in het Human-universität. Deze man spaarde ook postzegelen en geeft ik aan hem soms postzegels. Nu vraagt zij, of het mogelijk

is met briefwisselen ook postzegels-wisselen met Raphael. /Vergeef mij, omdat ik maar zoo: Raphael zegde, maar ik weet al niet hoe moet ik het zeggen, omdat Raphael priester is./ Deze man is rond 35-38 jaar oud, een lieve mens en ik kende goed het ouders van zijn vrouw ook. Als het kunt gaan, schrijft maar aan mij, om het adresse t'kunnen gewen, als niet mogelijk is voor Raphael, zegt maar, zal het niets doen. Ik weet wel, dat Raphael heeft ook weinig tijd, juist gelijk wij allen of nog minder.

In het brief van Corlie leest ik, dat Godelieve verhuist van U. Ik weet wel, het is een groote verandering bij U, want nu 4 persoon is weg, en bijzonderlijk het kleintjen ziet gij nu zoo dikwijls niet. Maar als iemand kunt bij eigenen huis wonen, het is best. Hoopt ik wel, dat zullen doch met het kleinen bij U kommen. En lieve Mietjen, heeft gij wederom terug gekrijgen uwe lieve zoon: Raphael. Ik heeft veele portretten van U, weet gij wel, maar ben ik altijd blij, wanneer Raphael ziet ik op het portretten, waar een zeer lief, simpatische jongen, en mens ook. Trekt zeer op Vaderken, wiene liefde ik zeer, van hem vertelde ik nog altijd veel aan mijn familie-leden en kennissen. /Hoopt ik zeer, dat Raphael zal niet lezen deze regelen./

Hoopt ik wel, dat mijn brief vindt U lieve Mietjen in volle gezondheid, doet mij doch altijd spijt, dat U zoo erg verre zijn van ons. Binnen koort zal ik ook pension zijn en dan zal ik meer tijd hebben, hoe goed zoet zijn als huilder in Tsescoslovakei zoet wonen, en zoo kunnten wij elkander doch zien. Zal ik erg spaaren, en als noddig is, zal ik iets verkoopen en zal ik eens doch gaan naar U nog eens in dezen leven. Het mensen zoo rap gaan van ons naar het beutenlanden. En niet maar alleen het jonge mensen, oude ook. Zijn veel, wiene naar Amerika gaat, rond 60-70 jaarige mensen naar het kinderen of kennissen. En ook zijn veel, wiene bij ons kommen van overal het wereld.

Nu zal ik eindigen, met het hoop, dat mijn brief vind U allen in goede gezondheid. Heeft ik een brief aan Corlie en eene aan Mauritz ook geschrijven. Heeft ik een lieve brief gekrijgen van Bertha ook. Maar van fam. Celie hoorde ik nu al niets. Zendt ik aan Ireneken en zijn zusters ook mijn beste groeten. Zendt ik veel groeten ook aan Viktor en zijn Leonie en het kinderen. Denkt ik nog altijd met groote liefde op mijn lieve Langeleede, op het lochting van het vader-huis.

Met het grootte liefde zendt ik mijn kussen aan U, lieve Mietjen en veel hartelijke groeten aan Raphael. Aan Madleine, aan Uwe alle kinderen en zijn familie-leden zendt ik ook mijn goede wensen van het verre Hongrie.

Uwen: Anna.

[Een zoveelste keer laat Anna haar verlangen blijken om toch nog eens naar België te komen. Met enige afgunst vermeldt ze haar landgenoten die zelfs

tot in Amerika hun (uitgeweken?) kinderen en familie gaan bezoeken. We kunnen ons daarbij afvragen of de wellicht welgestelden van over de oceaan die toch wel dure reis hielpen betalen.

Ietwat verwonderlijk is ook wel de schroom waarmee Anna zich uitspreekt over een mogelijke aanspreektitel voor Raf David: die is nu echt wel priester, beeld je in! De in haar opinie nu toch wel geëigende titulatuur heeft ze niet in haar woordenschat!]

* * *

Wij vinden nu een briefje, getypt op iets meer dan twee kantjes octavo:

Budapest, 3. Jan. 1969.

Mijn beminde belgische Zusters en Broeders!

Met het begin van het jaar 1969, komt ik bij U een zalige, gelukkige, gezondvolle jaar t'wensen. Ik hoopt zeer, dat U allen zijn gezond met alle familieleden t'zamen.

Ik weet wel, dat men heeft veele noddig voor het leven, maar eerst en vooral heeft men noddig het gezondheid. Het verleden jaar waar zeer zwaar voor ons, maar als men werken kunt, kunnen het toch voortdoen.

In december waar bij ons een koude maand, anders in januari waar zoo eene wintertijd, vriest hart en wat sneeuw ook geweest, men moet hard het kolen en het hout nemen als men t'avonds naar huis gaat. In het werkplaats is goede warm en ganse dag t'huis is koud. Wij hopen zeer, dat zal het lente rap kommen, want het winter is al in november heeft beginnen.

Ik leest in het gazette, dat oweral in Europa zoo hard wintertijd is, sneeuwduwt oweral veel. Onze Donau is al vol met ijs, juist gelijk andersmal in het einde van januari.

Van het pak kunt ik nog niets t'schrijven, wacht ik het alle dag, maar zekerwel nu wederom veel pak gekomen van beutenlanden. Hoopt ik zeer, dat zal zonder schade kommen. Mijn kinderen vragen al alle dag, omdat het gekomen is? Anne verwacht al zeer het rendvett, ik het margarine en het soepblokjes, als het gekomen is, zullen wij een goede belgische avondmal kokken van, en zullen allen met groote vreugde en dankbaarheid op U allen denken.

Spijtig, dat mijn moeder kunt al niet meer met ons blijden, heft zij ook altijd zoo groote vreugde gelijk een kind met St. Niklaas. Als ik het pak opdoet, komt zij alles kijken wat voll waar het tafel. Hoopt ik zeer, dat binnen kort

tijd zal het gekomen zijn en seffens zendt ik aan U mijn brief van.

Hoe is bij U allen het Kerstfeest en het Nieuwejaar afgelopen? Waren allen t'zamen het zusters en broeders?

Bij ons alles goed geweest, blijven wij t'huis, maar mijn hert waar zeer zwaar, denkt ik in alle minuten op mijn moeder. Maar op zij kunt men al niet meer helpen, zij waar 78 jaar oud en zijn beenen waren gans kapoet, als zij nog leeft, kunt niet meer opstaan. 10 dagen heeft mijn housvrouw op gepast mijn moeder, maar heeft zeer slechte zenuwen en willt niet meer helpen, heeft ik hem 400.- Ft gegeven voor eene mand, maar will niet het doen. Vremde mens wilde mijn moeder niet in het huis, zoo moeten wij t'zamen lijden. Het dokter zegde, dat moet in hospital gaan om iets wat helpen, maar het is al laat geweest. Ower 5 jaar met eene operation nog kunnten helpen, maar nu het ziekte waar al zoo erg, dat mochten geen operation maken.

Ik zegde dikwijls tegen wij, dat mijn vader waar 26 jaar oud, wanneer gestorven is in het oorlog, zoo mijn moeder 3-keer zoo veel gekreegen van het hemel, maar natuurlijk zijn nog ouder mensen ook, wiene nog huishouden kunnen maken. Rond ons in het straat wonen veele oude mensen, bijzonderlijk oude vrouwen, bowen 80 jaar ook en kunnen nog zoo goed beutenlopen nog in winter ook. Als ik het ziet doet mij hartpijn, waarom heeft mijn moeder zoo groote ziekte. Mijn man waar nog 62 jaar, Albert 68 jaar, maar Vaderken bijna 100 jaar en hoe lang waar gezond en flinke mens. Zoo is het leven. Maar de jonge mensen, wiene nu leven, en hoe het leven maken, zullen zoo hoog ouderdom niet kreegen, want ower al het leven voll is met zenuwigheid en dat maakt men rap kapoet.

Hoopt ik zeer, dat vind mijn brief U allen in goede gezondheid en binnen kort tijd kunt ik aan U vertellen, hoe het pak is angekommen is.

Nogeens zendt ik mijn beste groeten aan alle familieleden, met het hoop, dat zullen in deze jaar goed vooruit gaan in het leven, en zullen veel vreugde hebben met zijn kinderen.

Als wat portretten hebben, denken maar op mij eens, tegenwoordig als ik bij eene familie gaat, wat wij kennen, laat ik hen zien mijn lieve belgische familie op portretten.

Ik denkt altijd veel op U allen met het grootste dankbaarheid en zendt ik mijn kussen van het verre:

Uwen Anna.

[Op het eerste gezicht schijnt dit een bijna obligate nieuwjaarswens te zijn. En het blijkt dat het door de Belgische pleegfamilie nog altijd als een verplichting werd beschouwd rond de eindejaarsfeesten een geschenkenpakket naar Anna te sturen. Die weidt opnieuw uit over de toestand waarin zij moet

leven. Over centrale verwarming schijnt er in het jaar 1968 te Boedapest nog geen sprake te zijn!

Maar er wordt nu wel iets gepreciseerd, na meer dan veertig jaren, waarover we ons na haar brieven uit de twintiger jaren al vragen hebben gesteld: de vader van Anna is op 26-jarige leeftijd gestorven (gesneuveld?) tijdens de Eerste Wereldoorlog. Hij heete Tokáes, de naam die Anna ook droeg wanneer ze hier in 1925 aankwam. Haar moeder, nu 78 (driemaal zo oud als haar vader ooit geworden is, schrijft Anna), moet na WO I een nieuwe man leren kennen hebben: Anna vraagt later te schrijven naar ene Kollár, en ze heeft het later ook weer over “haar vader”, die nu ietwat minder, dan ietwat meer werk kreeg. Logischerwijze moeten we dus aannemen dat haar moeder opnieuw getrouwd is met deze man. Daarbij verder nadenkend, zouden we kunnen veronderstellen dat Anna de status van oorlogswaas had, toen ze werd ingedeeld bij het contingent Hongaarse kinderen die naar België zijn gekomen om aan te sterken in de hongerperiode na het uiteenvallen van het Oostenrijks-Hongaarse keizerrijk.]

* * *

De volgende brief is ook aan mijn vader gericht, en even onberispelijk met de typemachine afgewerkt. Hij draagt de datum van 14 augustus: Anna schijnt ergens goed genoteerd te hebben dat haar “lieve belgische broeder” op 21 augustus jarig was.

Budapest, 14.oogst, 1969.

Mijn lieve belgische broeder Mauritz!

Wederom een jaar is voorbij en is gekomen het verjaardag van U. Ik komt nu met mijn beste groeten en wenst ik aan U betere gezondheid, veel vooruitgaan in Uwe werk en veel plezier in Uw leven. Hoopt ik zeer, dat mijn regelen vinden U in goede gezondheid, ik weet van Corlie, dat gij wat ziek geweest, maar dat is al voorbij Goddank. Nu hier is het vakantie-tijd en hoopt ik ook zeer, dat gij heeft eenige tijd rust, gaat weg van het winkel, van het werk, dat is zeer noddig en in onze ouderdom het grootste waarde onze gezondheid. En wij moeten oppassen hoe maar man het kunt. Gij heeft goede kinderen, wiene helpen best, gelijk het vremde mensen, en dat heeft niemand zoo, veele mensen moeten veel betalen om helpen t'kunnen kregen.

Met deze maand gaat langst voorbij het zomer, voor mij is het goed, want het september, oktober ben ik veel beter, het groote warmheid doet mij bijnu

ziek. Wij hebben een erg heet julie gehad 3 weken zonder regnen, maar het oogst is veel beter. Deze jaar is goed voor het vruchten en groenten en betalde het minder, gelijk verleden jaar. Nooit zoo veel vruchten waren niet op het tafel, gelijk deze zomer.

Ik moet U nog vertellen, dat hier bij ons veele mensen spelen op het lotterij, natuurlijk ik ook, want moet ik eens veel geld kreegen, om naar Belgie t'kunnen rijzen, en mijn lieve Wachtebeke moet ik eens terug-zien. Ik neemt het date van Uwe geboren en het 19 en 2 is uitgekomen. Natuurlijk ik heeft 4 noddig om veel geld t'kunnen kreegen. Bij ons is het meest het: 5 nummer, want deze verdient op het verleden week juist 1,700.000 forint. Dat is genoeg voor een mens tot ganse leven. Zoo gelukkige mensen zijn hier 10-12 op een jaar, maar nu waar het al 3 maanden geen. Dan is het met sport: het Toto. Dat speelde het jonge leden, het mijne ook. Dat verdient zoo veel niet.

Ja ik weet wel, dat is niet genoeg zoo spelen met het nummers, men moet gelukk hebben, maar is beter als men veel werkt en goed kunt verdienen. Maar ik moogt al meer geld niet kreegen, want ik ben al t'oud en zijn het jonge mensen zeer veel, wij moeten al binnen koort tijd het plaats aangeven en in pension gaan. Zoet ik nog een jaar gerne werken, ik werkt al 2 jaar meer, gelijk andere mensen, want het vrouwen moeten hier tot 55 jaar, het mannen tot 60 jaar werken om pension t'kreegen. Maar natuurlijk is het zeer weinig om het leven voort-doen. Hier kunnen het oude mensen alle maand nog gaan werken, 5-6 uur/dag en kreegen 500.- Forint, het is een plus als het pension-geld weinig is. Mijn alle kenissen maken het, want Hongrie heeft 10 millionen mensen en 1,300.000 mens is al in pension. Het jonge mensen zijn zoo veel niet gelijk vroeger, want hier bij ons alle familien hebben maar 1 of 2 kindje, soms zijn zonder kinderen niet, want een kind betalde zeer veel, hebben veele jonge mensen geen eigenen woning, betalen veel voor een huis en als geld hebben koopen eerst auto, televisie-masien, meubelen enz, dan denken op een kind. Zoo moeten het maschienen meer werken en het oude mensen ook naar fabrieken gaan, als gezond hebben.

Mijn kinderen leven ook zoo, gelijk het andere jongens, juist wat het tegenwoordig noddig is, denken niet hoe zullen leven andere dag. Kunnen mar darower spreken hoe veel geld verdienen in beutenlanden, maar ik weet wel, dat moeten meer werken ook. Het huis, auto enz. betalde oweral veel. Nu kommen bij ons veele leden uit beutenlanden, natuurlijk hebben veel geld, maar men weet niet hoe gaat aan zij t'huis in eigenen land. Als men vakantie heeft, natuurlijk geef meer geld uit voor het plezier.

Nu lieve Mauritz heeft ik al veel vertellen van onze leven, kunt zijn, dat verstaat zoo goed niet, maar ik zoet moet meer flaams klapen om alles beter

t'gaan. Maar mijn hert, mijn liefde tegen U is het zelfde gelijk als ik bij U waar.

Veel groeten aan U en Uwe familieleden, van: Anna.

[In deze brief maken we uitvoerig kennis met de evolutie in de landen achter het IJzeren Gordijn, precies in het decennium dat wij “the Golden Sixties” noemden. Anna hoopt nog steeds, al was het via de staatsloterij, aan geld te raken om toch maar eens naar Wachtebeke terug te keren. En hoewel in deze regimes vrouwen met 55, en mannen met 60 jaar met pensioen kunnen gaan, is het toch niet te doen om van dat inkomen ordentelijk te leven.]

Sociaal heeft dat zo zijn gevolgen: Haar generatie wordt geconfronteerd met een ommekeer in de levensopvatting van de aankomende jeugd, ook bij haar eigen kinderen. Omdat de jongeren kunnen merken, of toch menen te kunnen vaststellen dat de westersen die daar op bezoek komen royaal met geld kunnen omspringen, komt reeds nu de hang naar migratie aan de oppervlakte.]

* * *

Er verlopen nu bijna anderhalf jaar voor we opnieuw een getypte brief van Anna vinden, iets meer dan twee zijden octavo:

Budapest, 13.januari,1971.

Mijn beminde belgise Zuster Marie!

Het is lange tijd voorbij van mijn laatste brief, wat ik aan U gesreven heeft. Maar moogt niet denken, dat ik vergeeten U, neen bijna geen dag is voorbij in mijn leven, dat ik niet denk op U en op mijn lieve Wachtebeke.

Nu met het gelegenheid van Uwe verjaardag, komt ik van het verre met mijn hartelijke groeten aan U en hoopt ik zeer, dat mijn regelen vinden U in goede gezondheid, hebben U geen valling en hebben geen groote winter, gelijk bij ons is tegenwoordig. Met mijn geheel ziel denkt ik op U en wenst ik nog veele vreugdevolle jaaren met Uwe lieve familie t'zamen. Als het familieleden bij U kommen vieren, zal ik ook bij U zijn met mijn ziel en hoopt ik, dat Uwe kinderen, kleinkinderen, zijn allen gezond en gaan goed vooruit in het leven.

Ik heeft een lieve lange brief gehadt van Corlie, en ik weet dat een pak komt wederom – zoo gelijk al zoo veele jaaren – het doet mij groote vreugde, en

als het toegekomen is, zal ik aan Corlie seffens schrijven, hoopt ik, dat binnen koort tijd zal het hier zijn, want gewoont is, dat rond 15. Januari is het in alle jaaren gekomen. Het is de vreugdevollste gesenk van het jaar 1971 voor mij. Pakt ik alles uit en laat ik het op het tafel eenige daagen, als ik naar huis kommt ziet ik het wederom, dan voelde ik, dat Belgie doch zoo verre niet en mijn lieve zusters, broeders denken nog altijd op mij, doch heeft ik lieve mensen in het wereld, wanneer men will al denken, dat alles is veranderd en het ganse wereld zoo vreemd is.

Mijn zoon is tegenwoordig nog in Bulgarie om werken, bij ons is een groote winter, met veel schneeuwen, en groote koud. Tegenwoordig boven 10° C koud is ower dag ook, men moet veel verbranden, maar op het werkplaats is goed warm en beter hier zijn, dan t'huis.

Bij ons zijn al meer huizen alle jaaren, wiene kreegen het warm uit fabriek, moeten geen kolen en hout verbranden, hebben ook het gas, elektric voor warm maken, maar het kost veel geld. Moeten 3-4 persoon in een familie goed verdienen, om het betalen t'kunnen.

Mijn zoon in Bulgarie heeft ook goed warm plaats avonds maar zijn werk is in beuten en schreef, dat van oktober veel schneeuwen geweest. Het bulgaarse land is zeer schoon, met meer en bergen, maar voor turisten en niet om werken. Als Paul gezond naar huis komt, zal ik gelukkig zijn. Is al 4.ste maand weg. En nog deze maand duurde zijn werk, wanneer grootste koud is.

Mijn lieve Zuster Mietjen! Hoopt ik, dat mijn aardige flaamse taal kunt doch verstaan en voelde ook, dat ik beminde U allen zeer. Als gij een beetje tijd heeft, vertelde ook iets van Uwen familieleden.

Anneken van mij, woont in zelfde huis, heeft een lieve man, wiene ziet ik ook zeer gern, is een groote geluk tegenwoordig zoo een jongen vinden. Zij leert gern het vrendse taalen, werk goed ook zijn werkplaats, zij zenden masiennen op ganse wereld en daarom zal ook veel rijzen naar Asien, Amerika enz. Dan helpt samsdag en zondag bij het huishouden aan Anne. Hebben nog geen kind, want zeggen, dat zijn nog jong en hebben nog tijd. Het is waar, en spijtig moeten werken gaan newens 1-2 kinderen ook, zoo is het een groote probleem. Men ziet vroeg morgen met ouders, elk heeft een kind in het hand, het kinderen slapen, zijn voll met kleeden, en zoo gaan werken. In het fabrieken zijn schoon plaatsen voor het kinderen, goede warm, eeten, speelgoed enz., maar morgen en avond moet men draagen door autobus, tram enz.

Mijn lieve Marie! Zendt ik nog eens alles goed, denkt soms op mij en vraagt ik veele zegen op U van Hemel. Schreef maar eens, Raphael heeft het postzegel nog noddig. Ik weet wel, dat met eenige stuk gaat niet verre, als ik weet, hoe is een zij is noddig, zal ik het zoo doen.

Binnen koort zal ik aan Corlie schrijven en kunt zijn, dat mijn Paul zal ook rap nar huis komt, en dan zal ik een feestdag hebben. Wij hebben al zoo vreugde in het leven, en vreugde is als men gezondheid heeft.

Nog eens veele kussen en groeten aan Uwe lieve familieleden en vraagt ik een beetje briefje met eenige regelen van U. Veel groeten en dank voor Zusters en Broeders ook en zijn kinderen

Uwe hongaarze zuster: Anna.

[Hoewel de samenleving in de ogen van Anna (die dan 59 jaar moet zijn) al danig veranderd is, rekent zij er na al die jaren nog vast op dat zij van Wachtebeke uit bij de nieuwjaarswende toch haar gewone zending zal ontvangen.

Wanneer zij het over die veranderingen heeft, laat ze bijvoorbeeld weten dat warmte, die in de fabrieken opgewekt wordt, naar gezinswoningen wordt geleid. Wat een luxe, laat zij ons begrijpen, als zij zelf nog steeds kolen en hout moet stoken! Zoon Paul zit al maanden in Bulgarije. Voor Anne verwacht ze betere tijden: gezien haar man in een grote machinefabriek werkt, verwacht mama Anna dat die straks bijna de hele wereld zal afreizen.]

* * *

In hetzelfde jaar 1971 schrijft Anna nog maar eens.

Budapest, 20. szept. 1971.

Mijn Beminde Zuster Corlie! Lieve Belgise Familie!

Zijt niet kwaad op mij, omdat zoo lang wacht ik met het dank voor mijn verjaardags gratulaties, wat ik met het grootste vreugde heeft ontvangen. Doet mij groote plezier, dat alle jaaren van het verre komt aan mij gratulieren, en deze goedheid maakt mij deze dag een feest-dag, want soms moet ik al denken, waarom ben ik nog op deze wereld. Maar spijtig, zijn wij doch zeer verre van elk-ander, hoe goed zoet zijn soms neerzitten en van alles spreken, wat met ons is.

Anna en Laci /zijn man/ waren juist zommern en kwammen naar mijn verjaardag naar huis en gewen mij een klein gesenkje en het gratulation, en ik waar zoo blij, gelijk een groote gelukk kreegde van het leven, want tegenwoordig het jongheid deze datumen vergeten al, zij loopen, werken en doen zijn leven, en zoo rap gaat het tijd, dat hebben geen tijd op deze familie-feesten doen.

Nu moet ik nog iets vertellen van het huwelijk van Paul. Ik kunt niet op zijn, want mijn werk staat zoo, dat ik op zoo verre rijze kunt ik geen tijd nemen.

Op 1.-ste september waar het huwelijk in Sofia, in Bulgarien. Waaren 30 persoon daarop, allen bulgaren, omdat Anne en Ladislaus waren juist weg. Dan waren Paul en Margherita /zijn vrouw/ een weken lang newens het meer en hebben juist goede warme tijd. Paul is al t'huis en zij vrouw zal met 2 maanden kommen bij ons, als alles goed gaat.

Wij spreken, dat naaste jaar Anne, zijn man en ik zullen t'zamen gaan naar Bulgarien aan het zee, ik zegde: ja, maar ik meende, als ik het betalen kunt, dan gaat ik liever bij U en zoet ik liever U terugzien. Het is nog verre, maar het tijd gaat zeer rap, maar spijtig, dat zal een winter nog kommen en tegenwoordig kunt ik niet opdenken, dat zal regnen en sneuwen en men moet altijd vuur maken. Anders het oogst waar bij ons erg warm, zoo veel pijn heeft ik van het warm, gelijk nog nooit. Van morgen vroeg, tot avond waar dag na dag 30-32° C warm. Ganse zomer bijna geen regnen en alles droog waar. Dan op eerste week van september komt een koude tijd, soms morgen 3-5° C en op eenige plaatsen vriest al. Maar zeer weinige regnen is gekomen, zoo het boerderijs hebben erg slechte tijd en wij zien op het markt en winkels op het prijs van het groenten en vruchten.

Lieve Corlie!

Lieve belgise Zusters en Broeders!

Ik hoopt zeer, dat mijn brief vindt U allen in goede gezondheid en bij U deze zomer waar beter en zoo hebben nu een schoone, goede herfst. Tegenwoordig is het koud wat voorbij en moeten al geen vuur maken. Hier zijn nog alle jaaren schoone, lange herfst geweest, Hongrie heeft zoo een klima, dat lange herfst is, maar het zwaluwen zijn al een week weg.

Hier duurde tegenwoordig een Jaagd Wereld Tentonstellung /ik kunt het anders niet afschrijven/ ik waar het ook kijken op eene zondag en juist deze dag waar: Belgie national-dag op deze Tentongstelling. Het pavillon van Belgie, zien wij ook en kijkt ik alles met liefde, wat van U gekomen waar, vlaagen van jagers en visschmannen, van het jaar 1870, dan portretten met mensen van club het jagers en visschers. En hebben wij in belgise pavillon gezien schone fotels /voor neer-zitten/ wat zoo modern gemaakt waren, dat men kunt het t'huis ook maken.

Hebben wij een dier gezien, wat een unicum is: een tiger uit Indie, deze dier is witt, anders, gelijk gewoonte is, op het wereld zijn 30-40 stuk van.

Ik ziet een vlag: Royal Visschers Club van MOLENBEEK. Dan ziet ik een "bijeneter" wat zoo schoon is, gelijk een bloemtjes. Op den dag van Belgie waar hier een minister: André Cools bij, maar spijtig ik heeft hem niet gezien, want naamiddag waren wij. Hier waren zeer veele mensen, tegenwoordig duurde al 3 weken lang en 1.300.000 mensen hebben het gekijken van ower-al het wereld. Herzog Philippe /man van engelsche Koningin/ waar ook hier.

Ik meende, dat U Corlie waren al vakantie-tijd gerijden en hebben goede tijd gehad. Ik heeft nog 17 dagen verlof, maar mijn baas gaat maar in oktober en ik moet het wachten.

De man van Anne gaat nu voor 2-3 week naar Azie: in Pakistan. En nu is gekomen van Wien, daar 8 dagen heeft geweest. Dat is alles van zijn werk gekomen en kunt zijn dat naaste jaar gaat nog naar Engeland of naar Holland en kunt zijn, dat naar Belgie ook. Zij is een lieve man, ik kunt niet genoeg zeggen, hoe een brawe mens is.

Zoo gaat onze leven, eene dag na het andere, men is noddig meer gezondheid, dat is noddig voor het jonge leden ook. Paul klaagt ook tegenwoordig, heeft een steen in het ding, wat het water uitdoet van het licham alle mensen. Ik weet wel van, omdat zij nog in zijn ouderdom van 7 jaar een kinderziekheid gehad /scarlat/ en dat is nog lange jaaren ziekheid kunt maken. Moet oppassen van eten en drinken, veel water, maar geen Gin of Cognac moogt niet nemen en veel salt enz. niet eten.

Ik zendt hier wederom eenige postzegels, moogt ik nu meer niet, want zwaar zal zijn in het brief. Als van bulgarische sorte goed is, zal ik meer zenden.

Denkt ik alle dag veel op U allen, op het langeleedise familie-leden, ook op Marie, op Maurice en alle klein en groote kinderen. Als eens portretten hebben, zendt maar eenige. Van Paul zal ik ook zenden.

Wij zullen goete werk maken in het huis, want willen het water in keuken nemen, dat zullen wij betalen, maar ik ben bang, dat het huisheer laat het niet doen, zij hebben al het 15 jaar, de andere mensen ook in het huis, maar wij en ook Anne hebben niet, omdat laat het niet maken. Wij betalen alles en gaat doch niet. Zij willen, dat wij gaan weg, van het huis, omdat kunt het huis verkoopen, maar will geen andere gewen voor ons t'woonen. Als wij andere willen, kunnen niet kreegen, omdat wij deze hebben. Zoo gaa het al jaaren lang. Spijtig veele mensen woonen maar in eene zimmer met 2-3 kinderen. Nu maken al groote huizen, maar men moet wachten 5-6 jaaren om zoo eene t'kunnen koopen voor 200-300.000 forint en dat moet men 20 jaar betalen.

Wij willen al van hier wegkommen, omdat voor 2 familien is het klein, maar kunnen geen andere niet kreegen. Tegenwoordig is het een zeer groote probleem. Wij woonen hier al 31 jaar, in het zelfde plaats en betalen voor, wat men betalen moet, maar bouwen niet genoeg huizen, voor alle mensen is noddig een goede huis, maar men moet 2-3 kinder en veel geld hebben. Ik moet zoo veel spreken hooren van mijn kinderen ower deze Thema, ik kunt niets doen, want zoo veel geld heeft men nooit niet.

Nu zendt ik veele groeten voor alle familie-leden en hoopt ik wel, dat U allen zijn goed gezond.

Uwen: Anna.

[Uit deze laatste brief vernemen wij heel wat. Dochter Anne is getrouwd, nog vóór haar oudere broer Paul. Het contact met de buitenlandse wereld schijnt ook onder het communistisch regime steeds maar toe te nemen. Laci (Ladislaus), de man van Anne, bekleedt waarschijnlijk in een of ander bedrijf een wel niet onaanzienlijke functie, gezien zijn verplaatsingen naar Pakistan, Oostenrijk, Nederland en Engeland. Anderzijds gaat zoon Paul zijn Margherita halen in buurland Bulgarije. Maar het blijkt nog lang niet koek en ei te zijn. Anna kan zelfs het huwelijk in Sofia niet bijwonen! En als Paul terugkeert, moet hij nog twee maanden wachten voor zijn bruid hem volgt... En indien, indien, Anna het geld zou hebben om toch een Bulgarse reis te maken, dan kwam ze nog liever naar Wachtebeke!

Onze briefschrijfster geeft een nogal omstandig relaas van de Jacht- en Visserijtentoonstelling die heeft plaats gehad in Boedapest. Een albino tijger uit India is ook wel een niet alledaags dier. Maar vooral het Belgisch paviljoen, waar zelfs onze minister André Cools op bezoek komt, trekt haar aandacht. Belgisch design meubilair moet daar te zien geweest zijn. Want met “fotels” bedoelt Anna zeker “fauteuils”, ruststoelen dus, wat wij “zetels” noemen. Dat Philip van Engeland daar ook was, zal niemand verbazen die al vernomen heeft dat de man zich liet uitnodigen op quasi alle klopjachten die in Midden-Europa georganiseerd werden.

Het is ontroerend te merken hoe Anna zich uitslooft om mee te delen dat zoon Paul aan nierstenen lijdt. Het woord “nier” vond ze wel niet in haar beknopt woordenboekje.

En terwijl de opsomming van klachten toch is ingezet, laat Anna er nog maar eens op volgen dat het met de huisvesting ook maar zozo gesteld is. De huisbaas is na 31 jaar nog altijd niet scheutig om iets aan zijn verhuurde woningen te doen: Anna is met haar kinderen dan ook van plan de waterleiding dan maar zelf tot in haar keuken te brengen! Er schijnt in Boedapest een schrijnende woningnood te bestaan. Wachtlijsten zijn schering en inslag. Hoewel we al de indruk hadden dat Ladislav en Anne, samen met broer Paul, een toch wel boven het minimum betaalde baan hadden, schijnen ze met allen samen niet in staat te zijn in iets comfortabelers in te trekken.]

* * *

Er volgt heel spoedig een nieuwe brief. We kunnen weerom vier dichtbetikte octavo kantjes lezen:

Budapest, 8. dec. 1971.

Mijn beste Zuster Corlie!

Lieve Allen!

In het laatste tijd kwam ik alle dag naar huis met het vraag: heeft ik geen brief van België? En nu ben ik blij, dat Uwe brief hier is, want ben ik al benauwd, ower Uwen gezondheid. Ik weet wel, dat het influenza ower al vroeg gekomen in deze jaar, wij waren ook in, en ik meende, dat bij U is het ook. Ben ik nu gelukkig, dat U allen zijn gezond, wat wenst ik aan U door het ganse wintertijd. Ik moet ook t'huis bleven met het keelpijn, en nu kreeg ik injektions. Jujst op deze dagen is mijn schoonmeisken gekomen is van Bulgarien.

Zoo zijn wij al 3 onder het onze dak, want Anne woont ook hier, maar op het plaats wat grootmoeder heeft gehad. Het vrouw van Paul eet: Margerita en is zeer simpatisch, 29 jaar oud en ben ik blij, dat zoo lieve mens zal tusschen ons leven. Natuurlijk het eerste dagen zin niet zonder moeilijkheden, maar als liefde is tusschen ons, gaat alles. En men heeft nog iets noddig: goede gezondheid. Hoopt ik zeer, dat Paul zal gans genezen. Op 12. oktober waar zijn operation, kunt wel denken hoe zware tijd waar het en na een week zal gaan al werken. Natuurlijk moet goed oppassen wat zij eet, ik weet niet, dat durft eeten op zijn werkplaats, maar met eenige tijd zal het doch gaan. Het bulgaren maken het eeten met veel zout, pepper, papriek enz. dat moogt Paul niet eten, en geen alkohol, weinig bier. Spijtig moogt geen melk niet drinken, kaas eeten, eet niet gern het spek, hunderfles, zoo ziet men, dat zal niet een gemakkelijke werk voor Paul eeten kooken.

Uwe lieve brief Corlie heeft ik seffens 2-kéer gelezen, dan morgen leest ik nogeens, doet mij zeer groote plezier lezen wat van Uwe leven darin is. Ben ik blij, dat zoo schoon reiz hebben gedaan, doch een goede ding is een auto. Ik kunt maar autobus nemen, maar minimum 2 uren lang moet men rijden tusschen honderd en honderd mensen door het ganse stadt als men op bosch of goede lucht kreeg, dat jujst zoo doet men terug ook. Nu maken al bij ons ook het "Metro" eene is al gedaan en de anderen zijn bezig het maken, maar 2-3 jaar is noddig om gans gedan t'zijn en deze 2 millionen mensen in Budapest moeten dag na dag nog lopen en rijden op weinige autobus en tram.

Van onz gaan veele mensen ook naar beutenland, veele kennissen ook. Het man van Anne ower 3 week waar in Düsseldorf en nu gaat nog deze jaar naar Romanien. Naaste jaar kunt zijn dat naar Amerika gaat. Goed is tegenwoordig voor het jonge leden, wiene vremde taalen spreken, kunnen soms naar het wereld gaan, zonder veel geld t'betalen en nog kreegen ook het geld.

Hoopt ik zeer, dat het feest van boerenbond is schon en goed afgelopen, ben ik blij, dat huilder op zoo feesten kunnen gaan, is doch een plezirige dag. En doet mij vreugde, dat kunt naar Engeland ook rijzen zonder betalen. Bij ons gaat het ook zoo, als wiene aan het trein werkt.

En nu iets ower mijn groote vreugde: mijn lieve en beminde Zuster heeft aan mijn wederom een pak opgezenden. Jujst gelijk al lange jaaren, wat is al een wonder in mijn leven, ik voelde mij zoo gelukkig, omdat het ankomst van het pak is mij een feestdag. Ik hoopt zeer, dat zal vroeger kommen gelijk verleden-keer, maar in deze tijd van ower het ganse wereld zenden naar Hongrie zeer veele pakken, bijzonderlijk uit Amerika, Australia, Kanada enz. warin veele hongarse mensen leven, wiene hier familieleden hebben. Het tijd voor Kerstfeest is, wanneer alle mensen denkt op het kennissen, familien enz. Margarita waar verwonderd wanneer ik zegde, dat ower zoo lenge tijd hoe lief en goed zijt U tegen ons, dat heeft nog niet gehoorde. Maar hoe zal ik het U eens bedanken?

Ik leest hier in het gazette, dat mensen, wiene zeer zenuwigen zijn, uitvragen: wat voor een tijd waar het schoonst en best in zijn leven, en moeten veel spreken en denken op deze tijd, moeten dromen van deze tijd en deze maakt meer genezenis gelijk het medicin, dat is een wonder hoe probieren het veele zenuwige mensen genezen en nu veele mensen ziek aan zijn ziel. Het komt zekerwel van het moderne leven, van het veel loopen, van het veel ongelukk en omdat in het familieleven gaat niet gezond tusschen elkander. Ik zegde, het is een Crise. Crise van het Mensheid.

Tegenwoordig is bij ons zoo goede weder, gelijk in oktober. Am einde van november waar bij ons ook hard koud, maar nu morgen is +8-9° C warm, goed voor alle mensen, moeten niet in schneeuw lopen in donkere morgen, loopen naar het autobus en tram. En men kunt sparen met het hout, wat betalde veel. Ik meende, dat zal maar 3 maanden het winter duuren, dan is al maart en eene winter zal achter ons zijn, wat eene groote geluk is, het leven veel beter is als sonnenschein en een warme dag is. Bij ons regnet in verleden maanden bijna niet, zoo in het Donau heeft zoo weinig water, wat honderd jaaren niet geweest. En verleden jaar waar ower al owerstromingen? Van waar komt het?

Ik heeft in verleden tijden een boek gehadt van Belgie, Nederland en Luxemburg. Het schreef ower het flaams-wallon, flaams-franse probleem en ower alles, wat in het leven gebeurde in Belgie alle dag met het mensen. Waar zeer plezierige boek en bijzonderlijk ower Belgie schreeft, dat veele mensen zijn daar van Hongrie, veelen nog van het jaar: 1922-26, wanneer ik bij U geweest. Deze mensen hebben al kinderen, kleinkinderen, maar hebben Hongrie nog niet vergeeten. Zijn dezen gelukkige mensen en als ik een beetjen gelukkig moogt zijn, dan denki ik altijd op mijn leven bij U.

Wanneer ik het schoone hoeden en kleeden gekreegen. En hoe schoon waar het lochting bij U. En dan Lea en het lieve kleine varkens, 10-16 stuck opeens, hoe plezirig waar het alles voor mij. Voor mij is een echte straf in zoo groote stad leven, gelijk Budapest. Hier waar ik nooit niet gelukkig. Moet ik terugkeren aan het pak, ik zegde tegen Anne, dat zendt mijn lieve tante Corlie ook het chocolade. Anne is zeer blij, want hij zegde, het beste chocolade is de belgise in het ganse wereld. Nu heeft uit Düsseldorf kreegte van zijn man eenige stukjes chocolade, waar zeer fijn, maar geen belgise. Nog het zwisserlandse is niet zoo fijn, gelijk het belgise melk-chocolade.

En dan kunnen wij het goede "belgise-soupe" kookken, wat is altijd feestliche. Ik spaarde mee, doet ik opeens maar half in het water. Het margarine is ook zeer fijn en Anne moet ook oppassen met zijn geld, juist gelijk ik. Hier kunnen wij nu koopen het "RAMA" margarine, maar betalde juist gelijk het boter. Hoopt ik zeer, dat mijn regelen vinden U in goede gezondheid. Ook veele groeten en goede gezondheid voor alle familie-leden, in dorp en in Langeleede ook. Lieve Mietjen moet ja zeer oppassen in koude tijd, zeer spijtig, dat ik kunt niet gaan iets t'helpen bij zijn huishouden. Is hij doch gelukkig met Raphael wiene staat zoo schoon nevens het moeder. Hoe gaat alles bij Goddelieve, zijn gezond met het kleintjen t'zamen? Goede gezondheid aan Bertha, Victor, Maurice, aan fam. Celie en alle kennissen op Langelede.

Op 25.-ste december zal het grootste feest zijn op de jaar bij ons, ower al kunt men al kerstboomen koopen, deze jaar koopen wij een gans kleine, juist voor geur. Maar in alle winkelen zijn duizend mensen, moelijk iets koopen voor het familieleden.

Ik hoop zeer, dat bij U zal ook geen lange en koude winter zijn, nog 100 dag en het lente zal hier zijn, en men kunt meer in beuten op goede lucht zijn. Maar ower al veele auto en maken veel gas.

Hoopt ik zeer, da Lucien en zijn familie is in volle gezondheid en kommen veel bij U.

Veele dank voor het postzegelen, ik heeft aan dokter gegewen in het fabriek, wiene geef mij altijd injektionen en medicinen. Ik zendt ook hier einigen. Nogeens goede-goede gezondheid voor U allen: tot later.

Uwen hongarse zuster: Anna.

[Het Bulgaarse "schoonmeisken" (schoondochter) schijnt er totaal andere eetgewoonten op na te houden dan de Hongaren gewoon zijn. Wijzelf associëren hier vaak de Hongaarse keuken met fel gekruide gerechten (goulash, paprika...), maar wat de Bulgaren ervan maken schijnt ook voor Anna nog heel wat straffer te zijn!

Traagjes maar zeker komt het Oostblok nader tot, en meer ingewerkt in de westerse wereld en gewoonten. Er wordt onverdroten aan de ondergrondse spoorweg gewerkt, tewerkgestelden aan staatsondernemingen hebben diverse voordelen (gratis reizen per trein!), en studenten die vreemde talen hebben geleerd vinden in de hele wereld wel hun weg. Duits was al van in de keizertijd de verplichte tweede taal, en daar zal na 1945 ook wel Russisch bijgekomen zijn. Maar het is duidelijk dat ook Engels daar vlijtig wordt aangeleerd.

In het jaar 1971 omschrijft Anna met enkele woorden de klachten die de “modern times” in de maatschappij teweeg brengen, en waarover we ook nu, in 2009, nog altijd napraten en ook wel zeuren: “Crisis van de mensheid”, schrijft ze. Nervositeit, gejaagdheid, werkdruk, eigenaardige natuurverschijnselen (het ene jaar extreem droog, het volgende kent overstromingen...) en dan ook nog: luchtvervuiling! “Veel gas van de auto’s”!

Haar nostalgie naar België uit ze op een dubbele wijze: enerzijds volgt ze in de “gazetten” en boeken de evolutie van de Vlaams-Waalse verhoudingen (dan al!). Anderzijds weet ze ook met zekerheid te melden dat de Belgische chocolade veruit de beste ter wereld is!]

* * *

Er volgt nu een brief die geen datum draagt. Marie Creve heeft zelf bovenaan met kogelpen het jaartal 1971 genoteerd; wij kunnen dus aannemen dat Anna zich verplicht voelde ook even naar pleegzus Marie te schrijven, nadat ze al een lange brief naar “lieve Corlie” had gepleegd.

Het epistel beslaat, heel dicht opeengetypt, twee octavokantjes van een heel dun, doorschijnend papiertje; men zou denken met “air mail” te doen te hebben. Precies omdat het papier zo licht is, heeft Anna alleen kant 1 en kant 3 van een dubbelgevouwen vel gebruikt. De laatste regels op kant 3 staan zelfs verticaal bijgeplaatst in de linker marge.

Mijn lieve Zuster Mietjen!

Gij weet niet, hoe groote vreugde heeft aan mij gedaan met Uwe brief. Waar ik al wat bang, dat iemand van U ziek is, wat in winter rap komt, ik ziet, dat gij waar het, maar Goddank is al voorbij en zijt wederom goed. Alle avond denkt ik op U allen. Nu al ? jaar gaat ik alleen slapen en ben ik veel alleen. Natuurlijk na het werk, wat ik over dag doet, is het erg niet, maar soms zeer zwaar is mijn hert, hoe zal het met mij zijn, als ik t'huis zal blewen, en zal

ik altijd alleen zijn. Ik denkt niet gern daarop en ik hoopt zeer, dat moet ik niet lang lewen. Als ik het duur toedoet s'avonds, denkt ik, dat kunt zijn, dat komt niemand zien of ik hoe ben, maar avonds soms Anne komt bij mij als iets noddig heeft. Zijn man is een zeer lieve jongen, zoo lief, dat ik meende, in deze sorte al geen zoo intelligente, zoo brawe al niets zijt. Zoet ik al gerne, dat zij een kleintje zoet hebben met zoo lief natuur, gelijk deze jongen heeft. Zijn vader waar ook zoo eene goede mens, zij waar leerar in een gimnazie /hoogschooll/ in latijn en letterkunde. Zijn vader leerde in Italiën en spraakt goed latijn en italiëns ook. Maar op het 54 jaar waar het dood, door zijn hert. Ik ziet "Ladislaus" – zoo eet gij – zoo gern, gelijk mijn kind. Heeft zij al een kindje in Duitsland wiene al 4 jaar oud is.

In uwe brief leest ik, dat gij Mietjen heeft al 20 mensen in Uwe familie, dat is zeer schoon en allen zijn brawe mensen en kinderen. Maar ik weet wel, dat gij moet doch erg veel werken in Uwe lewen, maar heeft ook vreugde, als ziet hoe lief is Raphael tegen U en ook allen, wiene hebben van U zoo veel gekreegen op lange jaaren.

Het regelen in Uw brief verstaat ik zeer goed, en ik weet wel, dat het oudheid kunt schoon zijn, maar men heeft zeer noddig het gezondheid en liefheid.

Bij ons spreken veel van het oude mensen, maar het jongheid zeggen, t'veel is het geld, wat het ouden noddig hebben, moeten de jongen mensen veel werken, omdat veel mensen zijn al in pension. In Budapest zijn 2 millionen en 22% in pension is. Maar het jongemensen weten niet hoe veel moeten wij werken, om zij in leven uitgaan, veel betalen het eten, het kleeden, het leeren enz. Onze leven is gans weg met het familie-leven. Nu een kind tot 20 jaar gaat naar het school en heeft alles noddig van het ouders. En het oude mensen zijn maar soms 1-2 jaar in pension, omdat hebben al geen gezondheid wanneer het werk aflaten.

Ik ben juist zoo. Ik van mijn ouderdom kunt al 4 jaar in pension zijn, maar kreegde ik zeer weinig geld, alleen van deze kunt ik niet leven. Zoo werkt ik, omdat nu ben ik zoo gelukkig, dat schnelle en maschienenschrefters zijn weinig en moet ik niet in pension gaan. Vroeger op 55 jaar moogt men niet meer werken. Ik meende, dat nog deze jaar werkt ik en dan heeft ik 14 jaar op zelfde plaats, juist 14 jaar heeft ik op gemeindehuis gehadt, maar het is verloren, want ik t'huis geblewen waar met het kinderen. Ik kreegde zoo maar het half geld.

En nu veele dank aan U allen, dat op mij denken met een reis naar België. U weten wel, dat is mijn groote droom al jaaren lang. Ik spaarde al het geld en ik meende, als ik niet meer werkt, zal ik het doen. Met trein betalde zoo veel niet, vliegmasien kost meer. Ik ben niet hang vliëgen, maar dat is voor het mensen, wiene genoeg geld hebben om alles t'betalen.

In deze jaar heeft ik nog veel probleem t'huis ook, ben ik bang, hoe zal het aflopen, ik kunt U zeggen, hier alleen zijn, weduw zijn is een groot probleem. Voor mijn woonung moet ik erg veel betalen, want 20 jaar is het zelfde geld en nu wordt alles duurder. Paul will geen help uitnemen van, want moet kleeden koopen, eten, enz. en alles is zeer duur. Zoo staat ik alleen. Maar doet niets, als ik gezond bleef, gaat mij het, maar moogt men niet denken hoe zal zijn alles, wanneer men oud wordt en het gezondheid gaat weg. Ower 10 jaar moet ik op mij helpen, maar het is al voorbij, ik heeft nog het moeder, kinderen leeren enz. Nu bleeft het armheid en oudheid.

Uwen: Anna.

[Dit is wel de meest pessimistische brief die we ooit vanwege Anna ontvangen hebben. Zij schijnt bijna levensmoe te zijn. De enige opgewekte noot in haar relaas handelt over die lieve, vriendelijke man van haar dochter, Ladislaus. Maar als we het goed begrepen hebben is die eigenlijk ook maar "tweede keus": hij schijnt in Duitsland al een kind van 4 jaar oud te hebben!

We stoten in deze brief al op dezelfde wrijvingen die jongere mensen met de ietwat ouderen ook hier hebben, zeker als het over de tegenstelling werkenden-gepensioneerden gaat. Hoewel we vandaag toch moeten toegeven dat gepensioneerden gemiddeld langer dan één of twee jaren lang van hun "welverdiende rust" kunnen genieten.

Anna zelf zit er niet zo goed voor. Omdat ze zich veel met haar huishouden en kinderen heeft geziggehouden, heeft ze eigenlijk maar een half inkomen. We weten nu dat ze tewerkgesteld is bij een openbare dienst (het "gemeindehaus"), waar ze dankzij haar kennis van steno-dactylo ook na de wettelijke pensioenleeftijd van 55 jaar nog mag blijven: er is een tekort aan mensen die dezelfde bekwaamheid hebben.

Ze komt nog eens terug op haar droomreis naar België. Maar heel veel schijnt ze er niet meer van te verwachten: er rest haar alleen nog armoede en ouderdom... Dit is wel erg zwart de toekomst inzien!]

* * *

De volgende brief, zorgvuldig getypt op vier kantjes octavo, neemt het ook niet nauw met de datering: die is er eenvoudig niet. Anna heeft gladweg vergeten een datum bovenaan haar brief te plaatsen. Tegen haar vaste gewoonte in. Maar gezien ze in haar brief refereert naar het overlijden, zes

maanden eerder, van Maurits Creve († 19/12/1971), kunnen we aannemen dat de brief midden 1972 gestuurd werd.

De enveloppe, waarin de brief verzonden werd, hebben we ook nog. Jammer genoeg ontbreken de postzegels: duidelijk door verzamelaars weggeknipt. Maar we vinden er wel het volledige adres van de afzender, die nog altijd de naam van haar echtgenoot gebruikt:

> *Feladó: Frank Ferencné – Bpest XX./PE/Toldi F.u.34* <

Mijn lieve belgise Zuster Corlie!

Lieve Zusters, broeder en lieve familieleden !

Ben ik zeer-zeer blij, dat van U een brief is gekomen. Ik kunt al niet denken hoe is het, maar meende ik, dat mijn braven zijn niet aangekomen. En hoopt ik zeer, dat zijn U doch gezond en niet daarom kreegde ik van U brief zoo lang niet.

Ik kunt U zeer verstaan, dat het dag is voor men erg rap voorbij, want in een huishouden, dan nog lochting en familieleden en ja men kunt al zoo rap alles niet kleermaken gelijk vroeger. Ik ben juist zoo. Ik meende over dag in werkplaats, zal ik op samsdag en zondag veel werken, dan komt het alles anders. Ben ik dikwijls moe, mijn hart is niet goed wanneer het warme tijd komt, ben ik beter wanneer 10-12 uren lang kunt slapen, dat is maar soms mogelijk. Nu zijn wij 2 persoon in het kuiken, dat soms goed, soms maakt mij meer werk. Ik doet het – omdat ik maar voor mij alleen kookt – dat morgen vroeg staat ik op en maakt ik alles tot het tijd, wanneer Margarete komt koken.

Nu gaat Margarete /vrouw van Paul/ naar Moskou in Sovjetunio voor 14 daag, als naar huis komt, dan vliegt naar Sofia bij zijn ouders, omdat zij moet papier kreegen om nog bij ons moogt blijwen, want op eerstekeer kreegde maar half jaar en dat is al voorbij. Zoo heeft genoeg probleem en hoe ik hoorde van hij, op het werkplaats heeft ook veel probleem met zijn werk.

Mijn Anneken, gelijk Paul zal zijn, is nu alleen, omdat zijn man is in London op 13 dag en maar eenige daagen is naar huis gekomen uit Utrecht van Holland. Zoo de jongheid loopt in het wereld, man van Anne maakt nu het 4-ste reize in deze jaar, en in september gaat tweedeker naar Wien van zijn plaats en zoo betalde geen geld, als goed spaarde, kunt nog iets metnemen, bijzonderlijk voor Anne. Als het pasport kunt kreegen, dan in september Anne gaat ook mee naar Wien. Vroegden mij ook, maar het betalde veel en als ik rijze gaat eens, dan eerst en vooral will ik U allen nog eens zien. Naar Sofia met Margarete kunt ik ook gaan voor 2 week, maar ik waar al in mei

2 week weg, zoo gaat het niet.

Ik zal veel spaaren en als in pension zijt, dan eens staat ik voor uwen duur. Ik laat het portretten zien van U en van Wachtebeke aan Margarete en vertelde ik hoe blij waar ik en hoe gelukkig op deze jaar bij U.

Andersmal gaat het leven vooruit – bijzonderlijk voor het jonge mensen – zijn gelukkiger gelijk wij waren in onze jongheid. Maar zijn doch niet gelukkig, zijn zenuwen zullen rap kapoet zijn. Leven meer en leven rap, kreegen alles van het leven, maar hebben geen tijd om een beetje mens en gelukkige mens te zijn.

Mijn zommern waar juist zoo, gelijk gij het schrijft, van 14 dag is 10 dag met regnen, waar zoo koud, dat moeten vuur maken, andersmal deze waar een schoone plaats, alleen in een zimmer, met koude, warme water, met radio in lampe, met een balkon voor alle kammer, het eeten waar niet veel, maar juist genoeg voor mij, omdat ik ben góed, wanneer weinig eet. Als ik bij U eens zal gaan, met mij moeten geen werk maken, een bord soupe, thee, melk, kaas, wat eenige kakes, gans beetje vrucht, wat gekookt is, dan ben ik gedaan. Het zware hongarse eeten gaat mij al niet, vlees eet ik gans weinig, maar zondags. En ik ziet goed uit. Spijtig brod eet ik wat meer.

Ik ben zeer blij, dat alle familieleden zijn goed gezond en zekerwel in zomer maken schoone rijzen. Ben ik blij, dat Bertha en zijn familie goed zijn, zekerwel allen in Langeleede ook. Van fam. Celie hoorde ik al weinig, Ireneken heet geen tijd om schrijven, ik verstaat het, bij ons gaat ook zoo, men moet altijd maar haasten een groote druck is het leven.

Ik ben blij, als vroeg kunt naar bed gaan en met eene goede boek ben ik gelukkig. Dan neemt ik mijn medicin voor slapen t'kunnen en als ik 6-7 uren slaapt en kreeg ik geen hoofdpijn, dan gaat het dag vooruit gelijk het andere. Maar nu op werkplaats is veel problém rond het geld en het werk, met het bak enz. ik moet zien hoe weinig tijd heeft voor het probleem mijn baas, maar het tijd gaat voorbij meest met het conferencie bij het direktor enz.

Tegenwoordig bij ons volle zomer, met 30° C. Onze werkplaats zeer warm is, maar ik meende, dat is al het laatste zomer voor mij hier.

Onze hof t'huis is nu zeer schoon, wij allen koopen bloemen, rozen, enz. en s'avonds maken wij het voll met water, zoo gaat ik bijna nooit niet weg, mijn kenissen zeggen altijd, dat ik zitt maar t'huis. Onze familie-leden zijn verre, mijn enkelzuster woont op nieuwe plaats, in moderne huis op het 8-ste stock, zij werkt maar nog deze maand en gaat ook naar pension, maar zijn kinderen verdienen goede geld en zijn man kreegde ook pension. Zoo heeft geen probleem. Het eene jongen – wiene is mijn kruiskindje – zal nu naar het münchensche Olimpia gaan, is een goede sportman in zwaard. Deze is het dritte Olimpia, maar maakt niet meer, want veele tijd is zondern

zijn vrouw en kinderen. Kunt wel denken hoe veel tijd rijdt in beutenlanden en maakt het al 15 jaar lang. Het andere jongen van mijn enkelzuster is in TV en maakt nu al een groote werk en gaat ook naar beutenlanden. Het dritte kind is het oudste: Eva wiene nog niet getrouwen is, zij kreegde ook nieuwe wooning met grootmoeder t'zamen. Maar met elkander zien wij jaarenlang niet, met telephon vraagen wij wat nieuws is in familien en dan een kaart op verjaardag, dat is alles. En op eene dag moet men zien, dat het jongheid, en het lewen is weggelopen.

Mijn Anneken heeft nu een nieuwe TV en ik heeft het oude, zoo zitten wij meer newens het TV, gaan al bij cinema ook niet, maar ik meende, dat het is niet gezond, als men eet, dan zitt neer het TV kijken. Maar alle familie, - bijzonderlijk wiene ower dag niet t'huis zijn – maken het, zoo avonds zijn bijna geen mensen in beuten. Wij spelen geen kaart niet meer gelijk vroeger, Paul speelde met magnetofon het muziek maar soms gaan naar eene concert, want Margarete hoorde gern het klassische muziek. Zoo kunnen zien hoe lewen wij, maar ik voelde, dat iets gebrek van onze leven. Ik meende, dat het mensen, ook het familieleden, zijn verre van elkander, verstaan zoo goed niet gelijk vroeger, werken niet voor ganse familie, juist maar voor hem zelf en rap maken ruzie van iets.

Op deze dagen denkt ik veel op Maurice, een half jaar is niet meer tusschen U. Ik heeft nog zijn brieven en leest ik het. Maar voor het zenuwen niet goed altijd achter kijken, maar is het goed vooruit zien voor ons?

Lieve Corlie! Lieve Allen! Met geheel mijn hart wens ik U goede gezondheid, goede zommer, goede werk en veel plezier in zommern. Men moet nu sparen het schoon aandenkens voor later, het licham en ziel vernieuwt van. Zendt ik veele kussen, groeten voor U allen, voor langeleedische en alle familieleden, ook naar Gent zendt ik mijn hartelijke groeten.

Met het hoop, dat mijn brief vindt U in goede gezondheid sluit ik mijn regelen.

Uwen zuster van het verre: Anna.

[Bij haar brieftaanhef houdt Anna rekening met het feit dat haar jongste pleegbroer Maurits er niet meer is: “broer” staat er duidelijk in het enkelvoud!]

In de beschrijving van het leven zoals het er ginds in het zeventiger jaren aan toegaat, vinden we precies dezelfde evolutie terug die we hier ook meegemaakt hebben. Dertig jaar geleden, en al eerder, zag men hier 's avonds ook al geen mensen meer op straat. Quasi iedereen zal vastgekluiserd aan zijn TV-toestel. Men heeft toen zelfs het vreemde woord “cocooning” in de Nederlandse woordenlijst opgenomen!

Anna moet nu rond de zestig zijn, en wij kunnen ons afvragen welk ver-keerd beeld haar kinderen en familieleden, die nu toch zoals blijkt uit de beschreven bezigheden zeer modern ingesteld zijn, van het door haar geï-dealiseerde Wachtebeke moeten gekregen hebben. Als ze de dorpsgezichten zien, die verspreid werden op de ansichtkaarten uit de twintiger jaren. Als ze de zeldzame foto's zien, die in diezelfde jaren werden genomen van de boerderij en van de kledij van de bewoners... Kon Anna zich indenken dat het Wachtebeke van 1972 er totaal anders uitzag dan ze het zich in haar her-inning voorstelde?

Haar kinderen en jongere familieleden, dat mogen we toch veronderstellen, leidden een leven dat Anna nooit had gekend, en waarmee ze ook nu nog niet goed kan leven. Ze reizen naar Moskou, naar Sofia, naar Wenen en Utrecht – en daarmee houdt het nog niet op! – en er is zelfs iemand die al voor de derde keer aan de Olypische Spelen deelneemt!

Vlug nog één vraag: is haar “kruiskindje”... eigenlijk haar petekind?]

* * *

Hoewel Anna nog steeds bij een openbare dienst werkt, vergeet ze opnieuw bovenaan haar brief een datum in te lassen. Aan de hand van gissingen kun-nen we aannemen dat hij begin 1973 moet verzonden zijn. Hij beslaat zes kantjes octavo, en is duidelijk niet in één adem door geschreven. Anna ondertekent al na vier bladzijden, en voegt er dan nog een paar kantjes bij, waaronder ze opnieuw haar naam schrijft.

Lieve belgische Zuster! Lieve Mietjen en Corlie!

Alle twee brief van U heeft ik goed ontvangen en zendt ik aan U mijn dank. Heeft ik het goed verstaan en hoopt ik, dat mijn brief vindt U allen in goede gezondheid.

Bij ons is nog tegenwoordig winter, nog kouder als in januari geweest. Hier al 2 maanden zijn het mensen in influenza, wij hebben het ook en ik moet in bed leggen. Maar nu is het voorbij, maar hoofdpijn heeft ik alle dag. Moeten wij nog altijd vuur maken, want morgen is $-2 -8^{\circ}$ C koud en heb-ben wij al weinig kolen, waar niet slechte winter, maar van oktober is slechte tijd. Wij weten wel, dat in België slechte tijd geweest maar van ower-stroomingen hoorden niets. Ik weet wel, dat in het jaar 1925, wanneer ik bij U kwam op het velden stonden het water van het regenen en owerstroo-mingen. Ik waar bang, dat deze jaar bij ons zal juist zoo zijn, want veele regnen geweest november en december. En tegenwoordig staat op veele

plaats het eis en sneeuw. Wij hebben geen grune gras.

Lieve Mietjen! In Uwe brief leest ik, dat Bea met haar man zal wederom naar Hongrie kommen. Zekerwel hebben al schoone dagen hier gehaadt. En zijn gelukkig, dat hebben genoeg tijd en geld voor het rijzen. Het jongeleden tegenwoordig maken gans anders het leven, gelijk wij. Zij willen leven en veele gaan kijken van het wereld. Ik hoopt zeer, dat zullen goede tijd hebben en het koud zal voorbij zijn.

Op deze tijd /1-10 in april/ spijtig zal ik niet t'huis zijn, van het werkplaats kreegde ik vreitijd en als mogelijk is, zal ik 3 weken niet t'huis zijn. Mijn Paul zal ook niet met mij zijn, want met zijn school moet het weg zijn. Voor mij is het nu gekomen. Spijtig, dat huilder van deze rijze niet vroeger schrijft, kunt ik al niets doen. Maar ik meende, dat hebben Bea en zijn man ook weinig tijd nog voor eene oude vrouw gaan kijken. Ik schrijft het seffens, omdat weet ik niet, dat hier kommen en ik ben niet t'huis. Hoopt ik, dat mijn brief zal nog in tijd kommen.

Mijn kinderen zijn nog gezond, Paul leert veel, maar veele dagen niet t'huis is, zoo ben ik altijd alleen met het werk. Anne doet zijn huiswerk en soms spreken met elkander ower het werk in het fabriek. Wij hebben veel werk, veel zenuwige baas op werkplaats en hier maken alle mensen veel voor het maschienen-werk, omdat weinig mensen gaan al werken, vroeger weinig werk is, nu weinig mens. Zoo moeten alles in maschien maken. Tegenwoordig heeft ik al elektriske schrijfmaschien, ik moet het nog leeren, maakt mij zenuwiger. Men maakt zeer rap fout in het regelen en dan het baas zenuwig is, want mijn werk gaat bij het general-direktor.

Nu moet ik al eindigen, want andere werk heeft ik en het moet ik haasten, omdat alles moet men seffens doen.

Zendt ik mijn beste groeten aan alle familieleden, bijzonderlijk veel kussen voor U lieve Mietjen, moet oppassen met het gezondheid, want het lente kunt men valling kreegen, en veel keelpijn is tegenwoordig. Hoopt ik zeer, dat mijn regelen vinden U allen in goede gezondheid. Wenst ik goede rijze aan het jongen en schoone weder in Hongrie.

Zendt ik duizend kussen: Uwen Anna.

Corlie vraagt mij in zijne laatste brief, of kunt ik iets zeggen van het pak, wat verleden jaar aan mij U gezenden hebben. Spijtig, moet ik wederom schrijwen, dat is niets van het pak, wij wonen een verre plaats van Budapest, en is 2 Toldi Ferenc utca in Budapest, maar 2 verledene plaats is het. Daarom veele taxi-men kent het niet, bijzonderlijk het jonge leeden. Doet mij het spijt en bij U moeten zekerwel veel geld uitgewen en vremde mensen hebben het en ook het belgise persoon heeft veel tijd verloren met het pak voeren. Zoo vraagt ik U, niet geld uitgewen. Heeft ik al lange jaa-

ren zeer vele goed gekreegen van U, nu moet ik al eens zelf wat U zenden. Jaarenlang zegde ik tegen mij, dat zal ik het doen als ik eens bij U gaat, maar ik weet nog niet wanneer zal het zijn. Ik heeft al geld genoeg voor het rijzen, maar geen tijd en geen gezondheid. Nu ben ik al niet zenuwig, maar nu zijn mijn zenuwen gans kapoet. En voor mijn gezondheid terugkregen moet ik nog veel tijd noddig en moet ik veel bij dokter gaan. Zoo is in het leven, men vindt iets met het lange leven, maar moet iets veel verloren ook. Ik ziet, dat alle familieleden hebben genoeg werk, werken zeer veel het familie van Bertha, maar gelukkig, dat zoo lieve, goede mensen zijn het zoonen. Goede gezondheid voor zij allen in het jaar 1973. Hoopt ik zeer, dat alle familieleden in Langelede zijn ook goed in het jaar van 1973. Veele groeten en kussen aan Viktor en familie en ook voor fam. Celie.

En nu komt ik met mijn hartelijke dank tegen U allen, omdat na zoo lange tijd, 47 jaar is erg veel in een leven, en U d'enken nog altijd met zoo groote liefde aan mij. Ik bedankt U omdat vroegen mij om in Belgie t'rijzen. U weten wel, dat ik jaarenlang dachte op deze rijze, ik will geen Italie, geen Spanje, Oesterriich niet kijken, - nu gaan van ons veele leuten daar - maar zoet ik gerne U allen terugzien en mijn lieve Langelede, het huis van vaderken eens terugzien. Ik weet wel, dat groote verandering is oweral, zijn wij ook zeer veranderd. Maar ik moet nog eenige tijd werken, omdat mijn tijd is weinig, wat ik op deze plaats zijt en kreegde ik zeer weinig geld om het leven in pension. Ik werkt van het jaar 1929, maar deze tijd heeft ik verloren, want ik t'huis waar 10 jaar met het kinderen. Zoo anders van het ouderdom 55 jaar moogt ik t'huis bleven in pension, want hier moeten het vrouwen tot 55 jaar werken, het mannen tot 60 jaar. Maar nu heeft ik goede geld, niet erg het werk, maar men moet goede zenuwen hebben, zoo werkt ik verder, ik weet nog niet hoe zal het aflopen. Mijn hert en zenuwen zijn al niet het best om het werken, maar wat kunt men maken. Mijn alle kenissen zijn al in deze ouderdom al in pension en zeggen, dat een wonder is, dat ik bowen 60 jaar nog werkt.

Maar alles moet eens gedaan zijn en ik meende, dat nog deze jaar zal ik het werk aflaten. En als ik in pension zijt, dan moet ik een beetjen rusten en dan een groote rijze maken bij U. Mijn kinderen zeggen al langst, waarom gaat ik niet eens naar beutenland, wat is bij ons nu groote mode, mijn enkelzuster waar ook in Spanje verleden jaar, alle twee is al in pension. Moet men hard spaaren en goede gezondheid hebben en nu dat is niet onmogelijk. Bijzonderlijk het jonge leden kunnen veel rijzen en moeten niet veel betalen, gelijk het oude mensen, ganse treinen zijn voll met jongens en 10 dagen zijn weg.

Nogeens veele-veele hartelijke dank voor Uwen goedheid. Hoe kunt ik het eens bedanken.

Nu ga ik sluiten, mijn baas is al achter mij, want op mijn werkplaats schreef ik. Ik hoop wel, dat zullen mijn aardige flams verstaan, ja moet ik een beetje gaan leeren want gaat al zoo goed niet, gelijk vroeger.

Veele kussen en groeten voor U allen.

Tot later: Uwen Anna.

Onze adress: 1205.Budapest XX. Toldi Ferenc-u.34. Van 1. Januari schrijwen wij ook gelijk bij U het 9070, onze is 1205.

[Wanneer Anna nu haar Belgische correspondenten verwittigt – via haar elektrische schrijfmachine! – dat ze een bepaalde periode in april niet thuis zal zijn, nemen wij aan dat er vanwege de familie David aangekondigd werd dat Bea en haar echtgenoot op bezoek zouden komen. Bea is niemand anders dan de dochter van Madeleine David (1923-1984), zelf de stiefdochter van “lieve Mietjen” Creve. Jammer genoeg was Anna daarvan niet tijdig op de hoogte.

Aan het einde van haar brief wijst Anna er even op dat haar sector in Budapest nu ook een postnummer heeft: 1205. Wellicht zijn brieven van hieruit met vertraging aangekomen, omdat het postnummer niet vermeld werd.

Nu Albert De Clercq er niet meer is, schijnt men van Wachtebeke uit een pak met een reizende Belg meegezonden te hebben, die het dan op zijn beurt via een taxi aan Anna wou laten bezorgen. We kunnen uit de brief opmaken dat het pak nooit is aangekomen. Vond de jonge taxichauffeur inderdaad het adres niet? Het lijkt waarschijnlijker dat de man de inhoud wel interessant genoeg vond om het pak gewoon achterover te drukken.

Hoewel onze briefschrijfster nu 61 jaar oud is, en tot verbazing van velen nog steeds aan het werk, durft ze er zich toch nog eens afvragen of het niet zou lukken naar Wachtebeke te komen.]

* * *

Heel vlug volgt nu een nieuw briefje, vier kantjes, en daarin vernemen we niet veel nieuws. De inhoud schijnt bijna een doorslag van de brief die amper een paar maanden eerder aankwam.

10. april, 1973.

Mijn beminde belgische Zuster Marie!

Uwe lieve brief van 9.-ste februari heeft ik goed ontvangen. Zijt niet kwaad, dat ik maar nu schreef, want ik heeft deze winter 2-keer valling en influenza gehad. Dan heeft ik een groote probleem, ik moet laten alle tanden uitdoen, zoo gaat ik niet werken 2 weken lang niet werken, ik moet het tijd van mijn vacancie uitnemen. Het waar een groote probleem met veel pijn en ook met veel geld uitgewen t'zamen. Nu is alles achter mij.

Ik leest in uwe brief, dat het feest bij U is zeer schoon geweest, ik hoopt wel, dat een portretje zal ik ower eens kreegen. Laatstekeer heeft ik van tante Louize huwelijk-feest zoo portret gekreegen, waarop bijna geheel het familie geweest.

Nu is al hier het goede weder, het winter voorbij is en hoopt ik zeer, dat huilder zijn meer beuten na het lange koude maanden. Deze winter waar gans zacht, juist gelijk het 71-72 jaar. Maar spijtig geen sneeuw en geen regnen hebben wij niet gehad. Nu is al bijna paaschfeest en wij wachten maar altijd het regnen.

Hoopt ik zeer, dat U allen zijn goed gezond en met het Paaschfeest t'zamen zijn. Wij gaan ook 2 dag niet werken, dan in mei 1. Is ook feestdag en nu is 2 zaterdag alle maanden zijn wij vrei, moeten niet werken. Het is goed, zoo soms hebben wij 3 dag t'zamen, wat vrei is. Op deze tijd natuurlijk kunt men t'huis veel werken, waschen, kuischen enz. Vroeger waar het niet, hoe goed zoet het zijn wanneer het kindern nog klein waren.

Uwe brief, lieve Marie is zoo schoon geschreven is, dat is altijd bij mij en ik leest het veelekeer. Hoe kunt gij nog zoo schoon het regelen schrijven? Hoe kunt gij zoo lief zijn nog aan mij ook, want hebben wij al 48 jaar niet gezien.

En nu komt ik aan U bedanken, dat nog altijd zoo goed zijn tegen mij, en na lange tijd denken zoo lief op mij en vroegen naar Wachtebeke. Kunt wel denken, hoe groot heeft mijn hert geslagt, wanneer ik het leest en zitt ik weenen van het blijheid ower deze goedheid tegen mij. Opeens waar weg het 48 jaar en ik voelde, dat ben ik gans tegen U, opeens voelde ik hoe groote blijheid waar voor mij bij U zijn. Ik heeft al veelekeer verteld, dat mijn schoonste jaar waar van het leven deze tijd bij U. Ik vertelde aan mijn kinderen van Uwe brief en wat in staat.

En nu moet ik spreken ower het groote nieuws, wat ik van Uwe brief leest. Deze is mijn schoonste droom van mijn leven al meer of 40 jaar. Ik heeft van deze droom al veel geschreven aan U en ik kunt wederom zeggen, ik zoet gerne U terugzien en ook zien mijn lieve Wachtebeke, en ook Langelede.

Van Hongarije moogt al tegenwoordig oweral gaan, naar alle landen. Bij ons zijn ook veele mensen wiene rijzen naar Lourdes, naar Spaanje, Engeland en nu al naar Asien, Japan enz. Het rijzebureau bij ons gewen uit alle jaaren lijst van het rijzen. Nu ik verdient geld ook voor het rijzen maken, maar vacantie tijd heeft men koort. Deze jaar moet ik al het half uitnemen en nu heeft ik maar 2 week vacantie, wat heeft ik noddig om t'huis rusten, wanneer op het werkplaats hard dagen zijn, voll met zenuwigheid, wanneer men gaat naar huis zoo, dat voelde niet zijn eigenen hoofd. Wanneer men moe is nog in winkel gaan iets koopen, omdat oweral zijn duizend- en duizend mensen. Wanneer zoo dagen heeft ik, dan best is slapen met een medicin om andere dag kunnen voortmaken. In mijne ouderdom zijn al bij ons het vrouwen al 6 jaar /na 55 jaar/ al in pension, maar ik heeft nog niet veel jaaren en daarom moet ik het werk nog doen. Hoe lang, het weet ik niet, soms voelde ik, dat naaste week kunt ik het al niet doen. Maar ik meende, dat tot het einde deze jaar moet ik nog maken. Zoo moet ik denken, dat naaste jaar kunt ik genoeg tijd hebben om rijzen t'kunnen. Tot deze tijd moet ik sparen, omdat ik moogt niet ontvangen van U deze veele geld. Ik heeft al zoo veel gekreegen van U bijna half jaarhundred, van het jaar 1925, tot nu, dat zal ik nooit niet kunnen genoeg bedanken. Ik heeft meer gekrijgen van U, gelijk van mijn kinderen, gelijk van mijn familie-leden. Ontvangt mijn dank om uwe goedheid en vraagt ik het Hemel deze teruggewen in gezondheid voor U allen. Mijn hert is voll met dank tegen U en spijtig, dat ik heeft maar arme worden, wat kunnen niet vertellen wat ik voelde.

Veele dank voor het portretje ook, wat is gans mooie, hoe groote meisen is al Heidi en U beiden zien zeer goed uit. Gij Corlie ziet maar uit gelijk een jonge vrouw, Mietjen ziet uit gelijk vroeger op het portretten. Bij ons gaat het tijd voorbij, dat men op U kunt het niet zien.

Nu moet ik aan U een goede Paaschfeest wensen. Ik wens goede gezondheid en goede weder, om kunnen in lochting zijn op goede lucht tusschen het boomen, wat nu gaan voll zijn met bloemen.

Veele groeten en kussen aan langeledeise familie-leden, aan klein en groot.

Veele-veele kussen van Uwen: Anna.

[Indien het er ooit zou van komen dat Anna – met haar nieuw gebit – ooit naar hier zou reizen, dan zou ze het wel op eigen kracht en middelen willen doen. Uit de brief is vaag op te maken dat de familie Creve haar aangeboden heeft de reis, of een deel ervan, te betalen. Dat wijst Anna categorisch van de hand.]

* * *

De volgende brief komt pas een jaar later:

11.juni 1974.

Mijn lieve en beminde Zusters! Lieve Allen!

T'eerst en vooral hoopt ik wel, dat mijn regelen vinden U allen in goede gezondheid.

En nu wederom moet ik Uwe liefde en goede hert bedanken, want heeft ik Uwe gesenkje goed ontvangen. Maar doet mij spijt, dat maakt ik aan U zorgen en huilder gewen geld uit om mij. Dat moogt al niet doen, want lange-lange jaaren heeft ik zoo veel gekreegen van U, dat kunt ik niet genoeg bedanken. Het kleedje is een fijne stof en juist deze kleur gernte ik zeer en in warme dagen kunt men dragen gelijk een kleed.

Kunt wel denken hoe blij ik waar, eene stukje van Uwe hand, uit Uwen schoone Belgie, uit mijn lieve Wachtebeke. Vraagt ik van Hemel U dat duizendmal betalen met zegen en met gezondheid, wat men allen zeer noddig hebben.

Ik staat tegenwoordig zoo, dat ik bang ben hoe kunt ik alles voortdoen. Mijn zenuwen en bijzonderlijk mijn hert en bloeddruk zoo slecht, dat will ik U hier niet vertellen. Ik moet nog meer of 6 maanden doen en moogt ik niet ziek zijn, want zal ik veel tijd verloren en mijn penzion zal zeer weinig zijn. Wij hebben nog geen nieuwe baas in fabriek, want deze is een zware plaats en het direktor will geen slechte mens op deze plaats. Hier moet een mens zitten, wiene kunt goed rekenen met het millionen. Op het tijd /17 jaar/ wanneer ik hier ben, deze maar het tweede baas en ik ben 14 jaar tegen hem. Ik ben nu al oud voor een nieuwe jonge mens, dat weet ik wel. Maar weet ik niet hoe kunt ik nog meer of 6 maanden werken. Voor een nieuwe baas heeft ik al slechte zenuwen en kunt ik al niet meer ganse dag het schreefmaschien slagen, mijn hert is niet genoeg sterk voor deze werk. Nu maakt ik het werk wat voor een sekreterin noddig is: schnellschrijf, telephon enz. Het ganse administration maakt ik, maar als het groote warm komt, voelde ik mij niet goed. Drinkt ik veel coffie en spijtig maake het maag kapoet. Zoo is het leven. Maar nu is genoeg van het klagen, maar ik zoet gerne, dat U voelden hoe staat ik met mijn leven. Ben ik al zeer-zeer moe, mijn alle kenissen zijn al in pension, want bij ons tot 55 jaar moeten het vrouwen werken en ik ben al 7 jaar bowen en daarom zal ik kreegen 7 % meer, wat zoo een geld, dat 1 kg. vlees betalde bijna deze geld.

Ik bedankt lieve Corlie Uwe hartelijke regelen en ik laat zien alle kenissen, hoe lieve mensen zij U, lieve belgen, lieve zusters.

Ik kreegde een vitamin voor zenuwen en heeft ik 4 kg. verdikt, dan zitt ik veel, zoo ben ik 72 kg. maar mijn beenen zijn al niet genoeg sterk. Dat is het al eene ganse oudheid.

Mijn familie-leden zijn nogal wel. Ladislaus reizt veel, en leert veel voor diplom. Hebben geen kind en ik ziet dat zal ik geen kleinkinder hebben. Mijn alle kenissen hebben al, mijn enkelzusters zoon heeft al 3 meisjes. Nog het gazette schreeft van zijn schoon familie-leven, want maakt het sport hard en op veele olimpia waaren met zijn vrouw t'zamen en hebben schoon prijs /nog gold ook/ gekreegen. Hebben groote huis gekreegen, goede stelling in een hotel /Astoria/ in Budapest, zoo dat is een karrier, en is maar 32 jaar oud. Het andere jongen van mijn enkelzuster werkt aan TV en waar al in Mongolia ook om film en riport maken.

En nu moet ik wederom schrijven van Uwen roepen naar Wachtebeke, ower deze probleem vertelde ik bij deze hongarse vrouw ook, wiene bij U geweest /hoe gelukkige vrouw/, vertelde, dat U hoe lieve mensen zijn en hoe schoon wonen. Mijn hert is nog meer zwaar, dat ik moet zeggen: als ik in pension zijt, dan zal ik reizen, maar mogen U het niet betalen, want heeft ik al t'veel van U gekreegen. Ik heeft maar gezondheid en meer tijd noddig. Zoo is alles in het leven, wanneer men geld heeft, dan gezondheid of het tijd weinig.

Ik ben zeer blij, dat mijn aardige flaams kunnen verstaan. Ik heeft alle dag een brief met mij, dat is gesrewen door Bertha in het jaar 1926, wanneer ik naar-huis gekomen. Het verstaat ik gans goed en met nieuwe plezier leest ik het bijna alle daagen. Maar hoe kunt ik spreken, dat weet ik niet, dat zal moelijk zijn voor mij. Nu gaa ik eindigen met het hoop, dat bij U alles goed is. En hebben beter zomer, want hier koud is en regnet.

Nogeens veele dank en kussen voor U allen, klein en groot, tot later:

Uwen Anna.

[Het schijnt niet te kloppen wat Anna schreef in 1972: dat ze haar laatste zomer aan het werk was. Twee jaar later zit ze nog altijd op haar plaats achter haar schrijfmachine. Zeven jaar nà de in Hongarije toegestane pensioenleeftijd voor vrouwen: 55 jaar! Zij is er dus al 62. En daardoor kan ze erop rekenen dat zij 7% meer pensioen zal krijgen dan wat zij normaal op 55 jaar zou krijgen. Goed voor de maandelijkse betaling van één kilogram vlees meer!

Zelf klaagt ze erover geen kleinkinderen te (zullen) hebben. Haar kinderen en schoonkinderen hebben wel banen die hen een stukje van de wereld laten zien. Sportlui, ginds stevig door de staat aangemoedigd om het imago van het regime te verbeteren, krijgen daarbij allerhande voordeeltjes waarvan jan-met-de-pet alleen maar kan dromen: reizen, vakantieverblijven, aangepaste huisvesting.

Anna reageert ook op het nieuwsje dat een kennis een tijdje naar België is teruggekeerd. Ook wel iemand die hier in de twintiger jaren is opgevangen

geweest. En ja, ze zou ook wel eens willen terugkeren om allen en alles hier eens terug te zien. Op één voorwaarde: ze vreest dat haar pleegfamilie de reis zou willen betalen. Dat wil ze niet. En ze is te trots om zoiets ook maar te overwegen.]

* * *

Einde van hetzelfde jaar 1974 komr er nog een briefje, drie kantjes slechts.

31.dec.1974. Bpest

Mijn lieve en Beminde ALLEN! Lieve Mietjen!

Ik weet niet, hoe moet ik deze brief beginnen. Gisteren heeft ik een wonder beleeft: Bea uit Holland en zijne man waren bij ons geweest. Het is gelijk een droom voor mij tot nu ook. Ik kunt bijna geen woord zeggen, bijzonderlijk flaamse woorden.

Maar doet mij zeer spijt, dat weet ik niets van, omdat gernte ik het gaans anders doen. Ik heeft nog dagen, wat ik moogt uitnemen in het jaar 1974. En dan doet ik het als ik weet van zoo lieve bezoeken. Moet ik eenige minuten naadenken: hoe is het, dat bij mij uit Holland iemand hier is.

Mijn kinderen waren niet t'huis, zoo moet ik met mijn flaamse taal met Bea en haar man spreken. Jaarenlang heeft ik gepeinzd, dat van het jongheid uit fam. Creve iemand zal bij mij komen, maar ik altijd op zommer gedacht. Zommer is alles anders, men kunt rijzen maken en het land rondkijken. Natuurlijk waar een groote verrasenis voor mij.

En nu ontvangt mijn beste groeten voor het jaar 1975 wanneer zijt gezond, blij en zoo frisch, gelijk jaarenlang geweest. Ik wenst het voor alle familieleden van oud tot jong, klein en groot. Ik hoopt zeer, dat U zijn allen gezond, en hebben geen valling niet gehad en hebben gezondheid in deze ganse winter.

Wij zijn nogal wel, op kerstfeest en nieuwjaar feest zal ik t'huis zijn, mijn kinderen gaan bij jonge leden vieren. Maar is het zoo op ganse wereld.

Met mijn gezondheid staat ik niet goed, mijn bloeddruck en zoo mijn hert is niet het best, ik moet veel rusten en geen zenuwigen werk maken.

Met 2-ste dag van januari heeft ik nieuwe baas een man die maag-ziekheid heeft door het zenuwen – hoorde ik. Wat ik 14 jaaren lang gehad waar ook in groote ziekte door zijn zenuwen, daarom is het weg. In deze stelling wordt binnen eenige jaar alle mensen ziek. Het zenuwen gaan kapoet. Ik will nog ? jaar werken als ik het kunde, maar gaat alle dag slechter. Men moet altijd hasten, droek en droek hebben, dat is niet meer eene werk, maar is het een

loopen met het tijd, wat altijd weinig is. Dan kunt men niet goed slapen, niet goed eten en men gaat kapoet. Nu heeft men geld, eten genoeg, maar kunt niet leven gelijk een mens noodig heeft. En spijtig dat ziet ik in mijn kinderen en jonge mensen ook. Doet al geen plezier een cinema, een theater, gelijk vroeger, men heeft geen tijd om rusten.

Hoe gaat alles bij het langeleedise en wachtebekische familieleden? Hoopt ik zeer, dat in het jaar kunnen vooruit gaan en goed gezondheid hebben.

Moet ik nog vertellen hoe verwonderd ik, wanneer mijn brief van over een jaar gezien heeft en nog een portret ook van U, wat bedankte ik zeer.

En nu moet ik van iets schrijven. Hoe eene groote pak heeft Bea mij aangegewen, wat zij door zoo veele landen meegedraagt. Ik heeft al geen woorden om afschrijven wat ik voelde. Ik heeft van U al jaarenlang veele gekreegen, maar nu dat is meest, wat ik moogt ontvangen. Het tafel waar op eenige minuten voll. Dat is een "Engel van het Hemel" gekomen, gelijk in het fabel. Bea en zijn man zitten newens tafel en kijken mij lief, omdat ik voelde, dat ik moet weenen, maar moet ik sterk zijn, dat zoet een schande zijn als ik begint weenen. Voor alles zeer veele dank.

Bij ons is tegenwoordig nog geen winter, Bea en haar man hebben geen schlechte tijd hier niet gehad en hoopt ik zeer, dat hebben schoone feest gekreegen in Hongrie met het jaar 1975. Ik zitt alleen newens het television en denkt ik ganse avond tot 12 uur op U allen, op Uwen goedheid, wat zal 50 jaar voor mij een blijheid gewen tot mijn lewen beeindigen.

Nu moet ik al schluiten met het hoop, dat Bea zijn al goed nar huis gekomen in Holland en hebben schoone dagen gehad op deze rijze.

Ontvangt mijn beste groeten en duizend kussen met het hoop dat mijn brief vind U allen in volle gezondheid.

Uwe hongarse zuster: Anna.

NB. Bijzonderlijk veel kussen aan Corlie, aan U zal ik ook binnen koort schrijven.

[Om een of andere reden schijnen Bea en haar man opnieuw naar Hongarije gereisd te zijn. Vorige keer, zoals we zagen, kon Anna hen niet ontvangen. Nu zijn ze daar wel aangekomen. De Wachtebeekse familie heeft het veiliger gevonden hun een groot pak geschenken toe te vertrouwen: vorige keer ook was dat met een taxi gebeurd, en het was nooit aangekomen.]

Anna ondervindt nu dat ze, na bijna vijf decennia, het zeer moeilijk heeft om nog "vlaams" met haar bezoekers te spreken. Maar dan blijft het voor ons even verwonderlijk dat ze er na een zo lange periode nog altijd in slaagt een brief samen te flansen die voor ons nog te begrijpen blijft.]

Nauwelijks twee weken later komt er nog een brief aan. Getypt, beslaat hij weerom slechts drie kantjes octavo.

11.I.1975.

Mijn lieve en beminde belgise zuster Marie!

Ik hoopt zeer, dat mijn brief vind U in goede gezondheid. Hoopt ik ook, dat mijn laatste brief is al gekomen bij U.

Nu komt ik bij U met mijn beste wensen, met het gelegenheid van Uwe verjaardag. Vraagt ik van het Hemel op U veele zegen, bijzonderlijk en voor-eerst: goede gezondheid. Zeegt U het Hemel door Uwe kinderen en kleinkinderen, wiene U zeer beminden.

Heeft gij ook lieve zusters en broeder wiene zekerwel zullen U vieren en beminden, gelijk vroeger.

Gelijk alle jaar, nu zal ik ook bij U zijn met mijn ziel, ik weet wel, dat Uwe leven zoo schoon is, door het liefde van Uwe familie-leden. Hoopt ik zeer, dat met eenige regelen zult gij mij vertellen hoe is deze schoone dag afgelopen.

Bij ons is nog geen winter geweest, maar veele dag zoo sonnenschein, dat op het velden groeiten het bloemen, het vogelen zingen, gelijk op lentedagen. Nog geen koud geweest, zoo kunt men sparen met het kolen en oil. Het dagen worden al langer en als het januari af is, februar al niet lang en kunt al zoo groote koud niet zijn. Voor deze winter zegden het meteorologise mensen, zal groote koud en veel schneeuw zijn. Maar niet is waar. Ik hoopt zeer, dat bij U ook zoo is, want eenige kenissen schrijwen uit Duitsland, dat regnet veel, maar groote winter is nog niet geweest.

Met het influenza staat alles, gelijk verleden jaar. Veele mensen zijn in, maar bij ons nog niet geweest. Verleden jaar waar ik erg ziek mee. Maar men weet niet wat zal morgen gebeuren.

Mijn kinderen zijn gezond, allen werken en kommen laat avond naar huis. Zaterdag en zondag maken het veele huiswerk, wassen, kuisen enz. Eene dag is juist gelijk het andere. Hebben nog geen kind, maar men kunt zien als vroeg morgen holen het moeders gans klein kinderen mee. Als iemand kinder heeft moogt 3 jaar t'huis bleven, krijgt schoon geld, niet zoo, wanneer ik kleine kinderen gehad. Nu is alles beter om veele kinderen t'zijn. Ik kreegde nu veel vraagen door mijn kenissen: heeft gij nog niet kleinkinderen? Mijn alle famildeleden en kenissen hebben al 1-2 kleinkinderen, maar ik ziet al, dat voor mij deze vreugde komt nooit niet.

Ik hoopt zeer, dat Bea met haar man zijn gelukkig naar huis gekomen in Holland. Hebben al U vertelden zijnen rijze in Jugoslavie? Ik mij een wonder, hoe kunnen van zoo verre rijzen in winter, wanneer alles is anders,

gelijk in zomer. Natuurlijk nu rijzen zoo veele mensen niet, in zomer overal voll alles met turisten. Nu is het eene groote mode. Maar nu zal alles duur zijn omdat overal in het wereld hoort men van het inflacion. Maar hoopt ik zeer, dat zal het zoo erg niet zijn gelijk in het jaaren van 1920-30 en nog lang tot het oorlog. Ik weet wel hoe slechte jaaren waren dezen, wanneer geen werk geweest voor het mannen en nu werken al veele mensen ook, bijzonderlijk meer vrouwen.

Ik heeft maar probleem, dat ik gaa deze jaar in penzion en ik weet nog niet, wat zal ik geld kreegen. Een lewen heeft ik gewerkt en zekerwel moet ik ook werken gaan als ik in penzion zijt, want tegenwoordig is het mogelijk voor alle mensen. Schnell- en masienschrijfster zijt nu weinig en veele vrouwen gaan werken als in penzion zijn, en zoo kunt men nog ook geld verdienen. Zijt niet kwaad, dat ik van zoo problemen schrijft, maar meende ik, dat owe-ral is het deze probleem anders. Natuurlijk ben ik al zeer-zeer moe door mijn hert en zenuwen, zoo kreegde ik hoog bloeddruk en ik moet al 7 jaar in penzion zijn.

Ik hoopt zeer, dat zusters en broeder zal gezond moogt blewen deze winter ook en zendt ik mijn beste groeten en kussen, bijzonderlijk aan U, lieve zuster. Denkt ik alle dag op U allen en als ik in pension zijt, zullen wij elkan-der terugzien.

Met veel kussen en groeten: Anna.

[Uit deze brief kunnen we uitmaken dat ook aan de andere kant van het “IJzeren Gordijn” stilaan toch iets verandert. Onze verre correspondentente spreekt nu eens niet langer over het uitsluitend stoken van kolen en hout, maar vermeldt er ook nog “oil” bij, waarmee ze meer dan waarschijnlijk onze “mazout”, stookolie, bedoelt. Bovendien vermeldt ze dat ginds al een betaald langdurig ouderschapsverlof bestaat... daarop moesten wij hier toch langer wachten. En een toegelaten bijverdienste voor gepensioneerden was daar ook al niet zo vreemd.

Die voordelen doen Anna nog maar eens terugdenken aan de ellendige jaren die ze heeft meegemaakt gedurende het interbellum 1920-1940 (en daarna!), en laten haar – tegen beter weten in wellicht – hopen dat ze toch nog eens Wachtebeke en de Langelede zal terugzien!]

* * *

Het duurt nu precies een jaar voor we Anna nog eens te lezen krijgen. We waren het niet gewoon, de brief is met de hand geschreven. De fotokopie die we hierbij laten afdrukken laat toch wel een karaktervol handschrift

zien, dat we reeds eerder hadden laten opmerken. Laten we niet vergeten dat de dame intussen al 64 jaar oud geworden was!

12 januari 1976.

Mijn lieve Zuster Marie! Lieve Allen!

Na lange tijd komt ik wederom bij U met het hoop, dat vindt mijn brief U allen gezond.

Ik heeft laatste keer maar een kaart gezenden voor Corlie, omdat van november waar ik ziek met hert en bloeddroeck. Nu ben ik al wat beter, maar nog niet gans goed.

Met het beginn het jaar 1976 zoet ik gerne aan U uit geheel mijn hert een vreugdevolle, goede jaar wensen. Hoopt ik zéer, dat deze winter zal aflopen zoo zacht, komt groete schneeuw en koud niet en met het lente zullen wij vroolijk zijn op lucht, zonne, en kunt men in lochting zijn, maar nu zijn wij zeer weinig beuten.

Hoopt ik zeer, dat langedise familie-leden: Bertha, Viktor, fam. Celie zijn allen gezond, wat ik zeer wenst.

Met eenigen dag zal Uwe verjaardag zijn lieve Marietjen. Ben ik zeer blij, omdat voor U het Hemel zoo schoone, lange leven gegeven, met Uwe zusters, broeder en kinderen t'zamen. En gij heeft brave familieleden, bijzonderlijk groote geluk is het in deze wereld, wanneer zoo familie-leden zijn bij eenigen familien. Ik hoopt wel, dat Uwe kinderen zullen U zoo lief vieren, gelijk al veele jaaren. Vertelde iets aan mij van.

Ik werkt nog altijd, maar het gaat alle dagen moeilijker. Veele zenuwigheid door het werk en altijd meer is het werk, nu voelde ik door mijn hert, dat veele jaar is achter mij.

Met mijn kinderen alles nogal wel, Paul leert veel en bijna nooit niet t'huis. Ik zitt alleen en ben ik blij, wanneer naar huis kont.

Op werkplaats groote werk is alle dag, nu hebben wij al 3 baas, allen baas voor het rekenen. Bowen het maschienwerk kookt ik veel coffie alle dagen en loopt ik oweral met het papieren. S'avonds ben ik zeer moe en kunt ik niet blij zijn als het geld komt, want men heeft geen tijd om een beetjen lewen. Jujst zoo sprekt Anne ook met zijn ouderdom.

Het Kerstfeest gans still geweest en het "Nieuwejaar" ook. Wij hebben 3-4 dagen vacantie gehad.

Hoopt ik zeer, dat goede weder is bij U, maar ik leest in het gazett, dat oor-kan (hard waaid) geweest in Belgie ook. Bij ons is ook zoo.

Ik moogt nog eenige tijd werken. Verdient men nu beter, maar wordt alles meer. Maar als men gezonheid heeft, dan alles is goed.

Spijtig, dat ik geen kleinkindje heeft, wat zal ik maken t'huis als ik niet werkt.

Hoopt ik, dat Corlie heeft mijn brief en mijn kaart ontvangen. Spijtig dat ik moet veel-veel rusten en dat gaat niet voor mij.

Als eenige minuten hebben, schreef een klein briefje aan mij. Zendt ik mijn beste groeten, veel kussen en goede wensen.

Uwen: Anna.

12 januari 1976.

Mijn lieve Zuster Marie!
Lieve Allen!

Na lange tijd kom ik wederom bij u met het hoop, dat vindt mijn brief u allen gezond.

Ik heeft laatstedeer maar een fraaie gezonden over Corlie, omdat van november was ik ziek met hest en bloeddruk. Nu ben ik al wat beter, maar nog niet gans goed. Met het begin ~~van~~ het jaar 1976 doet ik geve aan u met geheel mijn hest een oerugdevolle, goede jaar wensen. Hoopt ik zeer, dat deze winter zal aflopen zoo zacht, komt groete sneeuw en foud niet en met het lente zullen wij vroolijk zijn op lucht zonne, en fruit meer in lochting zijn, maar nu zijn wij zeer weinig buiten.

Handgeschreven tekst uit 1976, toen Anna al 64 jaar oud was!

[Het blijft opvallend dat Anna in haar laatste brieven geen enkele allusie meer maakt op haar schoonkinderen. Dat geeft te denken. Margerita uit Bulgarije en Ladislaus, Anne's man, schijnen niet zo erg meer in de gratie te staan.

Het blijft bijna ontroerend te merken hoe Anna zich altijd verstaanbaar tracht te maken. Als ze het heeft over een "oorkan", verduidelijkt ze daarbij dat we moeten begrijpen dat het over een harde windstorm gaat.]

* * *

Wellicht liggen hier of daar nog enkele brieven die daarna naar hier kwamen, ergens te vergelen. Het duurt tot nieuwjaar 1979 voor we iets meer over Anna en de haren vernemen.

10. januari, 1979.

*Mijn beminde Zuster Corlie!
Lieve Familieleden!*

Met het begin van jaar 1979. Komt ik aan U een zegenvolle jaar met gezondheid en veel blijde en een normal leven wensen.

Deze jaar bij ons beginn met een hard winter, groote koud 10 dagen lang, wij weten wel, dat in Belgium, in west Europa waar het ook abnorm, wij kunnen nu al op TV alles kijken. Binnen 2 dag het koud is voorbij, komt veel sneeuw en regnen, alles voll met ijs, gevaarlijk beuten zijn. Het okt, november en december waar ook abnorm, wij hebben al lang het zonne niet gezien, alle dag is donker en men moet lucht maken. Al lange jaren waar niet zoo een ongezonde winter. Op 2 plaats moet ik vuur maken, het is moeilijk, want rond 5 uur gaat ik naar huis. In koud bed gaat ik slapen, ik heeft een elektrise pleed, wat goed warm maakt.

Ik hoopt zeer, dat bij U is het koude tijd ook voorbij en zijn allen gezond, zonder valling.

In deze groote koud moeten Anna verhuizen, want kreegen een woonung, omdat kindje hebben. Woonen op 7-ste stock, alle timmer en keuken is goed warm, moet geen oil en kolen niet koopen. Betalde erg veel, moeten 30 jaar betalen. Zoo gekommen het tijd, wanneer ik gans alleen geblewen. Anne woont 10 minuten met auto van mij, maar in winter moelijk bij zijn gaan voor mij, zoo heeft ik zware dagen en heeft ik groote hert-pijn. Hebben geen telephone, het betalde ook groote geld. Het klein kindje is zeer schoon, is al 6 kg. maar veel werk is mee en Anne zegde, dat zal ik hem veel helpen.

Maar nu nog werk ik in het fabriek. Deze is ook niet het goede werk, alles gaat anders gelijk vroeger, veel zenuwigkeit en het mensen kommen en gaan rap weg.

Met het beginn van het jaar waren bij ons familie-leden en heeft ik veel vertelde van mijn lieve Belgie, van Wachtebeke. Doet mij groote plezier als ik van het tijd bij U kunt aan iemand vertellen. Ik zegde: deze jaar waar het schoonst van mijn leven, zal ik nooit zoo blij niet zijn gelijk bij U in Langeleede.

Nu loopen erg weg het dagen, nu waar maar Nieuwe-jaar en het half mand is bijna voorbij gegaan. Anders ziet ik gern het koud en het schneeuw, maar het donkere dagen, donkere morgen zijn al niet goed.

Ik hoopt zeer, dat het familieleden zijn allen gezond en zullen geen valling niet kreegen.

Al lange tijd denkt ik, zal ik aan Bertha ook eenige regelen zenden, met het vraag: hoe gaat het leven op Langeleede?

Doet mij plezier, dat B. Van Renterghem ziet zoo goed uit. Ik ben ook 72 kg., maar het is geen gezondheid. Ik eet veel brod op werkplaats en s'avonds wat kookt ik. Goede soupe is het best en het pataten met melk.

Als tijd heeft mijn lieve Corlie, zendt maar eenige regelen, men heeft een goede dag als brief vind in het brief-kast. Anders ben ik zeer-zeer alleen, daarom gaat ik nog werken.

Duizend kussen zendt ik aan U en aan het groote fam. Creve, aan het fam. Celie en aan alle kinderen van Marie en zijn familie. Hoopt ik zeer, dat mijn brief vind U allen in goede gezondheid.

Anna.

Bij deze brief aan Coralie zat een ongeadresseerd en ongefrankeerd gelukwenskaartje, waarop rode rozen en "Zum Geburtstag herzliche Glückwünsche" op de rectozijde te zien zijn. Het was naar alle waarschijnlijkheid voor Marie bestemd, die op 26 januari jarig was. Anna veronderstelde dat Coralie het wel zou doorgeven!

15.1.76

Lieve Zuster!

Duizend kussen en deze rozen zendt ik met mijn beste wenssen. Zijt nog lange jaaren onze lieve Zuster.

Anna.

[Ja, Anna is wel veel alleen. En zij tracht ons wijs te maken dat dit de reden is waarom zij inderdaad nog steeds aan het werk is op ongeveer 67-jarige

leeftijd. De eenzaamheid zal wellicht door haar bezigheden ietwat draaglijker geworden zijn, maar uit alles blijkt dat zij het duidelijk niet breed heeft! Een telefoon die haar met haar dichtbij wonende dochter zou verbinden kan zij zich niet veroorloven, dat in een stad als Boedapest! Ook de jonge Anne moet blijkbaar alle zeilen bijzetten om het nieuwe gezinnetje te geven waar het recht zou op hebben. Eén grote vrees van Anna is nu toch weggenomen. Nooit zou ze een kleinkind hebben, dacht ze. Daarin is nu verandering gekomen.]

* * *

Er volgt nu weerom een leegte in de contactenstroom die er vorige jaren nog is geweest. Een hiaat van tien jaren. Maar Anna uit Hongarije is echt niet weg te denken uit het familiegeheugen van de familie Creve. Hoewel bijna alle mensen die Anna hier nog persoonlijk heeft gekend, soms al geruime tijd overleden zijn, zendt zij nog altijd sporadisch berichtjes naar de afstammelingen, en ook die kunnen alle verbinding niet loslaten.

Pleegvader Aloïs Creve overleed op 12 januari 1961. Pleegmoeder Stephanie had haar gezin reeds in 1929 moeten achterlaten, en alle kinderen, pleegzusters en -broers, op Bertha na, die uiteindelijk Anna heeft overleefd, waren reeds overleden in 1989. Dat was het jaar toen Maurits Creve junior, zoon van Victor (die was het jaar daarvoor gestorven), het in zijn hoofd kreeg Hongarije en zeker Boedapest te bezoeken. Hij was niet aan zijn proefstuk en had Hongarije al een paar jaar eerder gezien. In de zomer van dat jaar schrijft hij onderstaande, ongedateerde brief naar zijn neven en nichten.

Beste familie,

Wie van de familie denkt niet terug

- aan "Anna van Hongarije"?

- aan de talrijke brieven en foto's die we van haar mochten ontvangen gedurende meer dan 60 jaar?

- aan haar Vlaamse zinnen die overliepen van dankbaarheid en herinneringen?

- aan de genegenheid die ze koesterde voor onze dierbare ouders?

Al de betrachtingen en verzuchtingen van bepaalde familieleden om haar terug te halen voor een vakantie in België waren in het verleden praktisch onmogelijk! Alhoewel de grenzen thans open staan is die mogelijkheid ook niet meer bestaande. Anna van Hongarije is een oud mens geworden.... We moeten ook maar eens naar onszelf kijken om te beseffen hoe de tijd vordert.

In september aanstaande heb ik de gelegenheid nogmaals naar Hongarije te reizen. Het zal de LAATSTE KEER zijn dat ik Anna zal ontmoeten. Wie van de familie een brief, een foto, een herinnering, of een geschenk wil meegeven, dat hij of zij het onmiddellijk doen en zeker vóór 10 september 1989. Afgeven bij: Cesar David, Azalealaan nr 4, Wachtebeke. Het zal een afscheid zijn....

*Creve Maurits
Vroonhof 41 – 2690 Temse
03/771 06 92*

Maurits is inderdaad naar ginder vertrokken in het najaar, ongetwijfeld beladen met “het een en het ander”. Van Boedapest uit zendt hij mij een ansichtkaart, waarop vanzelfsprekend de Donau te zien is, en ook een paar prachtige gevels in 19e-eeuwse stijl, maar verwonderlijk genoeg niet het alomgekende profiel van de koepel van het Hongaarse parlement. Op de adreszijde is een postzegel van de “Magyar Posta” van 10 forint gekleefd. De poststempel is niet leesbaar. De gedrukte naam “Budapest” is eveneens in cyrillische letters weergegeven, ten behoeve van Russischsprekenden. Anna schrijft daarop in haar eigen handschrift:

Veele kussen, dank en alles goed voor alle familieleden. Anna.

*Anna (77 jaar) met Maurits Creve junior
voor haar toch wel zeer eenvoudige laatste woonst in Pest.*

Rond Kerstdag 1989 valt bij mij een enveloppe in de brievenbus. Postzegelwaarde een keer 10 en een keer 5 forint, “Magyar Posta”. Afzender: Frank Ferencné, 1205 Budapest, Toldi Ferenc u. 34. Daarin vind ik een kerstkaart (brandend kaarsje met rode strik en omgeven door sparregroen) én een brief. Op de adreskant van de kaart staat gedrukt: “Kellemes karácsonyi ünnepeket! Merry Christmas! Fröhliche Weihnachten! Joyeux Noël! En dan schrijft Anna:

Lieve Wies!

Hoe goed gekomen het naame-kart, omdat daarop is Uwe adresse. Nog eens schoone kerstfest en zoo lieve zonnenschein, gelijk tegenwoordig hier is. Gisteren waar in Hongrie 18-20 ° C warm, gelijk in april. Ik ben al niet meer sterk, schneeuw aan duur en op straat wegdoen. Als nu met het einde van jaar zeker wel zoo veel werk niet, als tijd heeft eenige word schrijf aan mij van familie-leden, van Langeleede, maakt mij groote vreugde. Veele groeten aan tante Bertha en tante Leonie ook. Uwe : Anna.

Anna bedenkt zich dan. Ze stopt er een heel klein jeugdfotootje van zichzelf bij, waarop ze aan de achterkant schrijft: Veele kussen aan Andrea van: Anna. Ze denkt dat ze er net zo goed nog een brief kan bijvoegen, en begint dan – nu in een minder zeker handschrift – aan een epistel van twee kantjes in octavo:

Bpest, 16. Dec. 1989.

Lieve Wies en lieve Familie!

Nu is vroeg morgen en bij ons een gans “lente”, moeten wij geen vuur maken, ik denkt met geheel hart op Wachtebeke, op familie Creve. Daar waar ik blij en heeft ik liefde, en menselijk leven. Nu is al bijna 1990 en is al voorbij mijn schoone droom. Een jaar (1925) heeft ik wanneer moet ik niet bang zijn morgen: wat zal deze dag met mij doen, hoe zal mij het leven slagen.

Als U gazette lezen, radio, TV kijkt, verstaat waarom moet ik deze worden afschrijven.

Met geheel mijn hart wenscht ik, dat deze regelen vinden U in volle gezondheid en kunnen mijn aardige vlamse taal verstaan.

Met groote vreugde deze jaar Wachtebeke-Langeleede door Mauritz Creve bij mij gekomen. Nog tegenwoordig zegde ik: is het niet waar! Ik kont bijna geen word zeggen, het is maar een droom zegde ik tegen mij. Waar ik

blij als zoo eene lieve mens zonder pakken komt, maar zoo veele goedheid, dat is t'veel, dat mocht niet tegen mij doen. Het kinderen maken zijne leven zoo lastig, dat geen tijd voor moeder. Ik kunt niet bij gaan, omdat nog avond ook werken, of TV kijken en met eigene leven hebben zijn werk. Maar 1-2 telephon-spreek met elkander: onze familie-leven met dat gedaan is. Men is blij als hoorde: allen gezond zijn, maar 24 uur per/dag is weinig om leven t'kunnen.

Ik heeft brieven van U uit 1956 jaar. Na Uwen huwelijk heeft ik van U, vertelde aan mij: hoe goed is tegenwoordig het eigene leven maken, niet altijd het werk, en over werk spreken met Papa Mauritz.

Ik heeft ook het schoone huwelijk-portret van U beiden, 2 lieve, schoone mensch. Dan van het 4 generation een portret: lieve papa, grootvader en kindje en U. Als ik het zien, vergeet ik deze zware leven en het schlechte oudheid.

Nu moet ik bedanken het geschenk van U. Het is een word van: "wonder". Op eerst heeft ik gedacht: is een fijne drank van Wies. Maar het blijde vreugde dan komt: het is mijn beste Cologne, het fijnste wat hier 40 jaar niet meer kunnen koopen, het is zoo fijn gelijk het 4711. Wanneer ik zeer zenuwig ben, hoofdpijn, hoog bloeddruk (boven 200) ben ik voll met medicin, dan komt het fijne Cologne en helpt mij. Duizendmaal bedank ik aan U.

Zijt niet kwaad, dat zoo veel spreekt ik, maar het licham is voll en ik ben blij, dat wat vlams kunt schrijwen. Ik weet, dat moet lachen mijn aardige taal, maar komt alles van "Mijn Hart".

Ik moet beeindigen, deze is het 9ste regelen na Wachtebeke, en eene vraag: zijt zoo lief als met kerstfeest familieleden spreekt: zegde maar: van verre Hongrie een hart is altijd bij U. Uwen goedheid is ower groot.

Veele groeten voor alle lieve familieleden van: Anna.

[Bijna niet te geloven dat een bejaarde dame, in de tweede helft van haar zeventiger jaren, nog zo eenzaam in een stad als Boedapest woont... Hoewel ze daar ook twee kinderen heeft, met zelf een gezin, ziet ze die bijna nooit. Zij hebben geen tijd; een paar telefoontjes per week moeten volstaan.

Hoe kon zij ook maar denken dat Mauritz junior met lege handen uit Vlaanderen zou komen om haar eventjes te bezoeken? Gedurende al die meer dan 60 jaren, ook gedurende de oorlogen, daarna onder het communistisch regime, heeft de familie haar pakjes met alles en nog wat toegestuurd! Het was dus evident dat er zwaarbeladen bezoek zou komen. En dat de geschenkjes vanuit alle mogelijke spruiten van de pleegfamilie kwamen, blijkt al uit het feit dat ze zich verplicht voelde ten minste 9 (negen!) kerstbrieven naar alle neefjes en nichtjes Creve te schrijven.]

De laatste brief van Anna, die ik kon vinden, is amper enkele maanden later verzonden aan Cecile De Clercq, dochter van "lieve zuster Corlie". Hij is met de hand geschreven. Hoewel het geschrift best leesbaar blijft, en hoewel de regels strak horizontaal zijn neergepend, merkt men toch dat de zwier van vroeger zoek is. De letters vormen het woord niet meer aaneengeregen, maar zijn een voor een mooi afzonderlijk op papier gezet. Het heeft waarlijk moeite gekost om vier vellen DIN A4 zo helemaal vol te krijgen!

20.III.1990

Lieve en beminde Cecile!

Al lange tijd will ik aan U schrijven, maar in deze verandering, wat bij ons is tegenwoordig, geen goede nieuws kont ik schrijven. Mijn ouderdom en dezen zware politieke dagen maar zenuwig (stress) maakt als men het ziet. Ik gaat op een week in het winkel koopen wat noodig is voor leven, maar het inflation alle dag grooter is en het geld wat ik kreeg wordt met alle dag minder. Maar mijn leven waar altijd slecht, gewoone ik het zware lijden. Mijn kinderen maken mij groote hoofdpijn en ik ziet, dat zijnen gezondheid is niet gelijk vroeger. Paul is invalid, zijn links kant is kapoet, door 2 operation in buik, dan eene op zijn hofd, wanner bloedoverstroming gehad. Anne heeft een jongskén, Paul heiratet 2-mal, maar geen kind. Anne zijn man is ingenieur in elektrik en elektronik. Zijn werkplats moet weglaten en nu werkt alleen. Nu het jonge menschen probieren zoo beter leven. Maar wie weet wat zal zijn morgen.

Huilder weten wel van gazette en radio dat Hongrie hoe staat. Als ik hoorde van politik mijn bloeddreok gaat bowen het 200 en kreeg ik hoofdpijn, kunt ik niet slapen. Ben ik altijd voll met medicin, ben ik altijd zoo moe en mijn hart is bijna gansch kapoet.

Ik hoopt zeer, dat U lieve Cecile zijt tegenwoordig gezond en zijt in Uwe lochting op het goede lucht. Bij onze wooning gansch anders, andere leuten maken hier een klein fabriek met elektr. machienen werken, omdat het hongarsche fabrieken zijn bijna kapoet. Geen of minder export. Hongrie heeft 10 millionen leuten en van dezen 2 millionen zijn pensionaar gelijk ik. Als in politik niet komt verbeteren tijden, het jonge leuten gaan weg van hier. Maar het oude leuten en infalieden gelijk Paul wat maken, weten wij niet. Alles is zoo rap gekomen, verleden zommer kunten dit niet weten, dat zoo kapoet is alles. Zijt niet kwaad op mij, dat ik klaagde, maar moet ik van spreken hoe staan wij tegenwoordig. Mijn wooning is bijna gansch kapot, nog goed, dat wij 2 jaar geen schneeuw of regen weinig, anders moet ik

laten maken al 25 jaar, maar zoo eene werkmannen kommen niet voor klein geld. Wanneer groote wind waar in februari, gelijk bij U ook in West-Europa aan het zee denkt ik altijd op Wachtebeke en hoopt ik, dat U hatten geen schade, omdat gij zitt ook alleen gelijk ik.

Nu moet ik aan U vraagen: Deze jaar is onmogelijk dat U naar Hongrie kommen. Is alles gevaarlijk, nog politische mannen weten niet wat zal morgen zijn – Deutschland, Romanien, Tschecoslovakei, Polen, Bulgarien, Sovjetunie heeft in politische verandering. Als millioner zullen werklos zijn onse leven gevaarlijker wordt als 1956. In eigenen familien, op het straa-ten, in winkel ziet men, dat het menschen kunnen met zenuwen lange tijd niet. Vraagt ik U zeer, zijn veele landen waar schoon is het leven en moet op straat niet bang zijn. Mijn Anne met zijn man waren in “MALTA”, eens Jugoslavien en Griechenland (Saloniki) met kultur-rijzen. Nog veele keer in Österreich (Wien): hier is Europa beendet. In Tschecoslovakei zijn in TATRA-bergen schoone wouden gelijk in Süd-Belgien. Ik heeft een belgi-sche prospekt, warin ziet hoe schoone platsen zijn. Met Uwe goede ouders – weet ik – veele schoone rijzen gemaakt, ik heeft veele portretten van Frankrijk, Losanne, Lourdes, wat Uwe lieve moeder altijd mij gezenden heeft. Maar bij ons is het “Balaton”-meer zommer voll met menschen, meest jonge leuten, wiene weinig geld kunnen betalen, dat is geen schoone en goede voor ons, schoone foto’s kunnen maken en goede propaganda schrijven – zegden mijn kinderen – alles is veel menschen en zeer veel geld is noddig. En nu wat het mannen maken, kont men niet verstaan. Als mijn kinderen klein waaren alle zommer 2 week waren wij an het Balaton, maar ik waar ziek van veele menschen. Tegenwoordig owerall campingen zijn met auto, met muziek. Radio speelde, zoo Anne ook gelijk ik: ziek is van duizend menschen. (Anne wordt deze jaar 45 oud en met zenuwen staat niet het best (stress). Het kindje is nu 12 jaar, leerde goed, maar zenuwig ook. Nu waar zijn naamdag: Kristiaan, zijn vader is Jozef. En ik nog niet gratuliede aan alle twee, omdat zijn nooit niet t’huis, maar slapen gaan naar huis. Het is geene familie-leven. Ik van straat met telephon vraagt hoe het zijn. 3 minu-ten konnen met elkaar spreken en allen loopen weg. Anne zegde veele keer: Jozef is in beutenland met auto, met vliegmachien en dan kunt Anne op deze tijd het huiswerk maken. Ik vroeger gaat eenige tijden huiswerken helpen, maar nu gaat mijne werk t’huis nooit niet gedaan.

Zoo leven wij, geen plezier, geen rust het ziel, komt altijd wat maakt men nerwösig (stress). De leven is een echte “caos” en nu bowen ons wederom een gevaarlijke tijde.

Zoo moet ik U wederom vraagen: deze jaar kommen niet hier, betalde zeker wel veel geld en zonder schoone blijde dagen. Mogen 1200 km niet kom-men, hebben het menschen tegenwoordig genog katastrof in zelfde leven.

Hier spijtig het straaften vol zijn met auto. Maar veel is nog altijd het Trabant, Opel en LADA en het menschen daarin geen intelligentie met het rijden, maken wat willen. Bij onze straat vroeger 10 auto's komt per/dag. Nu kommen gelijk op het strada, gevaarlijk op straat gaan en maken veel ongeluk. Jozef zegde: deze volk zal nooit niet leeren hoe moet maken met haar zelfde leven. Jozef heeft een Volkswagen gehad, maar nu heeft een "AUDI" van Österreich is gekocht. Maar ik vraagde: wat zal gij maken als Sovjetunie geeft geen benzine voor Hongrie? Dat zegde het Radio: benzine maar: dollar, geen forint. Nu moet ik medicin nemen, hard hoofdpijn heeft ik.

III.21. Een half dag rust ik. Een dag vroeger weet ik niet wat zullen wij van Romanien hooren. Radio zegde juist nu: belgische gazetten schrijven van deze spijtige nieuws. Nog in Kerstfeest hebben wij alles gezien van Bukarest in TV. Kont wel denken hoe kunt ik slapen nog bij ben ik altijd alleen. Van deze tijden mijne zenuwen erg schlecht. 2-3 millio zijn de hongarsche volk in Romanien en veele kommen alle tijd naar ons. Romanische menschen willen: "alle hongaren weg van Romanie". Als hier de menschen werklos zal zijn, een stuk brod zullen wij niet kreegen.

Tegenwoordig mijn geld is genoeg voor het eeten, maar mijn plats moet ik + 100% betalen binnen koort tijd. Ik moet meer: het elektrik: + 70%, kanal, het water enz. en nog ik weet wel, dat zullen mij van deze plats wegnemen, omdat ik heeft 64 m2 mijn wooning. Ik heeft van 22 jaar geld gespaarde, omdat ik weet wel, dat met het oudheid kunt ik zoo veel niet werken met deze 2 zimmer. Paul komt maar soms hier, heeft eene goede meisen, maar als zij gans ziek wordt en staat zonder werk, moet bij mij wederkommen. Dan zal ik deze leven nalaten. – Binnen koort tijd mijn geld zal papier zijn.

Zijt niet kwad op mij. Ik wilt onze probleemen niet vertellen, maar zoo kunt zien wat voor een leven heeft ik. Ik werkt in fabriek en het gemeindehuis meer dan 40 jaar en + andere jaaren en meende ik niet, dat zoo schlechte leven zal hebben als 78 jaar zijt.

Ik hoopt dat zal mijn aardige flamse taal verstaan. Ik ben blij en bedankt aan Uwe lieve moeder dat mij zoo veele jaaren brieve heeft geschrijven, anders geen word kunt ik nu niet schrijven.

Zendt ik veele groeten voor tante Bertha en Leonie, het langeledise familden, aan Wies Creve, aan tante Marie familie-leden, en vraagt wederom: het rijze moet maar betere tijden maken.

Küsse van: . Anna.

[Nooit eerder kregen wij een brief aan, waaruit zoveel pessimisme valt uit te maken. Het is ook de laatste die we van haar in handen kregen. Onbevestigde berichten lieten doorschemeren dat Anna in 1994 zou overleden zijn. Dit is dus wel degelijk een afscheid geweest, zoals Maurits juni-

or een jaar geleden al schreef. Anna wordt zódanig in het nauw gebracht door alle denkbare tegenslagen, dat zij zelfs schrijft dat zij “het leven [zou] nalaten”. Wat bedoelt ze daar eigenlijk mee? Dat haar ten laatste niets anders dan zelfdoding zou overblijven?

Het ziet er voor haar na meer dan 40 jaar werk inderdaad verre van rooskleurig uit! Eerdere jaren – ja, onder het communistisch regime! – had zij nog een “lochting” (dat Wachtebeeks woord is blijkbaar nooit uit haar geheugen gegaan) en kon zij het zich veroorloven met haar kinderen twee weken vakantie te nemen aan het Balatonmeer. Maar nu wordt alles nog veel erger dan in 1956, het jaar van de bloedig neergeslagen Hongaarse opstand! Haar geld is amper het papier waard. Zij staat zodanig onder druk dat zij nog maar eens naar haar veel te hoge bloeddruk verwijst, naar de op hol geslagen inflatie die haar inkomen totaal ontoereikend maakt voor alle vaste kosten. Werklui om reparaties aan haar huis uit te voeren kan ze niet betalen... Huis? Een woning met twee kamers, 64 m², waarin ze onmogelijk ook nog haar invalide zoon zou kunnen opnemen. Gesteld dan nog dat ze het pand mag houden... Nogal wat etnische Hongaren zullen misschien uit Roemenië moeten vertrekken: waar gaat men die huisvesten? En hoewel haar dochter het relatief goed stelt (schoonzoon Jozef, ingenieur, heeft een Audi!), kan zij toch amper met haar in verbinding blijven via een telefooncel op straat: drie minuten!

Nicht Cecile De Clercq heeft Anna wellicht laten weten dat ze van plan was Boedapest te bezoeken. Het voorbeeld van Maurits jr. zal haar hebben aanzet. Dit voornemen brengt Anna in paniek! Is het werkelijk zó gevaarlijk om Hongarije aan te doen in die periode, of is Anna in werkelijkheid gegeneerd om een bezoeker uit Wachtebeke in zo'n armoedige situatie te ontvangen? Wat er van zij, de toestand in Hongarije was in dat jaarbegin 1990 verre van briljant! De industrie lag platgeslagen, de export liep niet, de staat moest 20% van de bevolking met een vervangingsinkomen in leven houden. Daarbij kwam de dreiging van de oncontroleerbare Roemeense ommekeer. Ceaucescu was enige tijd voordien door de revolutionairen geëxecuteerd, Hongaren daar werden met uitdrijving bedreigd, en hoewel het IJzeren Gordijn al gevallen was, bleef de economie nog helemaal afhankelijk van wat overbleef van de Sovjet Unie: Hongaarse forinten werden daar niet aanvaard, alles moest aan Rusland in Amerikaanse dollars betaald worden.

Een droeviger afscheid konden we ons niet ingebeeld hebben... Hoe het opgewekte meisje dat hier in 1926 terug naar huis vertrok haar veelbewogen leven heeft beëindigd, blijft voor ons voor altijd in het ongewisse...]

Wat mij het meest is bijgebleven uit de uitvoerige briefwisseling die we nog hebben kunnen bewaren: de hardnekkigheid van de "Wabeekse toale", die na al die jaren nog in het hoofd van Anna bleef naklinken. Hoewel ze een aantal woorden in geen enkel woordenboek kon terugvinden, sprak ze met onze familie nog altijd over "huilder", als ze "gulder" (jullie) bedoelde, over "klappen", over de "lochting", soms zag ze het "hemelluchten" (bliksemen), terwijl ze met haar "voorschoot" in de keuken naar buiten keek, hoewel ze misschien een "valling" had, en daarna "seffens" de "gazette" ging lezen! Ik herinner mij nog dat ze het in een brief had over een "glazen huisje" dat ze in haar tuintje had laten neerzetten: het woord "serre" kon ze blijkbaar nergens vinden!

Wies Creve
april 2009.

APPENDIX

Op 17 maart 2008 schreef Maurits Creve jr. een Engelstalige brief naar het stadsbestuur van Boedapest met de vraag of dit bestuur ons kon meedelen:

- 1. de data van het overlijden van Frank Férencné en zijn later overleden weduwe Anna Tokàes.*
- 2. het adres van hun zoon Paul.*

Op 3 juni 2008 antwoordde het stadsbestuur van Boedapest:

Tisztelt Uram!

Megkeresése alapján felvettem a kapcsolatot a keresett személyekkel és örömmel értesítem arról, hogy Frank Pál hozzájárult lakcímének közléséhez: 1024 Budapest II. Kerület, Keleti Károly utca 9. V/5. Munkájához, készülő könyvéhez sok sikert és jó egészséget kívánok.

Budapest, 2008. június 3.

Tisztelettel:

Szabados Akos, polgármester

Uit dit antwoord raakten wij uiteraard niet wijs. Onze kleinzoon Sam Creve kon met een van zijn collega's filologen ons uiteindelijk een afdoende vertaling bezorgen:

Geachte heer!

Op uw verzoek nam ik contact op met de gewenste personen en met plezier laat ik u weten dat Pál Frank heeft bijgedragen aan het bekend maken van zijn adres: 1024 Budapest, 2de district, Keleti-Károlystraat 9. V/5.

Ik wens u veel succes bij uw werk, bij het afwerken van uw boek, en een goede gezondheid.

Budapest, 3 juni 2008.

met hoogachting:

Akos Szabados, burgemeester.

Wijzelf staan nu perplex omdat hier sprake is van een bepaalde persoon Frank Pál, voor ons een totaal nietszeggende naam. Wij zijn wel zo knap dat wij uit dit korte antwoord kunnen opmaken dat er niet geantwoord wordt op de navraag naar de overlijdensdata.

(Wies Creve)

**DE BUNKERS
VAN
MENDONK**

Luc. De Maesschalck

De meeste leden van onze heemkundige kring zullen hem wel al gezien hebben, de bunker op Mendonk kouter. Hij bevindt zich op de oever van de nieuw gegraven Moervaart, een honderdtal meter westwaarts van de huidige Mendonkbrug. Aangezien veel van onze oudere leden Mendonk vrij goed kennen - wie is in zijn jeugd jaren, met de ganse klas, niet op bedevaart geweest naar Bavo? - lijkt het opportuun ook eens een artikel te wijden aan een onderwerp dat hoort bij deze gemeente. Weliswaar begeven we ons daarmee op het terrein van heemkundige kring De Oost-Oudburg, maar onze collega's zullen het ons voor deze ene keer wel vergeven.

Genoemde bunker is niet de enige die in de omgeving in dit dorp kan worden aangetroffen. Een tweede is gelegen in de Spanjeveerstraat, in de nabijheid van het industriële stort. Een derde is te vinden in het Windgat, gelegen aan de oprit naar huis nr. 14. Een vierde ligt net over de Windgracht, wat eigenlijk grondgebied Zaffelare is, maar deze wordt eveneens bij dit artikel betrokken.¹ Ze zijn alle vier met een bezoek vereerd, zelfs meerdere malen.

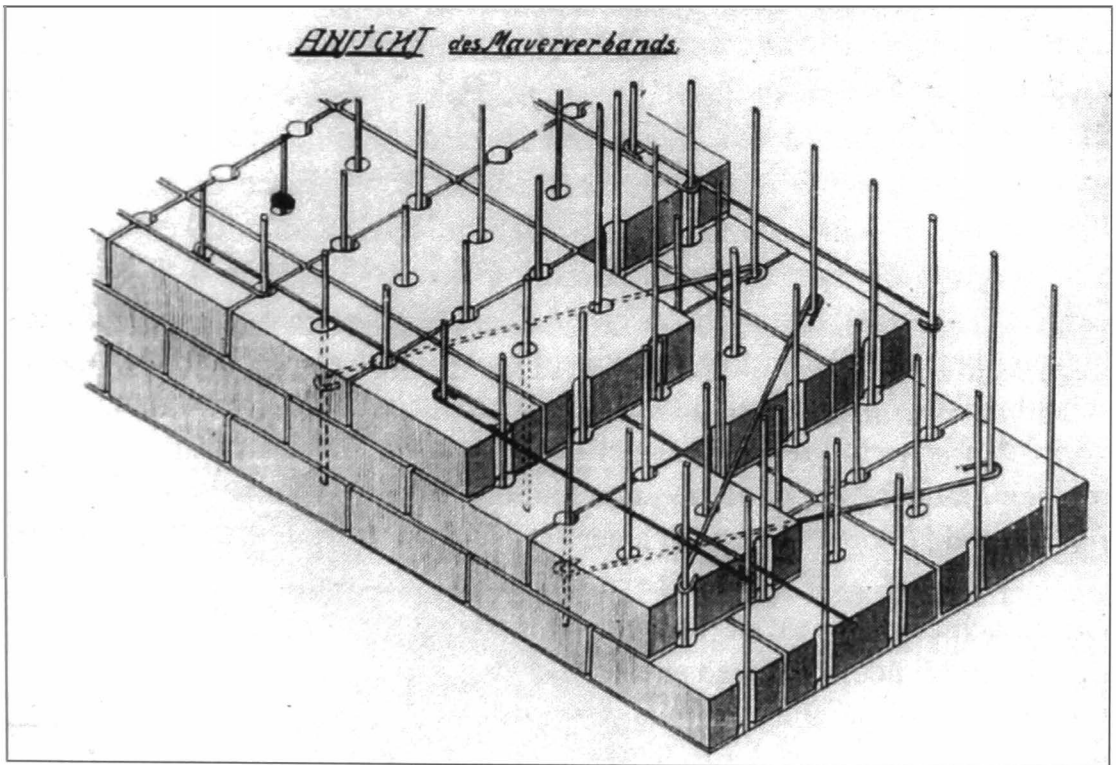
Waar komen deze vandaan? Zoals in een vorig artikel terloops aangestipt, dateren al deze bunkers uit de Eerste Wereldoorlog.² In het jaar 1916 zat het westelijk front zo goed als vast. Diverse offensieven, zowel van Duitse als van geallieerde zijde, hadden geen beslissende doorbraak opgeleverd. Het Duitse opperbevel begon te vrezen dat de geallieerden er wel eens met de grove borstel zouden kunnen tegenaan gaan, en een landing organiseren in Zeeuws-Vlaanderen, zeg maar ergens tussen Knokke en de Scheldemonding. Nederland was weliswaar neutraal gebleven in de oorlog, maar men wist maar nooit. Tenslotte was de neutraliteit van België ook een lachertje gebleken. Voor de Duitsers zou een dergelijk scenario een ramp geweest zijn. Slaagden hun tegenstanders erin voldoende manschappen en materiaal aan wal te zetten, dan konden ze in de kortste keren de Belgische kusthavens bezetten. Deze waren toen in gebruik genomen door de Duitse marine. Erger nog: het betekende een aanval in de rug voor hun troepen die aan het Belgische en Noord-Franse front vochten. Om dit te vermijden begon men begin 1916 plannen op te stellen om een verdedigingslinie op te richten tussen Knokke en de Antwerpse linkeroever. Daar zou deze lijn aansluiten op een eveneens uit te bouwen defensieve bunkerlijn tussen Steendorp en Vrasene. Reeds eind 1916 werd met de uitvoering begonnen. In het totaal was de Holland linie - of Hollandstellung, zoals de Duitsers ze noemden - ongeveer 75 km lang en telde ze niet minder dan 850 bunkers, gemiddeld meer dan tien per kilometer! Dat kan veel lijken, maar de linie Steendorp - Vrasene deed het nog beter: deze telde niet minder dan 216 bunkers, en dit voor een lijn van 12,5 kilometer. Beide linies bestonden

trouwens niet uit bunkers alleen: deze waren onderling nog verbonden door loopgrachten en prikkeldraad versperringen. Er moet hier opgemerkt worden dat de benaming “bunker” toen nog niet in zwang was: deze dateert uit de Tweede Wereldoorlog. De gangbare – Duitse – benaming was “Mannschafts Eisenbeton Unterstand”, een mondvul, en doorgaans tot Mebu afgekort.³ Vermoedelijk komt daar het woord “onderstand” vandaan, dat voor dergelijke schuilplaatsen nog vrij gangbaar is in onze spreektaal, maar, in deze betekenis, niet voorkomt in de Grote van Dale.

De huidige topografische kaarten, uitgegeven door het Nationaal Geografisch instituut, geven de ligging weer van de nog bestaande bunkers (aanduiding: Bkr). Althans, dat is de bedoeling. Van de hierboven vermelde vier bestaande exemplaren zijn er echter maar twee weergegeven, namelijk deze van Mendonkkouter - op de kaart wordt dit terrein “Beiaard” genoemd - en deze gelegen westwaarts van het Windgat, aan de oprit naar woning nr. 14.⁴

Zoals gezegd, begon de bouw van de bunkers eind 1916. Men zou daarbij gebruik maken van de lessen opgedaan aan het front. Nochtans verschillen deze bunkers vrij grondig van deze opgetrokken op de lijn Steendorp - Vrasene, die in dezelfde periode gebouwd werden. Trouwens, niet alle bunkers van de Hollandstellung blijken volgens dezelfde principes opgetrokken te zijn. De hier besproken bouwwijze beperkt zich dan ook tot de vier exemplaren die onderzocht werden: over de andere doen we geen uitspraak. De ondervinding had aangetoond dat een dergelijk bouwwerk het meest efficiënt was indien het opgetrokken werd in massief gewapend beton, zogenaamde monolieten. Daarbij dienden de hoeken die naar de vijand waren gericht te worden afgerond, zodat granaten hierop konden afketsen.⁵ Deze principes zijn duidelijk niet alle toegepast te Mendonk. Deze bunkers bestaan slechts gedeeltelijk uit gewapend beton. De opgaande muren, tot aan de zoldering, dit wil zeggen tot de bovenzijde van de deurgaten, bestaan volledig uit betonblokken. Hoger is dit niet het geval: daar dient de buitenmuur enkel als bekisting. Een techniek die ook het Belgisch leger niet onbekend was.⁶ Het volledige dak bestaat namelijk uit massief gewapend beton, wat langs buiten niet zichtbaar is. Deze beton komt minimaal dertig centimeter boven de bekisting vormende muren uit, waarbij hij deze muren overdekt. Deze laatste centimeters zijn lichtjes bolvormig uitgevoerd om de afwatering te bevorderen en bovendien is de rand afgerond, de enige afronding die aan deze bunkers te vinden is. Deze opgetrokken ter verdediging van Antwerpen vertonen de hoger genoemde afrondingen op de hoeken wel. Om het dak te kunnen gieten werden vooreerst ijzeren I-profielen aan-

gebracht. Soms werden daartoe ook spoorstaven gebruikt, maar dit blijkt te Mendonk niet het geval te zijn. Tussen deze profielen werden planken, ijzeren platen of golfplaten geplaatst, zodat een gesloten vlak werd gevormd waarop het beton kon worden gegoten. Deze platen hadden trouwens een bijkomende functie: ze beschermden het aanwezige personeel tegen vallend betonpuin moest het dak getroffen worden door artillerievuur. Tijdens het uitgevoerde onderzoek werden houten planken enkel aangetroffen bij de bunker gelegen aan de Windgracht. Het valt op dat op de kouter het beton volledig gelijk komt met de onderzijde van de profielen, wat er op lijkt dat er aan de onderzijde van deze profielen een bekisting is aangebracht.

Tekening 1 : Voorbeeld van de opbouw van een bunkermuur uit betonblokken, gewapend met ijzeren staven. Getoonde constructie is niet noodzakelijk volledig identiek met de bunkers waarvan hier sprake (Met dank aan dhr. Georges Antheunis van de Dienst Stadsarcheologie Gent).

Het zichtbare metselwerk, zowel binnen als buiten, is opgetrokken in betonstenen van 40 x 50 cm en 15 cm dik. De voeg is niet nauwkeurig op te meten, aangezien ze uitgestreken is, maar moet ongeveer 2 cm bedragen. Voor het opgaande metselwerk, tussen binnen- en buitenmuur in, zijn andere formaten van blokken gebruikt, zoals uit beschikbare tekeningen blijkt

(tekening 1). Vast staat dat het metselwerk verstevigd is met ingewerkte ijzeren staven. Om dit mogelijk te maken zijn blokken gebruikt die centraal twee verticale openingen hebben, plus halfronde uitsparingen aan de langste zijde, zodat twee naast elkaar geplaatste blokken eveneens ronde openingen vormen. Soms zijn enkele van deze halfronde uitsparingen zichtbaar aan de hoeken van de buitenmantel. De ronde openingen maakten het mogelijk zowel horizontaal als verticaal ijzeren staven in te werken (zie tekening). Eén en ander resulteert in een vrij ingewikkelde constructie. Het werken met genoemde betonblokken, die toch vrij zwaar moeten zijn om te manipuleren, moet zeker zijn moeilijkheden opgeleverd hebben.

Om het niet al te ingewikkeld te maken hadden de Duitsers hun bunkers ingedeeld in een aantal standaardtypes. Algemeen waren dit de volgende: schootsbunkers, waarin mitrailleurs of een kanon stond(en) opgesteld; troepenbunkers, ter bescherming van de soldaten en die het meest voorkwamen; waarnemingsbunkers, magazijnbunkers en telefoonbunkers. Van elk type kon men nog meerdere modellen hebben. Zo waren de schootsbunkers - de enige die schietgaten hadden - ingedeeld in kanonbunkers, bunkers voor een zware mitrailleur en types voor (een) lichte mitrailleur(s), eventueel nog met bijkomende schijnwerper uitgerust. Wat het eigenlijke bunkerlichaam betreft, zijn er dus niet zoveel types. Gaat men echter ook onderscheid maken op basis van uitwendige details, zoals de aanwezigheid en de vorm van scherfmuren, al of niet een borstwering, plaats van eventuele trappen / ladders, en zo verder, dan zijn dat er heel wat meer. Een inventaris opgesteld door het Belgisch leger komt zo aan niet minder dan 53 types!⁷

Om te achterhalen wat de functie kan geweest zijn van de bunkers opgetrokken te Mendonk, zijn ze alle ter plekke onderzocht. Het eerste wat hierbij opviel, was dat alle exemplaren vrijwel identiek zijn opgebouwd, op de uitwendige details na. De buitenafmetingen van het eigenlijke bunkerlichaam zijn bij alle vier even groot: ze meten 7 x 8 meter. Geen van de vier vertoont schietgaten, zodat het geen echte schootsbunkers zijn. Alle hebben ze twee ingangen. Deze in de Spanjeveerstraat wijkt hierbij enigszins af van de andere drie. Eén van de ingangen bevindt zich namelijk niet aan de zuidzijde, maar aan de oostzijde.

Het lijkt er op dat de toegang van de bunker op Mendonk kouter vrij recent volledig vrijgemaakt is (zie foto 2). Blijkbaar is hij ook inwendig gereinigd. Van deze situatie is geprofiteerd om hem volledig op te meten. Het resultaat is hierbij gevoegd. Deze bunker wordt meer in detail besproken, waarna de verschillen met de overige drie worden aangewezen.

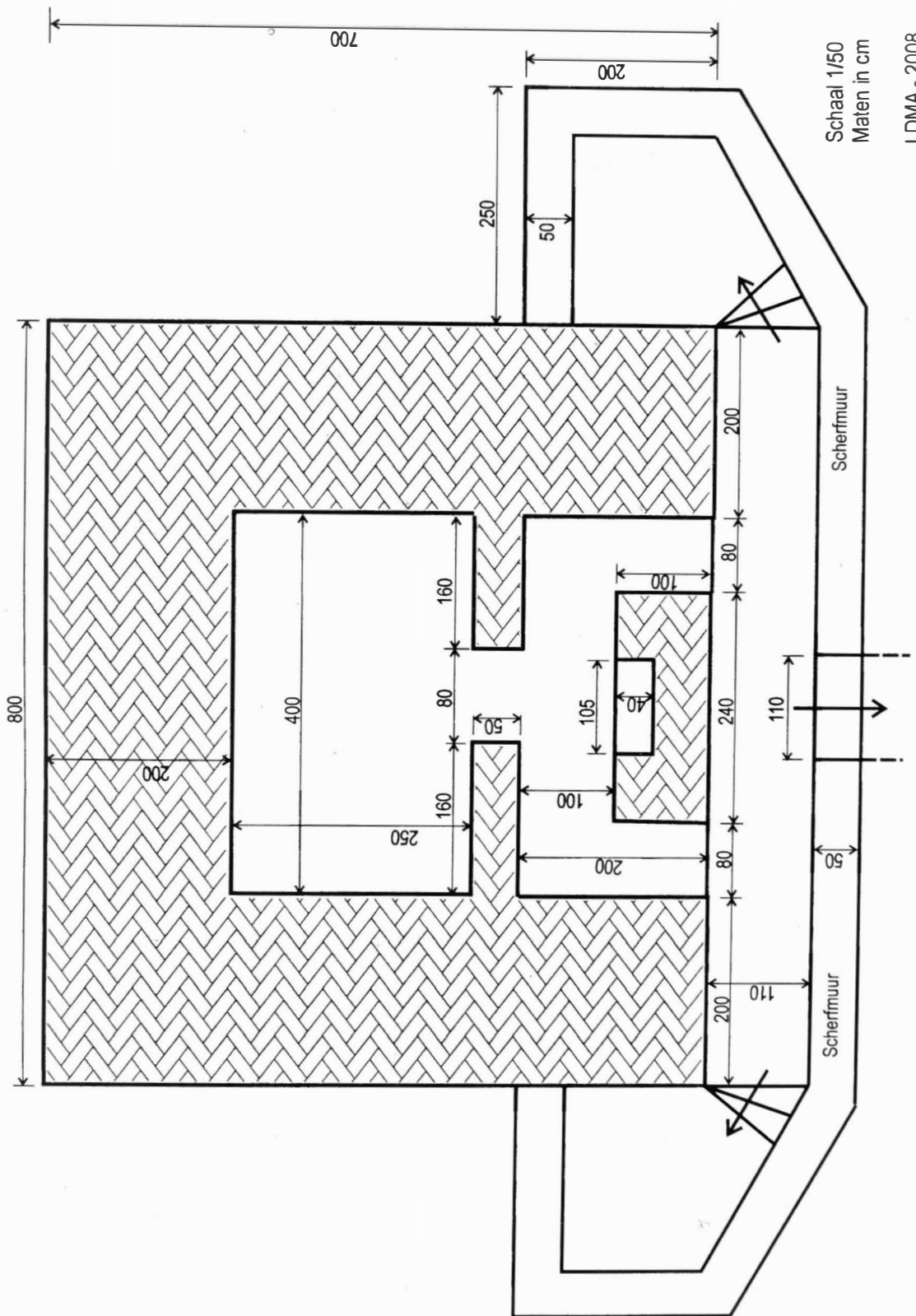
De bunker ligt deels in de grond verzonken. Voor zover dit op te meten is,

Foto 1: Mendonkkouter. Aanzicht zuidzijde

*Foto 2:
Mendonkkouter. Toegang.*

Tekening 2: horizontale doorsnede van de bunker op Mendonkkouter (actuele situatie). Het snijvlak moet men zich indenken op ongeveer een halve meter boven het maaiveld. Doorsneden muren zijn gearceerd; niet-doorsneden muren, zoals onderliggend metselwerk en de afgebroken scherfmuur, zijn dit niet.

moet de vloer van het toegangsgedeelte – tussen scherfmuur en bunkerlichaam - ongeveer 90 cm onder het maaiveld liggen. De vloer van de bunker zelf ligt 15 cm hoger, vermoedelijk om regenwater niet te laten binnenstromen. Aangezien deze bunker op een kouter ligt, met andere woorden: op een hoogte, was het gedeeltelijk ingraven perfect mogelijk zonder last te krijgen van grondwater. Voor zijn collega's was dit niet het geval. Deze hoogte is trouwens goed zichtbaar voor wie de bunker bekijkt van de overzijde van de huidige Moervaart. Dit betekent dat het bouwen moest beginnen met aanzienlijk graafwerk. De vloer blijkt 50 cm dik te zijn.⁸ Dit betekent dat er moest gegraven worden tot 1,25 m diepte. En aangezien het bunkerlichaam een oppervlakte beslaat van 56 m², komt dit overeen met 70 m³ grond die moest verplaatst worden. Met de schop, wel te verstaan! Hierbij is nog geen rekening gehouden met de ingangspartij.

De naar het noorden, oosten en westen gerichte muren zijn uitzonderlijk dik: niet minder dan 2 meter. Het zijn deze muren die rechtstreeks door vijandelijke artillerievuur konden worden geraakt. Ondanks de grote buitenafmetingen - deze op de Antwerpse Linkeroever bijvoorbeeld zijn alle kleiner - reduceert dit de bruikbare binnenafmetingen tot 2,5 x 4 m.

De beide toegangen zijn 80 cm breed en 1,80 m hoog.⁹ Ze konden door een ijzeren deur worden afgeschermd. Deze deuren zijn verdwenen, maar de duimen waarop ze draaiden zijn nog aanwezig. Zoals de tekening aantoont, geven deze deuren niet rechtstreeks toegang tot de interne bunkerruimte, maar tot een portaal. De eigenlijke toegang tot de binnenruimte wordt gevormd door een derde deurgat, dat niet rechtstreeks door vijandelijk vuur of granaatscherven kan bereikt worden. Het blok dat daartoe deze deur afschermt meet 2,4 x 1 m en vertoont aan de achterzijde (binnenzijde) een nis van 1,05 x 0,4 m, over vrijwel de ganse hoogte. De functie hiervan is niet duidelijk. Mogelijk werden hierin de geweren geplaatst van het aanwezige personeel. Aan genoemde derde toegangsopening zijn geen deurduimen aangetroffen.

Net als de muren heeft het dak eveneens een respectabele dikte. Deze kan niet exact worden opgemeten, maar kan desondanks vrij nauwkeurig worden bepaald. De bovenzijde van de toegangen komt overeen met de onderzijde van het dak. Van daar tot de top van de bunker kunnen 7 lagen metselwerk worden geteld (foto 2 – lagen te tellen boven deuropening). Daarbovenop komt nog eens een dertigtal centimeter beton, ongeveer overeenstemmend met twee lagen metselwerk. Rekenen we 2 cm voor de dikte van een voeg, dan betekent dit dat de dikte van het dak 1,5 à 1,6 meter bedraagt.¹⁰

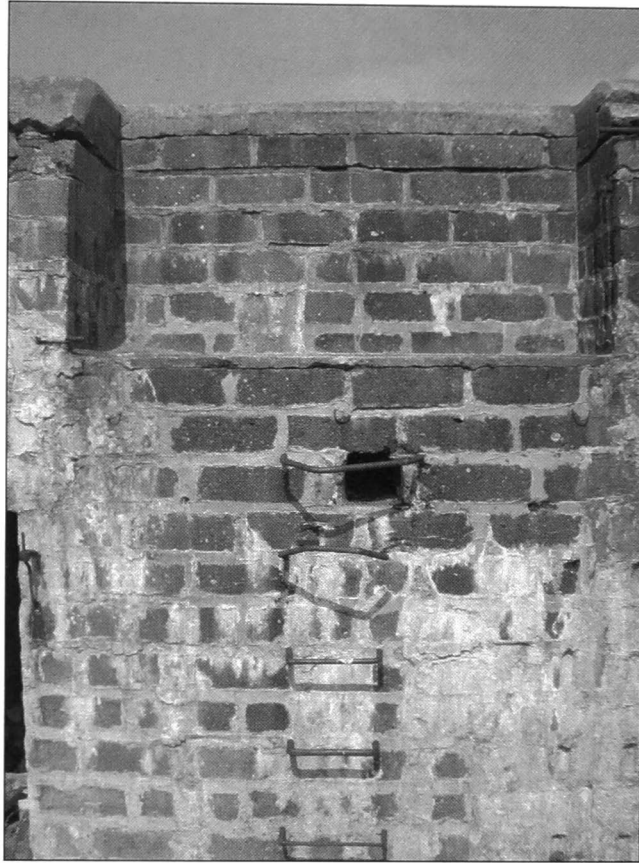

Foto 3: Mendonkkouter. Borstwering.

De eigenlijke binnenruimte is, zoals gezegd, niet groter dan 10 vierkante meter. Aangezien er geen schietopeningen zijn, is het er volledig donker. De hoogte is beperkt: niet meer dan 1,80 meter. In de rechterhoek aan ingangszijde is de opening van een verticale pijp zichtbaar, met afmetingen 24 x 24 cm, die door het dak voert (niet op tekening). In elke hoek, in de smalle zijde, zijn vier kleine nissen aangebracht van ca. 43 x 19 cm en 20 cm diep (niet op tekening). Verder is er nog een kleine vierkante horizontale pijp aan de onderzijde van de dakconstructie, die vertrekt vanuit de binnenruimte en in het midden tussen beide ingangsoeningen de buitenlucht bereikt (zie foto 3). De onderzijde van deze pijp valt samen met de onderzijde van het dak. De functie van beide pijpen, zowel de verticale als de horizontale, is ons niet bekend. Mogelijk heeft dit te maken met een verluchttingsysteem, aangezien de verluchting anders enkel via de deuropeningen kan komen. Het is duidelijk dat dit, met gesloten stalen buitendeuren, maar moeilijk kan functioneren.

Het feit dat de bunker verzonken ligt, bracht wel met zich mee dat er, waar nodig, een paar bijkomende trapjes (3 treden) dienden te worden voorzien, zoals op tekening 2 aangegeven. De ganse ingangspartij van de bunker

werd omgeven door een zogenaamde scherfmuur van een halve meter dik, eveneens uit betonblokken opgebouwd. Aan beide zijden reikt hij nog 2,5 m voorbij het bunkerlichaam. Deze muur is niet in opstand bewaard, maar afgebroken tot op grondniveau. Zijn uiteinden waren ook niet in het bunkerlichaam ingewerkt, maar stonden er tegenaan gebouwd, wat er kan op wijzen dat deze scherfmuur niet samen met het bunkerlichaam opgetrokken is. Aan de aanwezige cementsporen kan nog worden uitgemaakt dat hij ca. 1 m hoog was. In het midden van deze muur was een opening voorzien, met trap (zie tekening 2). De eerste trede, 1,1 m breed, is bewaard gebleven. Deze trap vormde bijgevolg, gezien de aanwezige scherfmuur, de enige toegang tot de bunker. Van de drie andere bunkers vertonen deze in de Spanjeveerstraat en de Windgatstraat eveneens nog beperkte resten van een scherfmuur. Dit betekent niet dat er verder geen is geweest. Sondering met een ijzeren staaf wees uit dat er, zowel in de Spanjeveerstraat als in Windgat, nog funderingen in de grond zitten die wijzen op mogelijke aanwezigheid van een uitgebreidere constructie, min of meer gelijkaardig met deze op de kouter. Alleen aan de Windgracht leverde dit onderzoek niets op. Meer details konden niet worden vastgesteld: daartoe zouden opgravingen nodig zijn.

Het verdwijnen van de scherfmuren is vermoedelijk veroorzaakt doordat deze relatief eenvoudig af te breken waren, wat met het bunkerlichaam zelf niet het geval was (en is). De vrijgekomen blokken werden door de omliggende inwoners, mogelijk de eigenaar van de gronden waarop het bouwwerk zich bevond, gebruikt voor andere doeleinden. Zo was er in de omgeving nog een mestbox terug te vinden die met dergelijke blokken was opgebouwd.¹¹

Het feit dat het geen echte schootsbunkers zijn, betekent niet dat ze niet verdedigd konden worden. Op drie van de vier bunkers was het mogelijk er bovenop één of meerdere mitrailleurs te plaatsen waarmee aanvallers konden worden bestookt. Voor de schutter(s) was een borstwering voorzien, eigenlijk een uitsparing in de dakconstructie, aan de zuidzijde (ingangszijde). Dit is duidelijk te zien op foto 3. Deze uitsparing heeft een breedte van 2 m en een diepte van ca. 0,6 m. Via een verticaal laddertje, gevormd door in het metselwerk ingewerkte, in u-vorm geplooiden metalen staven, kon met deze stand bereikt worden. Om de mitrailleur(s) te bevestigen werd daartoe soms in de dakconstructie (een) metalen draaipin(nen) voorzien. Of dit ook in Mendonk het geval is kon niet worden nagaan, aangezien veiligheidshalve geen klauterwerk werd uitgevoerd... De hoogte van de eigenlijke borstwering telt zes lagen metselwerk en nog een laag beton, waarvan de dikte

ongeveer overeenstemt met een laag metselwerk. Alles samen, rekening houdend met de dikte van de voegen, bedraagt de hoogte dus ongeveer 1,20 m. Zodat een soldaat van gemiddeld 1,70 m groot nog een vijftigtal cm onbeschermd bleef. Dat doet vermoeden dat er nog beroep zal gedaan zijn op de nodige zandzakjes. Al bij al toch maar een povere bescherming. Zo waren de schutters niet het minst beveiligd tegen scherven van eventueel achterop vallende artilleriegranaten.

Er waren nog bijkomende mitrailleurstanden met de bunker verbonden, die beter afgeschermd waren. Zoals uit de doorsnede van de bunker op de kouter blijkt, steekt de scherfmuur aan beide zijden 2,5 meter uit en vormt daar een beschermde ruimte, althans voor een soldaat die op zijn knieën zit. De vloer ligt ongeveer op de hoogte van het maaiveld en was daardoor enkel bereikbaar via een klein trapje van drie treden. Op deze scherfmuur kon eveneens een mitrailleur worden geplaatst, waartoe doorgaans een draaipin in de muur werd voorzien. Aangezien de muur tot grondniveau is afgebroken kan dit voor Mendonkkouter niet worden bevestigd. Een analoge mitrailleurstand - maar niet identiek - is ook in de Spanjeveerstraat te vinden. Voor beide andere bunkers kon dit niet worden onderzocht.¹²

In de buitenwanden van de bunker zitten – deels weggeroeste - draadogen ingewerkt. Mogelijk waren deze bedoeld om prikkeldraad aan te bevestigen. Aan de Windgracht konden er echter geen meer worden terug gevonden. Waarschijnlijk zijn deze in de loop der jaren volledig verdwenen.

Hoe zit het nu met de andere drie bunkers? Zoals hoger geschreven hebben ze alle dezelfde buitenafmetingen. Wat het toegangscircuit betreft, met de scherfmuren, bestaat minder zekerheid. Vrijwel al deze muren zijn, net zoals op de kouter, tot aan of tot in de grond afgebroken. Vermoedelijk zijn ze als bouw materiaal gebruikt. Aangezien de omgeving meestal met onkruid en gras overgroeid is, zijn er weinig zichtbare sporen van overgebleven. Vast staat wel dat ze niet alle dezelfde ingangspartij hadden. Zo zijn om te beginnen niet alle bunkers deels in de grond verzonken zoals deze op Mendonkkouter, op deze in de Spanjeveerstraat na. Daar blijken twee trappen - één per ingang - ingewerkt te zitten in de bunkermuur zelf. Niet alle bunkers blijken (een) met scherfmuur omgeven schietpositie(s) te hebben gehad.

De bunker gelegen in de Spanjeveerstraat, wijkt enigszins af van alle andere (foto 4). Zijn achterste ingang is zuidwaarts gericht, zoals bij de drie andere. Zijn tweede ingang is echter naar het oosten gericht. Deze ingang is beveiligd met een scherfmuur, die praktisch volledig is bewaard (zie foto

Foto 4: Spanjeveerstraat. Aanzicht zuidwest.

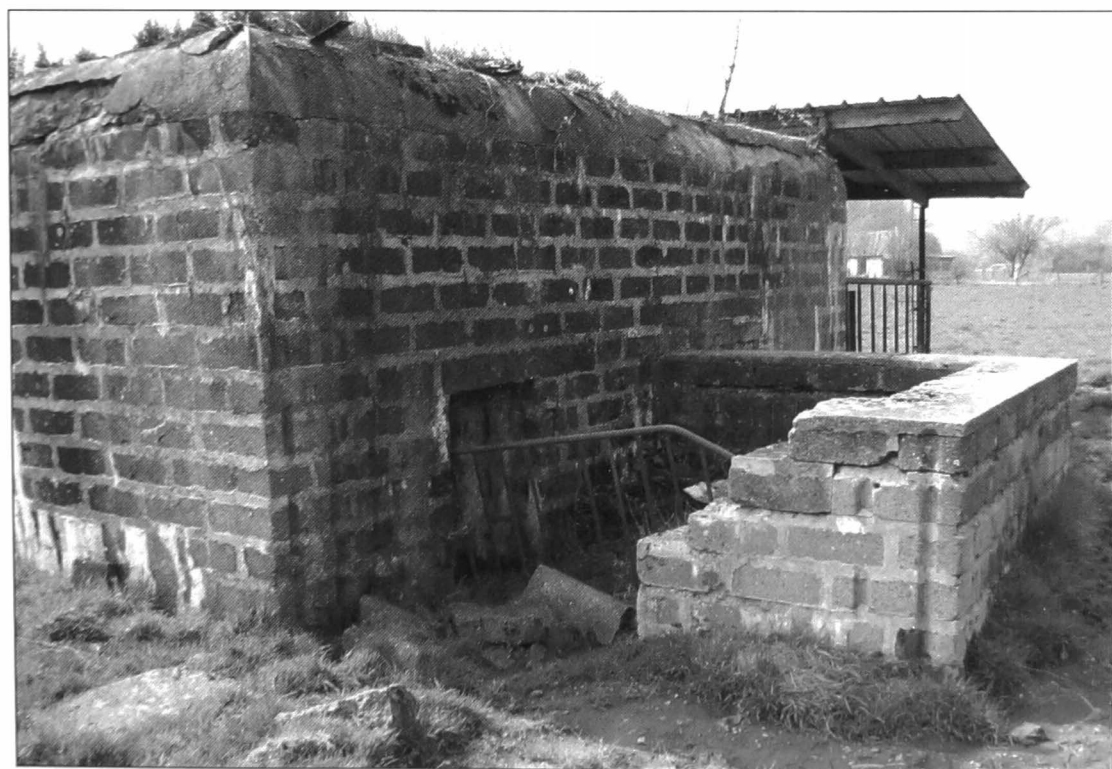
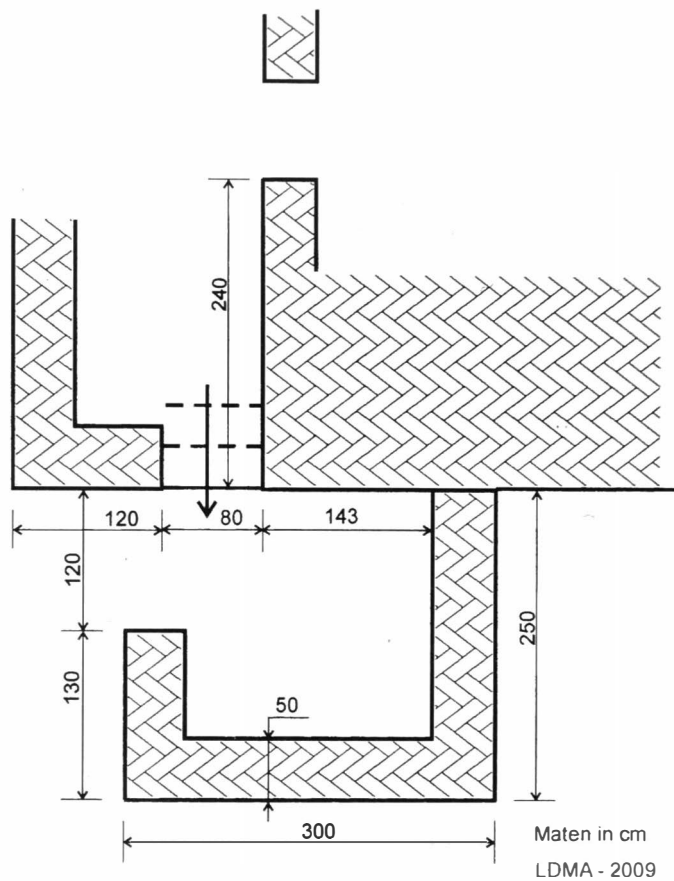

Foto 5: Spanjeveerstraat. Oostelijke toegang.

Tekening 3: horizontale doorsnede van de oostelijke ingang van de bunker in de Spanjeveerstraat.

Foto 6: Windgat. Zicht naar het zuidoosten.

nr. 5 en bijgevoegde tekening nr. 3). Mogelijk kon hier ook een mitrailleur geplaatst worden, doch een eventuele bevestigingspin is niet te zien. De ingang aan de zuidzijde bevindt zich in het midden. Als gevolg hiervan is er een tweede verschil met de andere bunkers: de binnenmuur, die toegang geeft tot de interne ruimte, telt twee deuropeningen in plaats van één in het midden. Aangezien in de bunker ca. een halve meter water stond, was het niet mogelijk hem inwendig te inspecteren. Er kon bijgevolg ook niet nagegaan worden of hij, gezien de twee deuren in de binnenmuur, geen twee aparte binnenruimtes heeft. Een andere afwijking ten opzichte van de andere constructies bestaat er in dat deze bunker geen in het dak ingewerkte schietstand bezit. Dit kan erop wijzen dat hij mogelijk een andere functie had, waarover verder meer. Het is ook de enige bunker waarvan het luchtgat aan de zuidoostzijde nog afgedekt is met een rooster.

De bunker gelegen aan het Windgat leek vermoedelijk het best op deze van Mendonkkouter. Dit is af te leiden aan het kleine restant van de scherfmuur aan de oostzijde (zie foto 6), wat wijst op een mitrailleurstand aan die zijde, en aan het feit dat de uitgevoerde sondering aan de zuidzijde wees op de aanwezigheid van muurfunderingen. Of er ook aan de westzijde een mitrailleurstand aanwezig was, kon niet worden nagegaan.

Foto 7: Windgracht. Zicht vanuit het zuidoosten.

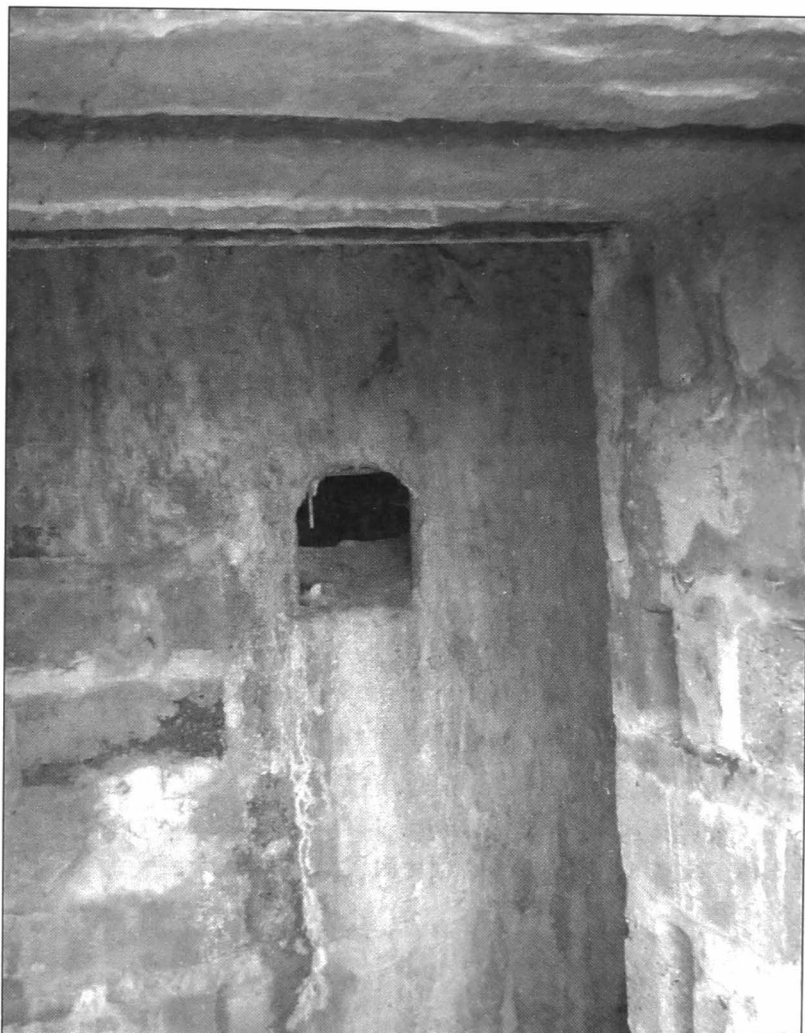

Foto 8: Windgracht. Schietgat t.o. ingangsdeur.

Aan de bunker gelegen aan de Windgracht kon de aanwezigheid van scherfmuren, zoals gezegd, niet worden vastgesteld. Hij heeft echter andere eigen kenmerken. Zo heeft hij wel een schietstand, maar deze is niet ingewerkt in de dakconstructie zoals op Mendonkkouter en Windgat. Deze stand is namelijk niet meer dan een uitstekend platform (zie foto nr. 7). Dit betekent dat de verdedigers nog minder bescherming hadden dan bij beide andere. Verder is er nog een ander specifiek kenmerk. Tegenover elke ingangsdeur, en ingewerkt in de binnenste betonmuur, is namelijk nog een schietgat aanwezig (foto nr. 8). Het was dus mogelijk, indien de bescherming van de ijzeren deuren het liet afweten, de toegang nog verder te verdedigen. In de binnenruimte valt nog een verschil op met de drie andere: in elke hoek zijn slechts 2 nissen uitgewerkt, tegenover 4 bij de andere bunkers.

De Duitsers bouwden deze bunkers niet (alle) zelf, maar eisten daartoe personeel op. Wat de bunkers van Mendonk aangaat schijnt daarbij de Winkelse aannemer Chalmet betrokken geweest te zijn, de vader van de latere burge-

meester Jos. Chalmet van Zelzate.¹³ Opvallend wat de constructie van de vier bunkers aangaat, is de zeer goede kwaliteit van het voegwerk. Dit is nog in prima staat. Dit kan trouwens van het geheel van het metselwerk – dat ten slotte al ruim 90 jaar oud is - worden gezegd: het heeft de beruchte tand des tijds zeer goed doorstaan. De muren zijn vrijwel nog volledig intact. Wat meer te lijden heeft gehad, zijn de randen van de betonnen dakbedekking, zoals uit de foto's blijkt. Op veel plaatsen is deze afgebrokkeld.

Wat was nu de specifieke functie van deze vier bunkers? Aangezien ze geen schietgaten vertonen, zijn het geen echte schootsbunkers. Sommige bronnen catalogeren ze echter wel bij deze soort, althans deze die een schietstand bezitten. Ze rekenen deze tot de mitrailleurbunkers. Toch lijken deze types in eerste instantie manschappenbunkers te zijn, schuil- en/of verblijfplaatsen dus. Het zijn echter ook geen zuivere manschappenbunkers zoals deze aangetroffen op de lijn Steendorp – Vrasene, aangezien ze een schietstand bezitten. De bunker in de Spanjeveerstraat is duidelijk van een ander type. Bekijkt men de ligging op een topografisch plan, dan lijkt het er op dat hij niet rechtstreeks deel uitmaakte van de eigenlijke verdedigingslijn, maar enigszins naar achter geschoven ligt. Dit is typisch voor een materiaalbunker.

Er waren oorspronkelijk nog heel wat meer bunkers te vinden rond Mendonk dan de hogerbeschreven vier.¹⁴ In 1921 maakte de Dienst Militaire Gebouwen situeringsplannen op waarop volgende aantallen bunkers terug te vinden zijn in de regio: vijf te Sint-Kruis-Winkel, zes te Mendonk en zes bij Fort Rodenhuize.¹⁵ Al met al een respectabel aantal.¹⁶ Zoals gezegd blijven er maar enkele over. Vele dienden baan te ruimen voor de oprukkende industrie. Waar nu het industriële stort ligt, werden er drie opgeruimd. Ten behoeve van de aanleg van het Rodenhuzedok dienden er twee te verdwijnen. Zuidwaarts van dit dok, waar nu Cargill en Ghent Tanking liggen, waren dat er zeven. Wegens hun stevige constructie verliep het afbreken niet van een leien dakje. Het was nodig om ze op te blazen. Uit de brokstukken kwam heel wat ijzer te voorschijn.¹⁷ Zaffelare heeft zijn bunkers bewaard. Buiten deze aan de Windgracht die hier beschreven is, blijken er nog een tiental te zijn, meestal gelegen in de buurt van de Zuidlede.¹⁸

Al met al moeten we uit het vorige besluiten dat de Duitsers gedegen bunkerbouwers waren. De Britse troepen mochten dat aan de lijve ondervinden, daar bij Passendale in 1917, toen ze (onder andere) de Flandern I & II Stellingen probeerden in te nemen.¹⁹ Zijzelf goten veel minder beton. Ze bouwden weinig bunkers, maar kropen met hun mensen liever onder de grond, in zogenaamde dug-outs, ondergrondse gangenstelsels waarin soms tot honderden soldaten een plaats vonden. Een replica daarvan kan bezocht

worden in het nieuwe museum van Zonnebeke. De Belgen bouwden wel bunkers en bovengrondse schuilplaatsen. Het is hierbij enigszins verbazend vast te stellen dat de types opgetrokken langs een groot gedeelte van de toenmalige frontlijn – de spoorweg Nieuwpoort – Diksmuide, nu een fietspad – enkel gebouwd werden in simpele baksteen, nauwelijks 1 steen dik. Als ze al niet geconstrueerd waren met zandzakjes. Meer naar achter gelegen constructies zijn dan wel in beton opgebouwd, maar die waren duidelijk van lagere kwaliteit dan de Duitse. In tegenstelling met de bunkers van de Holland linie verkeren de Belgische exemplaren dan ook doorgaans in sterk vervallen toestand. Langs de genoemde spoorweg – nu herdoopt in Frontzate - werden in het voorjaar van 2008 enkele exemplaren van genoemde schuilplaatsen gerestaureerd.

-
1. De benaming “Windgracht” komt voor op het officiële topografische plan kaart 14, secties 5-6. In de volgende tekst is deze naam aangehouden. Een beter bekende naam is wellicht “De lange Kromme”.
 2. De Maesschalck Luc., *De verdedigingswerken rond Antwerpen in de 19de en 20ste eeuw*, De Vierschaar nr. 2008/1, pg. 8-9.
 3. Van Meirvenne R.: *De Duitse bunkerlinie van Steendorp - Vrasene 1917*. Kleine Cultuurgids, Provincie Oost-Vlaanderen, 2002, pg. 19.
 4. Namelijk kaart 14, secties 5-6 (cartografie van 1996-1997).
 5. Van Meirvenne R.: op. cit. , pg. 19-20.
 6. Langs de weg naar Nieuwpoort Bad kan een Belgische bunker worden opgemerkt waarbij duidelijk te zien is dat als bekisting zandzakjes werden gebruikt!
 7. Antheunis G.: *Betonnen getuigen uit de Eerste Wereldoorlog. Inventarisatie van Duitse bunkers van de Hollandstelling in de Gentse kanaalzone*, te vinden op <http://www.forumeerstewereldoorlog.nl>, pg. 1.
 8. Antheunis G.: *Betonnen ...*, pg. 3.
 9. Wordt dit bij de diverse bunkers gemeten, dan stelt men vast dat deze afmetingen wel enkele cm kunnen variëren. G. Antheunis spreekt over deuropeningen van 75 cm. Antheunis G.: *Betonnen...*, pg. 3.
 10. G. Antheunis vermeldt een dikte van 60 tot 80 cm. Antheunis G.: *Betonnen ...*, pg. 3.
 11. Jammer, maar in juni 2009 afgebroken.
 12. De bunkers werden een eerste maal bezocht en gefotografeerd in het voorjaar van 2008. Het onderzoek naar de scherfmuren en mitrailleurposities greep echter plaats in het najaar. De toen overvloedige onkruidbegroeiing vormde hierbij een grote hinder. Daarbij ligt nog heel wat overgroeid puin rond de bunkers, vermoedelijk van de afgebroken scherfmuren afkomstig.
 13. Informatie afkomstig van dhr. Bert Vervaeet, waarvoor onze dank. Schriftelijke documenten hierover zijn (nog) niet bekend: het betreft mondelinge overlevering.
 14. Antheunis G., *Bunker uit de Eerste Wereldoorlog*, Erfgoedmemo nr. 15, Gentse Vereniging voor Stadsarcheologie, 2005, kaartje pg. 4.
 15. Antheunis G., *Betonnen...*, pg. 1.
 16. Antheunis G., *Bunker...*, pg. 1.
 17. Met dank aan ons lid Omer Standaert uit Sint-Kruis-Winkel voor deze informatie.
 18. Informatie eveneens van dhr. Vervaeet afkomstig.
 19. BOSTYN F. e.a.: *Passchendaele 1917. Het verhaal van de doden en Tyne Cot Cemetery*, Roeselare, Roularta Books, 2007, passim.

**DE SCHIPPERSFAMILIE
MUSSCHE
UIT WACHTEBEKE**

Petrus Stroobandt & Antoine Acke

Ieder jaar - eind oktober - breng ik samen met mijn vrouw een bezoek aan de begraafplaats van Wachtebeke voor de onderhoudsbeurt van het grafmonument van Petrus Mussche en Seraphina De Caluwé, mijn grootouders langs moederszijde. Bij die gelegenheid denk ik met dankbaarheid terug aan het harde maar mooie leven dat hun deel was. Meer dan honderd jaar geleden stapten zij in het schippersbedrijf en zetten de bakens uit voor hun talrijke nakomelingen. Hierna volgt een relaas over het reilen en zeilen van hun gezin.

Petrus Stroobandt¹

Petrus Mussche (“*Peet Mussche*”) - de stamvader van de schippersfamilie Mussche – werd op 3 maart 1870 geboren te Wachtebeke in het gezin van Bernard Mussche en Emiliana Cappendijk. Samen met zijn drie broers (Jan, Adolf, die in 1901 emigreerde naar Amerika, en Alfons) en zijn twee zusters (Marie en Barbara, die men “*Selevie*” noemde) bracht hij zijn kinderjaren door op de Langelede. Het waren barre tijden. Van schoolgaan was geen sprake. Van jongs af hard werken was de boodschap. Doordat hij over een ijzeren gestel en een grote fysieke kracht beschikte was dat geen probleem voor Peet.

In 1891 trouwde hij met Seraphina De Caluwé (“*Fieneken Sette*”, geboren te Wachtebeke op 21 februari 1872). Het paar vestigde zich in de Havenlaan (“*de Port*”) in Zelzate en Peet ging aan de slag als arbeider in de suikerfabriek van Wittouck. Uit die periode stamt het volgende verhaal.

De suiker werd in de fabriek opgezakt en naar de afnemers gebracht met rivierschepen. Peet was ingedeeld bij de ploeg die instond voor het laden van de schepen. Hij moest de zakken - elk gevuld met 100 kilo suiker - met een platte kruiwagen van het magazijn naar het schip vervoeren. Eens daagde men hem uit om in één keer 300 kilo mee te nemen. De uitdaging liep uit op een weddenschap met een pint bier als inzet. Peet liet zich niet pramen. Men laadde drie zakken op zijn kruiwagen. Peet spuwde in zijn handen, greep de tremen vast, spande zijn spieren, rechte zijn rug, tilde de kruiwagen op en ... een onheilspellend gekraak weerklonk. Peet stond met de tremen in zijn handen en met de rest van de geladen kruiwagen voor zijn voeten.

1. Petrus Stroobandt is de zoon van Rachel Mussche, de jongste dochter in het gezin van Petrus Mussche. Antoine Acke werd in 1945 lid van de familie Mussche door het huwelijk van zijn moeder, Irma De Maesschalck (weduwe van William Acke), met Camiel Mussche (weduwnaar van Anna De Fleurquin), de derde zoon van Petrus Mussche.

Na enkele jaren van zwaar labeur bij Wittouck gooide Peet het over een andere boeg: hij kocht de “MARIE-THERESE” - een scheepje van 38 ton - en ging aan de slag als zand-ontginner op de wijk Langelede. Zijn zandmijn lag op de plaats waar hij later zijn huis zou bouwen: op de oostelijke oever van de Langeledevaart (“’t Langeleeds vaardeken”) aan het begin van de tragel tussen de spoorwegbrug (“’t Roetbrugskén”) en de bocht waar de Langeledestraat wegdraait in de richting van de Melkerijstraat. Hij groef wit zand uit, voerde het per kruiwagen naar de vaart en kieperde het in zijn scheepje. Als dit volgeladen was, nam hij het trekzeel en sleepte boot en vracht naar Gent. Hij loste bij Petrus Velghe (“*Pier Velghe*”²), die het zand als vloerstrooisel verkocht in de herbergen. Van zodra het leeg was sleepte Peet zijn scheepje terug naar de Langelede.

De zaken gingen blijkbaar goed want in 1904 liet hij op de werf in Moerbeke een groter schip van 60 ton bouwen: de “JONGE ARTHUR”. Hij bleef de zandmijn uitbaten en het vervoer tussen de Langelede en Gent verzorgen. Voor het manoeuvreren met de nieuwe boot had hij echter hulp nodig. Fieneken werd ingeschakeld als stuurvrouw. Zij stond aan de helmstok en nam de taken aan boord waar; hij fungeerde als scheepstrekker.

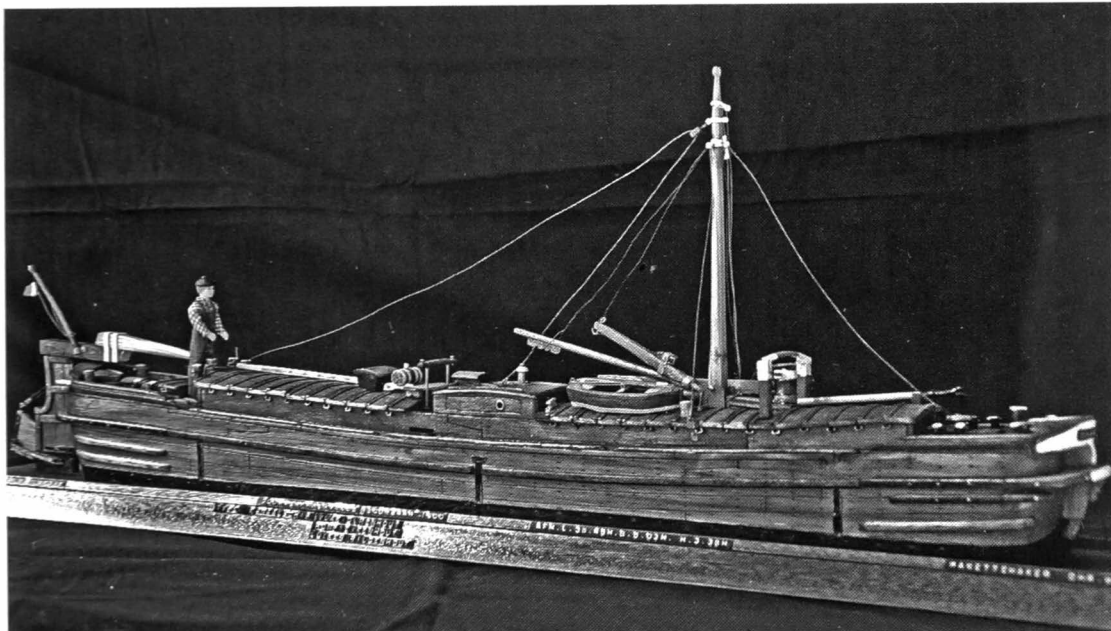
Ondertussen had Peet zijn plichten als gehuwd man geenszins verwaarloosd. In 1904 telde zijn gezin reeds zes jonge “*muskes*”: Arthur geboren in 1892, Helena in 1893, Stephanie in 1895, René in 1898, Camiel in 1900 en Maurice in 1904. Allen zagen ze in Wachtebeke het levenslicht. Immers, als de bevalling nakend was, trok Fieneken altijd in bij haar zuster Felicita (“*Lista Sette*”³), die in het laatste huis van de Spoorwegstraat woonde, net voor ’t Roetbrugskén. Het was diezelfde “*Tante Lista*” die de kinderen opving wanneer hun ouders met een vracht onderweg waren naar Gent. Als ze in het “*Spoorwegstraatje*” verbleven, liepen de oudsten school op de Walderdonk of op de Molenhoek; gedurende de vakantie ravotten ze in de nabije bossen. Ook later, toen de familie internationaal voer, kon Fieneken - “*wanneer het erop aan kwam*” - steeds terecht bij haar zuster: ook Rachel en Leo (die men “*Leon*” noemde) werden respectievelijk in 1907 en 1911

2. Petrus Velghe (Wachtebeke 1887 – Gent 1974) was een ondernemende Wachtebekenaar die begin twintigste eeuw de basis legde van wat later het belangrijkste zand-en-grind-bedrijf van Gent zou worden.

3. Lista’s man, Triphon Fierens, kwam aan de kost als uitbater van een danstent met orgel. René Fierens, die in het midden van voorgaande eeuw een café uitbaatte op de Smishoek, was de zoon van het echtpaar Fierens-De Caluwé. Na het overlijden van haar echtgenoot hertrouwde Lista met Aloïs Celie (“*Wiesken Celie*”) die een tijdje instond voor de ticketverkoop en voor de techniek in de cinemazaal, eveneens op de Smishoek.

in Wachtebeke geboren. Enkel Gerard was geen geboren Wachtebekenaar: hij zag in 1908 het levenslicht in Gent.

In 1907 begon een nieuwe fase in het leven van de familie: Peet kocht de “OCARINA”, een houten waal geschikt voor internationaal transport, waar hij met zijn gezin op ging wonen en een loopbaan als binnenschipper begon.

Schaalmodel van de Ocarina

Een houten waal of “bijlander” of “doorniker” was een houten binnenschip: 34 tot 38 meter lang, maximum 5 meter breed en een diepgang van 2,40 tot 2,50 meter, wat een maximaal laadvermogen van 350 tot 370 ton opleverde. In de eerste decennia van de twintigste eeuw werd dit type schip op de Belgische, Nederlandse en Franse rivieren en kanalen voortbewogen door menselijke kracht, door paarden, door stoomsleepboten, door stoomtractoren of door locomotiefjes. Vóór de Eerste Wereldoorlog was menselijke trekkracht zeer in zwang wegens goedkoop en altijd beschikbaar. Ze werd geleverd door professionele boottrekkers, maar ook door de schipper zelf en zijn naaste familieleden. De scheepstrekken waren door een dik touw met het schip verbonden, een brede band over de borst en koorden die in de schouders sneden. Ze bewogen zich gestaag voort over het “jaagpad” of de “trekweg”. Als de schipper tot de trekkers behoorde, stond de schippersvrouw of één van de oudere kinderen aan de helmstok, achteraan op het dek. In die tijd stond men te sturen in open lucht.

Op een houten waal was de “roef” de voornaamste leefruimte voor de schippersfamilie: het was een ruimte vlak achter de mast in het midden van

het schip, ongeveer vier meter breed en drie tot vier meter lang. Daar speelden zich de meeste huishoudelijke bezigheden af. Het “achteronder” en het “vooronder” waren onderdekse bergruimten, respectievelijk in het achterschip en in het voorschip, die men als bijkomende woon- en slaapruiimte kon gebruiken. Als het weer niet toeliet buiten te huishouden, was de schippersvrouw aangewezen op deze krappe ruimten voor haar dagelijkse bezigheden: ze verzorgde er de kinderen, ze bereidde er het eten, ze deed er de was...

Petrus - gezeten op de helmstok - met Gerard op de schoot, naast zich René, Maurice, Camiel en uiterst rechts Rachel, samen met speelkameraadjes en burenen op het achterdek van de “Ocarina” in 1910 te Parijs.

Vanaf 1907 doorkruiste Peet met zijn houten waal en zijn gezin België, Nederland en het noorden van Frankrijk. De ene keer vervoerde hij steenkolen, de andere keer stenen of zand, soms nam hij een lading granen of kunstmeststof mee, een enkele keer een lading bomen. De meest voorkomende trafiek betrof granen die vanuit Frankrijk naar België en Nederland werden gebracht en kolen en zand die de tegenovergestelde richting uitgingen. Schoolgaan deden de kinderen in de verschillende dorpsscholen waar het schip aanmeerde. Al doende werden ze ingewijd in de harde schippersstiel. Ze leerden onderhandelen over de vrachtprijs, zich uit de slag trekken in het Frans, een schip laden en lossen, aan- en afmeren, varen in weer en wind, herstellingen uitvoeren, spaarzaam met geld omgaan...

In een tijd toen men nagenoeg uitsluitend op mankracht was aangewezen, was het een hard leven aan boord van de "OCARINA". Het kwam voor dat er een lek ontstond in de scheepsromp en dat er water in de laadruimte binnensijpelde. In dat geval was de schipper 24 uur op 24 bezig: overdag werd er gevaren, 's nachts werd er gepompt, tussendoor was er nauwelijks tijd voor een hazenslaapje.

Fieneken begin twintigste eeuw

Peet behoorde tot de generatie van “*ijzeren mannen op houten schepen*”. Hij was zwijgzaam van aard, een man van de daad, waar de kinderen met respect en ontzag naar opkeken. Fieneken was een opgewekt en vlijtig vrouwtje dat altijd bezig was met het beredderen van haar huishouden. Ze had elf kinderen op de wereld gezet, waarvan er negen gezond en wel opgroeiden. Ze maakte er een erezaak van ze goed te kleden en behoorlijk op te voeden. Ze deed haar werk al neuriënd en al zingend en maakte van de kleine leefruimte op de “OCARINA” een gezellig nest.

Peet was in de omgang doorgaans een kalm en gelijkmoedig mens, die echter serieus kon uithalen wanneer men zijn Fieneken belaagde. Het volgende verhaal speelde zich - enkele jaren voor de Eerste Wereldoorlog - af in het Muidesas in Gent. Bij het manoeuvreren met de schepen had Peet om één of andere reden de woede van een collega opgewekt. Deze begon te schelden en te dreigen. Peet liet de woordenvloed over zich heen gaan tot de man Fieneken bij de zaak betrok en beledigingen aan haar adres de wereld instuurde. Dit was er teveel aan. Peet schoot uit zijn krammen. Hij tilde de man op, draaide hem ondersteboven, greep hem vast bij zijn enkel en liet hem met zijn hoofd in het water zakken. Men vertelt dat er vier personen aan te pas kwamen om Peet te kalmeren en het slachtoffer uit zijn hachelijke positie te bevrijden.

In die periode werd er aan boord van de “OCARINA” veel plezier gemaakt. Het ging er vaak vrolijk aan toe in een gezin dat bestond uit kleuters en knapen, pubers en tieners, jonge mannen en jonge vrouwen en waar de jongste nog maar pas “*uit de bussel*” was toen de oudste twintig werd. De jongeren keken op naar de ouderen, de ouderen droegen hun steentje bij aan de opvoeding van de jongeren. Men verwees naar elkaar met fictieve namen (“*lapnamen*”) die meestal te maken hadden met een opvallend lichaamskenmerk of die aan een bepaalde gebeurtenis herinnerden. Zo had bijvoorbeeld Camiel zijn bijnaam “onze witten” te danken aan zijn haarkleur, Rachel werd aangesproken als “onze gaai” (gaai betekent hier tutter, fopspeen), Rachel kwam aan die naam doordat het haar zeer moeilijk viel om afscheid te nemen van haar tutter. Er was zelfs een “incident” nodig om haar zo ver te krijgen. Toen ze een jaar of zes-zeven was stond ze, al tutterend, voor de toegang tot de roef van de aangemeerde “OCARINA”. Er voer juist een sleep voorbij. De kapitein van de sleepboot zag Rachel staan en riep spottend: “waar gaat die tutter met dat meisje naartoe?”. Hij onderlijnde zijn opmerking met een stoot van de stoomfluit. Rachel schrok zodanig van het schrille geluid dat haar “gaai” uit haar mond floepte en overboord vloog.

Het gezin Mussche in 1914.

*2° rij vlnr: Arthur, Honoré Verbiest (echtgenoot van Helena),
Stefanie, René, Camiel,*

*1° rij vlnr: Rachel, Maurice, Helena, Petrus met Gerard,
Fieneken met Leon.*

Begin 1914 verlieten Arthur - de oudste zoon - en Helena - de oudste dochter - kort na elkaar het ouderlijk schip. Ze traden in het huwelijk en stichtten een eigen schippersfamilie. Toen kort daarna de Eerste Wereldoorlog uitbrak bracht Peet de rest van zijn gezin met de "OCARINA" naar het neutrale Nederland. Ze verbleven er, samen met andere Belgische schippersfamilies, in IJsselmonde (nu deelgemeente van Rotterdam) en kwamen er behoorlijk aan de kost in de visserij. René, die in de loop van de oorlog dienstplichtig werd, negeerde de oproep van de Belgische instanties om zich in Engeland te gaan aansluiten bij het leger. Aldus ontstong hij de oorlogsdans aan de IJzer, wat hem na de oorlog een veroordeling als deserteur opleverde!

Na 1918 hernam Peet zijn vroegere activiteiten als binnenschipper. Het werd geleidelijk minder druk aan boord: in de twintiger jaren volgden Stephanie, René, Camiel en Maurice het voorbeeld van hun oudere broer en zuster. Ze trouwden en begonnen een loopbaan in de wereld van de binnenschipperij.

In 1926 kwam er een gedwongen einde aan het schippersbestaan van Peet en Fieneken. Ze hadden een vracht kunstmeststof vervoerd van Gent naar Reims. De poedervormige lading was via spleten doorgedrongen in de vochtige ruimte tussen de scheepsbodem en de laadvloer (de “buikdenning”) wat tot het ontstaan van een bijtend product leidde. De scheepsbodem bestond uit planken die aan de spanten (de ribben van het schip) waren bevestigd door middel van metalen nagels. Deze gingen roesten in de agressieve omgeving en begaven het. Peet zag zich genoodzaakt de zwaar beschadigde “OCARINA” te verkopen. Met de opbrengst bouwde hij een huis op de plaats waar hij eerder een zandmijn uitbaatte: op de oostelijke oever van de Langelede, vlak bij de spoorwegbrug (het is het enige huis langs die kant, het staat er nog steeds).

Terwijl Peet aan de slag was met de bouw van zijn huis werden Rachel, Gerard en Leon, de drie kinderen die nog niet op eigen benen stonden, als kostwinners ingezet. Peet sprak Petrus Velghe aan, zijn kennis uit de tijd van de zandmijn, die het ondertussen tot reder had gebracht. De zaak was snel beklonken. Peet huurde de spits “PREFERENCE”. Rachel, de oudste van de drie, werd aangesteld tot kapitein, haar jongere broers Gerard en Leon traden in dienst als matrozen. Ze voelden zich de koning te rijk. Een spits betekende een ongekende luxe ten opzichte van een houten waal, maar daarover later meer. Bovendien was de “PREFERENCE” uitgerust met een gloeikopmotor van 60 pk. Het was geen sinecure om die te starten. Men moest met een externe benzinebrander de cilinderkop opstoken tot hij letterlijk ging gloeien. Dan kon men de motor in gang zwieren door aan het vliegwiel te draaien. Als men geluk had draaide hij in de juiste richting, zo niet was het herbeginnen geblazen.⁴

4. Zie ook “De Dieselmotor van maalterij Van Der Eedt” (Luc. De Maesschalck in “De Vierschaar” – jaargang 2008 – nr. 1) waar een “MOES” is afgebeeld en besproken. In de “Préférence” stond een “A.B.C.” die in Gent op de Wiedauwkaai werd gemaakt door het bedrijf met die naam dat daar nog steeds gevestigd is.

*De bemanning van de "Préférence" op jonge leeftijd:
vlnr. Leon, Gerard, Rachel*

Rachel, Gerard en Leon beleefden een heerlijke tijd op de "PREFERENCE". Ze beheersten het schippersvak en bevoeren de Rijn, de Maas, de Schelde, de Dender en de Franse rivieren en kanalen. Leon zorgde voor de ambiance: hij had een ongebreidelde fantasie en hij verzong de wildste verhalen. Dat Rachel haar taak als kapitein ernstig nam en zeer ruim opvatte wordt geïllustreerd door de volgende anekdote. De slaapruiimte op het schip was beperkt: er was maar één bed beschikbaar voor de ganse bemanning. Bekommerd om de goede zeden aan boord voerde Rachel een strikte code in voor de nachtkledij

van haar broers. Ze eiste dat deze in bed jaegeronderbroeken zouden dragen - zoals de cowboys - waarvan ze de gulp had dicht genaaid.

Aan de episode met de "PREFERENCE" kwam in de zomer van 1930 een einde. Gerard en, kort daarna, Rachel traden in het huwelijk. Leon zou een paar jaar later hetzelfde doen. Voor de drie jongste Mussche's werd een spannende en avontuurlijke levensfase afgesloten. De opbrengsten van hun inspanningen hadden ze afgestaan aan hun ouders, zodat Peet in staat was zijn bouwplannen op de Langelede te voltooien.

Peet was fier op het huis dat hij eigenhandig gebouwd had: beneden een keuken en een voorplaats, een opkamer boven de halfverzonken kelder en twee kamers op de zolder. Verder: een W.C., een berghok, een stal met washoek en bakplaats ("de kete"), een kolenhok, een varkensstal en een geitenstal. Drinkwater werd opgepompt uit een geboorde put en er was een regenput met een voorraad regenwater. Voor de verlichting was men aangewezen op olielampen ("lampe belge", "quinqué"). Die bestonden uit een petroleumreservoir waaruit een gloeikous olie opzoog. De gloeikous - die men met een getand wielje op en neer kon draaien - was gevat in een lampenglas dat fungeerde als schoorsteen. Petroleum kocht men aan de oliekar, die wekelijks passeerde aan de spoorwegbrug.⁵

Het huis van Peet en Fieneken op de Langelede

5. Gustaaf Coone van de Ramonshoek heeft lange tijd een "olieronde" verzorgd.

Elektriciteit was niet beschikbaar in het huis van Peet. Na heel wat lobbywerk door de kinderen, kwam er pas een aansluiting in de jaren vijftig van de vorige eeuw. In de jaren dertig en veertig was men dus voor de verlichting aangewezen op petroleumlampen en moest men alle huishoudelijke bezigheden manueel afhandelen. Voor de grote wasbeurt bijvoorbeeld beschikte Fieneken over een “wasmachine” die ze zelf moest aandrijven. Het ging om een grote metalen kuip op vier poten, die gevuld werd met emmers heet water. Daaraan voegde men zeep toe en in de aldus bekomen “loog” werd het wasgoed ondergedompeld. Dan plaatste men het deksel op de kuip. Aan de binnenkant van dat deksel was een roersysteem gemonteerd dat, met behulp van een uitwendige stang, heen en weer werd bewogen zodat de inhoud van de kuip in beweging werd gehouden. Het behoeft geen betoog dat wassen op die manier een tijdrovende en lastige karwei was. Nadat het gewassen goed gespoeld was, werd het door de “wringer” gedraaid, weerom een activiteit die veel arbeid vroeg. Een wringer of mangel bestond uit een rol die enige millimeter boven een vlakke plaat geplaatst was. In de nauwe spleet tussen rol en plaat schoof men een stuk wasgoed. Met een handel deed men de rol ronddraaien zodat het wasgoed naar voren bewoog en door de ruimte tussen plaat en rol werd geperst, waarbij het zijn meeste vocht afgaf.

Peet zorgde zoveel mogelijk zelf voor de voedselvoorziening. Hij mestte een varken vet, hij hield een geit, hij kweekte kippen en konijnen. Achter het huis had hij een boomgaard aangelegd met fruitbomen, vooral kerse-laars. In zijn moestuin plantte hij aardappelen, soepgroenten, sla, kolen, ... en niet te vergeten pijptabak. Deze werd na de oogst gedroogd, versneden en opgerookt. Het was een straf goedje. Er wordt verteld dat muggen die zich binnen waagden als Peet aan het roken was, direct dood naar beneden dwarrelden. Kleinkinderen die eens aan “peetje” zijn pijp mochten trekken, hebben onthouden dat ze zich uren later nog onwel voelden.

Tot 1954 genoot het echtpaar van een rustige oude dag. Fieneken zorgde voor het huishouden en ging bijna dagelijks burenen bij haar zuster Lista. Peet knapte allerlei karweitjes op in huis en tuin, reed af en toe met de fiets langs de vaart naar het dorpscentrum voor boodschappen en genoot, naarmate de jaren vorderden, vaker en vaker van een rustig moment met zijn pijp in zijn rieten zetel achter de Leuvense stoof. Op zomerse avonden kon men het paar aantreffen op een bank langs de vaartkant. Regelmatig kwamen kinderen en kleinkinderen op bezoek. Vooral met Nieuwjaar barstte het huisje uit zijn voegen: het ganse nageslacht stond er op zijn wensen te komen aanbieden aan “Peetjen en Meetjen”.

Peet en Fieneken, begin jaren 50, langs de Langeledevaart

Voor een bezoek aan Fieneken en Peet moest er wel een serieuze hindernis genomen worden. Langs de weg op de oostelijke oever van 't Langeleeds vaardeken, tussen Walderdonkbrug en de eerste huizen van de wijk Langelede, stond er, behalve hun huisje, geen enkele woning. Deze tragel verdiende nauwelijks de naam "weg". Het was in die tijd niet meer dan een wagenspoor: zanderig in de zomer, modderig in de winter. Voor bezoekers, zeker als ze per fiets - of eventueel per auto - van Zelzate kwamen, lag het dan ook voor de hand om door het Spoorwegstraatje te rijden en de vaart over te steken via de spoorwegbrug. Maar dat was "ten strengste verboden"! 't Roetbrugsken was voorbehouden voor het treinverkeer en sommige gendarmes waren er op uit overtredders te betrappen en te beboeten: ze gedoogden dat Fieneken de brug gebruikte om naar haar zuster Lista te gaan, maar voor anderen waren ze onverbiddelijk. Het was dus niet zonder risico voor de portemonnee om Fieneken en Peet te bezoeken via dit voor de hand liggende traject. Bezoekers die per trein naar Wachtebeke waren gekomen, stonden voor een gelijkaardig probleem. Voor hen was de verleiding groot om van het station naar 't Roetbrugsken te wandelen langs de

spoorweg, maar ook dat was absoluut verboden. Wanneer men betrapt werd door de gendarmes, volgde ook in dit geval een fikse boete.

In 1941 waren Peet en Fieneken vijftig jaar getrouwd. De oorlogsomstandigheden maakten het onmogelijk festiviteiten te organiseren. Daardoor kwam het dat ze hun gouden huwelijksjubileum vierden in 1946, toen het normale leven overal hernam. In stoet trok men van het Roetbrugsken naar het dorp voor een ontvangst op het gemeentehuis en een dankmis in de kerk: vooraan een praalwagen met een scheepsmast erop en in die mast een vogelkooi waarin samen met een bol “*sette*” (breigaren) een mus was opgesloten, dan burenen en schoolkinderen, die taferelen uitbeeldden uit het leven van het paar, vervolgens de jubilarissen in de koets van Jules Van den Hende en daarachter hun broers, zusters, kinderen, kleinkinderen en achterkleinkinderen. Na de officiële plechtigheden en een fotosessie trok men naar de Smishoek, naar de zaal van René Fierens voor een groot feestmaal. Tussen de gangen werden telegrammen met gelukwensen voorgelezen en zongen de zonen en de dochters de oude liedjes die ze destijds aan boord van de “OCARINA” van hun moeder geleerd hadden. Na de maaltijd volgde een groot dansfeest dat Peet, na enig aandringen en een paar flinke druppels, opende met Fieneken op zijn arm. In 1951 – Peet was toen tachtig – vierden ze hun diamanten jubileum, zij het minder uitgelaten.

Gouden Huwelijksjubileum - in de koets van Jules Van den Hende

In 1954 kwam aan dat alles een einde. Fieneken kreeg een beroerte toen ze een bezoek bracht aan haar zuster Lista. Ze overleed na enkele dagen in het huis in de Spoorwegstraat. Het verlies van zijn vrouw was voor Peet een zware slag. Al snel bleek dat hij niet langer op de Langelede kon blijven. Hij werd liefdevol opgevangen in het gezin van zijn oudste dochter Helena die in Zelzate op de Oostkade woonde. Daar, langs het kanaal van Gent naar Terneuzen, bracht hij zijn laatste twee levensjaren door, kijkend naar het drukke scheepvaartverkeer en mijmerend over wat voorbij was. Hij overleed er in 1956. Peet en Fieneken rusten voor altijd op het kerkhof van de Molenhoek.

Peet en Fieneken begin 1954 voor hun huis

Tussen 1914 en 1933 begonnen al de directe afstammelingen van Peet en Fieneken voor eigen rekening aan een loopbaan in de binnenscheepvaart, hetzij als “zetschipper” in dienst van een reder, hetzij als “eigenschipper” op een schip waarvan ze eigenaar waren. Alle drie dochters trouwden met schipperszonen. Sommige zonen verbonden hun lot aan een schippersdochter, andere aan “een meisje van de wal”, dat het schippersleven goed gezind was.

Gedurende de periode dat de zonen en dochters van Peet en Fieneken in de binnenvaart actief waren - vanaf 1914 met het huwelijk van Helena en Arthur tot begin jaren '70 van de voorgaande eeuw met de pensionering van Leon - verdrong de ijzeren “spits” de houten waal. Dat betekende een enorme sprong voorwaarts voor de werk- en leefomstandigheden van de schippersfamilies. De afmetingen van de spits - 38 m lang, 5 m breed met een maximaal laadvermogen van 365 ton - waren afgestemd op de maten van de sluizen in Frankrijk. Voor de Tweede Wereldoorlog waren veel spitsen nog “sleepschepen”: ze hadden geen eigen aandrijfbron en waren aangewezen op de trekkracht van een sleepboot. Na de oorlog werden de meeste uitgerust met een eigen motor. De besturing gebeurde met een stuurrad dat - bij de motorspitsen - samen met de organen voor de motorbediening opgesteld was in een volledig winddichte stuurhut. Dit “*stuurkot*” was meestal

*Honoré Verbiest, de echtgenoot van Helena Mussche,
op het achterdek van zijn spits*

comfortabel ingericht en deed ook dienst als leefruimte. Meer leefruimte vond men in het achteronder, een ruimte onder het achterdek die via het stuurkot toegankelijk was, en in het vooronder. Bij modernere spitsen sloot een ruime roef met living, slaapgelegenheid en badkamer aan bij de stuurhut.

Vanaf de jaren dertig, toen de economie herstelde na de grote crisis, en vooral na de Tweede Wereldoorlog, kende de binnenscheepvaart een grote bloei. De vrachtprijzen gingen de hoogte in. De lonen van de zetschippers stegen voortdurend. Veel jonge schippersgezinnen kochten een eigen spits en vervoegden de uitgebreide groep eigenschippers. Binnen de schipperswereld bestond een grote solidariteit: iedereen kende iedereen en men was steeds bereid elkaar te helpen waar en wanneer dit nodig was. Doordat de toekenning van vrachten meestal over de “toer” ging was de onderlinge concurrentie minimaal: in elke belangrijke havenstad was er een schippersbeurs waar men zich op een beurtrol inschreef van zodra men beschikbaar was, en dan - als men aan de beurt was - kon kiezen uit het aangeboden werk. In afwachting van een nieuwe reis - zeker als men in de thuishaven “op toer” lag - had men een druk sociaal leven. Bovendien verbleef men gedurende langere perioden in steden als Parijs, Antwerpen, Rotterdam, ... met een ruim cultureel aanbod en een bruisend uitgaansleven. De kinderen kregen een behoorlijke opleiding: de meesten als internen in de “schipperscholen”.

Naast de klassieke kanaalhavens in België, Nederland en Frankrijk waren de Rijnhavens een vaak voorkomend einddoel voor de reizen van de Belgische binnenschippers in het algemeen en van de kinderen Mussche in het bijzonder. De belangrijkste attractiepool op de Rijn was het Roergebied, maar er werd ook verder stroomopwaarts gevaren naar Keulen, Mannheim, Basel, ... en naar bestemmingen op de Moezel, de Main, de Neckar... Wegens de sterke stroming van de rivier en het drukke scheepvaartverkeer stelde varen op de Rijn hoge eisen aan de vakkennis van de schipper en aan de staat van zijn schip. Om de Rijn te mogen bevaren moest men – en moet men ook nu nog – houder zijn van een *Rijnpatent*. Men verkrijgt dit document nadat men bewezen heeft fysiek in orde te zijn, de reglementering van de Rijnvaart te beheersen en bekwaam te zijn om met een schip te manoeuvreren. Voorts moet men in het bezit zijn van een keuringsbewijs waaruit blijkt dat het schip technisch in orde is.

De periode tussen de twee wereldoorlogen en de eerste jaren na W.O.II was de grote tijd van de sleepkonvoeien op de Rijn. Deze waren samengesteld

uit grote rijnaken, die voortgesleept werden door krachtige sleepboten (zie kaderstuk). Stroomopwaarts varende slepen konden tot 1 km lang zijn. Enkele van de kinderen Mussche zijn in die tijd nog met gewone sleepspitsen de Rijn opgevaren. Ze werden dan meegenomen met de sleepboten die de konvoeien naar hun bestemming brachten. Maar de meeste nakomelingen van Peet en Fieneken voeren, reeds in de vooroorlogse periode, met motorspitsen zelfstandig de rivier op. In de secties waar ze niet tegen de stroming op konden, deden ze beroep op de diensten van een lokale sleepboot. Of ze haakten aan bij een collega die over een krachtige motor beschikte. Sommige spitsen voeren iets sneller dan de slepen van rijnaken. Dit betekende dat ze een inhaalmanoeuvre moesten uitvoeren. Gezien het geringe verschil in snelheid en de lengte van de sleep kon dit uren in beslag nemen.

SLEPEN OP DE RIJN

Een sleeptrein voor een bestemming stroomopwaarts (“naar boven”) werd gevormd op een verzamelplaats (“een aanmaakplaats”) in de omgeving van Rotterdam. In de regel waren de schepen - meestal grote rijnaken - daarheen gesleept door een boot van de havendiensten. Ze lagen er voor anker, de kop tegen de stroming gericht, en - indien mogelijk - in de volgorde waarin ze gesleept zouden worden.

Het aanmaken kon beginnen van zodra de riviersleper - een boot aangedreven door een krachtige stoommachine of dieselmotor - gearriveerd was. Het eerste schip dat hij op sleeptouw nam was de rijnaak die de laatste plaats in de aanhang zou innemen. De sleepboot voer daartoe, bijna altijd langs bakboordzijde, naast het aan te koppelen schip terwijl een bemanningslid klaar stond om het uiteinde van één van de *sleepstrangen* door te geven naar iemand aan boord van de rijnaak.^{6,7} Deze maakte het strangenuiteinde, van zodra hij het had overgenomen, vast aan zijn schip. Hij wikkelde daartoe het laatste tiental meters van de strang rond de voorste bolders. Vanaf dat ogenblik was de rijnaak stevig met de sleepboot verbonden.

Nadat de sleepverbinding gemaakt was en de trekkracht van de sleep-

6. Bakboord is de linkerkant wanneer men kijkt in de vaarrichting.

7. Een sleepstrang was een vrij stugge dikke staaldraad zonder lus die van een trommel op de sleepboot afgerold werd. De grote Rijnsleepboten waren uitgerust met zes tot acht dergelijke trommels met strangen van verschillende dikte (tot een drietal cm) en lengte (tot 1 km). De langste (en dunste) strang was bedoeld voor het schip dat aan het einde van de sleeptrein hing.

boot dus beschikbaar was om het effect van de stroming te compenseren kon men op het sleepschip het anker in de kluis draaien. Vervolgens, terwijl hij de strang verder afrolde, begaf de sleper zich naar het schip dat de voorlaatste plaats zou innemen in de sleep trein en herhaalde de hierboven beschreven procedure met een tweede strang. Zo ging het door tot alle schepen met de sleepboot verbonden waren. Nadat dit gebeurd was viste elk schip de strangen op van alle achterliggende schepen. Daartoe sleepte men een *strangendreg* over de bodem en van zodra men een strang beet kreeg haalde men hem naar boven met een lier en deponeerde hem in de *brittelhaak*. Dit was een wijde haak die met een stevige staaldraad aan de achterste voorbolder was vastgemaakt en boven de waterlijn hing.

Wanneer alle schepen aangemaakt waren, al de ankers gelicht, alle strangen in de haken en op de juiste lengte gevierd kon de sleep de lange reis aanvatten. Tussen de sleepboot en het eerste schip was de afstand twee tot drie scheepslengten, tussen de schepen onderling meestal niet meer dan één scheepslengte. Bepaalde manoeuvres, zoals stoppen, vertragen, versnellen, ankeren, afhaken van een schip, ... vereisten een doorgedreven coördinatie en communicatie tussen de verschillende actoren in de sleep. Handgebaren en roepen waren gebruikelijk bij het aanmaken, maar - gezien de grote onderlinge afstanden tussen de schepen - niet efficiënt bij het varen. Voor het uitwisselen van berichten maakte men dan ook gebruik van signalen met de scheepsbel, de scheepsvlag of de scheepslantaarn. Het gebruik van de scheepshoorn was gereguleerd.

Wanneer een schip uit de sleep zijn bestemming naderde, moest het *afhaken*. De kapitein van dat schip week af van de vaarroute en stuurde naar de voorziene ankerplaats buiten het eigenlijke vaarwater. Daar aangekomen maakte men de sleepstrang los en verbrak aldus de verbinding met de sleepboot. Als het afhakende schip niet het laatste in de aanhang was, werd deze bewerking voorafgegaan door de strangen van de nakomende schepen uit de brittelhaak te kippen. Van zodra de sleepverbinding verbroken was haalde de sleepboot de vrijgekomen strang binnen en samen met de rest van de sleep zette hij de reis verder. Het afgehaakte schip werd door de tegenstroom afgeremd. Op het ogenblik dat het in rust was ten opzichte van de oever liet men het vooranker val-

len. Tenslotte werd een locale sleepboot gehuurd om het naar zijn eindbestemming te slepen: een laad- en losplaats op de Rijnsoever of in de binnenhaven van Ruhrort, Duisburg, Krefeld, Düsseldorf, Keulen, ...⁸

Hierboven werd het stroomopwaarts slepen op de Rijn beschreven. Om te besluiten nog een paar woorden over de afvaart van de rivier. Aangezien bewerkingen als ankeren en afhaken van een rijnaak enkel mogelijk zijn wanneer zijn kop tegen de stroming gericht is, moest men - bij het stroomafwaarts varen - "*opdraaien*" alvorens die manoeuvres te kunnen uitvoeren. Dit wil zeggen dat de sleep eerst moest omkeren, dat hij een bocht van 180 graden moest maken. Hetzelfde gold bij het vertrek in de stroomafwaartse richting. Immers, voor het aanmaken van de schepen aan de sleepboot was het noodzakelijk dat ze met de kop tegen de stroming in lagen. Dit had tot gevolg dat men moest beginnen met "*de kop-voor*" te nemen bij het vertrek: men moest 180 graden draaien om koers te kunnen zetten naar "*beneden*". Het is evident dat dit rondsteken slechts kon met een sleep van beperkte lengte. Meestal nam de sleepboot twee geladen schepen mee die zij-aan-zij met elkaar verbonden waren. De twee sleepstrangen waren vastgemaakt aan de binnenste voorborders en de afstand tussen de sleper en de schepen was beperkt tot 40 à 60 meter. Soms volgde er, op enkele tientallen meters, nog een tweede lengte bestaande uit twee gekoppelde schepen die met gekruiste sleepdraden aan de eerste waren verbonden.

Niet alle kinderen van Peet en Fieneken bleven tot hun pensioen de West-Europese wateren bevaren. Voor sommigen was dit niet mogelijk: persoonlijke omstandigheden dwongen hen hun schippersloopbaan te onderbreken of stop te zetten. Ze zochten en vonden dan een job in het verlengde van hun verworven bekwaamheden: René als rivierloods, Maurice als chauffeur, Gerard bij een firma die met een tankschip de binnenschepen in het Gentse havengebied van brandstof voorzag en Camiel werkte tussen twee perioden als eigenschipper op de boten van een baggeronderneming.

In 1936 werd de familie in rouw gedompeld. Arthur, de oudste zoon, kwam bij een tragisch verkeersongeval in Luik om het leven. Hij lag er met zijn "47-meter" - de "IRMA" - aangemeerd.⁹ Zijn dood kwam hard aan, temeer daar Arthur de oudere broer was waar allen steeds naar hadden opgekeken.

8. Deze kleine sleepboten noemde men de "MONOPOL-boten" naar de rederij waartoe ze behoorden.

9. Een 47-meter is een binnenschip van 47 meter lang.

Men herinnerde zich nog levendig zijn avontuur met de Duitse politie. Begin jaren dertig betrapte deze hem toen hij vanuit een roeiboot aan het peuren was in Ruhrort.¹⁰ Omdat vissen volgens de lokale regelgeving verboden was, namen ze hem mee naar het bureau. Toen het proces-verbaal met Duitse “Gründlichkeit” werd opgesteld bleek echter dat er in de reglementen stond dat het verboden was om te *vissen met een haak*. Aangezien bij peuren – een in Duitsland niet beoefende vistechiek - geen haak te pas kwam, had men geen grond om Arthur te vervolgen. De politiemannen leg-

Arthur Mussche met zijn echtgenote Irma Stoop

10. Peuren of poeren was een techniek om te vissen op paling. Men vormde “een peur” door regenwormen met behulp van stop- of breigaren rond een stukje lood aaneen te rijgen tot een tros. Het geheel werd met een eindje snoer bevestigd aan een kleine stok. Gezeten op de zeer lage wal of in een boot die laag op het water lag liet men de peur zinken. Paling die er in beet haakte met zijn tanden in het kluwen. Het vroeg een zekere handigheid vanwege de visser om de peur op te halen en de aal in de boot (of in een klaarliggende bak, een omgekeerde paraplu of iets dergelijks) te mikken. De vis probeert zich immers los te werken van zodra hij boven water komt.

den wel beslag op de peur en op de gevangen paling. Na zijn dood zette Irma Stoop, Arthurs weduwe, samen met haar kinderen het schippersbedrijf voort met de "IRMA". Dit schip ging in 1944, op het einde van de Tweede Wereldoorlog, verloren in het kanaal van Gent naar Brugge. Het werd door terugtrekkende Duitse troepen, die de techniek van de verschroeiende aarde toepasten, ontruimd en tot ontploffing gebracht om te beletten dat zijn lading oorlogsmunitie in handen zou vallen van het oprukkende geallieerde leger. Daarbij werd het totaal vernietigd.

Ook Rachel werd op het einde van haar schippersbestaan geconfronteerd met het verlies van een schip. In 1963 werd de "MARIA", de motorspits waarop ze samen met haar man Georges Stroobandt voer, geramd door een tankschip in de haven van Wemeldinge. De zijwand werd opengereten en binnen enkele minuten zank de "MARIA" naar de havenbodem. Georges en Rachel hadden nauwelijks de tijd om zichzelf en enkele bezittingen in veiligheid te brengen op een reddingsboot van de havendiensten. Het scheepswrak werd een week later gelicht, naar België gesleept en opgekocht door de werf van Melle die het opnieuw vaarwaardig maakte. Tenslotte vond het een nieuwe eigenaar die het uitrustte voor het vervoer van cement. Het echtpaar Stroobandt is nog herbegonnen met een ander schip, maar de veer was gebroken. Na twee jaar zetten ze een punt achter het schippersleven.

Wanneer de zonen en dochters van Peet en Fieneken stopten met varen en definitief aan wal gingen, zochten en vonden ze allemaal een woonplaats in de buurt van het water. Stephanie, die ingevolge een zwaar werkongeval van haar echtgenoot noodgedwongen moest stoppen, vestigde zich langs het kanaal Gent-Terneuzen op de scheepswerf in Terdonk. Irma Stoop, de weduwe van Arthur, ging vlakbij het Muide-sas in Gent wonen. Camiel, Rachel en Leon vestigden zich na hun loopbaan als binnenschipper in diezelfde buurt (de wijk "Seleskest"), terwijl Maurice, Helena, René en Gerard een woonplaats vonden langs het kanaal in Zelzate. Hun nakomelingen en familieleden die het beroep, waarvoor Peet en Fieneken destijds hadden gekozen, voortzetten, zorgden ervoor dat allen tot het einde van hun dagen betrokken bleven bij het reilen en zeilen van de binnenscheepvaart.

Naarmate de modernisering verder doorzette werd het beroep van binnenschipper complexer. Het in bedrijf houden van een gemotoriseerd schip vergde steeds meer technische kennis en veronderstelde nieuwe vaardigheden. Er kwamen allerlei bemoeienissen vanwege de overheid in de vorm

van reglementen en voorschriften, er was nood aan een doordachte financiële bedrijfsvoering... De technische evolutie had ook een grote invloed op het dagdagelijkse leven. Het beschikbaar worden van allerlei elektrische apparaten maakte het leven aan boord een stuk comfortabeler. In het bijzonder vergemakkelijkte de ontwikkeling van de telefonie zowel de professionele contacten als die met het thuisfront.

Midden de jaren zeventig kwam de grote crisis voor het type binnenvaart dat we hierboven beschreven. De brandstofprijzen gingen de hoogte in. De concurrentie vanwege het spoor en vooral vanwege het wegtransport nam toe. Onder druk van “Europa” werd de schippersbeurs afgeschaft. De vrachtprijzen werden bepaald door “het spel” van de vrije markt, wat de onderlinge naijver aanwakkerde. Op vele plaatsen werden de waterwegen verbreed en uitgediept zodat grotere schepen het werk van de spitsen konden overnemen. In de tweede helft van de jaren zeventig bereikte de crisis haar hoogtepunt met een wekenlange scheepvaartstaking. Dit alles resulteerde in een drastische afbouw van de vloot en het einde van veel familiale bedrijven. De overheid gaf premies voor de sloop van de oudere spitsen. Vernieuwing en aanpassing vergden grote financiële inspanningen. Heel wat eigenschippers zagen het niet meer zitten en stapten over naar een job als zetschipper of naar een job aan “de wal”. Anderen bleven een eigen schip bevaren en pasten zich aan: ze investeerden in de technische uitrusting van hun spits of in een nieuw en groter vaartuig. In elk geval kreeg het beroep een totaal nieuwe inhoud.

De meeste kleinkinderen van Peet en Fieneken traden in de voetsporen van hun ouders en grootouders en kozen voor een leven op het water. Verschillende onder hen bleven actief als binnenschipper tot ze de pensioenleeftijd bereikten. Anderen stopten met varen tijdens de crisis van de jaren '70 en begonnen een nieuw leven. Daar ze gewoon waren de handen uit de mouwen te steken, viel het hen niet moeilijk aan wal een aangepaste job te vinden.

Momenteel zijn er nog verschillende achterkleinkinderen actief in de binnenscheepvaart, hetzij als zelfstandige ondernemer, hetzij in loondienst. De omstandigheden waarin ze hun beroep uitoefenen zijn niet meer te vergelijken met die uit de tijd van hun ouders en grootouders. Er zijn er ook heel wat die gekozen hebben voor een leven “aan de wal”. Maar regelmatig ontmoeten ze elkaar en praten met nostalgie over de gouden tijd, toen de binnenschippers één grote familie vormden.

FAMILIE MUSSCHE

GENEALOGISCHE GEGEVENS

Petrus Stroobandt

In het kader van mijn speurtocht naar genealogische informatie over mijn voorouders heb ik de uitgebreide stamboom samengesteld van de familie Mussche uit Wachtebeke. Als aanvulling bij het voorgaand artikel zijn hieronder de gegevens samengebracht die betrekking hebben op de voorouders en de afstammelingen (tot de tweede graad) van Petrus Mussche, mijn grootvader langs moederszijde.

Petrus Stroobandt

1. DE VOOROUDERS VAN PETRUS MUSSCHE

X. JUDOCUS MUSSCHE x JOANNA SNOECK

1.	Anna Maria	° Evergem 17.02.1752	
2.	Livinus	° Evergem 10.10.1755	XI
3.	Joannes Baptist	° Evergem 11.10.1755	
4.	Anna Maria	° Evergem 27.02.1762	
5.	Jacobus	° Evergem 15.03.1764	
6.	Petronella Catarina	° Evergem 23.05.1768	

XI. LIVINUS MUSSCHE x CHRISTINA D'HOOGHE 18.04.1782

° Evergem 10.10.1755
† 29.01.1802

1.	Franciscus	° Melle 30.03.1793	
2.	Franciscus	° Melle 04.05.1795	
3.	Seraphinus	° Melle 26.04.1797	XII
4.	Karolus	° Evergem 17.08.1799	

XII. SERAPHINUS MUSSCHE x MARIE STEYAERT Evergem 17.05.1821

° Melle 26.04.1797 ° ...11.1796

1.	Marie Theresia	° Evergem 03.04.1822	
2.	Petrus	° Evergem 18.05.1823	
3.	Francisca	° Evergem 26.04.1825	
4.	Carolus Lud.	° Evergem 06.12.1827	
5.	Maria Theresia	° Evergem 26.11.1828	
6.	Bernardus Ludovicus	° Evergem 26.05.1831	XIII

XIII. BERNARDUS LUDOVICUS MUSSCHE x EMILIANA CAPPENDIJK

Zuiddorpe 13.07.1866

° Evergem 26.05.1831

° Zuiddorpe 15.03.1836

† Wachtebeke 20.01.1908

† Wachtebeke 25.03.1915

1.	Jan	° Wachtebeke 20.10.1868	
2.	<i>Petrus Theophilus</i>	° <i>Wachtebeke 03.03.1870</i>	<i>XV</i>
3.	Marie Theresia	° Wachtebeke 02.10.1871	
4.	Adolphus	° Wachtebeke 23.03.1875	
5.	Alphonsius	° Wachtebeke 23.03.1875	
6.	Barbara Marie Sophie	° Wachtebeke 13.07.1876	
7.	Ferdinand Amandus	° Wachtebeke 29.01.1878	
8.	Arthur Antonius	° Wachtebeke 16.01.1881	
9.	Antonius	° Wachtebeke 16.01.1881	

**2. HET GEZIN VAN PETRUS MUSSCHE
EN SERAPHINA DE CALUWE**

XV. PETRUS THEOPHILUS MUSSCHE x SERAPHINA DE CALUWE

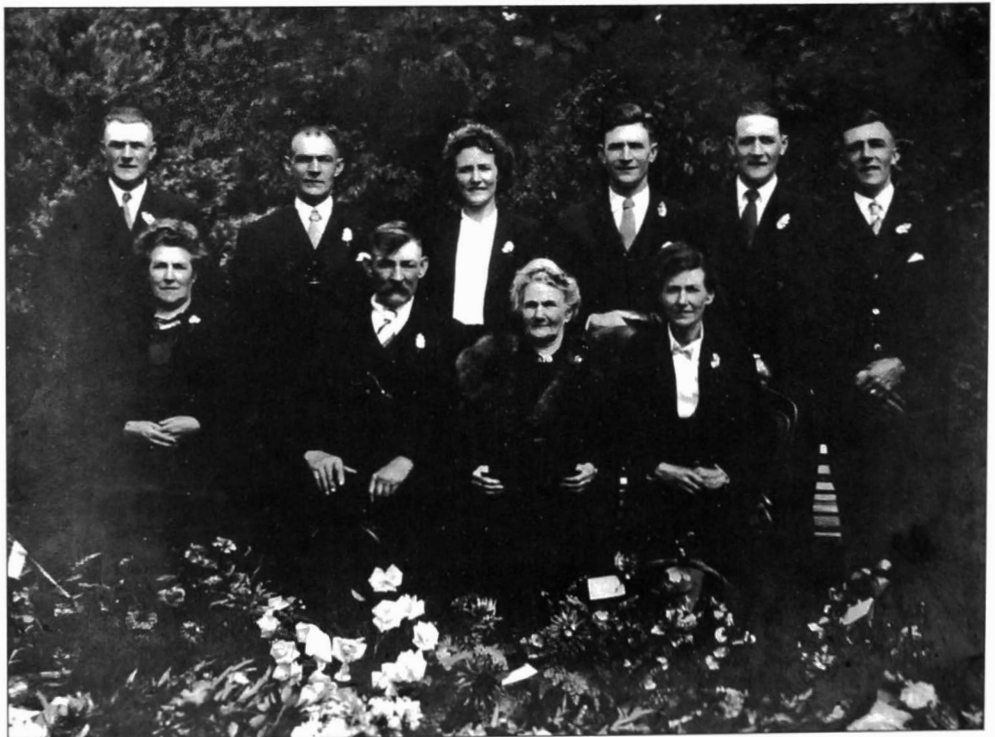
Wachtebeke 26.08.1891

° Wachtebeke 03.03.1870

° Wachtebeke 21.02.1872

† Zelzate 23.02.1956

† Wachtebeke 09.04.1954

Peet en Fieneken met hun zonen en dochters in 1946
2° rij vlnr: Gerard, René, Rachel, Camiel, Maurice, Leon
1° rij vlnr: Helena, Petrus, Fieneken, Stefanie

1.	Arthur Bernard	° Wachtebeke 13.07.1892	XXI
2.	Helena Emiliana Maria	° Wachtebeke 02.08.1893	XXII
3.	Stephania Maria	° Wachtebeke 29.12.1895	XXIII
4.	René Alfons Maria	° Wachtebeke 24.03.1898	XXIV
5.	Camillus Adolphus	° Wachtebeke 20.04.1900	XXV
6.	Maurice Joseph	° Wachtebeke 04.09.1904	XXVI
7.	Rachel Romanie	° Wachtebeke 24.02.1907	XXVII
8.	Gerardus Josephus	° Wachtebeke 22.11.1908	XXVIII
9.	Leo Abilius	° Wachtebeke 27.09.1911	XXIX

3. KINDEREN, KLEINKINDEREN, ACHTERKLEINKINDEREN VAN PETRUS MUSSCHE EN SERAPHINA DE CALUWE

De familie Mussche in 1946

XXI. ARTHUR BERNARD MUSSCHE x IRMA MELANIE STOOP

Steendorp 13.04.1914

° Wachtebeke 13.07.1892

° Steendorp 02.12.1891

† Luik 02.06.1936

† Gent 17.01.1984

1. Mariette Mussche

x

Modest Verbiest

12.08.1936

° 20.04.1914

° 13.08.1914

† 07.07.2009

† 24.10.2003

- 1.1. Honoré Verbiest (° 19.07.1937)
- 1.2. Arthur Verbiest (° 01.08.1938)
- 1.3. René Verbiest (° 04.12.1939)

2. Louis Mussche (° 13.12.1915 † 10.06.1916)

3. Albert Mussche x **Mathilde Kwik** 18.09.1943
° 15.12.1916 ° 19.04.1925
† 13.08.2009
• 3.1. Blanche Mussche (° 16.12.1944)
• 3.2. Christiane Mussche (° 15.05.1946)

4. Leon Mussche x **Maria Tas** 08.07.1950
° 08.12.1926 ° 26.09.1928
• 4.1. Viviane Mussche (° 31.03.1951)
• 4.2. Arthur Mussche (° 22.01.1954)

XXII. HELENA EMILIANE MARIA MUSSCHE x HONORE VERBIEST

Wachtebeke 06.02.1914

° Wachtebeke 02.08.1893 ° Wachtebeke 07.02.1893
† Gent 06.11.1983 † Gent 03.12.1971

1. Modest Verbiest x Mariette Mussche 12.08.1936
° 13.08.1914 ° 20.04.1914
† 24.10.2003 † 07.07.2009
• 1.1. Honoré Verbiest (° 19.07.1937)
• 1.2. Arthur Verbiest (° 01.08.1938)
• 1.3. René Verbiest (° 04.12.1939)

2. Emilie Verbiest x Louis Bollé 12.08.1936
° 12.08.1915 ° 26.11.1907
† 10.04.2003 † 06.03.1978
• 2.1. Guillaume Bollé (° 24.07.1938)
• 2.2. Solange Bollé (° 15.06.1943)
• 2.3. Pierre Bollé (° 13.10.1947)

3. Denise Verbiest x Eddy Van Der Burgt 15.05.1954
° 16.05.1930 ° 18.10.1931
• 3.1. Werna Van Der Burgt (° 17.12.1955)
• 3.2. Nadia Van Der Burgt (° 11.11.1961)

XXIII. STEPHANIA MARIA MUSSCHE x PETRUS DE FLEURQUIN

Sint-Kruis-Winkel 31.05.1922

° Wachtebeke 29.12.1895 ° Sint-Kruis-Winkel 07.09.1897
† Sleidinge 25.04.1965 † Gent 23.06.1965

1. Josephine de Fleurquin x Frans Van Nimmen 15.05.1948
° 04.03.1923 ° 12.10.1921
† 03.05.1983
• 1.1. Sonia Van Nimmen (° 26.05.1950)
• 1.2. Pierre Van Nimmen (° 25.02.1959)

2. Louisa de Fleurquin (° 04.03.1923 † 19.02.1927)

3. Gerardus de Fleurquin x Suzanne De Pauw 11.09.1954
° 29.11.1930 ° 14.05.1935
• 2.1. Gerarda de Fleurquin (° 05.08.1955)
• 2.2. Pierre de Fleurquin (° 25.02.1959)

XXIV. RENE ALFONS MARIA MUSSCHE x RACHEL SLOCK

Wachtebeke 26.03.1924

° Wachtebeke 24.03.1898 ° Wachtebeke 13.10.1902
† Zelzate 09.12.1999 † Zelzate 05.11.1999

1. René Mussche x Milia De Keersmaker 11.08.1945
° 10.02.1921 ° 30.03.1920
† 11.10.1994 † 15.05.1997
• Rosette Mussche (° 28.04.1949)

2. Josepha Emilia x Jean De Wit 16.08.1954
° 15.08.1924 ° 16.06.1923
† 01.05.1967

x Roger Velleman 14.08.1984
° 29.05.1919
† 19.01.1999

3. Laura Emilia (10.08.1928 † 21.08.1928)

4. Roger Mussche x Clementine Durinck 12.01.1956
° 26.11.1929 ° 08.02.1935
† 12.01.2009
• René Frank Mussche (° 06.11.1960)

5. Jacqueline Mussche x Georges De Wilde 03.08.1963
° 30.12.1941 ° 29.06.1936
† 13.10.1991
• 4.1. Petra De Wilde (° 02.11.1967)
• 4.2. Sandra De Wilde (° 10.02.1973)

XXV. CAMILLUS ADOLPHUS MUSSCHE x HENRIETTE VAN DE WIELE

Steendorp 29.02.1924

° Wachtebeke 20.04.1900

° Steendorp 21.05.1900

† Gent 21.02.1970

† Steendorp 30.09.1925

ANNA DE FLEURQUIN

Wachtebeke 02.09.1927

° Wachtebeke 24.11.1904

† Wachtebeke 22.09.1945

IRMA DE MAESSCHALCK-

wed. W. Acke

Wachtebeke 02.12.1945

° Stompwijk 07.03.1914

† Gent 10.03.1988

1. Armand Mussche x Micheline Vercammen 20.08.1966

° 25.04.1945

° 07.04.1948

• 1.1. Peter Mussche (° 05.12.1968)

• 1.2. Belinda Mussche(° 07.09.1971)

2. Pierre Mussche x Arlette Kesteleyn 31.07.1976

° 02.07.1954

° 08.07.1954

• Diego Mussche (° 13.10.1982)

3. Antoine Acke x Ghislaine Braeckman 11.08.1964

° 22.01.1939

° 19.09.1938

• 3.1. Ingrid Acke (° 08.07.1965)

• 3.2. Filip Acke (° 16.07.1968)

XXVI. MAURICE JOSEPH MUSSCHE x SUZANNE VELLEMAN

Zelzate 12.04.1928

° Wachtebeke 04.09.1904

° Zelzate 03.02.1909

† Zelzate 05.04.1989

† Zelzate 05.12.1994

1. Roger Mussche x Monica Van Leeuwe 20.07.1954

° 27.10.1929

° 15.10.1934

† 16.11.1993

• 1.1. Philippe Mussche (° 11.12.1954)

• 1.2. Marc Mussche (° 09.10.1955)

2. Arthur Mussche (° 24.07.1939 † 18.05.1957)

3. Jacques Mussche x Daniëlla Van Heireweghe 06.12.1969
 ° 25.07.1946 ° 05.04.1947
 † 29.04.2009
 • Steven Mussche (° 20.06.1981)

XXVII. RACHEL ROMANIE MUSSCHE x GEORGES STROOBANDT

Wachtebeke 18.10.1930

° Wachtebeke 24.02.1907 ° Stekene 28.02.1905
 † Gent 13.02.1997 † Gent 08.12.1989

1. Petrus Stroobandt x Arsène François 27.08.1955
 ° 23.07.1931 ° 02.08.1931
 • Georges Stroobandt (18.09.1956)

XXVIII. GERARDUS JOSEPHUS MUSSCHE x RACHEL MOREELS

Zelzate 21.06.1930

° Gent 22.11.1908 ° Zelzate 17.07.1912
 † Gent 20.02.2001 † Gent 04.05.2003

1. Yvette Mussche x Omer Cattrysse 18.08.1952
 ° 30.04.1930 ° 17.03.1924
 † 16.02.1979
 • 1.1. Marina Cattrysse (° 26.02.1959)
 • 1.2. Martine Cattrysse (° 23.08.1962 † 10.02.1990)

2. Willy Mussche x Irena Kesteleyn 12.04.1958
 ° 04.06.1934 ° 04.10.1936
 • 2.1. Linda Mussche (° 02.02.1959)
 • 2.2. Luc Mussche (° 19.09.1965)

XXIX. LEO ABILLIUS MUSSCHE x BERTHA BRACKE

Wachtebeke 09.09.1933

° Wachtebeke 27.09.1911 ° Wachtebeke 29.06.1914
 † Gent 27.05.1997 † Gent 25.02.2003

1. Jenny Mussche x Roger Van Zeveren 17.12.1955
 ° 08.07.1934 ° 07.04.1934
 • 1.1. Emmanuel Van Zeveren (° 17.10.1960)
 • 1.2. Johnny Van Zeveren (° 29.06.1965)
 • 1.3. Mario Van Zeveren (21.05.1967)

- 2. Helena Mussche x Freddy Van Zeveren** 08.08.1959
° 06.06.1939 ° 18.04.1938
- x Leo Van Den Dries** 10.09.1988
° 06.09.1939
- 2.1. Christel Van Zeveren (° 09.03.1962)
 - 2.2. Carine Van Zeveren (° 13.04.1966)
- 3. Rita Mussche x Louis De Clercq** 12.08.1967
° 09.01.1946 ° 06.07.1945
- 3.1. Carola De Clercq (24.07.1968)
 - 3.2. Stijn De Clercq (11.04.1989)
- 4. Brigitta Mussche x Daniël Timmerman** 11.08.1973
° 03.10.1954 ° 14.01.1952
† 23.08.1976
- Johan Timmerman (° 27.09.1974)

**WACHTEBEKE
IN
AMERIKA**

**CYRIEL VAN PUYVELDE
(1883-1937)**

*De medewerksters:
tante Irene (links) en mevrouw
Ghislaine Van Puyvelde*

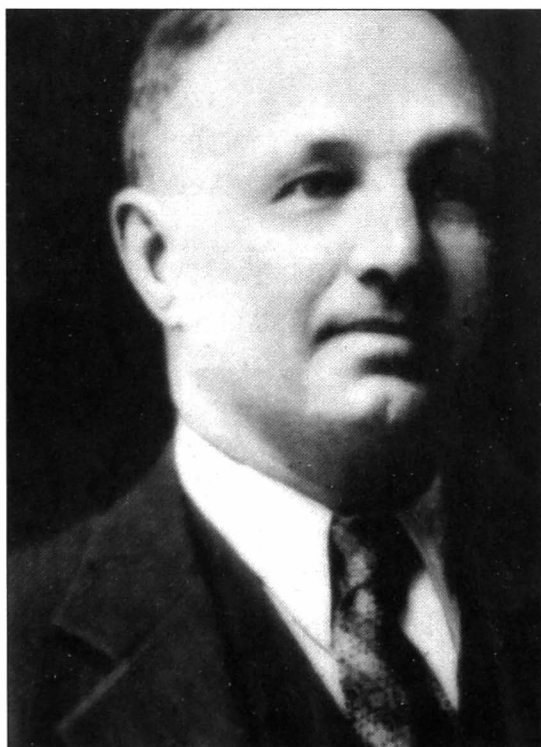
*Guy Hoebeke
en Albert Van Puyvelde*

*m.m.v.
Ghislaine Van Puyvelde,
Irene Van Puyvelde*

Derde keer, goede keer! Drie keer gingen we op zoek naar de laatste rustplaats van Cyriel Van Puyvelde, geboren te Wachtebeke in 1883, uitgeweken naar Amerika in 1903 en overleden en begraven te Wachtebeke in 1937. Hij ligt hier met een eeuwigdurende vergunning, wat overeenkomt met 100 jaar, tot 2037 dus. In 1975 echter werden die vergunningen afgeschaft en vervangen door vergunningen voor 50 jaar, voor iedereen die in 1975 nog een vergunning op het kerkhof had. Zo komt het dat het graf van Cyriel Van Puyvelde nog tot 2025, als één der oudste graven op het Wachtebeekse kerkhof in de onmiddellijke buurt van het grote kruis, zal kunnen bezocht worden. Maar wie was die jongeman – één van de velen – die naar Amerika trok, waarom week hij uit, wat gebeurde er met hem en hoe wordt hij hier nog herinnerd?

Graf Cyriel Van Puyvelde

Portret graf

WAT VOORAFGING

In het jaarboek 1987 van onze heemkundige kring, die toen nog “Oud-Wachtebeke” heette, verscheen een artikel van onze hand “Wachtebeke en omstreken in Amerika”. Het woord “omstreken” was terecht want er kwamen drie uitwijkelingen aan bod, onderscheidenlijk afkomstig uit Wachtebeke, de Hollandse Koewacht en Zaffelare. De verwachting was dat dit het eerste artikel zou worden van een ganse reeks. Het draaide echter anders uit. Alhoewel er achteraf nog contact was met Albertina Wassenhove, dochter van Martha van Holsbeke uit Koewacht, en zelfs een persoonlijke ontmoeting bij haar familie ‘van Bockstaele’ in Terneuzen, gaf dit toch geen elementen voor een nieuw verhaal. Erger nog was dat onze beste bron, Raymond Van Der Gracht, familie van ons medelid Victor Bracke, overleed en daardoor kwam ook aan die gegevensstroom een einde.

In juli 2008 ontvingen we, totaal onverwacht, een omslag met daarin een exemplaar van de **“Gazette van Detroit”** van 26 juni 2008 dat een artikel bevatte over de Wachtebekenaar **Cyriel Van Puyvelde**, zijn zoon **Albert** en diens vrouw **Evelyn Accoe**. Het werd ons bezorgd door dhr. Paul Callens uit Pittem.¹

De uitstekende webstek van de Gazette, www.gazettevandetroit.com, bevat een schat aan gegevens betreffende deze krant, opgericht in 1914 voor de Vlamingen in de streek. De Gazette heeft medewerkers in Amerika (VSA) en in België. Mijnheer Callens behoort tot de laatste groep.² Nadere gegevens bekomen over uitwijkelingen naar Amerika, afkomstig uit Wachtebeke, Zelzate, Zaffelare, Stekene, Moerbeke, Winkel... was echter een ander paar mouwen. Beschikbare lijsten van emigranten zijn alfabetisch gerangschikt volgens de familienamen en niet naar de plaats van herkomst. Het is onbegonnen werk die lijsten uit te pluizen op zoek naar mensen uit onze streek. Onze enige hoop bestaat er in dat de Gazette van Detroit een oproep zou willen publiceren en dat familie en nabestaanden van uitgeweken landgenoten ons zouden contacteren. De bedoeling bij dit alles is uiteraard zoveel mogelijk te verzamelen over de uitwijking rond het jaar 1900, haar achtergronden en haar verloop, nu het nog enigszins kan.

Onlangs (7.10.2009) bleek dat er ook in **universitaire middens** belangstelling bestaat voor dit onderwerp. Dit geeft nieuwe hoop op een voortzetting van “Wachtebekenaren in Amerika”. Zo ontvingen we enkele weken terug

1. Zie het “Woord van de voorzitter” in ‘De Vierschaar’ van maart 2009.

2. We bedanken hem hartelijk voor de moeite die hij zich getroostte om dit nummer naar onze heemkundige kring te sturen.

een vraag om hulp van een studente Geschiedenis aan de universiteit van Gent. Haar thesis gaat over de uitwijking naar de VSA. Wachtebeke is één van de gemeenten die in aanmerking komen voor haar scriptie. Hopelijk kiest haar promotor, professor Caestecker, voor onze gemeente. Tevens verwees ze naar de Venesoerapporten die misschien een goede bron zijn voor de uitwijking vanuit Wachtebeke naar Amerika.³

GAZETTE VAN DETROIT - ALBERT VAN PUYVELDE

June 26, 2008

GAZETTE VAN DETROIT

A picture speaks louder than a thousand words

Van Puyvelde - Wachtebeke & Mc

Maandag, 2 juni 2008 hadden wij het bezoek van Albert en Evelyn Van Puyvelde uit Moline. Albert en Evelyn leerden we jaren geleden kennen bij een van hun bezoeken aan Vlaanderen en zij hielpen mij aan heel wat materiaal over de Vlamingen in de regio Moline.

Albert en Evelyn zijn nog steeds erg actief in het Center for Belgian Culture in Moline. Zij behoren stilaan tot de laatste Belgen die nog goed Vlaams spreken en schrijven. De *Gazette van Detroit* is voor hen een bron van informatie over het reilen en zeilen van de Vlamingen in Vlaanderen en in Amerika.

De familie heeft hen altijd nauw aan het hart gelegen en beiden zochten informatie over hun familie op in de VS en in Vlaanderen zodat de volgende generaties nog lang kunnen profiteren van hun werk.

Jaren geleden schreef Albert mij over zijn eerste bezoek aan België.

"Dear Paul

In 1928 Octaaf Van Steenhuysse, his wife Elisabeth Callewaert and two children Euphrasia and Juliette, plus his sister Alexa Van Steenhuysse-Van Puyvelde and son Albert came to Ruisselde to visit the family.

Octaaf came to the States in 1910 but Alexa did not come until 1921. She was married for about four years to Achiel Van Hecke. He died 12 Dec. 1918 while still in the army. My mother took the pictures with an old Kodak box camera. I still have the camera.

Regards,

Albert"

De moeder van Albert huwde na het overlijden van Achiel Van Hecke een tweede maal met Cyriel Van Puyvelde (vader van Albert). Cyriel, geboren in Wachtebeke in 1883, kwam in 1937 op bezoek naar België. Na een korte ziekte overleed hij in Gent op 20 december 1937. Als Vlaams Amerikaan kreeg hij zijn

Left:
Albert and
Evelyn Van
Puyvelde of
Moline, IL.

Photos
Paul Callens

Detail of Cyriel Van Puyvelde's tombstone in the ch
Hopefully this unusual resting place for a Belgian-⁴

laatste rustplaats op het kerkhof van Wachtebeke. (Telkens als ik in de buurt kom ga ik even langs, hij is dan wel geen familie van mij maar het is een plaats met een speciale betekenis voor iemand die bezig is met de geschiedenis van de Vlamingen in Amerika).

De familie kocht het graf met een "eeuwig vergunning", meestal beperkt tot 100 jaar. Door aanpassingen in de wetgeving is de termijn ingekort tot 50 jaar en dreigt het graf te verdwijnen bij de eerstkomende "opkuis" van het kerkhof.

Gezien het graf eerder uniek is (weinig Vlaamse-Amerikanen worden in hun geboortegrond begraven) hebben wij de stille hoop dat het graf kan blijven bestaan met de oude graven van personen die van enig belang waren voor de geschiedenis van Wachtebeke.

Na haar terugkeer naar de VSA huwde Alexa een derde keer met Aurele Van Hecke en stierf zij in Davenport, Iowa, in 1973. Toevallig waren zowel de eerste als de derde echtgenoot Van Heckes, maar genealogisch onderzoek wees uit dat het hier om telgen van verschillende families Van Hecke gaat.

Wij hopen Albert en Evelyn binnen afzienbare tijd terug te zien...

On Monday, June 2, 2008, we received the visit of Albert and Evelyn Van Puyvelde from Moline. We got to know Albert and Evelyn years ago on one of their visits to Flanders and they supplied me with a lot of materials on the Flemings of the Moline area.

Albert and Evelyn are still very active in the Center for Belgian Culture in Moline. They are among the last Belgians (there) who are able to speak and write Flemish well. The *Gazette van Detroit* is their source of information about the activities of Flemings in Flanders as well as in America.

Family ties were always important to them and both of them have researched their families in the US and in Flanders, so that future generations will benefit from their work for a long time to come.

Years ago, Albert wrote to me about his first visit to Belgium:

"Dear Paul

In 1928 Octaaf Van Steenhuysse

After Heek married C. of Albert) 1883, Cyn. After a br in Ghent c a Flemish last resting of Wachtel I'm in the not be a r special me me, is inv. Belgians ir

The ta with an is usually Recent ch reduced tr and so the destructio; the grave; Becaus (few Flen; in the lanc the tomb

Door bovenstaand artikel namen we contact op met M. Callens, wat ons het e-mailadres leverde van M. Albert Van Puyvelde, zoon van Cyriel. En zo

3. Op Internet webstek www.redstarline.be vinden we:

Red Star Line > Rederij en emigratie > Bronnen voor research > Gespecialiseerde archieven.

In 1892 stelde de Belgische regering Eugène Venesoen aan als hoofd van de federale Emigratiedienst in Antwerpen. In augustus 1896 ging Venesoen van start met het afnemen van interviews met Belgische emigranten die in derde klasse reisden. De eerste rapporten vermeldden enkel naam, beroep en bestemming van de emigrant. Vanaf 1899 werden de interviews uitgebreid. De laatste rapporten dateren van mei 1914.

Voor meer informatie over de rapporten, mail redstarline@shu.antwerpen.be.

ging de bal aan het rollen: vanuit Pittem naar Moline in Amerika, over Wachtebeke naar de Hollandse Overslag.

CYRIEL VAN PUYVELDE EN ZIJN GEZIN

Nadat we zoon Albert Van Puyvelde enkele stamboomgegevens doorge-
stuurd hadden, verschafte hij ons volgende gegevens:^{4,5}

“Mijn vader werd geboren op 23 juli 1883 in Wachtebeke. Hij was de zoon van Bernardus Franciscus Van Puyvelde en Marie Francisca Noët. Hij vertelde mij alleen dat hij naar school ging in Wachtebeke. In Amerika studeerde hij niet, maar hij kon Engels lezen en schrijven. In België woonde hij op de boerderij en werkte als koewachter. Mijn vader vertrok naar Amerika omdat hij daar meer kon verdienen. Zijn kozijn René (Bernardus Renerius Van Puyvelde, °1883 in Wachtebeke) verdiende \$1,75 per dag, wat een goed loon was in die tijd. Mijn vader verliet België in 1903, toen hij 20 jaar oud was, voor Kewanee, Illinois. Er waren nog twee andere Wachtebekenaren die terzelfdertijd over kwamen, maar ik ken hun namen niet. Daar woonde hij bij zijn kozijn René. Tijdens zijn verblijf in Kewanee werkte hij in de stoomketelfabriek (boiler factory).

Op 14 december 1905 huwde hij zijn eerste vrouw **Mary Gaernaert**,⁶ weduwe van Frank Saey. Mijn vader en Mary trouwden in Davenport, Iowa, dat ligt aan de overzijde van de Mississippi, tegenover Rock Island en Moline (beiden in Illinois). Kewanee ligt 50 mijl (80 km) van hier. Zij kregen twee jongens, die allebei kort na hun geboorte overleden, en een dochter **Irene**. Zij werd geboren op 29 september 1907.

Vader moest geen legerdienst doen tijdens de Eerste Wereldoorlog. Hij en Mary scheidden in mei 1918. Mijn vader kreeg het hoederecht over Irene, maar Mary nam haar mee naar Ohio en mijn vader had het wettelijke recht niet om Irene uit een andere staat terug te halen. We zagen haar slechts terug in Rock Island in 1925 – ik was drie jaar oud – toen ze ons bezocht ter gelegenheid van haar huwelijk met Cyriel De Cooman. Ze was dan 18 jaar oud. Zij boerden in Arcadia, Ohio.

4. Vertaald uit het Engels. Deze tekst is een versmelting van vier e-berichten (4 en 12 september 2008 en 23 en 27 oktober 2009).

5. Voor de familiebetrekkingen zie Bijlage 1 – Verwantschap.

6. Moet wel Geirnaert zijn.

Cyriel Van Puyvelde - Mary Geirnaert - dochter Irene

Cyriel Van Puyvelde - Mary Geirnaert - dochter Irene

*Cyriel Van Puyvelde met zijn kinderen
Irene De Cooman-Van Puyvelde en Albert (1925)*

Cyriel en Irene De Cooman en Albert

Irene en Albert

De volgende keer dat ik haar terugzag was in 1970, 45 jaar later, toen haar echtgenoot overleed. Ze belde op een avond en herstelde het contact. Ik herinnerde mij wel, van toen ik klein was, dat ik ergens in Ohio een halfzuster had, maar ik wist niet waar. Irene en Cyriel hadden twee kinderen, Loraine en Ronald. Loraine is nu in een bejaardentehuis in Fairborn en Ronald woont nog altijd in Arcadia. Na Irenes telefoontje zijn we meerdere keren bij mekaar op bezoek geweest. Zij overleed op 19 april 1992, op 85-jarige leeftijd.

Rond 1919 verhuisde René naar East Moline, Illinois, waar hij een vleesmarkt (*meat market*) opende. Mijn vader ging met hem mee en werkte ook in de vleesmarkt. In de zomer van 1920 reisde hij naar België om zijn ouders te bezoeken. Tijdens zijn verblijf ging hij naar Ruiselede om de groeten te doen aan de familie van Octave Van Steenhuyse, die ook in East Moline woonde. Daar ontmoette hij **Alexa**, Octaves zuster en weduwe van Achiel Van Hecke. Toen hij terug was in de Verenigde Staten begonnen ze naar mekaar te schrijven. In de lente van 1921 kwam Alexa naar East Moline en ze trouwden op 19 augustus 1921. Ik (**Albert**) werd geboren op 11 juni 1922.

*Cyriel Van Puyvelde
en Alexa Van Steenhuyse
(links), gehuwd op
19 augustus 1921.
Bruidsjonker en bruids-
meisje Medard en Rachel
De Vrieze-Van de Wiele
(rechts).*

*Alexa Van Puyvelde - Van Steenhuyse,
Albert, Cyriel Van Puyvelde*

Rond 1922 kocht mijn vader een **vleesmarkt** in Rock Island, Illinois. Die was in een oud gebouw met daaraan een zeer oud huis. De markt floreerde en na enkele jaren konden mijn ouders een nieuwer gebouw kopen, dat ernaast lag en beschikte over een mooi appartement op de verdieping. In het begin verkocht mijn vader enkel vlees, maar hij voegde er later kruidenierswaren aan toe. In het blok waar wij woonden lagen vijftien winkels en een cinema. Er was een sterke Belgische aanwezigheid in de buurt en er waren veel Belgische klanten. Maar vandaag weet ik niet meer van mensen van Belgische komaf, die in dat deel van Rock Island wonen. De gebouwen zijn verdwenen en hebben plaats gemaakt voor een Martin Luther King Centrum.

Mijn vader hield de vleesmarkt open tot in de lente van 1937, toen hij hem verkocht vanwege zijn gezondheid. Hij kon er niet meer tegen van lange uren te werken zeseneenhalve dag per week. In juni vertrok ons gezin naar België. We zouden maar een maand blijven, maar na twee weken werd vader zeer ziek en moest het bed houden. We verbleven eerst bij zijn broer Kamiel (°1887 in Wachtebeke) op Walderdonk. Maar die werd op zijn beurt ook ziek en stierf in september 1937.⁷

*Cyriel Van Puyvelde's markt - 620 - 9th Street - Rock Island, Illinois.
Achter de toeg: Cyriel met Alexa en zoon Albert.
Twee onbekende klanten. Genomen rond 1932.*

7. Zie verder onder tante Irene in "Contact met het thuisland".

Ik herinner me weinig van mijn oom Kamiel. Bij een later bezoek aan Wachtebeke trachtte ik zijn boerderij terug te vinden, maar slaagde er niet in. Oom August (°1878 in Wachtebeke) was mijn vaders broer. Hij had een zoon Kamiel (°1907 in Wachtebeke) die een dochter heeft in Wachtebeke, Ghislaine Van Hoecke – Van Puyvelde. Zij zal zich de boerderij wel nog herinneren.

Door oom Kamiels ziekte moesten we dan twee kamers huren in een huis aan de overkant van de straat, bij vreemde mensen. Daar bleven we enkele weken tot mijn vader naar het ziekenhuis te Gent ging. Al die tijd dachten we dat we naar huis terug zouden keren, zodra hij kon reizen, maar hij verliet het hospitaal niet meer. Toen vader naar het hospitaal ging, verhuisden we naar Aalter en verbleven daar eerst bij familie van mijn moeder haar zuster. In augustus huurden we dan een huis in Deinze. Mijn vader stierf op 2 december 1937 en werd begraven te Wachtebeke. Mijn moeder en ik woonden de begrafenis bij. Nadat vader overleed bleven we in België tot mei volgend jaar (1938) en keerden dan terug naar huis.“

ZOON ALBERT VAN PUYVELDE

Nu een beetje over mezelf. Als een jonge jongen hielp ik na school in de vleesmarkt. Thuis sprak ik Vlaams en met mijn speelkameraden sprak ik Engels. En ik kan me niet herinneren dat ik ooit problemen had vanwege mijn taal of afkomst. Mijn ouders hoopten dat ik op een dag de vleesmarkt zou overnemen. Toen mijn vader stierf, dacht mijn moeder van in België te blijven, maar besloot dan dat niet te doen. Ze had schrik dat een oorlog zou uitbreken in Europa. Ze had gelijk. We keerden terug naar Amerika in mei 1938. In 1939 hertrouwde mijn moeder met Aurele Van Hecke (geen familie van Achiel). Hij kwam uit Deinze en was een prachtige man.

In november 1942 – 20 jaar oud – werd ik opgeroepen voor het leger. Na acht weken basistraining werd ik ingedeeld bij de First Cavalry Division in Fort Bliss in de streek van El Paso in Texas. Zij hadden nog paarden, maar na één maand waren die weg. Dan bleef ik een maand in de radioschool en werd een operator. Na een tijdje deed ik ook codeerwerk. In februari 1943 trok onze eenheid naar Australië en Nieuw-Guinea. Vandaar ging het naar de Admiraliteitseilanden,⁸ omdat die een natuurlijke haven hadden voor de

8. [Admiraliteitseilanden - Wikipedia](#)

21 sept 2009 ... De **Admiraliteitseilanden** is een eilandengroep die bestaat uit 18 **eilanden** in de Bismarckarchipel. De eilanden worden soms ook Manuseilanden ...

nl.wikipedia.org/wiki/Admiraliteitseilanden

zeemacht. Al die tijd had ik niet deelgenomen aan gevechten. Dat veranderde toen we deel namen aan de bevrijding van de Filippijnen. Onze eenheid was de eerste die naar Manila ging. Op 20 oktober 1944 landde de First Cavalry Division op het eiland Layte. Ik was in de vijfde golf soldaten die aan land gingen. Dat gebeurde met zeer weinig weerstand. De meeste strijd was ten zuiden van ons. Ongeveer een uur nadat we aan land kwamen, passeerde generaal Douglas Mac Arthur. Ik werd dan ondergedeeld bij de communicatieeenheid van het 7e Regiments hoofdkwartier. Ik was nooit aan het front. De tweede dag trokken we de hoofdstad Tacloban binnen. Na vijf dagen oprukken, keerde ik terug naar Tacloban om de communicatie met het hoofdkwartier en het bevoorradingsdepot op te stellen. Een tijd lang waren we ons niet bewust dat de grootste zeeslag van de oorlog uitgevochten werd ten noorden van Layte. De nederlaag van de Japanse zeemacht, was een keerpunt in de oorlog. We landden op het eiland Luzon op 27 januari 1945. Alhoewel er enige weerstand was onderweg, konden we elke dag meerdere kilometers rijden in de richting van Manila. Op een zekere dag hebben we een gevangenenkamp bevrijd, waar Amerikaanse soldaten vastgehouden werden sinds 1942. Op 5 februari kwamen we aan in Manila. Daar hebben we burgerlijke gevangenen bevrijd, die opgesloten zaten in de universiteit van Manila. De campagne ging door ten noorden van Manila tot de oorlog beëindigd was. We werden getraind voor een landing in Japan, toen we het nieuws te horen kregen van de atoombom. We dachten dat de oorlog dan wel snel zou gedaan zijn. Op 2 september 1945 zeilden we Yokohama haven binnen op het ogenblik dat het vredesverdrag getekend werd op het slagschip Missouri. Op 8 september kwamen we aan in Tokyo. Na drie weken in Tokyo keerde ik naar huis terug in oktober 1945 en werd gedemobiliseerd.

In augustus 1948 was ik met vakantie in Highland Park, Illinois. Daar ontmoette ik Evelyn Accoe (°1922, South Bend, Indiana). Ze werkte in Highland Park, tijdens de zomer, om haar studies te kunnen betalen in het college. We trouwden in mei van het volgende jaar. Na de Tweede Wereldoorlog werkte ik als slager in een plaatselijke winkel en nadien in een supermarkt.

Evelyn en ik houden ons Vlaams bij door het te spreken. We kunnen het nog een beetje lezen. We gebruiken ook een woordenboek en dat helpt. Voor grote vertalingen beschikken we hier over een Deinzenaar, die ons kan helpen. De Accoes kwamen van Sint Laureins en Evelyn haar moeders familie komt uit de streek van Vosselare-Nevele en Baarle.”

CONTACT MET HET THUISLAND

We laten eerst Albert Van Puyvelde aan het woord voor wat betreft contact met de familie, waarvan het initiatief uit ging van hem:

“In 1928 bezochten we België: mijn moeder en ik (toen zes jaar oud), samen met oom Octave Van Steenhuyse (mijn moeders broer) en zijn gezin. We zouden er een maand blijven. Daar ontmoette ik mijn grootouders langs moeders zijde, oom Emiel en zijn gezin en tante Emma, de weduwe van oom Alex. In Wachtebeke zag ik oom Kamiel en zijn twee zonen en oom August met tante Katharina en hun elf kinderen. Mijn vader had ook een zuster Lionie, die in Anderlecht woonde, maar ik heb haar nooit gezien.

Vandaag heb ik nog contact (bezoek en tegenbezoek) met mijn nicht Chris Van Puyvelde en haar man dokter Jozef Vanderheyden te Antwerpen. Hun twee dochters zijn hier ook al geweest. Langs de kant van de Van Steenhuyse heb ik twee nichten. Één daarvan, nicht Lucrece Versele, en haar echtgenoot Joris hebben ons ook al bezocht. Van de kant van mijn vrouw gingen we langs bij Fred Accoe, die Freds café open houdt in Sinte Margriete, en zijn broer en zuster in Zomergem. De meeste tijd in België brengen we echter door bij Evelyns nicht Jeanne Claeys in Vosselare. Zij begeleidt ons overal waar we heen rijden.”

Maar wat blijft er nu in Wachtebeke, na al die jaren, nog over aan herinneringen aan de uitgeweken Wachtebekenaar, Cyriel Van Puyvelde en zijn gezin? Ghislaine Van Puyvelde (echtgenote Hubert Van Hoecke), de voormalige achternicht van Albert, kon hier misschien enig licht werpen. Haar grootvader August was immers de broer van haar grootoom Cyriel, Alberts vader. Een bezoek aan mevrouw Ghislaine bracht, behalve veel enthousiasme, belangstelling en bereidwilligheid, heel wat fotomateriaal aan het licht, een eerste aanduiding van een wijdvertakte familie en een verwijzing naar tante Irene, negentig jaar en wonende in de “Hollandse Overslag”. Misschien wist die iets meer.

Zelf had mevrouw Ghislaine in juli 2002 post gekregen van Albert Van Puyvelde, waarin hij inlichtingen vroeg over haar grootvader August en anderen: namen van de ouders, datum en plaats van geboorte, huwelijk en overlijden. Er zijn namelijk nog Van Puyveldes actief in het stamboomonderzoek, zowel in België als in Amerika. Albert is zeer begaan met de verwantschappen tussen de talrijke Van Puyveldes. Hij ontdekte dat er in Amerika twee verschillende takken van de familie aanwezig waren. Sebastianus (°1780) is de gemeenschappelijke voorvader en de twee takken sproten voort uit de zonen Guilielmus (°1805 Overslag, Zeeland) en Pieter Joannes (°1816 in Overslag, Zeeland). De eerste tak overleeft nu nog in

mannelijke lijn. Albert stuurde naar iedereen een afstammingsrapport (stamboom), opgesteld met behulp van de onderzoekingen door de Mormonen. Hij verzamelt ook familieportretten.

Wat bracht nu het bezoek aan mw. Ghislaine en tante Irene? Mevrouw Ghislaine wist duidelijk af van het bestaan van achterneef Albert, maar heeft hem nooit gezien en is ook niet in rechtstreeks contact met hem. Bij een bezoek aan Wachtebeke miste Albert van een haartje een ontmoeting met haar. Ze had wel over hem horen vertellen, maar slechts sporadisch.

Tante Irene (°1919) huwde Albert Timmerman (°1912 in Overslag, Zeeland). Zij deed altijd het huishouden. Ze hadden twee kinderen, Willy en Linda. Die heeft op haar beurt twee kinderen: Dennis en Laurine Martens. Tante Irene bevestigde dat er weinig over de uitgewekenen werd verteld, behalve dat er in Amerika goed verdiend werd. Ze herinnert zich dat Cyriel naar België kwam om te genezen van een ziekte en dat hij een tijdje bij familie (Kamiel Van Puyvelde) verbleef op Walderdonk. Die over

50 jaar huwelijk Leon Van Puyvelde en Gaby Windelen (1988).⁹ Tussen hen in tante Irene Van Puyvelde. Links van haar haar man Albert Timmerman. Uiterst rechts Albert Van Puyvelde en vrouw Evelyn. Uiterst links Kamiel Van Puyvelde, vader van Ghislaine.

9. Uit de stamboom: Leon Van Puyvelde (°1914 in Wachtebeke), zoon van Kamiel (°1887 in Wachtebeke), zoon van Bernardus Franciscus (°1845 in Wachtebeke). Bernardus Franciscus is de man op de twee foto's in bijlage 1. Leon Van Puyvelde huwde Marie Gabrielle Windelen (°1913 in Zwijndrecht) op 19 april 1938.

*50 jaar huwelijk Leon Van Puyvelde en Gaby Windelen (1988).
Staande Evelyn Accoe en Albert van Puyvelde.*

leed ook en dan nam Cyriel zijn intrek bij mensen die rechtover Kamiel woonden. Ze heeft hem daar bezocht, maar hij lag al in een bed. Nadien verslechterde zijn toestand nog meer. Ze had echter geen herinneringen meer aan het gesprek met hem – ze was toen toch al 18 jaar – noch van de begrafenis. Met Nieuwjaar werd er wel een brief gestuurd naar Amerika. Die was 14 dagen onderweg per schip. Éénmaal per jaar schreef August terug naar zijn broer Cyriel. De brieven zijn niet bewaard gebleven. Van het tweede huwelijk van Cyriel was haar niets bekend. Het had dan ook plaats in East Moline (Illinois).

Uit bovenstaande twee foto's blijkt dat Albert en Evelyn nog meer contact hebben met hun familie in België, want hier zijn ze met veel plezier aanwezig op het 50-jarig huwelijksfeest van hun familielid Leo Van Puyvelde.

SLOTWOORD

Het voorgaande geeft een beeld van één van de vele gevallen van uitwijking. Ongetwijfeld zijn er nog veel zulke verhalen, maar toch elk met zijn eigen accenten. Over de gedachten, gevoelens en moeilijkheden van de uitwijkingen, is veel minder bekend. Maar ook dat zou heel interessant zijn.

De naam Van Puyvelde in Amerika is bijna uitgestorven, maar het bloed van de familie leeft voort in de vele nazaten, met andere familienamen, van de vrouwelijke Van Puyvelde. In dit geval is het duidelijk dat vooral de nazaten van de uitgewekenen actief zijn in het opsporen van hun afkomst. Het TV-programma ‘Spoorloos’ elke maandagavond op de Nederlandse TV geeft hetzelfde beeld te zien, maar dan omgekeerd, van geadopteerde personen die op zoek gaan naar hun biologische ouders en de maatschappij waaruit ze voortkomen.

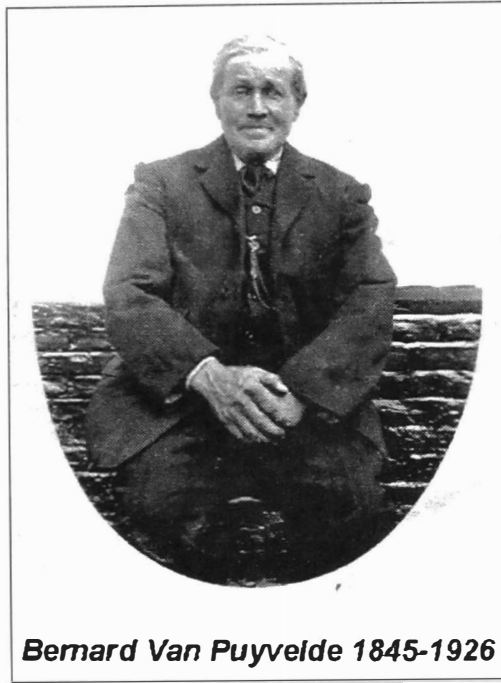
BIJLAGE I - VERWANTSCHAP

Om de weg niet te verliezen in het artikel – want de familie Van Puyvelde was en is een zeer vruchtbare familie, met als gevolg dat dezelfde voornamen meerdere keren voorkomen – en om de verwantschap tussen de drie medewerkers (Albert, Irene en Ghislaine) duidelijk te maken, is een beknopt stukje stamboom wel op zijn plaats. Er bestaat een uitgebreide stamboom, opgesteld door Albert Van Puyvelde.

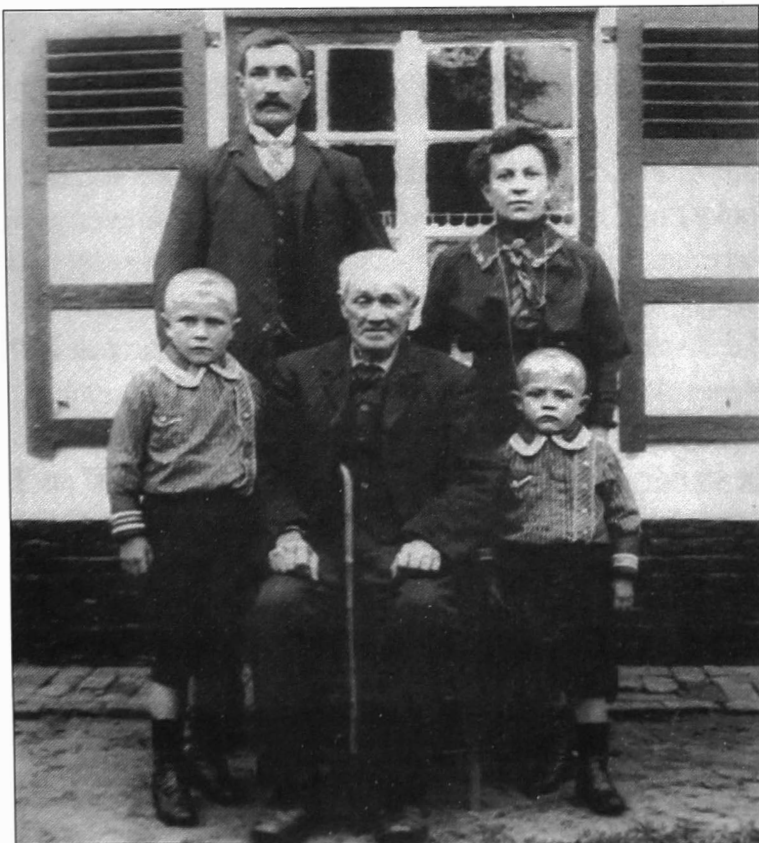
Hoe het zover kwam, vertelt hij zelf:

“Op een keer was ik in een computerzaak, waar ik een programma zag dat ‘Family Tree Maker’ (stamboommaker) heette. Tot op dat ogenblik had ik nog nooit aan genealogie gedacht. Tijdens een bezoek aan Wachtebeke ging ik naar het Gemeentehuis om de bevolkingsregisters in te kijken. Ik vond veel materiaal, maar toen ik vroeg of ik fotokopies mocht nemen, antwoordden ze “Ja, maar voor 360 frank per kopie”, dat was ongeveer 7 \$ in die tijd. Ik noteerde de nummers van de registers die van belang waren voor me. Thuis ging ik naar het ‘Mormon Family History Center’ in Davenport, Iowa, rechtover de Mississippi in Moline. Daar bestelde ik alle banden die ik nodig had in Salt Lake City (hoofdstad van de staat Utah).¹⁰ Voor 3,75 \$ kon ik de banden gedurende twee maanden bekijken en er alle kopies nemen, die ik nodig had voor 40 dollarcent per stuk. In het centrum in Davenport beschikken ze over alle faciliteiten en machines die nodig zijn.

10. In de stamboom opgesteld door de Mormonen zijn meerdere onmiskenbare schrijffouten geslopen. Die hebben we aangepast. Zo Geirnaert i.p.v. Gaernaert, Brigitta i.p.v. Brigetta, De Maesschalck i.p.v. De Messehalck, ... De Vlaamse namen werden door de Amerikaanse ambtenaren van de dienst inwijkelingen op zijn Engels geschreven. Zo hadden we ooit voor een artikel in Sidmar Nieuws het geval van de familie Schijving, die uitweek naar Amerika. De ambtenaar van dienst weigerde de Vlaamse schrijfwijze, omdat de letter ‘ij’ in het Engels niet bestaat. Hij vond er dan niet beter op dan de naam te schrijven als ‘Schiving’ wat, op zijn Engels uitgesproken, inderdaad op Schijving gelijkt.

Bernard Van Puyvelde 1845-1926

***Zittend: Bernardus Van Puyvelde
Staand: zoon Kamiel en vrouw Marie Maesschalck
Kinderen Leonard en Leon***

De uitgebreide stamboom, opgesteld door Albert Van Puyvelde m.b.v. het werk in Europa verricht door de Mormonen, begint bij:

I

- * **de eerste generatie: Sebastianus Van Puyvelde** (°1780 in Overslag) en Anita Hamerlinck (°1780 in Overslag). Sebastianus en Anita hadden vier kinderen, waaronder

2A

- * **de tweede generatie: Pieter Joannes Van Puyvelde** (°1816 in Overslag, Zeeland) gehuwd met Marie Audenaert (°1817 in Wachtebeke). Zij hadden ook vier kinderen, waaronder
- * **de derde generatie: Bernardus Franciscus Van Puyvelde** (zie foto's) (°1845 in Wachtebeke) gehuwd met Maria Noët (°1848 in Wachtebeke). Zij hadden vijf kinderen, waaronder
- * **de vierde generatie: # August Van Puyvelde** (°1878 in Wachtebeke) en gehuwd met Brigitta De Witte (°1875 in Moerbeke). Zij hadden elf kinderen, waaronder **Kamiel** (°1907) en **Irene Van Puyvelde** (°1919 in Wachtebeke).

CYRIEL VAN PUYVELDE (°1883 in Wachtebeke) een eerste maal gehuwd (1905 in Davenport, Iowa) met Mary Gaernaert (°1885 in België). Zij hadden een dochter **Irene Van Puyvelde** (°1907 in Kewanee, Illinois).

Een tweede maal gehuwd (1921 in East Moline) met Alexa Van Steenhuyse (°1892 in Ruiselede). Zij hadden een zoon **Albert Van Puyvelde**.

- * **de vijfde generatie: # Kamiel Van Puyvelde** (°1907 in Wachtebeke) gehuwd met Elza Heye (°1921). Zij hadden acht kinderen, waaronder **Ghislaine Van Puyvelde**.

IRENE VAN PUYVELDE (°1919 in Wachtebeke) gehuwd met Albert Timmerman (°1912 in Overslag, Zeeland). Zij hadden twee kinderen, Willy en Linda.

ALBERT VAN PUYVELDE (°1922 in Rock Island, Illinois). Gehuwd met Evelyn Accoe (°1922 in South Bend, Indiana). Zonder kinderen.

- * **de zesde generatie: GHISLAINE VAN PUYVELDE** (°1949 in Zelzate). Zij huwde Hubert Van Hoecke (° Wachtebeke). Zij hebben drie kinderen, Nick, Tim en Ilse.

2B

- * **de tweede generatie: Guilielmus Van Puyvelde** (°1805 in Overslag, Zeeland) gehuwd met Isabella Baert (°1806 in Overslag, Zeeland). Zij hadden drie kinderen, waaronder
- * **de derde generatie: Pieter Joannes Van Puyvelde** (°1848 in Wachtebeke) gehuwd met Virginie Verheggen (°1855 in Wachtebeke). Zij hadden één kind
- * **de vierde generatie: BERNARDUS RENERIUS VAN PUYVELDE** (°1883 in Wachtebeke) gehuwd met Maria De Doncker (°1881 in Poeke). Zij hadden vier kinderen, waaronder
- * **de vijfde generatie: Joseph Van Puyvelde** (°1919 in East Moline) gehuwd met Betty Jean Papehausen (°1923 in Moline, Illinois). Zij hadden twee kinderen, waaronder
- * **de zesde generatie: Richard Joseph Van Puyvelde** (°1952 in Moline, Illinois) gehuwd met Lauren Kay Olson (° in Moorhead, Minnesota). Zij hebben twee kinderen, waaronder
- * **de zevende generatie: Steven Joseph Van Puyvelde** (°1988 in Robinsdale, Minnesota). Hij is voorlopig de laatste mannelijke Van Puyvelde in de Verenigde Staten.

Samengevat:

- * **August** (°1878 in Wachtebeke) en **Cyriel** (°1883 in Wachtebeke) zijn broers.
- * **August** is de **vader van Kamiel** (°1907 in Wachtebeke) en **van Irene** (°1919 in Overslag).
Cyriel is dus hun oom. **August** is de **grootvader van Ghislaine**.
Cyriel is de vader van **Albert** (°1922 in Rock Island). **August** is dus **Alberts** oom. En zo is **Albert** de **kozijn** van **Irene** en **Kamiel**.
- * **Kamiel** en **Irene** zijn **broer en zus**. **Ghislaine** is de **dochter van Kamiel** en zegt dus tante tegen **Irene**.
Albert en **Irene** zijn **neef en nicht**. **Ghislaine** is de **achternicht** van **Albert**.